ليکوالي
املاء او انشاء

د

ګل پاچا «الفت»

پښتو ټولنه

www.ulfat.de

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ټولنې (۱۵۲) لمبر خپرونه

ليکوالی

(املاء او انشاء)

ليکوال: ګل پاچا «الفت»

دوهم چاپ
چه له پخوانه ډېر څه پکښې زيات شوه
شمير: دری زره
د ۱۳۳۹ هـ ش د دلو مياشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کتاب

د پوهنې د وزارت له خوا د يوولسمو ټولګيو دپاره د درسي کتاب د مرستيال په حيث ومنل شو او د شمېر د لږوالی په وجه دوهم ځل چاپ کړی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مضمونونو فهرست

عنوان | مخ

املاء 1
ټکی او لیک نښې 7
د املاء په باب 10
د پښتو ټولنې فیصلې 10
لومړی فیصله: 11
دوهمه فیصله: 13
دریمه فیصله: 15
پښتو املاء په پښتو کتابونو کښې: 19
د سلیمان ماکو تذکرة الاولیا: 20
د میا روښان د خیر البیان املاء: 21
د اخوند درویزه د مخزن الاسلام املاء: 23
د ملا مست د سلوک الغزات املاء: 24
د میرزا انصاری د قلمی دیوان املاء: 25
د دولت د قلمی دیوان املاء: 25
د آخوند قاسم د فواید الشریعة املاء: 26
د خوشحال خان املاء: 27
د عبدالقادر خان ختک املاء: 29
د عبدالرحمن بابا قلمی دیوان: 29
د محمد هوتک د پټې خزانې املاء: 30
د احمد شاه بابا د دیوان املاء: 31

(c) ketabton.com: The Digital Library

د راورټي د ګلشن روه املاء:...32
د پښتونخوا د شعرهار و بهار:..33
لمړی کتاب د پښتو: 33
پښتو مرکه:...35
د منشی احمد جان املاء: 36
د پښتو ادبی انجمن:...37
انشاء(لیکوالی)..39
سبک 57
رحمان او خوشحال د فکر له حیثه:...60
د خوشحال خان ختک سبک:..64
د رحمان بابا سبک:..65
د حمید سبک: 67
پښتو څنګه ولیکو؟ 70
په پښتو ژبه کښې ځینې لغوي او ګرامري تغیرونه..73
الف- د لغاتو برخه:..74
ب- ګرامری تغیر: 79
ګرامری اختلاف...82
مبتداء او خبر:..82
ادبی انتقاد 86
شعر او ادب..90
د ادب راز 95
د پښتو پخوانی نثرونه...98
د تذکرة الاولیاء د نثر نمونه:..98

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیر البیان د نثر نمونه: 99
مخزن الاسلام: 101
د خوشحال خان نثر: 102
د پټې خزانې نثر: 104
اوسنی نثر 106
آدم خان او دُرخانۍ 108
له شعر نه څه غواړئ؟ 111
د غوټۍ زندګی 118
د اوښکو ارزانی 120
د خاندان خولۍ 121
لاربنوونکی 123
نوی کال نوی زېری 125
د مشهد لیدنه کتنه 128
زړه زړه نه دی 131
دوه دهقانان 135
دوه جنازې 138
دعـا 140
د غابنو ایستل 141
د ژبې نعمت 141
رزان خیز 143
ګلـه ! 145
ته لړم نه ئې ! 147
پـیر 148

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاکه پانه 149

د دعوو وکیل 151

کونډه نجلۍ........ 156

جومات او قبر........ 165

ښه هم ښه بد هم ښه........ 167

صاحب جانه 169

ملاله 173

اعتبارات 175

اعتبارات 176

لنډې ویناوې........ 177

د علم په باب کښې........ 178

برکت........ 186

مړاوی ګل 196

غازی محمد جانخان........ 198

نوی کال........ 201

پښتنه مېرمن........ 205

ملیت او ملي استقلال........ 215

ملي یووالی........ 219

ژوند 223

مترقي ژوند 225

د خلکو نظر........ 227

د حق اظهار........ 230

ډار 232

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقیقت..234
زما نظر..235
عشق او هوس..236
مضراحتیاط 240
حاکمانو ته وایم..243
میلونر خیرات خور 246
ګرانه لیکواله ! 247

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

املاء

املاء او ملاً په لغت کښې مهلت ورکولو(1) او ډکولو(2) ته وايي:
په ادبی اصطلاح خپلې خبرې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دی که څوک له ځانه څه نشی ليکلی مګر د بل ليک له مخې نقل کولی شی د غسې نقل ته املاء نشو ويلی.

د املاء خاوند بايد دا ټکي په نظر کښې ونيسی:

١- څه چه ليکی بايد د صحيح تلفظ له مخې ئې وليکی او په غلط تلفظ پسې لاړ نشی په هره ژبه کښې د عوامو تلفظ او صحيح تلفظ يو څه فرق لری. ځينې الفاظ شته چه په ويلو کښې يو راز او په ليکلو کښې بل راز دی لکه چه په فارسی ژبه کښې (او) ويل کيږی او (آب) ليکل کيږی په پښتو کښې هم (الک) وايي او هلک ليکي.

٢- د الفاظو په ليکلو کښې د ګرامر (صرف، نحو) مراعات ډېر په کار دی. ځينې جملې په وينا کښې دومره لنډې شوی دی چه يوې کلمې غونډې وی لکه (ځېکی) چه بايد د ګرامر له مخې (څه ئې کوې) وليکل شی.
دا راز مخففات په نورو ژبو کښې هم شته چه په ليک کښې نشته لکه چه په فارسی کښې (مچم) وايي او (من چه ميدانم) ليکی.

1- و املی لهم: ملهت ورکولو دوی ته (قرآن کريم).

2- لا ملئن جهنم يعني هر ګوره ډک په کړو جهنم (قرآن کريم).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دوه بیلې کلمې به یو له بله په لیکلو کښې نه نښلوو یعنی دا راز کلمات (ټول سړي) (لوی کور) باید داسې ونه لیکو (ټولسړی)، (لویکور).
۴- که له دوو کلمو څخه یوه کلمه جوړه شوې وی لکه (ټولیمشر) نو بیائې په لیک کښې بېلول ښه نه دی.
همدغه شان به (ټولواک) د یوې کلمې غوندې لیکو او واک به له ټول نه نه بېلوو.
د دغه اساس له مخې باید د (بېلنانه) کلمه د جدائی په معنی داسې ونه لیکلو لکه چه (بې له تا نه) لیکو.
۵- د کلماتو په لیکلو کښې دا مراعات هم ضرور دی چه یوه کلمه د یوې بلې کلمې په شان ونه لیکو او څومره چه کېدای شی د التباس او اشتباه مخه ونیسو.
مثلاً (پوښتنه) د تپوس په معنی او (پښتنه) د پښتون مونثه کلمه باید په لیکلو کښې فرق ولری.
همدا رنګه (ګوډ) او (ګډ) باید یو شان ونه لیکو او نه (پرېښی) لکه (پری ایښی) ولیکو به (نوی) د جدید په معنی او (نه وی) د نباشد په معنی په لیکلو کښې باید فرق ولری. په عربی، فارسی او پښتو لیک کښې داسی کلمات شته چه د لیک له مخې یې له ځینو نورو کلماتو نه فرق نشی کېدای لکه: (شیر – شیر) چه یوه کلمه د پیو (شودو) په معنی ده او بله د (زمری) په معنی چه د محل او مقام له مخې ئې معنی معلومېږی، مګر د پښتو لیک کښې دغسې التباس او اشتباه نسبتاً لږ پېښېږی ځکه چه په پښتو کښې معروفه او مجهوله (ی) فرق لری یعنې (تېر) لکه (تیر) نه لیکی.
همدا رنګه غړی لکه (غړې) نه لیکل کېږی او د تانیث (ی) مخصوص شکل لری. سره له دی بیا هم ځینی کلمات شته چه باید د محل او مقام له مخې یې معنی معلومه کړو لکه: خوله، خوله، خوله) په دی جملو کښې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوله ئي په سر وه – په خوله کښې يې خبره نه دريږی – خو له يې وکړه.

۶- په پښتو کښې د نفي توری او د نهي توری (نه – مه) له افعالو څخه جدا ليکل کيږی لکه (نه ځی، نه کوی، نه وينی، مه وايه، مه کوه، مه ځه، مه غواړه) مګر په (نشی، نشته، نکړی، مشه، مکړه، ناخلی) کښې يې زياتره متصل ليکی.

۷- پښتو توری:

په پښتو کښې ځيني توری شته چه په فارسی او عربی کښې نشته.

د دغو تورو ځای پيژندل او په خپل محل کښې يې ليکل په پښتو املاء کښې ډير اهميت لری چه هغه دا دی:

ښ: دا توری ځينې پښتانه لکه: (خ) يا (خ) ته نږدې ادا کوی او حينې يې داسې تلفی کوی چه آواز يې (ش) غونډې وی.

نو دغه دوه يا درې مختلف غږونه چه يو ځای بل ځای د لهجې د اختلاف په وجه د ځينو لغاتو په تلفظ کښې شته په ليک کښې د دغه توری په ليکلو دغه اختلاف له منځه تللی او د ليک يو راز والې يې ساتلی دی.

دا توری په داسې لغاتو کښې ليکل کيږی: (ښه – لوښی – اوښ) چه ځواک يې يو ورا او ځوک ئې بل راز تلفظ کوی.

کومه کلمه چه يوازی د (خ) يا يوازې د (ش) آواز لری هلته دغه توری نه ليکل کيږی لکه: (ختيه – خاوره – شګه – شولی) په دغه اساس بايد (خندل) په (خ) او (شندل) په (ش)وليکو او(ښندل) په (ښ) وليکل شی چه د دريواړو کلمو معنا ګانی وساتو.

ږ: دا توری هم ځينی پښتانه لکه (ژ) او ځينی يې لکه (ګ) ادا کوی، نو ځکه په هغو کلماتو کښې ليکل کيږی چه د لهجو د اختلاف په وجه دغه دوه آوازونه ولری لکه (ږلی – لږ – کوږ) دغه توری هم په پښتو املاء کښې د لهجو د اختلاف مخه نيولی ده او د ليک يووالی يې ساتلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم کلمات چه یوازې د (ګ) یا یوازې د (ژ) آواز لري، هلته دا توری نه لیکل کیږي او هماغه (ګ) یا (ژ) لیکلی لکه (مالګه، ګوره، ژبه، ژرنده).

څ: د دې توري آواز له (ز) نه لږ غوندې دروند دی چه په ځینو پښتو کلماتو کښې یې لیکل ډیر ضرور دی لکه ځان، څنډ او داسې نور...

په پښتو کښې ځینې کلمات شته لکه (څه) چه د تللو امر دی چه په پښتو (ځ) لیکل کېږي، که دا کلمه په (ز) ولیکو نو (زه) د متکلم ضمیر ترینه جوړیږي. همدغه شان (ځوږ) که په (ز) ولیکل شي نو د (زوږ) سره مشتبه کیږي.

دا توری د پښتو په پخوانی رسم خط کښې ډیر استعمالیده اوس یې په ځینو لغاتو کښې ځای (ز) نیولی دی لکه:

زما، زغمل، زمری، زوی، ګرزېدل او داسی نور، دغه تغیر او تحول ته چه ګورو دا اټکل کیدی شي چه څه زما نه وروسته به دغه توری له منځه ولاړ شي او خپل ځای به (ز) ته پرېږدي ځکه چه د دې دواړو تورو تر منځ په تلفظ کښې دومره واضح فرق نشته چه هر څوک پرې پوه شي او له یوه کلی قانون لاندې راشي دلته چه کومه قاعده یو څه تطبیق پیدا کوي هغه دا ده چه:

کوم کلمات چه په فارسی کښې په (ج) ویل کیږي او په پښتو کښې په (ځ) نو هلته باید همدغه پښتو (ځ) ولیکو لکه:

ځوان، ځان، څنګل او داسې نور، سربیره په دې په هغو کلماتو کښې یې هم لیکل ضرور دی چه که په (ز) ولیکل شی، نو له یوه بل پښتو لغت سره التباس پیدا کوی لکه څړېدل، زړېدل.

څ: دا هم پښتو توری دی چه په فارسی او عربی کښې نشته تلفظ یې (س) ته نږدې دی او ځینې کسان یې په ځای د (س) توری استعمالوی که د دغه توری په ځای (س) ولیکل شی، نو د ځینو کلماتو معنی بدلېږی لکه: (څټ – څوک) چه (ست – سوک) ترې جوړیږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډ ، ړ، ټ: دا درې توری په پښتو املا کښې ډیر زیاته برخه لری چه ځای پیژندل یې ډېر ضرور دی او صحیح تلفظ یې په کار دی که یو لیکوال په لیکلو کښې او ویونکی په وینا کښې (ټ) په (ت) او (ړ) په (ر) یا (ډ) په (د) بدل کړی دا املاء او دغه تلفظ صحیح نه ګڼل کېږی او په ځینو لغاتو کښې د معنی د تغییر موجب ګرزی لکه: ور، ړور، تول، ټول، ډار چه (ور – ړور –تول – ټول –دار – ډار) ترې جوړېږی.

ڼ: دا توری له (ن) څخه دروند اداء کېږی لکه: (منه، بڼ، تنی) پخوانو لیکوالو او اوس ځینو لیکوالو دا توری داسی (نړ) لیکلی دی چه دوه توری (ن – ړ) ئې یو ځای کړی دی او د یو توری نوم ئی پری ایښی دی دا توری باید په بسیط ډول (ڼ) ولیکو ځکه چه په مرکب ډول یی لیکل په ځینو کلماتو کښې مشکلات پیښوي لکه: (نړی – خونړی – کونړ- نړول – نړېدل – نړ) او داسی نور.

و: په پښتو کښې ځینی کلمات شته چه (و) پکښی لیکل کیږی او ویل کیږی نه لکه: (غونډ – لونګی) چه (و) د لومړی توری پیښ ښکاره کوی او په تلفظ کښی برخه نه لری.

ځینی نور کلمات دی چه (و) پکښی نیمګړی غوندی اداء کیږی او د مجهول (و) په نامه یادیږی لکه: (لور) د طرف په معنی، دغه راز (و) له معروف (و) څخه فرق لری او کله د یوه لغت معنې بدلوي لکه: (لور) چه په معروف (و) د دختر په معنی دی او په مجهول ډول د طرف معنی پیدا کوی.

همدارنګه (سور) او (سور) یا (توره) او (توره) بېل بېل لغتونه دی او بېلی معنی ګاني لری.

ی: دا توری په پښتو کښې په پنځه ډوله دی چه نومونه یې دا دی: (ملینه یا ، معروفه یا ، مجهوله یا ، تانیثی یا ، ثقیله یا) دا پنځه ډوله یا ګاني پدی کلماتو کښی وګورئ: سړی (مفرد) سړي (جمع) (مستې – خولې – واخلئ) د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغو یاګانو په بدلون کله یو لغت په بل لغت بدلیږی او په معنی کښې یې تغییر راځی لکه:

(مېنه – مینه – غړی – غړې – شړی – شړې – وینې او وینئ) د دغو یاګانو برخه په پښتو ګرامر کښې هم ډیره زیاته ده یعنی مفرد د جمع – مذکر او مؤنث فعل او اسم، غایب او مخاطب د همدغو یاګانو په وجه معلومیږی.

که دا یاګانی په لیکلو کښې فرق ونلری، نو (وړی) او (وړئ) به یو راز لیکو او (راځی - راځې - ښی - ښې) به په لیک کښې یوه ډول وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکی او لیک نښې

بې له تووروونه ځینې ټکی او نښې شته چه د لیک په لوستلو کښې دخل لری او یوه جمله یا کلمه له اشتباه او ابهام څخه ژغوری یعنی د دغو نښو او ټکو په لیکلو سړی پوهیږی چه په کوم ټکی باید سړې ودریږی او کومه جمله یا کلمه په بلی پوری وتړی.

د تعجب، ندا، پوښتنی، خطاب او نورو کیفیاتو څرګندونه په همدغو نښو او ټکو کیږی چه په لیکلو کښې ډیر اهمیت لری او دلته یې په مختصر ډول ښیو:

۱- (،) دا نښه د هغو کلماتو ترمنځ لیکی چه یوه په بلی عطف وې لکه: زما په باغ کښې مڼې، ناک، زردآلو، شفتالو شته. همدارنګه یوه وړه یا نیمګړې جمله له بلی نه په همدغه نښه بیلیږې لکه: څه دې چه راکړه، بیرته مې درکړه، دی نښې ته فاصله (بیلوونې) وایې.

۲- (؛) دا نښه له فاصلې نه زیاته وقفه راولې او د داسې جملو په آخر کښې وی: زه له چا سره بد نه کوم؛ بدی مې نه ده خوښه؛ نیکی مې خوښه ده؛ دا نښه وقفه (دروونی) بولی.

۳- (.) دا نښه د یوې کاملې جملې په آخر کښې ږدې او د خبری د تمامښت علامه ده لکه: زمونږ هیواد ډیر غرورنه لری. شپانه په غرو کښې او قصابان په ښارونو کښې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- (:) دا نښه د هغې جملې يا کلمې په آخر کښې وی چه شرح او تفصيل يې وروپسې وی لکه: زړه مې غواړی: يو ښه دوست پيدا کړم؛ يوه ښه کتابخانه ولرم او د ښه نامه خاوند شم.

۵- (-) دا نښه څو ځايه او په دې ډول استعماليږی: اول: د معترضه جملو د ښودلو دپاره لکه: هغه ورځ – خدای دې بيا نه راولی – په ما باندی څومره وغمېده چه ته رانه خوابدی شوی.

دوهم: چيرته چه په کوم داستان يا مقاله کښې د دوو تنو سوال و جواب وی، نو د هغوی نومونه نه اخستل کيږی او دغه علامه د يوه او بل د نامه کار ورکوی لکه:

احمد وويل: محموده – چيرته ځې؟

- محمود: کابل ته ځم.

- څه کوی؟

- د کاليو دپاره ټوټې اخلم.

دريم: په همدغسې ځای کښې ليکل کيږی لکه چه دلته وروسته له اول، دوهم، دريم نه وليکل شو.

۶- (؟) دا نښه د سوال او پوښتنې علامه ده د هرې جملې په آخر کښې چه دغه نښه وی هغه جمله د استهفام معنی لری لکه:

دی باغ ته ځی؟ احمد سبق وايی؟ که دغه علامه د دغو جملو په آخر کښې نه وی نو دا نه معلوميږی چه د ليکونکی مقصد اخبار دی او که پوښتنه.

۷- (!) دا نښه د خطاب، تعجب، تحسين او افسوس دپاره ده لکه: په دې لاندې جملو کښې: ښاغلو! ملګرو! عزيزانو! پاڅيږئ! د وطن خدمت وکړئ!

دريغه! چه ستاسو په ځای زه وای.

او څومره! ښکلی دی.

آفرين! د خدای رحمت شه! د ښځتنو په مړانه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا نښه کله د جملې په آخره کښې وی او زياتره همدغه ډول استعماليږی چه په پورته جملو کښې يې وينئ !

۸- ( ) د دغسی دوه لينده ئيزو کرښو ترمنځ هغه توضيح يا معترضه جمله ليکی چه ډير زيات اهميت نه لری او حذّول يې جملې ته څه زيان نه رسوی لکه:

د رحمان بابا اشعار (چه ستا خوښ دی) د ساده انشاء په ډېره ښه نمونه ده.

خاص نومونه، اعداد او خارجی کلمات هم په دغو کرښو کښې ليکی لکه: زما ملګری (احمد) راغی؛ ستا ورور له مانه (۱۰) کتابه وړی دی.

۹- [ ] دا نښه هلته په کاريږی چه په يوه معترضه جمله کښې بله معترضه جمله يا کلمه راشی نو دغه دواړه جملې داسی ليکی: که رښتيا ووايم [خدای(جل جلاله) مې دې غاړه نه نيسی] دا سړی ډير بد سړی دی.

۱۰- « » کله چه يو عبارت له کوم کتابه را نقلوی يا کومه مقوله راوړی نو په دغو کظشو کښې يې ليکی لکه:

زمونږ لارښوونکی ويلی دی: «د وطن مينه د ايمان جزء دی».

۱۱- (...) څوټکی څنګ په څنګ ايښودل د خبرو د قطع کولو او د ځينو کلمو نه دليکلو علامه ده لکه:

زما په کتابخانه کښې د دغو علومو کتابونه شته. صرف، نحو، منطق، فقه ...

زما ځای ته څو تنه راغلل چه نومونه يې دا دی: زلمی، غرزی، ګلالی...

۱۲- (✱ ✱ ✱) چيرته چه د يوی مقالی يوه برخه تمامه شی او بله برخه شروع کيږی نو د دواړو برخو تر منځ دغه نښه يعنی ستوری ليکی چه يوه برخه له بلې نه بيله شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د املاء په باب
د پښتو ټولنې فيصلې

پښتو ليک که په زړو کتابونو کښې ګورو او که د اوسنيو ليکوالو په آثارو کښې هرچيرته او هر کله ديوه او بل په ليک کښې ځينې اختلافات شته چه د رسم خط يو والى ته ئې زيان رسولى دى او رسوى ئې.

په همدغه سبب دې خبرى ته ډير ضرورت ليده شى چه د ځينو ادبى جرګو او مرکو په وسيله دغه راز اختلافات له منځه ورک شى او په ټوله پښتونخوا کښې پښتو الفاظ او کلمات يو راز وليکل شى يعنى هغه د هلجو اختلافات چه دلته او هلته د يوه او بل په وينا کښې شته په ليک کښې داخل نشى او يو لغت څو رازه ونه ليکو. لکه (لمر، نمر، نور، مېر، مر) يا (خوله، خولې، خولې، خوله، خولې).

همدارنګه (ژبه، جبه، زبه) د يوه لغت مختلف شکلونه دى چه څوکې ئې يو راز تلفظ کوى او څوک بل راز، که مونږ دغه ټول صورتونه په ليک کښې قبول کړو په ژبه کښې ادبى وحدت نشى پيدا کيدى او په مرور د زمانه له يوې ژبى نه څو ژبى جوړيږى.

د دغه ادبى ضرورت په وجه پښتو ټولنى له ډير پخوا نه د ليک مسئلى ته توجه کړى ده او هر کله چه پښتانه ليکوالو او پوهان را غونډ شوى دى د ليک

(c) ketabton.com: The Digital Library

په باب ئی بحث کړی او د مفاهمی له لاری ئی په دغه باب کښې څه فیصلې صادر کړی دی چه باید پښتانه لیکوال ئی له نظره ونه غورځوی.

لومړی فیصله:

په ۱۳۲۱هـ ش کال کښې د جوزا په ۲۱ مۀ د ۱۹۴۲ ع په جون کښې د پښتو ټولنی په غوښتنه د افغانستان (۲۵) تنه لیکوال او پوهان په پښتو ټولنه کښې راغونډ شوه او په (۲۱) اختلافی موادو باندې ئی وروسته له بحث فیصله وکړه چه دا لاندی کلمات باید داسی ولیکل شی:

اختلافي صورتونه:	فیصله شوی صورت:
شونډی–شونډان	شونډې
کښیناست–کښینوست	کښېناست
ټول خلق–ټوله خلق	ټول خلق
ټولی خبری–ټوله خبری	ټولې خبرې
پاته–پاتی	پاته
که راغلی وای–که راغلی وی	که راغلی وای
لویه–لو	لویه
تویه–تو	تویه
میرونه–مړونه (او داسی نور)	مېړونه
ولید–ولیدو–ولیدئ–ولیدلو	(ولید په ټولو ماضی ګانو کښې دغه یو شکل غوره شو مګر په ځینو کښې به په آخره کښې (هـ) هم ورزیاتوی لکه وواهه)
لخ–لوخ	لخ
وشو–وسو	وشو
شوی–سوی	وشو-شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافي صورتونه:	فیصله شوی صورت:
شته – سته	شته
لږه ډوډۍ – لږې اوبه	لږه ډوډی – لږې اوبه
لږ ډوډی – لږ اوبه	
ښې خبرې – ښه خبرې	ښې خبرې
غږ – ژغ – غګ – غاګ	غږ – ژغ
ځینې وایي – ځنې وایي	ځینې وایي
له ده ځنې – له ده ځینې	له ده ځنې
چلوونکی – چلونکی	چلوونکی
ښوونکی – ښونکی	ښوونکی
ښوونځی – ښونځی	ښوونځی
کښې – کښ – کې	کښې
پرې – په «پدای مثالو کښې: احمد سترګې لرې مګر لا پرې نه وینې – په نه وینې»	پرې
ویل – ویله (لکه احمد ویله چه)	ویل
ولاړ – لاړ	ولاړ
وکړ – وکې – وکه	وکړ
وکړئ وکئ	وکړئ
مونږ – موږ	مونږ
زما – زمونږ – څما – څمونږ	زما – زمونږ
زه – څه (د متکلم ضمیر)	زه

په دریمه فیصله کښې چه د لرو او برو پښتنو یعنې د پیښور او بلوچستان د پښتنو لیکوالو او د افغانستان د لیکوالو غونډه د پښتو تولنې په بلنه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل کښې د ۱۳۳۷ ش کال د سنبلې په ۲۵ مه د ۱۹۵۸ د اګست په ۲۷ مه وشوه نو په لومړۍ فیصله کښې داسې تعدیل وشو.

لومړۍ فیصله	دريمه فيصله (تعديل)
پاته	پاتې
مونږ	مونږ –موږ دواړه صورتونه ومنل شو
ولاړ	ولاړ –لاړ دواړه صورتونه ومنل شو
لځ	لوخ

بې د دغو څلورو مادو له تعدیل نه په نورو موادو کښې لومړۍ فیصله تائید او تصویب شوه.

دوهمه فیصله:

په ۱۳۲۷ ش کښې د سنبلې په ۸ مه د ۱۹۴۸ ع د اګست په ۳۰ مه په کابل کښې د پښتو ټولنې په غوښتنه د لرې او برې پښتونخوا (۱۹) تنو پښتنو لیکوالو او پوهانو د پښتو لیک د ځینو اختلافي موادو په باب داسې فیصله وکړه.

اختلافي صورتونه:	فيصله شوی صورت:
ڼ –نړ	ڼ
زه، ته، ده، زۀ، تۀ، دۀ	زه، ته، ده بې همزې په ټولو دغسې مثالو کښې
اوربدل – اخيستل، آوريدل، آخيستل	اوريدل–اخيستل (بې مده)
وليد، وګوره، اوليد، اوګوره (داسې نور)	وليد، وګوره (بې الفه
مې، دې، پرې، لاندې، باندې، د	مې، دې، پرې، لاندې، باندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافي صورتونه:	فیصله شوی صورت:
پر، لاند، باند (داسی نور)	
لومړی، کوچنی، ګوډ، ګوته، بوخت، لمړی، کچنی، ګډ، ګته، بخت	لومړی، کوچنی، ګوډو ګوته، بوخت
چاپ، ګړی، چهاپ، ګهړی	چاپ، ګړی
ښ	دا توری به د (ش) او (خ) په ځای نه لیکو
ږ	دا توری به د (ژ) او (ګ) په ځای نه لیکو
ځ	دا توری به د تلل د مصدر په فعل حال او دغسی نورو افعالو کښې لیکو لکه: ځی، بوځی، راځی
ژوند، جوند، زوند	ژوند (پدغسی لغاتو کښې به له (ژ) نه کار اخلو
ځینی-ځنی	د بعضی په معنی په (ځینی) او د (از) په معنی به (ځنی) لیکو
ویل-وې	ویل (یوازی په شعر کښې (وې) جایز دی)
کښې-کښ	کښې
د ماضی بعید ضمیرونه	وم- وه- وې- وی- و- وه- و- وې یعنی د مفرد د غایب او جمع غائب دپاره یو (و) لیکل کیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافي صورتونه:	فیصله شوی صورت:
د شول د مصدر مشتقات	شوم- شوو- شوې- شوئ- شو- شول- شوه- شوې باید ولیکل شي.
د ټولو افعالو د مذکر جمع	په لام لیکل په کار دی لکه راغلل – ولیدل
ټولې مطلقی ماضی ګانی	باید داسی ولیکو: ولید، وکوت، وکړ، مګر وتاړه وواهه باید په آخره کښې (ه) ولری

دریمه فیصله:

په ۱۳۳۷ ش. هـ ۱۹۵۸ ع کښې چه د پښتو ټولنې په بلنه د پېښور او بلوچستان پښتانه لیکوال او پوهان کابل ته د خپلواکۍ د جشن په ورځو کښې راغلی و د سنبلی په پنځمه د اګست په ۲۷ مه د پښتو لیک په باب مجلسونه او ادبی بحثونه شروع شوه، وروسته له خو غونډو او ډیرو خیړنو د لیک د ځینو اختلافی موادو په باب دا راز فیصله صادره شوه.

مختلف صورتونه:	فیصله شوی صورت:
ځمکه- مځکه- زمکه	ځمکه
زمری- مزری- ځمری	زمری
کښته- ښکته- خکته	کښته
پښه- ښپه- خپه	پښه
کښل- ښکل (د لیکلو او ویستلو په معنی)	کښل
کښلی-ښکلی(دښایست په معنی)	ښکلی
ماسخوتن – ماخوستن	ماسخوتن

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف صورتونه:	فیصله شوی صورت:
ورځ – روځ	ورځ
موږی – میږوی	موږی
لوښت-ولښت	لوښت
ورک – روک	ورک
خسر – سخر	خسر
خوسا – سخا	خوسا
سکروټه – سروټکه، سکوروټه	سکروټه
ورور – رور	ورور
وروڼه – روڼه	وروڼه
وررولی – روررولی	وررولی
وروسته – روسته – روستو	وروسته
وروستی – روستی	وروستی
سیوری – سوری	سیوری
اخلم، اخلي، اخم، اخی، الم، الی	اخلم – اخلی
ښنل، ښننه، بخښنل، پخښنه	ښنل، ښننه
ماسپښین، مازپښین، ماپښین	ماسپښین
کوم، کم	کوم
اغږل، اخښل، اخل	اغږل
نمړی، مړی، نوړی	نمړی
زوی، زامن، څوی، ځامن	زوی، زامن
زېږېدل، ځېږېدل	زېږېدل
زغستل – ځغستل	زغستل
سوځل، سېځل، سوزل، سیزل	سوځل، سیځل

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف صورتونه:	فیصله شوی صورت:
خوځیدل–خوزېدل	خوځېدل
غورځنگ، غورزنگ	غورځنگ
زغمل، ځغمل	زغمل
ژرند ، زرنده، جرنده	ژرنده
ژبه، زبه، جبه	ژبه
ژړا ، زړا ، جړا	ژړا
ژوند ، زوند ، جوند	ژوند
ژمی، زمی، جمی	ژمی
ژوبل، زوبل، جوبل	ژوبل
خېژی، خېږی، خېجی، خبزی	خېژی
ژی، زی، جی	ژی
ژور- زور- جور	ژور
نژدې- نزدې- نږدې	نژدې
لمر- نمر- نور- مر- مېر	لمر- نمر
نمسی- لمسی- نوسی	نمسی- لمسی
لمونځ–نمونځ–مونځ	لمونځ–نمونځ
نمانځنه–لمانځنه–مانځنه	نمانځنه–لمانځنه
پسرلی، سپرلی	پسرلی–سپرلی
ږغ–غږ	ږغ–غږ
کنځل–بنکنځل	کنځل–بنکنځل
مینځل–وینځل	مینځل–وینځل
مینځه–وینځه	مینځه–وینځه
لامده–لانده	لامده–لانده

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف صورتونه:	فیصله شوی صورت:
جینۍ –نجلۍ- جلۍ –جیلۍ	جینۍ –نجلۍ
لمبر- نمبر	لمبر
نولس، نونس	نولس
وېده –بیده- اوده	ویده
ویاله –بیاله- واله	ویاله
اوبدل –اودل –اوبل	اوبدل –اودل
وزه –بزه –بیزه	وزه
نښتل –منښتل	نښتل
بزرګان – ملکان – بزرګانان – ملکانان	بزرګان –ملکان
کارغه –قارغه –کارګه	کارغه
ڼ –نړ	ڼ
کجیر، قجیر	کجیر
ټوک، پړک، چکړې، ټوقه، پړق، چقړی	ټوکه، پړک، جګړې
زړه، ته –زه –زړۀ –تۀ –زۀ	زړه –ته –زه
لوی –دوی –هغوی –لو –دوئ – هغوئ	لوی –دوی –هغوی
لوېدیز – وویل – لوئیدیز – اووئېل	لوېدیز، وویل
یو، اینده، ائینده	یو، اینده
ې	دا توری (مجهوله یا) باید بېځایه او د معروفی یا په ځای استعمال نشی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو املاء په پښتو کتابونو کښې:

د پښتو ژبې زاړه کتابونه تر اوسه ډېر لږ په لاس راغلی دی او په دغه باب کښې یو سم لټون هم نه دی شوی. مونږ د ځینو قلمی آثارو نومونه اوریدلی دی او لیدلی مو نه دی یا موئی د نظم او نثر کومه نمونه چیرته له نظره تیره شوې ده، په همدغاه وجه د پښتو لیک تحول او تطور په پوره ډول نشو ښودلی او یوازی د موجودو آثارو له مخی د پښتو لیک مختلف شکلونه او صورتونه څه نه څه ښییو.

تر دغه وخته چه د پښتو ادب لومړی نمونه په لاس راغلې ده هغه د امیر کروړ نظم دی چه د ۱۳۹ هـ په شاوخوا کښې ئی ویلی دی.

دا شعر د انشاء په برخه کښې د پښتو د لرغونی ادب ځنګه والی څه نه څه راښیی مګر د املاء په برخه کښې ترینه صحیح او پوره استفاده نشو کولی ځکه چه د خپل وخت په کوم زاړه قلمی کتاب کښې ئی نه مومو چه زوړ رسم خط راوښیی بلکه د محمد هوتک په کتاب (پټه خزانه) کښې ئی ګورو چه د شاه حسین هوتک په امر په ۱۱۴۱ هـ کښې لیکل شوې ده او د محمد هوتک پښتو املاء ښیی.

کوم کتاب چه د پښتو لیک لومړی نمونه راښیې، هغه د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء څو پاڼې دی چه د پښتو لیک تاریخچه اوس مونږ له همدغه ځایه شروع کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو تذکرة الاولیا:

دا کتاب له ۷۱۲ هـ څخه وروسته لیکل شوی دی چه نور کتاب ورک دی او (۸) مخه ئې له کومی قلمی نسخې نه د پښتانه شعراء په لومړی ټوک کښې زنګوګرافی شوی دی.

دا نښو ویلی چه دغه څو مخه د مؤلف پخپل قلم دی که وروسته تر ده بل چا له کومی قلمی نسخی نه را نقل کړی دی. په هر حال د دغو څو پاڼو املاء چه د اوومی هجری پېړی د املاء نمونه ده پدې ډول ده:

۱- پښتو توری ئی داسی لیکلی دی: (ټ- ځ- څ- ډ- ړ- ږ- ښ- ڼ) یعنی د دغو تورو شکل اوصورت له دې اوسنی لیک نه همدغومره فرق لری چه د (ځ) له توری لاندې ئې یو ټکی ایښی دی:

۲- کوم توری چه اوس د حرکاتو د اظهار دپاره په اوسنۍ املاء کښې لیکل کېږی د تذکرة الاولیاء په لیک کښې نشته یعنی هلته (هـ- و- ی) د (زور- زېر- پېښ) د ښکاره کولو دپاره نه دی لیکل شوی او په همدغه وجه ځینی کلمات له اوسنۍ املاء نه فرق لری چه مثالونه ئی دا دی:

د تذکرة الاولیاء املاء:	اوسنۍ املاء:
م	مې
د	دې
پات	پاتې
ک	که
ل	له
پ	په
مزک	مزکه (ځمکه)
لر	لری

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړ	موړ–مونړ
مين	مينه
تنهاک	تنهاکی

۳- سره لدې چه د تذکرة الاولياء په املاء کښې حروف د حرکاتو د اظهار دپاره نه دی ليکل شوی، مگر (چه) ئی ځو ځايه (چې) ليکلې ده.

۴- دا کلمات (شی- شوی- شو- شوم- شول) په (ش) ليکل شوی دی او ډېر لړ په يو دوه ځايو کښې (سو – سوه) په (س) وينو او بس. د (شو) او (سو) په آخر کښې هم (و) ليکلی دی.

۵- ځينی نور کلمات لکه: (وياله- لوی- توی) په همدغه ډول ليکلی دی چه د مؤلف د استوګنې د ځای اوسنۍ محلی لهجه دغسی نه ده، ځکه چه هلته اوس (بيالا لو- تو) وايی مگر يو ځای پکښې (لو) هم ليکل شوی دی.

۶- د ماضی مطلق صيغې داسی ليکی: (نوميده –ولاړه- اوسيده- ګرځيده وکړ) يعنی (نومېدی- ولاړې- وکی- اوسېدی- ګرځېدی) نه لېکی.

۷- کښې داسی ليکی (کښ).

۸- د پښتونخوا کلمه (پښتنخا) ليکی او (هيواد) (ايواد) ليکی.

مگر (اوسپړم) (هوسپړم) ليکلی شوی او (ځرګند) هم (سرګند) ليکلی شويدی.

د ميا روښان د خير البيان املاء:

وروسته د سليمان ماکو له تذکرة الاولياء څخه د ميا روښان خير البيان د پښتو زوړ او پخوانی کتاب دی، دا کتاب مونږ نه دی ليدلی مگر نوم ئې هر چا اوريدلی دی.

اخوند درويزه پخپل کتاب (مخزن الاسلام) کښې دا کتاب ډېر يادوی او د خبرو ترديدئی کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناروېژی مستشرق (مارګین ستېرن) پخپله یوه مقاله کښې د هند د زړو آثارو په مجله کښې خپره شوه د خیرالبیان له کتاب څو نمونې را اخستی دی[1] او په دې مقاله کښې د املاء په برخه هم رڼا اچول شوې ده، دغه مستشرق د خیرالبیان یوه نسخه په (۱۲۷) مخو کښې له (سرډینسن راس) مستشرق سره په (۱۹۳۲ع) کښې په لندن کښې لیدلی ده چه د ۱۰۲۱ هـ د روژې په ۲۰ د چارشنبې په ورځ ئې د فقیر بهار طوسی په قلم خاتمه موندلې ده.

هر کله چه میا روښان په ۹۲۳ هـ ۱۵۱۲ع کښې زیږیدلی او په ۹۹۴ هـ کښې مړ شوی دی نو د ده لیک د لسمی (۱۰) پیړۍ د املاء نمونه ګڼلی شو.

مارګین ستېرن د دغه کتاب د املاء په باب خپله نظریه داسی څرګندوی.

۱- په خیرالبیان کښې د نورو پخوانو پښتو کتابونو په شان چه تر ده وروسته لیکل شوی دی (و- هـ- ی) د حرکاتو د اظهار د پاره نه دی لیکلی مثلاً: (حرفونه حرفونو) داسی لیکل شویدی (حرفون) همدارنګه (نشته – اسپی – باسی). په دی ډول دی:

(نشت- اسپ- باس) مګر (اوبه، لېوه) په آخر کښی (هـ) لری.

۲- ځینی مستقلی کلمې په لیکلو کښې یو له بله نښتی دی لکه: په شپیږیرګرزی (پکښمی) چه اوس داسی لیکل کیږی (په شپی ډیر ګرزی، پکښی می).

۳- د پښتو خاص حرفونه ئې داسی لیکلی دی:

(ټ- څ- ډ- ړ- ښ- ږ- ڼ) او د (ځ) په عوض هم له (څ) نه کار اخستل شویدی.

۴- بایزید اورمړ که څه هم د وزیرستان دی، مګر د ده د لیکلو ژبه له نورو کلاسیکی کتابو سره چه ظاهراً د هغو اساس د یوسفزو په لهجه اینښودل شوی

1- بایزید روښان (خادم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی مطابقت لری مثلاً: (لار- ګبینه- نمر- ستا- ثلور) د وزیرستان په لهجه (لیار-ګیمنی، میر –ایتو- ثلویر) نه لیکی.

د اخوند درویزه د مخزن الاسلام املاء:

اخوند درویزه چه د میا روښان معاصر دی او د هغه له افغکارو او عقایدو سره سخته دښمنی لری په پښتو کښې د مخزن الاسلام په نامه یو مشهور کتاب لری چه املاء ئې په دی ډول ده:

۱- د پښتو خاص توری ئې داسی لیکلی دی:

(ټ، ډ ، ړ، ښ، څ) مګر (ڼ) په دغه ډول لړ او (نړ) ډیر لیکلی دی د (ځ) په ځای هم (څ) لیکی.

۲- دا توری (و- ه- ی) د حرکاتو د اظهار دپاره نه راوړی او دا کلمات: (تاسی- هسی- ولی- څنی- غوندی- می- دی- یی) داسی لیکی: (تاس- هس- ول- څن- غند- م- د- ی) همدارنګه (نشته- به- په- ته- لکه- پښتو- مو- عالمانو) داسی لیکی: (نشت، ب، پ، ت، لک، پښت، م، عالمان).

۳- د افعالو په آخر کښې زیاتره (ن) زیاتوی لکه: (کوین- لرین- ورین) او داسی نور.

۴- ډیر ځله (کښ) لیکی او کله کله (کښی) هم لیکی.

۵- اکثره (چه) لیکی او لږ لږ (چی) هم لیکی.

۶- وینځه –وینځل په (و) لیکی یعنی مینځه- مینځل نه لیکی.

۷- د (وقت) کلمه په مفغن صورت یعنی (وخت) نه لیکی.

۸- دا کلمات: (نمونځ-نمر- نمسی- نوړی) په (ن) لیکی.

۹- د (هیر) کلمه (وهیر) لیکی.

۱۰- ځینی توری په لیک کښې له ځینو کلماتو سره نښلوی او داسی ئې لیکی: (لهغو- پریمږده- لهرحاله- لکرداره).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- د دی کلماتو په ځای (وکړئ- واخلئ- وخورئ) دا کلمات زیات استعمالوی (وکانړی- وخانړی- وخوانړی).

۱۲- دغه کلمی: (غبرګ- برخه- هومره- زمری ړومبی (ړونبی) وروستی پرته) داسی لیکی: (بغرګ- بخره- هنمبری مزری- ړنبلی- وروستلی- پروته) شوکله (شه) لیکی او کله (شو) او د امر په ځای کښبی (ش) لیکی.

د ملا مست د سلوک الغزات املاء:

ملا مست د سلوک الغزات په نامه په پښتو یو کتاب په ۱۰۴۰ هجری کښې لیکلی دی چه یوه قلمی نسخه ئې د مطبوعاتو په کتابخانه کښې شته. د دې کتاب املاء په دی ډول ده:

۱- د پښتو مخصوص توری داسی لیکی: (ټ- څ- ډ- ړ- ښ- ږ- نړ) دی هم د (ځ) په عوض (څ) لیکی او له دغه توری نه د دوه تورو (څ- ځ) کار اخلی.

۲- (و- ه- ی) دا توری د حرکاتو د اظهار د پاره کله کله یو نیم ځای لیکی او اکثراً دغه راز الفاظ: (سره- پوري- پوښتنه- زمکه- ګنه- توره- کړه- وژنه- لره- هوري- صورتونه- بخره- تختونه- لکه- نمونځونه- وړاندې) داسی لیکی: (سر- پور- پوربښتن- زمک- ګنړ- تور- کړ- وژن- لر- هور- صورتون- بخر- تختون- لک- نمونځون- وړاند).

۳- د ربط توری له خپلو روستیو مربوط کلماتو سره متصل لیکی لکه: (پظاهر- لنبه- کهرخو- هسی نچه- تهغه- پور- پوړاند- پغوږو- لکور).

۴- کښې په دغه ډول کښبی لیکی:

۵- دا کلمات: (نمر- موږ- همنبر- زمک- وقت- زلمی- مزری- بیارت- غند- زوی- ژوندون- شی- بخر- مرغونه- ووزی- نمونځ- خموږ- ورځ) همدغسی لیکی.

۶- چه- په همدغه ډول لیکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرزا انصاری د قلمی دیوان املاء:

میرزا انصاری چه د پښتو په پخوانو شاعرانو کښې لوړ مقام لری او دولت لوانی ورته په ډیر لوی حق قایل دی، املاء ئې په دې ډول ده:

۱- د پښتو مخصوص توری داسی لیکی: (ټ، څ، ډ، ړ، ښ، نړ)

یعنی د (ځ) په ځای هم (څ) لیکی او د (ڼ) دپاره ئی (نړ) شکل غوره کړیدی.

۲- کښی – په دغه ډول لیکی او (چه) کلمه دغسی او کله (چی) لیکی.

۳- (و- هـ- ی) کله د حرکاتو د اظهار دپاره لیکی او کله ئی نه لیکی چه مثالونه ئې دا دی: (پښتن- زمکه- باند- کاند- روښی- بخره- لکوم (له کوم) لموره (له موره) نلیده- مین (مینه)- ویره له مخ).

له دغو مثالو څخه دا هم معلومیږی چه (له – نه) اکثراً له وروستیو کلماتو سره نښلوی.

۴- دا کلمات: (سوښی- زلمی- وینځی- نمر- روښا- وهیر- ورځ- وقت- گرزی- خښتن- وستری) په همدغه ډول لیکی.

د دولت د قلمی دیوان املاء:

د میا روښان په پیروانو او مریدانو کښې د پښتو مشهور شاعر دولت لوانې د شعر یو دیوان لری چه یوه قلمی نسخه ئې په کابل کښې د مطبوعاتو د ریاست په کتابخانه کښې شته او د املاء خصوصیات ئې دا دی:

۱- د پښتو په خاصو تورو کښې (ټ- څ- ښ- ړ) په همدی ډول لیکی او له اوسنۍ املاء نه څه فرق نلری مگر دا دوه توری (ځ- ږ) داسی لیکی: (د- ذ) یعنی د لومړی توری په ځای (د) لیکی او یو ټکی ترینه لاندی ږدی او د دوهم توری په عوض (ذ) استعمالوی. د پښتو یو بل مخصوص تور (ڼ) کله همدغسی په بسیط ډول لیکی او کله (نړ) لیکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پر دې د (ژ) توری هم کله داسی لیکی (ږ) او کله داسی (ژ) یعنی د (ر) په توری یو ټکی پاس او یو لاندی ږدی.

۲- دا توری (و – ی) د حرکاتو د اظهار د پاره نه استعمالوی او اکثراً دا راز کلمات: (واخله، وګڼه، مینه، خلقو، باندی، راشی، خبری) په دې ډول لیکی: (واخل، وګڼ، مین، خلق، باندی، راشی، خبر).

۳- اکثراً (چی) لیکی.

۴- کښی په همدغه ډول لیکی لکه چه اوس ئې مونږ لیکو.

۵- هېر هم (وهیر) لیکی.

۶- د ښښتن په ځای (تښتن) لیکی.

۷- لمر نه لیکی (نمر) لیکی.

۸- وقت په (ق) لیکی.

د آخوند قاسم د فواید الشریعة املاء:

آخوند قاسم د فواید الشریعة مؤلف د پښتو له هغو نثر لیکونکو څخه دی چه په یوولسمه هجری پیړۍ کښې ئی ژوند کاوه او دینی مسایل ئې پښتو کړیدی. د ده د کتاب یوه قلمی نسخه چه د لیکلو تاریخ او کاتب ئې نه دی معلوم د پښتو ټولنې په کتابخانه کښې شته چه کاغذ ئې ډېر زوړ معلومېږی او د ډېری زړې نسخې ګمان پرې کاوه شی.

د دغې نسخې املاء په دې ډول ده:

۱- پښتو خاص توری داسی لیکی: (ټ-څ-ډ-ړ-ږ-ښ-نړ).

۲- دا توری (و-ه-ی) د حرکاتو د اظهار د پاره ډېر لږ او کله کله لیکی په دغه وجه دا راز کلمات. (ښکته، پورته، لکه، له، لویه، ده، کاندی، وړاندی، مې، هسی، مومنانو، خوله، امامانو) داسی لیکی: (ښکت، پورت، لک، له، لوی، د، کاند، وړاند، م، هس، غند، مومنان، خله، امامان).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هغه معنی دا توری چه اوس له خپلو وروستیو کلماتو څخه جلا لیکل کېږی متصل لیکل شوی دی لکه: (لهغه، لد ، لښه، نوی، پطب، پما).
۴- کښ، چه، همدغه شان لیکی.
۵- د (وقت) کلمه په (ق) لیکی او د (نمونځ) کلمه یې په (ن) لیکلې ده.
۶- دا کلمات: (بربنډ ، هومره، زما ، زمونږ، زمکه، برخه، مینحی، ږومبی، ببرته) داسی لیکی: (برمنډ ، همبره، ثما ، ثمونږ، زمکه، برخه، وینځی، وړنبلی، بیارت).
۷- د ماضی فعل په آخر کښې عموماً (ن) زیاتوی لکه: (کوین- وړین- ښیئن)
۸- اخانړی، کانړی ډېر لیکی او د (واخلئ) په ځای (وانړی) هم لیکی.
۹- شو –وشو داسی لیکی: (شه –وشه)

د خوشحال خان املاء:
خوشحال خان ختک په ۱۰۷۲ هـ (یوولسمه پیړۍ) کښې یو پښتو کتاب ولیکه چه دستار نامه ئی نوم دی او په نثر لیکل شوی دی د دې کتاب یوه قلمی نسخه په ۱۱۱۹ هـ کښې عبدالحلیم نومی کاتب د افضل خان په امر ولیکه او دغه نسخه په پېښور کښې عبدالشکور خان په زړه او پخوانۍ املاء چاپ کړه. د دې کتاب له مطالعې څخه معلومیږی چه خوشحال خان په پښتو لیک کښې ډېر تحول پېښ کړی، او ملائې له نورو پخوانیو لیکوالونو نه ځینی فرقونه لری چه هغه دا دی:
۱- دا توری (و-ه-ی) د حرکاتو د اظهار دپاره لیکی لکه:
(هسی-تاسی-غوره-اوسپنه-ګوندی-موژ-عالمانو-عابدانو)
او ځینی کلمات ئې بې له دغو تورو هم لیکلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- د پښتو د مخصوص توری (ښ) په ځای (ش) لیکی لکه: غوشه، پشتون.
۳- د (ږ) په عوض (ژ) لیکی لکه: غوژ- کوژ- لژ.
۴- ځ- د دې توری د پاره ئې دا شکل غوره کړی (ح) یعنی له (ح) لاندی دوه ټکی او له ټکو لاندې همزه ږدی.
۵- څ- دا توری داسی لیکی (ح) یعنی د (ح) لاندی ټکی لیکی او له ټکی لاندې ئې همزه لیکی.
۶- ړ- دا شکل هم ده داسې اړولی دی (ر) یعنی د (ر) په سر همزه لیکی.
۷- ڼ- د (ن) په سر همزه لیکی او د (ڼ) کار ترې اخلی غرض دا چه د دغو دوو تورو د حلقې کار له همزه څخه اخلی.
۸- ټ- په (ط) لیکی لکه (مط) چه مونږ ئې (مټ) لیکو.
۹- نمونځ- نمسی- نمر- نمړی- نمدیدل په (ن) لیکی.
۱۰- کشې په دی ډول لیکی (کشی).
۱۱- زما- ستا- داسی لیکی (دما- دتا)
۱۲- دا کلمات زمری- زمکه- برخه- هومره- څومره- هیر- پیرړ) داسی لیکی: مزری- مزکه- بخره- هونبره- څونبره- هیر- پیر ړ).
۱۳- ځینې افعال په دې ډول لیکی: (څه چه غواړو- که په اتفاق واستی- که جدا شواستی هسی به مات شیو- ویاستل).
۱۴- د (دی) جمع (دیو) لیکی چه اوس مونږ (دوی) لیکو.
۱۵- دا کلمه (ټنګسه) داسی لیکی (تنګځه) چه ښایی د تنګ ځای مخفف وی.
۱۶- شو- وشو داسی لیکی (شه – وشه) او د جمع په صورت کښې شول لیکی.
۱۷- وقت دا کلمه په (خ) او کله په (ق) لیکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- څینی معنی دار توری چه اوس ئې مونږ له نورو کلماتو نه جلا لیکو ده متصل لیکلی ده لکه (پکورپعلم- بنوی.)

۱۹- د (کړی- کاندی) په ځای (کا) ډېر لیکی.

۲۰- دا کلمات (زلمی) (زغلول) (ګرزی) په (ز) لیکی.

د عبدالقادر خان ختټک املاء:

عبدالقادر خان د خوشحال خان ختټک زوی د اشعارو یو ښه دیوان لری چه یوه قلمی نسخه ئې په کابل کښېې د مطبوعاتو په کتاب خانه کښېې شته د دغه دیوان املاء لکه د خوشحال خان د دستارنامې املاء ده.

یعنی عبدالقادر خان هم د خپل پلار مخصوصه املاء غوره کړېده – او دیوان ئی په همدغه املاء لیکلی دی.

د عبدالرحمن بابا قلمی دیوان:

د عبدالرحمن بابا د دیوان یوه قلمی مصوره نسخه د مطبوعاتو په کتاب خانه کښېې شته چه په آخره کښېې ئې داسی لیکلی دی (تمام شد کتاب عبدالرحمن حسب الفرمایش عالیجاه رفیع جایګاه شیر محمد خان ولد میاخان بر درانی افغان پور در خط کشمیر جنت نظیر بد سخط ملا ولی).

د دغی نسخی املاء هماغه املاء ده چه له خوشحال خان نه د مخه وه یعنی د پښتو مخصوص توری ئی داسی لیکلی دی: (ټ- څ- ډ- ړ- ښ- ږ- نړ) او (څ) د (ځ) په ځای استعمالوی یعنی (ځای) څای لیکی.

همدارنګه (و- هـ- ی) کله د حرکاتو د اظهار دپاره لیکی او کله ئې نه لیکی چه مثالونه ئی دا دی.

(حرفون- غوند- خاور- له کوم- زمکه- جونه کاند- لاند- وړاند- نه د (نه ده) مې- ګنړ) (کښی) هم کله همداغه شان او کله (کښ) لیکی شو وشو داسی لیکی (شه- وشه) (چه) هر کله په همدغه ډول لیکی او دا کلمات (نمونځ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(نمانځه- نمسی- نمر) په (ن) لیکی: (پما- لما- پړړا- نغوارړم) اکثراً متصل لیکلی.

د محمد هوتک د پټې خزانې املاء:

پټه خزانه چه د محمد هوتک د شاه حسین په امر لیکلی او په ۱۱۴۲ هـ کښی ئی خاتمه موندلی ده، د قلمی نسخی املاء ئی په دی ډول ده:

۱- د پښتو مخصوص توری داسی لیکی: (ټ- څ- ځ- ډ- ړ- ږ- ښ- ڼ) یعنی د (ځ) توری په دغه شکل لیکلی او د نورو په شان له (څ) نه د دوه تورو کار نه اخلی همدارنګه (ڼ) هم په بسیط ډول لیک یاو په مرکب شکل ئی نه لیکی.

۲- (و- هـ- ی) د حرکاتو د اظهار دپاره لیکی لکه: (به- په- له- نمانځنه- وقتونه- مځکی- هوری- له نورو- خبرو- وموند- موږه) مګر کله (کتابون) او (سنګارون) دغه راز هم لیکی.

۳- دا کلمات (لمسی- لمر) په (ل) لیکی مګر (نمانځنه) په (ن) لیکی.

۴- کښې په دری ډوله لیکی (کی- کښ- کښی).

۵- ماضي افعال په دوه ډوله لیکی چه مثالونه ئې دا دی:

(ولید- وموند- اوسیدی- بهیدی- ګنل- کیدی).

۶- کله (شو- شی- شوی) لیکی او کله (سو- سول- سوی- وسو) استعمالوی. کله د (سو) په ځای (سه) لیکی.

۷- ورځ، ورځ په دواړو صورتو لیکی.

۸- چه، هر چیرته په همدغه یو ډول لیکی.

۹- کله د (ټول) په ځای (ټوله) لیکی او کله پخپله (ټول) استعمالوی.

۱۰- کله (له- په) له وروستیو کلماتو سره په لیک کښې نښلوی او داسی ئی لیکی. (لکتاب- پملتان- پخوږو).

۱۱- زوی، زلمی، په (ز) لیکی او (ځما) ئی په (ځ) لیکلی ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا د دیوان املاء:

د احمد شاه بابا د دیوان یوه قلمی نسخه د محمد حامد درانی په قلم لیکلی ده چه د ۱۱۲۳ هـ کال د روژې په آخره ورځ ئې لیک ختم شوی دی دا نسخه د تاشکند د اکاډمۍ د شرق پیژندنې د څانګی په کتابخانه کښې ده چه د املاء ځینی خصوصیات ئې دا دی:

۱- دا راز کلمات: (ځان- ورځ- ځما) په (ځ) لیکی یعنی همدغه یو توری د دوه تورو په ځای استعمالوی.

۲- (ڼ) داسی لیکی (نړ).

۳- د پښتو دا دوه خاص توری ئی (ږ- ښ) اکثراً داسی لیکلی دی (ژ- ش) یعنی دا کلمات (موژ- پوشتن) په همدغه ډول لیکل شویدی مګر ځینی کلمات ئی لکه (روژه- نشی) داسی لیکلی دی: (روږه نښی).

۴- په ځینو کلماتو کښې ئې (هـ- ی- و) د حرکاتو د اظهار دپاره ندی لیکلی لکه: (تاس- لک- هس).

۵- دا کلمات په دې ډول لیکلی دی (پوطن- لشراب- کښ).

۶- دا کلمات د ده له خپلې محلی لهجی مخالف لیکلی دی لکه: (ورځ- بخره- وشی- وشو او داسی نور).

د احمد شاه بابا د دیوان هغه قلمی نسخه چه د مطبوعاتو د ریاست په کتابخانه کښې ده املاء ئې په دی ډول ده:

۱- کله کله (ځ) داسی لیکی (د) یعنی د (د) توری ته دوه ټکی ورکوی چه یو پاس او بل لاندې ږدې مګر اکثره (ځ) د (ځ) په ځای استعمالوی.

۲- الفاظ او کلمات ئی عموماً د پېښور او ننګرهار په لهجه لیکلی دی لکه: (نمر- ورځ- شته- راشه- بخره- ویره- اوښې- چرې- باسی).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د ربط توری اکثر له وروستیو کلماتو سره نښلوی لکه: (پلاس- پکوڅه- لحیات- پمینه- بخه).
۴- (و، هـ، ی) کله د حرکاتو په ځای لیکی او کله ئې نه لیکی لکه په دی کلماتو کښې: (غند- ګلون- پټ- خزانه- زړون- نشته- مونږ- ویره- تورسترګی).
۵- (چه) کله همدغسی او کله (چی) لیکی. همدارنګه (شه- وشه- شو، وشو) په دواړو ډولو لیکلی دی.
۶- کښ همدغسی لیکلی دی.

د راورټی د ګلشن روه املاء:

راورټی پخپل کتاب ګلشن روه کښې چه په ۱۸۶۰ ع کښې چاپ شویدی د پښتو له زړه کتابونو څخه د نظم او نثر نمونې رانقل کړیدی چه یوه نمونه له بلې څخه په املاء کښې ځینی فرقونه لری هغه دیپاچه چه ده لیکلی ده هغه هم د ده له منتخباتو څخه په املاء کښې څه لږ او ډېر تفاوت لری مثلاً دی په خپله دیباچه کښې (کښ) په همدغه ډول لیکی او په هغو پانو کښې چه ده له تاریخ مرصع څخه را نقل کړیدی (کښې) په دغه ډول ډېر لیده شی.
همدارنګه د ده په دیباچه کښې (ڼ) په دغه شکل وینو او په منتخباتو کښې ئې کله (نړ) او کله (ڼ) وینو.
کوم شی چه د راورټی په ګلشن روه کښی د املاء په باب نوی په نظر راځی هغه دا دی چه دی په هغی (ی) باندی همزه لیکی چه تلفظ ئی ثقیل دی لکه په دي عبارت کښې (پښتانه اکثر له خوش نویسئ بیګانه دی). همدارنګه (تر مزد ورئ) دغه شان لیکی چه په (ی) باندی د پاسه همزه ږدی.
بله دا چه غایب ضمیر په دې ډول لیکی «ئی» لکه په دې عبارت کښی: «سبب ئی دا دی...» راورټی هم (څ) د (ځ) په ځای استعمالوی او دا توری (و- ه-

(c) ketabton.com: The Digital Library

ی) ډېر ځله د حرکاتو د اظهار دپاره لیکی لکه: (ژبه- پښتو- کتابونه- په- دی- زمانه- می...)

د پښتونخوا د شعرهارو بهار:

ډارمستېټر فرانسوی د پښتونخوا د شعرهارو بهار په نامه یو کتاب ۱۸۸۸ ع ۱۳۰۳ هـ کښې چاپ کړیدی چه د پښتو غزلی- چهار بیتی... متلونه- قصې- لندی- چیستانونه پکښې شته او د املاء په لحاظ ئی ځینی برخې له ځینو نورو برخو نه اختلاف لری یعنی کله (مې) داسی لیکی او کله داسی (م) مګر (کښ) هر چیرته همدغسی لیکی او (نړ) هم په همدغه شکل لیکلی دی.

(شه) هر چېرته همدغه شان لیکی او (شو) نه لیکی. هر چېرته د (ځ) په ځای (څ) راوړی. او (و- هـ- ی) کله د حرکاتو د اظهار دپاره استعمالوی او کله نه.

اوس چه مونږ تانیثی (ی) او ثقیله (ی) داسی لیکو: (ۍ- ئ) په هارو بهار کښې دغه دواړه ډوله یا ګانې داسی لیکلی دی (ئ) چه مثالونه ئی دا دی: (سپوږمئ، نوړئ، ټاټئ، وهئ، راځئ، کړئ) په دغه کتاب کښی (زلمی، ګرزم، زوی) په همدغه ډول لیکلی دی، او (مونږ) هم په څلورو تورو لیده شی.

لمړی کتاب د پښتو:

په ۱۳۳۳ هـ ق کښې سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان شهید د پښتو ژبی تدریس د (حبیبیه مدرسې) په تعلیمی نصاب کښې داخل کړ چه معلم ئی د پښتو زوړ خدمتګار مولوی صالح محمد قندهاری و دغه ښاغلی په پښتو کښې یو کتاب ولیکه چه نوم ئی (لمړی کتاب د پښتو) دی. دا کتاب یو ځل د کابل په سنګی مطبعه کښې او بل ځل د لاهور په دین محمدی مطبعه کښې په ۱۳۳۲ کښې چاپ شو.

د دې کتاب په املاء کښې دا ټکی د یادولو دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د پښتو مخصوص توری (ځ) داسی لیکی: (خ) یعنی (ح) لیکی او د (ج، خ) دواړه ټکی ورکوی.

۲- (ڼ) په همدغه بسیط ډول لیکی او دا شکل (نړ) غلط ګڼی.

۳- په کومو ځایو کښې چه اوس مونږ (وکړه، کړه) لیکو دی (وکی، وکه، که) لیکی.

۴- دا کلمات: (سو، وسو، سوی، سته، راسه، ولاړسه) لیکی.

۵- معروفه او مجهوله (ی) چه د کلمی په آخر کښې راشی معروفه (ی) ګردی لیکي او مجهوله یا اوږده لیکی که د کلمی په منځ کښی وی نو څه فرق ئی نه کوی.

۶- زما، زموږ په (ز) لیکی او (زوی) هم په پښتو (ځ) نه لیکی.

۷- د ظرفیت توری هر چېرته (کی) لیکی او یو ځای ئی ورسره په کرښو کښی (کښ) لیکلی دی.

۸- په پښتو کښې خلورم حرکت د (فتحه مماله) په نامه یادوی چه اوس ورته زورکی وایو.

۹- د مفرد غایب ضمیر داسی لیکی (یه) چه اوس ئی مونږ داسی لیکو (ئی).

۱۰- هغه کلمات چه اوس په مغفن ډول لیکو ده په هماغه غربی شکل لیکلی دی لکه: (قمیص، صبا، قوم، قومی، وقت، وقتی، ناوقته).

۱۱- ځینی کلمات چه اوس پکښې د ځینو حرکاتو د اظهار دپاره (و، ه، ی) لیکو ده دغه توری پکښې نه دی لیکلی که څه هم یوې کلمې له بلی سره التباس پیدا کړی دی لکه پدې جمله کښې: (دا ګډ هلک په اوبو ګډسو) مګر د دې لامله چه دغه کتاب په سنګی مطبعه کښې چاپ شویدی نو د دغه دوو کلمو فرق په حرکاتو شوی دی. همدارنګه په دغه کتاب کښې دا کلمات (ټینګ، ړوند، لومړی، ناجوړه) داسی لیکلی دی (تینګ، ړند، لمړی، ناجړه).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲- کله چه (د شی) جمع (شیه) لیکی نو داسی ئی لیکی (دوه شی یه) همدارنګه یو ځای ورېمه ورځ داسی لیکی: (ورمروخ).

پښتو مرکه:

د پښتو ژبی د پاللو او روزلو دپاره د پښتو یو ادبی انجمن په کابل کښې جوړ شو چه د پښتو مرکه ئې نوم و په دی انجمن کښې د پښتو ژبی مشهور پوهان شامل و او په ۱۳۰۲ هـ ش کښې ئی د سنبلی په ۲۳ یو کتاب چاپ کړ چه د پښتو صرف و نحو لومړۍ برخه ده او د پښتو پښویه ئی نوم دی. په دغه کتاب کښې د املاء په لحای دا ټکی د یادونی وړ دی:

۱- د پښتو خاص توری داسی لیکی: (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) یعنی د (ځ) په ځای (ځ) نه لیکی مګر ځ داسی لیکی: چه د (ح) توری ته د (ج) او د (خ) دواړه ټکی ورکوی او (ڼ) هم په همدغه ډول لیکی.

۲- چه- داسی لیکی: (چې).

۳- کښ- اکثراً همدغه شان لیکی او کله (کی) لیکی.

۴- د حرکاتو د اظهار دپاره (و، هـ، ی) ډېر نه لیکی او اکثراً دا راز کلمات: (موږ خومره، لاندی، باندی، کوڼ، پوښتنه) داسی لیکی: (مز، څمره، لاند، باند، کڼ، پښتنه).

۵- دا کلمات: (شوو- شو) ډېر ځله په (س) (وسو) او (سه) لیکی.

۶- دا راز کلمات: (نمر- نمونځ) په (ل) یعنی (لمر- لمونځ) لیکی:

۷- د حرکاتو په بحث کښې څلورم حرکت د مجهولی فتحی په نامه یادوی چه اوس ورته زورکی وایو.

۸- په لیک کښې هر راز (ی) په همدغه یوه شکل لیکی یعنی مجهوله، معروفه، ثقیله (ی) په لیکلو کښې څه فرق نلری که څه هم معروفه او مجهوله (ی) په نامه یادوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- د غایب ضمیر یعنی (یې) داسی لیکی: (یه).

د منشی احمد جان املاء:

منشی احمد جان د پښتو ژبی یو مشهور لیکونکی او د تالیف و تصنیف خاوند دی چه له ډیرو ښو نثر لیکونکو څخه ګڼل کېږی. د ده کتابونه د پښتو انشاؤ په لحاظ د پښتو متونو حیثیت لری او د ډېر خوږ سبک خاوند دی د ده دوه کتابونه (تاریخ افغانستان د قصه خوانی ګپ، په ۱۹۳۰ ع کښې چاپ شویدی چه املاء یی په دې ډول ده:

۱- د (ښ) توری د (څ) په ځای استعمالوی او همدغه یو شکل ئې د دواړو تورو د پاره د پخوانو لیکوالو په شان قبول کړی دی.

۲- (شه و شه) هر کله همدغسی لیکی: یعنی په آخر کښې ئی (و) نه لیکی.

۳- هغه (ی) چه د مخه ترینه زورکی وی په اسماؤ کښې وی که په افعالیو کښې یعنی په اوسنی اصطلاح تانیثی وی که ثقیله داسی ئی لیکی (ئ) لکه: (ماتوئ) ښنئ، سپلئ، نقاشئ).

۴- ڼ دا توری داسی لیکی: (نړ).

۵- هغه (ه) چه د مخه ترینه زورکی وی پاس په سرئی همزهع لیکی لکه: (زۀ- ښۀ).

۶- د غایب ضمیر داسی لیکی: (ئ).

۷- د جمع د پاره (شول، کړل، وتښتېدل، وختل) لیکی یعنی په آخر کښی ئې (ل) لیکی.

۸- د وقت کلمه کله په (ق) او کله په (خ) لیکی.

۹- کښ هر چېرته همدغسی لیکی.

۱۰- د پښتو (ځ) ئی په ځینو کلماتو کښی نه ده لیکلې او په عوض کښې ئې (ز) لیکلی ده. لکه: (ګرزیدل، زوی) او داسی نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- په ځينو کلماتو کښې د ځينو حرکاتو اظهار د تورو په وسيله نه کوی يعنی (کاند ، لاند ، باند ، م، د) همدغسی ليکی.

د پښتو ادبی انجمن:
په ۱۳۱۱ هـ ش کښې پښتو ادبی انجمن جوړ شو چه يوه پښتو مجله ئې را ويستله او د (پښتو خبری) په نامه ئې يو کتاب په ۱۳۱۵ هـ ش کښې چاپ کړ چه املا ئې په دې ډول ده:
۱- د تانيث (ی) او ثقيله (ی) داسی ليکی (ی ء) يعنی په سرئې همزه ليکی لکه: (چوکئ، کړکئ، لرئ، کوئ).
۲- (مجهوله ې) که د کلمی په آخر کښې وی او که ... يې ليکی او که په منځ کښې و نو ټکی ئې لاندی باندی ږدی چه له معروفی (ی) څخه ئی فرق وشی لکه:
مينه – مېنه.
۳- دا کلمات: (سو - سی - سته - سوی - وسو) د دغه توری په ځای نه ليکی.
۴- ځ دا توری همدغسی ليکی او (څ) د دغه توری په ځای نه ليکی.
۵- ڼ دا توری داسی ليکی (نړ).
۶- د ظرفيت توري (کښې) داسې ليکی (کې).
۷- ځينی کلمات چه اوس اکثراً په (ز) ليکل کېږی په دغه کتاب کښې په (ځ) ليکل شوی دی لکه: ځملې - يوا ځې - مځکه.
۸- د غايب ضمير (يی) داسی ليکل شوی دی (يه).
۹- ځينی کلمات لکه: (ايږدم، کښېنوست، چښم، ياست، واست) همدغسی ليکلی دی.
۱۰- د ماضی مطلق ضيغې اکثراً داسی ليکلی دی: (وليدئ- ودرېدئ- ولاړئ).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- دا کلمات: (موږ- ورځ) په ټول کتاب کښې په همدغه يوه ډول ليکلی دی.

۱۲- سو- وسو همدغسی ليکلی دی يعنی په آخر کښی (و) لری[1].

1- وروسته تر دې چه په ۱۳۱٦ کښې پښتو انجمن او فارسی انجمن يو ځای شوه او بيا څه موده پس دغه انجمن د پښتو ټولنی په نامه يد شو پښتو ټولنی د ليک د يووالی په غرض د املاء په باب ځينی مجلسونه جوړ کړه او د اختلافی مسايلو په باب ئې څه فيصلې صادرې کړې چه د مخه په مفصل ډول راغلی دی او په اوسنۍ املاء کښې ډېر دخل او تاثير لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انشاء(لیکوالی)

د انشاء لغوی معنا ایجاد دی یعنی دیوه نوی شی پیدا کولو ته انشاء وایی. په ادبی اصطلاح یو نوی فکر او نوی خیال په الفاظو کښې ثرګندول انشاء ده.

انشاء دوه ډوله ده: نثر، نظم.

نظم اکثراً شعر وی او نثر کله کله شعر شی.

شعر: هغه وینا ده چه الفاظ ئې ښکلی وی او ویونکی پکښې فکر، پوهه، ذوق، د زړه هیجان او د روح اغیزه سره ګډ کړي.

دا راز کلام نظم وی او که نثر وی شعر دی.

نه شعر: هغه ساده بیان دی چه احساسات او باطنی هیجان ورسره ګډ نه وی او یوازی د مطلب ثرګندونه پکښی وی.

د انشاء فن او د لیکوالی هنر دا دی چه سړی خپل مطلب په صحیح ډول اداء کړی او څه ئې چه په زړه او ذهن کښې وی په ښو الفاظو ئې د ژبی له قانون سره سم په موثر ډول د فصاحت او بلاغت په اصولو برابر ثرګند کړی.

د ښو کلماتو انتخابول او د الفاظو ښه تالیف د انشاء مهمه برخه ده.

یو شاعر او ادیب سربیره په دې چه باید د کلماتو په ښنلولو او استعمالولو ښه پوه وی باید دا قدرت هم ولری چه نوی افکار او نوی معانی پیدا کړی او ښکلا پکښی واچوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشری روح تیاره ګوټو ته روښول، د پیدا ایښت په ښنو ښنانو کښې ځیر کېدل، د ټولنی پټ رازونه او رمزونه څرګندول، له عادی پېښو نه نوی او په زړه پوری نتایج اخیستل، نوی او بکر مضامین پیدا کول د شعر او ادب د خاوندانو کار دی.

دا کار یو لوړ ادبی استعداد او شاعرانه قریحه غواړی چه سلیم ذوق او دقیق احساس یی مظهر دی.

څوک چه دغه راز استعداد لری هغه له خپلو کتنو ، اورېدنو او تجربو څخه د پوهې او معرفت ډیره ښه پانګه راغونډوی او له خپلو حواسو او مشاعرو نه ډیر ښه کار اخلی. دغه د طبیعت ښکلا چه یو شاعر او ادیب یې په شنو ناوونو ، ګڼو ځنګلونو ، ښکلو درو ، سمسورو باغونو ، مستو سیندونو ، لوړو غرونو ، د آسمان په لمنو د مرغانو په نغمو ، په ښو سترګو او ښکلو مخونو کښې وینی د غرو شپانه او ساده خلق ئې هم وینی مګر دا لیدل او هغه لیدل ډیر فرق لری.

د بلبلو په نظر ګلو ته ګوره لیلا نه ده چا لیدلې بې مجنونه

دا روښانه لمر او سپینه سپوږمۍ یا رانه ستوری هر چا لیدلی دی مګر هر یوه ته ئې د خدای په لوری رهبری نه ده کړې او هر چا (لا احب لافلین) نه دی ویلی.

د کوه طور په لمنو کښې ډیر خلق ګرزېدلی دی مګر د حق او حقیقت رڼا هر چا نه ده لیدای.

که څوک غواړی چه د خلقت او فطرت په رمزونو او اسرارو پوه شی او په یوه شنه پاڼه کښې د معرفت دفتر وګوری خپل عقل ، شعور او احساس دی په کار واچوی او د زړه سترګی دی وغړوی.

په یوه لاره ډیر خلق تېرېږی مګر یو نیم پکښې چیرته یوه ښکلې مرغلره پیدا کړی چه د چا له امبله پرېوتې او په خاورو کښې پرته ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر لاروی په یوه لاره روان وی ځوک یوه خوا ګوری ځوک بله خوا ، د چا یوه شی ته پام شی د چا بل شی ته، یو پکښې د ډېواله له کنډوه کوم ښکلی مخ ووینی، بل د بام په سر توره کتېوه. د یوه نظر د خان او ملک په بنګله وی، بل د خوارانو او غریبانو جونګړو او کنډوالو ته ګوری.

ځینی ډېر لرې ډېر واړه شیان لیدای شی، ځینی نور له پښو لاندی ځمکه نه وینی او هوا ته ګوری.

په یوه باغ کښې ځوک خس او خاشاک ټولوی او ځوک د ګلو دستې جوړوی.

د چا دیدار په کاروی او د چا دینار، کارغه په یوه خوا ځی بلبل په بله خوا ، یو ځان نه وینی او بل جهان وینی.

څنګه چه د انسانانو په ظاهری نظر کښې ډیر تفاوت موجود دی دغه راز د ټولو خلقو د زړونو سترګی هم یو راز څارنه کوی.

همدغه د فکر او نظر اختلاف دی چه د لیکوالو او شاعرانو د لیک او وینا په طرزئی اغیزه کړېده او د هر یوه په انشاء او ادبی سبک کښې ئې خصوصیت پیدا کړیدی:

د انشاء شروع: درې ډوله ده:

١- بې مقدمې په اصل مطلب پیل کول:

دا لاره ډېرو اروپائی لیکوالو غوره کړې ده چه اوس ډېر رواج لری او د دې لارې تلونکی ورځ په ورځ زیاتېږی.

که مطلب ډېر لنډ وی یا پخپله اصل مطلب جذاب وی نو مقدمې لیکلو ته څه ضرورت نشته.

٢- له مطلب او موضوع نه د مخه یوه مقدمه لیکل.

دا یوه زړه او پخوانۍ ذریقه ده او ډیر لیکوال په دغه لاره تللی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مقدمې لیکلو رواج پخوا دومره ډېرو، چه شخصی او رسمی مکتوبونه او فرمانونه هم ترینه خلاص نه و او منظوم حکایتونه به هم په یوه مقدمه شروع کیدل لیکوالو او شاعرانو به په مقدمه کښې ډېر زور لګاوه او په دې وسیله به ئې د لوستونکو توجه خپل مضمون ته راګرزوله.

په مقدمه کښې به د لیکلو اسباب او علل بیانېدل او کله به له اصل مضمون نه مقدمه اوږده شوه اوس که څوک مقدمه هم لیکی هغسی نه وی او له پخوا وخت نه ډېر فرق لری.

مقدمه باید ښکلې وی او له موضوع سره ښه ارتباط او نژدې مناسبت ولری چه د لوستونکو توجه مضمون ته راجلب کړی.

۳- دریمه طریقه دا ده چه مقدمه نه لیکی مګر مضمون او موضوع هم له سره نه شروع کوی بلکه د یوه داستان مینځ یا اخر د شروع دپاره انتخابوی او وروسته له نتیجې ته د داستان متن لیکی.

یعنی اول ئې جذابه برخه را اخلی او بیا نوره قصه تماموی.

دا طریقه ډېر مهارت غواړی که څوک په دغه چل ښه پوه وی او په ښه ډول ئې سرته ورسوی ډېره جالبه طریقه ده مګر په ماهردانه ډول نه وی او بې تناسبه وی نو نتیجه ئې ښه نه ده.

لیکوالو ته په کار دی:

چه تر لیکلو د مخه خپل هدف ښه وټاکی او په دې پوه شی چه څه لیکم؟ د څه دپاره ئې لیکم او د چا دپاره ئې لیکم؟

ډېر ځله داسی پېښېږی چه د یوه لیکونکی په ذهن او فکر کښې ګډی وډې خبرې ګرزی یا یو مغشوش او مبهم غوندې مطلب ورسره وی چه د یوې تورې شپې په شان له لرې یوه سیاهی معلومېږی او تشخیص ئې ګران وی نو د ده لومړی کار دا دی چه خپل هدف ښه وټاکی او په هغه څه ځان ښه پوه کړی چه نور پرې پوهوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته تر دې چه د موضوع حد او حدود معلوم شوه نو بیا په کار دی چه په داسی طریقه ئی بیان کړی چه د نورو د پوهولو ډېر لحاظ پکښی ساتل شوی وی او د اداء طرز ئې غلط او بېخونده نه وی یعنی انشاء ئې ښه وی. د انشاء د ښه والی دپاره د پوهې او ادب خاوندانو ځینی مقررات ټاکلی دی چه باید په لیک او وینا کښې ئې مراعات وشی.

ښه انشاء: هغه ده چه دا صفتونه پکښی وی:

وضاحت: د ښې انشاء یو مهم صفت وضاحت دی په لیک او وینا کښې باید هیڅ قسم ابهام التباس او خفانه وی موجوده او دا کار هله کېږی چه د کلماتو دلالت پخپله معنی باندی واضح او روښانه وی.

په جمله کښې باید ډېر آدات روابط او عوامل رانشی او نه پکښی د ضمیرونو تشتت او ډېر تعدد ولیدل شی.

د جملو سبک باید جلی وی او عبارات داسی اتصال او ارتباط ولری چه هیڅ راز تعقید او التباس پکښی نه وی.

معترضه جملې باید ډېری نشی او په خبره کښې بچی نمسی او کړوسی پیدا نشی.

صراحت: صراحت دا دی چه په انشاء کښې د تالیف او ترکیب ضعف نه وی او الفاظ له مقصودی معناګانو سره تناسب ولری.

د صراحت او وضاحت فرق دا دی چه هر صریح او واضح وی مګر هر واضح صریح نه وی.

د عوامو کلام واضح وی مګر صریح نه وی ځکه چه د ترکیب او تالیف ضعف پکښې وی.

صراحت هغه وخت په کلام کښې پیدا کېږی چه الفاظ فصیح وی او د بیان طرز داسی وی چه معانی یو په بل بار نه وی، هره معنا ځانته حیثیت ولری، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فصل او وصل مراعات په ښه شان شوی وی او د عطف و استیناف ځایونه معلوم وی.

ضبط: له ضبط څخه مقصد دا دی چه په کلام کښې زیاتې او بې ضرورته برخی او د حذف و اضمار په واسطه د کلام تمکین او متانت په ښه شان ساتل شوی وی.

طبیعت: یعنی په کلام کښې له تکلف او تصنع څخه کار نه اخستل.

څنګه چه په وینا کښې فصاحت ښه دی او تفصح (په تکلف سره فصاحت ښودنه) ښه نه ده ادبی صنعت هم باید په طبیعی ډول وی او په دغه باب کښې له تکلف او تصنع څخه کار وانخستل شی.

غرض دا چه په انشاء کښې په صنعت، ښکلا او رنګ آمیزی په داسی ډول وی چه هر چا ته به طبیعی معلومېږی نه دا چه صنعت او ښکلا به پکښې بیخی نه وی او ادبی رنګ به نه لری.

د ادب ګرانوالی هم په همدغسی دقیقو مراعاتونو کښې دی چه سړی باید د هر شی اندازه وساتی او د هنر بار پکی په نظر کښې ونیسی.

ادبی ذوق ډېر نازک مزاج لری او ترضیه ئې ډېر ګران کار دی.

د هنر خاوندان د عوامو په شان نه دی چه په محض سرو او شنو رنګونو وغولېږی او په مصنوعی ګلونو د حقیقی ګلانو ګمان وکړی.

سهولت: سهولت آسانی ته وائی په انشاء کښې د سهولت مراعات او په آسانه لاره تلل په کار دی.

څنګه چه بې لاری تګ ښه نه دی دغه شان آسانه لاره پرېښودل او په ګرانه لاره تلل هم ښه کار نه دی.

د انشاء خاوند باید کوشش وکړی چه د ژبی آسانه او بې تکلیفه لاره پیدا کړی او په پیچومو او لوړو ژورو سرنشی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينو بلغاؤ ويلي دی پام کوئ چه پخپلو خطابو او ويناؤ کښې له ډېرو عميقو الفاظو او مشکلو تعبيراتو نه کار وانخلئ.

د لفظ او معنا حسن په آسانۍ کښې ولټوئ او د لاس غوټه په خوله مه خلاصوئ.

انسجام: په لغت کښې د اوبو جريان ته وائی د بلغاؤ په نزد هغه کلام منسجم دی چه لفظی او معنوی تعقيدونه پکښې نه وی او د اوبو په شان روانی ولری.

تاسی فرض کړئ چه په يوه لښتی کښې اوبه ډېری ورو او ډپ روانی دی چه لکه يو ډنډ معلومېږی او په بل لښتی کښې د اوبو جريان ګړندی دی او روانی يې زياته ده په همدغه وجه دا اوبه او هغه اوبه د پاکۍ او صفايۍ په لحاظ د هر چا په نظر کښې ډېر فرق لری.

د يوه او بل انشاء هم د روانۍ او انسجام په لحاظ مختلف مدارج لری او هماغه انشاء زړونو ته ژر لاره پيدا کوی او د عام مقبوليت درجې ته په بيړه رسيږی چه روانی ئې زياته وی.

لکه چه د رحمان بابا د شعر په نسبت چا ويلي دی:

ستا اشعار دی رسيدلی تر هر ځايه هر پښتون ته
د اوبو په شانی وينم ستا د شعر روانی

اتساق: د معانيو ټينګ اتصال او ارتباط ته اتساق وائی که د کلام تناسب ښه وساتل شی او جلمې يو له بله يې ربط نه وی نو په انشاء کښې دغه صفت پيدا کيږی او د انشاء حسن زياتوی.

جزالت: ښه معانی په مناسبو الفاظو اداء کول جزالت دی. د معنا او مقصد د اداء کولو دپاره مختلفی لاری موجودی دی، ځينی تعبيرات سپک او رکيک وی ځينی ښه او مهذب وی سړی کولی شی چه يو مطلب په رکيک او ناوړه تعبير هم پوره اداء کړی چه هيڅ خفاء او اشتباه پکښې نه وی مګر د ادب او اقلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ژبې سره دغه راز تعبيرات ته ښايي اديب او ليکوال بايد ښه عبارت پيدا کړي او د معنا شرافت وساتي.

ساده ګي: کوم صفتونه چه د ښې انشاء دپاره په کار دي هغه دا لازموي چه بايد ليکوال د ساده سبک پيروي وکړي او شعر و ادب دې د خلقو فکر او فهم ته نژدې کړي.

په اوسنی عصر کښې چه طبقاتی امتيازات له مينځه تللی يا د تلو په حال کښې دي د خواصو هغه آسمانی مقام زمکی ته راټيټ شوی او عوامو ته اوس (کا الانعام) څوک نشي ويلی.

شعر او ادب هم بايد اوس د ديموکراسۍ او سوسيالستۍ اقتضا آتوته وګوری او د څو تنو له حسن نظر نه عمومی التفات او عام مقبوليت وګټي.

که مونږ په عمومی ډول د شعر او ادب تاريخی سير او اوسنی موقف په نظر کښې ونيسو دا به ومنو چه تر ډېره حده د شعر و ادب مخه د جاء و جلال له پارګاه نه د خلقو درګاه ته را ګرزېدلې ده او خپله قبله ئې بدله کړېده.

څنګه چه په اوسنی ادب کښې خلق او وطن د غزلی سروی بايد د ادب ژبه هم د خلقو له فکر او فهم سره برابره وی او ليکوال داسی کلمات او تعبيرات انتخاب کړی چه د عوامو ذهن ته نژدې وی.

اوس هغه وخت نه دی چه په نظم او نثر کښې به له لفظی او معنوی صنايعو نه ډېر کال اختسل کېده او په استعارو او اشارو به خبری کېدې په نثر کښې به هم سجع قافيه يا وزن موجود و، جملې به ډېری اوږدې او کړکېچنی وې يو مطلب به څو ځله په څو ډوله په غريبو الفاظو اداء کېده مکررات او مترادفات به ډېر زيات او د پېريانو ژبه به وه چه خاص يو څو تنه پرې پوهېدای شوه او بس.

اوس د خلقو د پوهولو دپاره په آسانه او ساده سبک څه ليکل په کار دی چه ګټه يې عامه وی او ډېر خلق ترېنه استفاده وکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس د وقت قیمت چا ته دا اجازه نه ورکوی چه د کوم ادبی اثر په مطالعه د اغلاق او اشکال په وجه ډېر وخت ضایع کړی.

د دې زمانې ځینی لیکوال او پوهان هم ساده انشاء ښه ګنی او مشکل سبک ته په ښه نظر نه ګوری.

ځینی وائی هغه انشاء چه ډېری قلقلې پکښی وی او ډېر جلبل لری یعنی لکه رعد او برق ځلېدل او غرېدل ئې زیات وی د لیکونکی عجز او تصنع ښئ، دا راز هنر ښودنه د واعظانو کار دی په شعر او ادب کښې سادګی لوی صفت دی نه کاکه توب او طمطراق، ځومره چه د چا فکری او معنوی پانګه زیاته وی هغومره ئې سبک ساده او روښانه وی.

مغلق او پیچیده لیکل غالباً د لیکونکی له علمی او معنوی فقر څخه پیدا کېږی هغه ځوک چه د عبارت په ډول وسینګار پسی ډېر ګرځی او له لفاظۍ نه ډېر کار اخلی خپل معنوی فقر د الفاظو په برق او زلق پټوی.

رحمان بابا هم خپله انشاء ساده بولی او همدغه ساده انشاء د هر چا په نزد ډېره مقبوله ده.

<u>ګرامری لحاظ:</u> په انشاء کښې باید ګرامری غلطی نه وی او کلمات د ژبی له قوانینو سره سم په صحیح ډول استعمال شی.

په دې برخه کښې ځکه ډېر دقت په کار دی چه د پښتو د مشهورو لیکوالو په لیک او انشاء کښې هم د ژبې د ګرامری قوانینو په لحاظ ځینې اختلافات موجود دی چه فیصله ئې په کار ده.

ځینې کلمات لکه (موضوع، موسیقی، راډیو...) د یوه په لیک کښې په مذکر ډول راغلی دی او د بل په لیک کښې مؤنث ګڼل شویدی.

همدارنګه کله چه مبتدا او خبر د تذکیر او تانیث له لحاظ موافق نه وی نو هلته د جملې په آخر کښې ځوک (دی) لیکی او ځوک (ده) راوړی لکه په دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمله کښېږ دا نړۍ د ځينو دپاره دوزخ دی (ده) يعنی يو مبتدا ته اعتبار ورکوی او بل خبر ته.

په دغسی ځايونو کښې د يوه ليکونکی په اثارو کښې هم دواړه مختلف او مخالف صورتونه موندلی شو په ځينو داسې جملو کښې: ښځه ووژل شوه (ووژل شوه)، خبره ومنل شوه (ومنله شوه) د ليکوالو ليکونه يو راز نه دی.

د اړوونکو تورو په لحاظ هم ځينی اختلافی جملې شته چه د ژبې د قوانينو په لحاظ فيصله غواړی مثلاً يو ليکې: (د پښتانه په کاله کښې) او بل ليکی (د پښتون په کور کښې) د يوه په ليک کښې وينو (وريجی ئی پخ کړی دې، ډوډی ئې پخ کړې ده) بل ليکی (وريجی ئې پخې کړې دی، ډوډۍ ئې پخه کړې ده) په صرفی فحاظ هم د ځېنو اختلافاتو فيصله کول په کار دی چه بايد يو صحيح صورت انتخاب شې لکه: (ونيوه – ونيسه، واوښت، واوربد - بېولی دی- بوتللی دی...)

د لغاتو استعمال: څومره چه کېدای شی بايد د پښتو خپل لغات استعمال شی او بې ضرورته پردی لغات رانوړل شی.

غرض دا نه ده چه ليک دې په خالصه پښتو وی ځکه چه دا کار په دايمی او عمومی ډول ممکن نه دی او که ممکن وی نو مفيد نه دی.

د پښتو له هغو مړو او متروکو لغاتو نه چه پښتانه ئی په معنا نه پوهېږی د هغو پردو لغاتو استعمال ښه دی چه په پښتو ژبه کښې له ډيرو وخته داخل دی او په عامه محاوره کښې هر چېرته او هر کله استعمالېږی بلکه عوام ئې په پرديتوب نه پوهېږی او خپل ئې ګڼی. مګر داسی پردی لغتونه چه عوامو ته ئې معنا نه ده معلومه او په پښتو کښې ورته الفاظ هم موجود دی ليکل ئې نه دی په کار ځکه چه يو خو د دغسی لغاتو ليکل ژبه له عام فهمۍ څخه لرې باسی او بل دا چه ډېر ځله ئې ليکوال په استعمال کښې تېروزی او بې ځايه ئې استعمالوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه پردی لغتونه چه په پښتو کښې استعمالیږی که د جمع په صورت ئې راوړو باید د پښتو ژبې په قانون ئې جمع کړو لکه: عالم- عالمان، کتاب- کتابونه، درس- درسونه، درخته- درختې، زلف- زلفې، زورور- زورور، غلطی- غلطۍ... که دغه راز لغتونه د پښتو په قانون جمع نکړو او عربی لغتونه د عربی ژبی په قانون جمع کړو د ډېرو غلطیو د پېښېدو احتمال شته او کېدای شی چه په معنا کښې ډېر تغیر راشی لکه چه په یوه کتاب کښې لیکل شویدی: (د پتې خزانې د نثر جملې وړې وړی دی او عواطف هم پکښې لږ استعمال شویدی) په دې عبارت کښې د لیکونکی غرض عطفونه دی چه عربی جمع ئې (عطف، عطفه) راځی او عواطف د عاطفی جمع ده.

فعلونه: ځینی فعلونه شته چه هم په بسیط صورت استعمالیږی او هم په مرکب ډول مګر له دوهم ډول نه د لمړی ډول افعالو استعمال غوره دی یعنی له ښکاره کولو نه ځرګندول، له پیدا کولو نه (د موندلو په معنی) موندل، له تېښتی کولو نه تښتېدل غوره دی چه باید افعال ترېنه مشتق شی.

همدارنګه په داسی مصدرونو کښې لکه کښېناستل، کښیناستېدل لمړی صورت د افعالو د اشتقاق د پاره بهتر دی د افعالو ډېر تکرار هم د نورو کلمو د تکرار په شان انشاء بېخونده کوی.

استدلال او منطق: په انشاء کښې باید د منطق او استدلال په لحاظ قوت موجود وی- او په همدغه قوت د انشاء متانت او معقولیت وساتل شی مګر په ادبی او شاعرانه مضامینو کښې استدلال او منطق هم باید شاعرانه وی. لیکوال باید د انشاء او مضمون حال ته وګوری او له محل او مقام سره مناسب دلیل پیدا کړی، که څوک شاعرانه او ادبی مضامین په املائی منطق او محض علمی استدلال تحلیلوی (د ادب مانۍ به ټولی کړی میراتی).

آهنګ: په انشاء کښې د آهنګ مراعات هم ضرور دې ځېنی توری او ځینی کلمات شته چه د سماع په لحاظ یې خونده نشته او د کلام لفظی او صوتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوند له منځه وړی د یوه ښه لیکونکی هنر دا دی چه د کلماتو په انتخاب او تالیف کښې د روانئ او ښه آهنګ لحاظ وساتی.

د لفظ او معنا – تول: له لیکوال سره باید یوه حساسه او دقیقه تله موجوده وی چه د لفظ او معنا تول په ښه ښان وکړی چه خبره ئې په کنډه برابره وی یعنی لفظ او معنا باید مساوی وی او په کلام ښې د مساوات لحاظ ساتل شوی وی مثلاً یوه لیکلی دی (خلکو پخوانی ملا له ملائی څخه وویست) دلته د ملائی کلمه دومره ښه نه ده لکه چه د امامت کلمه مناسبه ده ملایی که څه هم د ځینو په محاوره کښې د امامت معنا لری مګر ملا په اصل کښې د (امی) په مقابل کښې استعمالیږی خلق کولی شی چه یو ملا له امامت څخه لرې کړی مګر له ملائی څخه ئې (په هغه اصلی معنی) نشی ویستلی.

په یوه جمله کښې زایده کلمه چه په لرې کولوئی معنا ته زیان نه رسیږی د انشاء ارزښت کموی یوه لیکوال په یو ځای کښې لیکلی دی (رسم ګذشت شروع شو او مونږ ئې د تیریدلو ننداره کوله) دلته د تیریدو کلمه هماغسی ده لکه چه څوک د لیلةالقدر شپه ووائی.

نه پوهیږم چیرته می په کوم کتاب کښې ولیدل (مونږ د دې حقیقت له پیژندلو سره نا آشناوو) په دغسی ځایونو کښې باید همدومره وویل شی (مونږ له دې حقیقت سره نا آشناوو) یا مونږ دغه حقیقت نه پیژانده – دا حقیقت مونږ ته معلوم نه و.

د مضمون راښکون: د مضمون ترتیب او د بیان طرز باید داسی وی چه لوستونکی په ځان پسی راکاږی او د لوستلو شوق و رغبت زیات کاندی که لیکوال د انشاء په هنر ښه پوه وی هغه لومړی د انشاء شروع په ډیر خوندور ډول کوی او بیا دغه شروع په داسی ډول آخر ته رسوی چه د جملو او کلماتو د جذب قوت نه قطع کیږی یعنی سړی چه یوه جمله لولی یا ئې اوری نو بلی جملې ته ئې تنده او تلوسه زیاتیږی او غواړی چه ژر نتیجې ته ورسیږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ليكوال عقيده: څوک چه څه ليکي هغه بايد د ده د زړه او ضمير آواز وي او ټينګه عقيده پرې ولري.

يو ليکونکی هغه وخت نور خلق د خپلو افکارو او احساساتو له تاثير لاندې راوستلی شي چه دی پخپله د عقيدې او ايمان خاوند وي او په ليک کښې ئې صميميت او صداقت موجود وي.

هغه څه چه له يوه ساړه زړه نه راووزي او ليکوال پخپله پرې معتقد نه وي د يوه بې روحه جسد مثال لري چه که هر څومره ښکلی وي د چا عشق او علاقه ورسره نه پيدا کيږي.

د انشاء ژوند او حيات په همدغه شي پورې تړلی دی او ژوندی اثر هماغه دی چه د ايمان او عقيدې مظر وي.

نظم او ترتيب: په انشاء کښې ګډوډی او بی ترتيبی لوی عيب دی.

ليکونکی بايد يوه موضوع په داسی ډول آخر ته ورسوی چه د مضمون سلسله بې نظمه او بې ترتيبه نشی.

د تاليف معنی همدغه ده چه د موضوعاتو او مطالبو تر منځ مناسبت او رابطه موجوده وی هغه افکار چه ګډوډ ليکل شوی وی او يو له بله رابطه ونه لری د تاليف ارزښت نلری او د انشاء صحيح مفهوم نشی پيدا کولی.

هغه نظم چه ناظمان ئې د لفظ په اعتبار په يوه منظوم کلام کښې ساتی د انشاء خاوندئې بايد په نثر کښې د معنا او مضمون په لحاظ وساتی او د مطالبو ترمنځ داسی ارتباط قايم کړی چه يوه خبره له بلی سره اړخ ولګوی او يو مطلب له بل سره نا آشنا او بی علاقې نه وی.

ابتکار: په انشاء کښې له ابتکار نه کار اخيستل ډېر ستر اهميت لری او د ادب په دنيا کښې ډېره لويه کاميابی همدغه ده چه سړی نوی فکر او نوی مضمون پيدا کړی يا ئې د اداء طرز نوی وی يو شاعر او لېکوال چه د ابتکار

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوه لري هغه خپل فکر او نظر په داسې رنګ او طرز کښې ښيي چه خلقو ته نوي معلومېږي او نوی ايجاد ئې ګڼی چه ځينی کسان ورته تخليقی ادب وائی.

د همدغه قوت په وسيله سړی له خپلو کتنو، اوريدنو څخه تری فکرونه پيدا کوی او له عادی پېښنو نه فوق العاده نتايج اخلی.

که دغه قوت په چا کښې نه وی هغه نوی معانی نشی خلق کولی او د يوه نقال او مقلد حيثيت لري.

ابتکار د انشاء معنوی برخه ده او په معنی پوری تعلق نيسی يعنی يو نوی لفظ او نوی ترکيب يا نوې استعاره او نوی تشبيه د نوی فکر او نوی مضمون ځای نشی نيولی همدغه وجه ده چه نوی فکر او نوی مضمون ته بکر ويلی شو او بکره موضوع هم ادبی اصطلاح ده.

څنګه چه يوې کوچنۍ او صغيری نجلۍ ته باکره نه وائی او دا صفت له پېغلی سره ښائی يعنی بلوغ پکښې شرط دی همدارنګه ناقص کلام چه مضمون ورته نشو ويلی د ابتکار په صفت نه ستايل کېږي.

<u>تخيل</u>: دا قوه د ابتکاراتو منه ده، څومره چه د يوه شاعر، يا ليکوال تخيل قوی وی هغومره ئې د ابتکار قوه زياته وی.

د همدغه قوت په مرسته سړی هغه څه پخپل تصور کښې راوستلی او مجسم کولی شی چه په سترګو ئې نه وی ليدلی او په غوږو ئې نه وی اورېدلی کله چه د تخيل له قوت سره عقل هم ملګری شی نو داسی ادبی آثا ترېنه پيدا شی چې زمانه ئې نشی محوه کولی.

د شعر او ادب دنيا يوه خيالی دنيا ده او په خيال ودانه ده.

شاعر او اديب په همدغه قوه الوزی او همدغه الوتنه د انسان د نظر سطحه لوړوی او له بل عالم سره ئې آشنا کوی.

شاعرانه تخيلات هغه خواږه او خوندور خوبونه دی چه يو شاعر او ليکوال ئې په ويښه وينی او نور ئې په خوب کښې هم نشی ليدای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذوق: د ادب په اصطلاح هغه قوه ده چه د لطف او ښکلا درک کوی او د هنر خاوندان ورته ډېر اړ دی. څنګه چه د انسان په خوله کښې یوه قوه او استعداد موجود دی چه د څکلو په وسیله خوندور او بیخونده شیان پېژنی دغه راز یوه بله قوه هم په ځینو انسانانو کښې شته چه د کلام خوندونه او ښیګڼی پری معلومیږی.

د فن او صنعت خاوندان د دغه قوت په مرسته پخپلو هنری آثارو کښې ښایست او ښکلېتوب پیدا کوی او ډېر ښه هنر هماغه دی چه له سلیم ذوق نه پکښې کار اخستل شوی وی.

رسامی، نقاشی، معماری، موسیقی او شعر و ادب د انسان د ښه ذوق په مرسته ترقی کوی او په جهان کښې ښایست او ښکلیتوب زیاتوی.

په شعر او ادب کښې ځینی داسی ښیګڼی او عیبونه شته چه هغه یوازې د ښه ذوق په مرسته معلومیږی او بې له سلیم ذوقه بل معیار نلری.

همدغه سبب دی چه ادبی پوهه یوازی په زده کړه او تعلیم نه حاصلیږی او ذوقی برخه ئې د ذوق لاربښودنه غواړی.

حافظه: هغه څه چه انسان ئی احساس او ادراک وکړی نو بیائې حافظه له ځان سره ساتی او د ضرورت په وخت کښې ئې بېرته انسان ته یادوی ځکه دغی قوې ته حافظه یا ذاکره وایی.

دا قوه له یوه لیکوال سره په انشاء کښې ډېره مرسته کوی یعنی د انشاء مواد همدغه قوه تهیه کوی که دا قوه نه وی نو څوک له خپلو کتنو اروېدنو څخه معنوی استفاده نشی کولی او د پوهی پانګه ضایع کېږی.

حافظه دقت ته ډیر ضرورت لری، څومره چه د یوه لیکوال حافظه د یوې موضوع جزئیات په ډیر دقت ثبت کړی هغومره ئې په لیک او انشاء کښې د هغې موضوع مکمل او دقیق تصویر موجود وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چه د یوه رسام پوره مهارت دا دی چه یوه منظره پخپل رسم کښې هماغسې وښئی چه ډیر واړه شیان او جزئیات په نظر کښې نیول شوی وی او د باریک بینئ برخه زیاته وی د یوه لیکوال هنر هم په دې کښې دی چه خپلی لیدنې کتنې یې په پوره ډول او په ډیر دقت پخپل لیک کښې ثبت کړې وی او په حافظه کښې ئی دقت موجود وی هغه کالی چه یوه ښه خیاط ګنډلی او هغه چه یوه بد خیاط ګنډلی دی همدغه فرق لری چه یوه په سکڼاو او ګنډلو کښې دقت کړی او بل نه دی کړی که دغسی نه وی نو هر کمیس غاړه لستونی او لمن لری.

حس: هر څوک چه څه واوری، څه ووینی او په څه پوه شی نو ښه باید اثر پری وکړی او په حال کښې ئی تغیر راشی، خپه کیدل، خوشحالیدل، تعجب کول د همدغه اثر نتیجه ده او دغه تاثیر قبلولو ته احساس وائي.

څومره چه د یوه لیکوال او شاعر حسن قوی وي او حساسیت ئې زیات وي نو په لیک او وینا کښې ئې تاثیر موجود وې او په لوستونکو یا اوریدونکو ډیر اثر کوی. په بل عبارت څومره چه یو لیکوال ډیر غمجن شی هغومره نور هم غمجن کولی شې، په هره اندازه چه دې خوښ یا متعجب شی په هغه اندازه په نورو کښې خوښې او تعجب پیدا کوی. په همدغه وجه حساسیت او قوی احساس د شاعر او لیکوال دپاره ډیر په کار دي، دی باید په لږ شی خپه او په لږ شی خوشحاله شی او د تعجب برخه ئی له نورو نه زیاته وی.

ذکاء: چه ذهن هم ورته وائی د انسان هغه استعداد دی چه د عامو او معانیو ادراک کوی.

د یوه لیکوال دغه برخه هم باید نیمګړې نه وې او په دغه وسیله ئې باید له علومو او معارف څخه ښه برخه موندلی وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز معنوی قوتونه او استعدادونه که په یوه لیکوال کښې موجود وی او ښه کار ترینه واخلي د هغه لیک او انشاء په انساني افکارو او احساساتو ډیر اثر کوی او د یوه ملت په زړه او دماغ حاکمیت پیدا کوي.

دا راز کسان هماغه خلق دی چه پس له مړیني هم د دوی تسلط او معنوی نفوذ په انساني جوامعو باندې باقي وی او په پیړیو پیړیوئی اثر نه محوه کیږي.

د لیکوال شخصیت او اخلاقی شجاعت: د هر چا په لیک او انشاء کښې د هغه شخصیت او اخلاقی شجاعت ډیر اثر لری.

کوم لیکونکی چه ځانته په درانه نظر ګوری او ځان ورته سپک او وړوکی نه ښکاری خپل مسئولیت د یوه لیکوال په حیث ښه پېژني او د جامعې په مقابل کښې ورته خپله وظیفه ډیره درنه معلومیږی.

همدغه احساس هغه ته جرئت ورکوی چه د ناپوهانو له انتقاد او ملامتیے نه ونه وېرېږي او د جامعی عیبونه او دردونه په صراحت بیان کړی.

د ډیرو لویو لیکوالو زیات شهرت د همدغه صفت مرهون دی او د لیکوال هماغه لوړ شخصیت دی چه د ده په انشاء کښې خپل عظمت او جلال ښیبی او خلق ورته په احترام سر تیتهوی.

د ادبی آثارو مطالعه: د لویو او سترو لیکوالو د آثارو مطالعه د انشاء د زده کوونکو دپاره ډېر ګټوره ده ځکه چه ښه انشاء او د ادب ټولې ښیګنې ځوک چا ته په درس او تعلیم نشی ښودلی، دا پوهه تر ډېره حده د ادبی آثارو په مطالعه حاصلیږی.

سړی باید د نظم او نثر ادبی متون په دقت ولولی او د همدغی مطالعی په وسیله د ادب په باریکیو، رمزونو او ذوقی کیفیاتو پوه شی چه هغه د ادبی اصولو او قوانینو په زده کړه نه حاصلیږی مګر دا زده کړه باید داسی نه وی چه لیکونکی به له یوه او بل نه څه را اخلی او خپله انشاء به ئی ګڼی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انشاء معنا دا ده چه نقل او غلا به نه وی ایجاد به وی.

د ادبی آثارو مطالعه باید لکه غذا او طعام په انسان کښې قوت پیدا کړی او داسی تحلیل شی لکه چه له غذائی موادو نه معنوی قوتونه پیدا شی او ماهیت ئی بدل شی څنګه چه له خبری نه خبره پیدا کېږی باید د یوه او بل له افکارو نه نور نوی او تازه فکرونه پیدا شی او په ذهن او دماغ کښې د انشاء دپاره نوی مواد وزېږوی.

د فکر آزادی: څومره چه یو لیکوال یا شاعر آزاد فکر کولی شی او له ذهنی اسارت نه خلاص وی هماغومره ئی انشاء هم له تقلید او ابتذال څخه لرې وی.

په همدغه وجه لیکوال او شاعر ته ښائی چه د اجتماع او محیط، عرف او عادت په مقابل کښې د نورو په شان په پټو سترګو سرقت نکړی بلکه د خرافاتو او موهوناتو په مقابل کښې د بغاوت جنبله ولری.

هغه څوک چه ډېر مقید او محتاط روزل شوی او وېریدونکی وی فکر او خیال ئی له کورنی مرغه لوړ پروازنشی کولی او په آثارو کښې ئی د عالی فکر او آزادخیال نښی نښانې نشو لیدلی.

چېرته چه اندیښنې او تصورات لکه بندیان او قدیان په ذهن او دماغ کښې ایسار وی او د جرئت و جسارت لاس و پښی تړلی وی لیکوالی هم هلته غلامانه حیثیت لری او په ادب کښې حریت او شهامت نشی پیدا کېدای. د لیکوالۍ د ترقۍ او انکشاف دپاره د دیموکراسۍ مساعد محیط په کار دی چه د فکر او عقل سترګی نه وی تړلی او د ژبی، قلم او عقیدې آزادی موجوده وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک

د سبک حقیقی معنا سره یا سپین زر ویلی کول او په قالب کښې اچول دی.
مجازاً د بیان او اظهار خاص طرز ته سبک وائی.
هر لکیوال د خپل فکر او خیال د ځرګندولو دپاره یوه خاص طرز لری چه هغه د ده سبک باله شی.
د ځینو لیکوالو او شاعرانو سبک ته دومره ښکاره وی چه ادب پیژندونکی ئې د الفاظو له انتخابولو، د کلماتو له ترکیب او د تعبیر له طرز ښخه پېژندلی شی مثلاً رحمان بابا، حمید او خوشحال خان ختټک بیل بیل سبکونه لری چه د فکر او معنی له حیثه او د الفاظو او تعبیراتو له خوائی رنګ او ډول له ورا معلوم دی.
همدغه شان د کاظم خان شیدا اشعار که څه هم د حمید له اشعارو سره په نازک خیالۍ او ځینو نورو ادبی خصوصیاتو کښې ډیر مشابهت لری مګر بیا هم د شیدا او حمید شعرونه د ادبی ذوق خاوندان یو له بله پیژنی.
څنګه چه د دوه تنو خیری که څه هم یو له بله ډیری نزدې وی او ډېر خلق پری تېروزی بیا هم ځینی فرقونه لری چه یو له بله بیلوی د دوه سبکونو ډېر نزدیوالی هم له یو څه مغایرت نه خلاص نه وی او ځیر کتونکی ئی فرق کولی شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هماغه شان چه د دوو تنو په آواز کښې فرق شته او یو مقصد یو سړی په یوه راز او بل ئې په بل راز څرګندوي د لیکوالو او شاعرانو په انشاء کښې هم ډېر لفظی او معنوی فرقونه شته چه د سبک او اسلوب بیلتون ښئی.

مثلاً: د پښتو ژبې دوه لوی او مشهور شاعران (خوشحال خان او رحمان بابا) دواړه خپل استقامت او صبر و ثبات بیانوی یا مونږ ته د مقاومت او زغم درس راکوی نو یو راته وائی:

د عالم ډیری خبری د جهان توری لښکری
زړه می نه ښوروی له ځایه غرخو هسی وی کنه

هغه بل یعنی رحمان بابا همدغه مقصد په دی ډول بیانوی.

لکه ونه مستقیم پخپل مکان یم که خزان راباندی راشی که بهار

د خوشحال خان باتور شخصیت او رزمی احساس همدغه تقاضا لرله چه د ډېرو لښکرو او ډېرو خبرو په مقابل کښې خپل زړه لکه غر ځای په ځای ولاړ وښئی او خپل زړورتوب په دغه ډول څرګند کړی مګر رحمان بابا د خپل صوفیانه او عارفانه ژوند او احساس په غوښتنه بل راز فکر کوی او داسی تعبیر پیدا کوی چه د ده له ذوق او نظر سره موافق دی.

دی لکه یو حکیم د دنیا دورنګی، خزان او بهار، غم او خوشحالی په نظر کښې نیسی او انسان ته دا درس ورکوی چه سړی باید د زمانی د حوادثو او انقلابونو په مقابل کښې لکه ونه مستقیم ودریږی چه نه ئی د دنیا بهار له چتې وباسی او نه ئې خزان ملا ماته کړی.

دغه د سبک او لهجی اختلاف چه د دې دوو ستره شاعرانو په وینا کښې شته په دی دوه بیتو کښې ئې ډېر فرق راووست او په یوه مطلب کښې ئې دوه مضمونونه پیدا کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله داسې پېښېږي چه دوه شاعران يو مضمون افاده کوي چه ځيني الفاظ ئې هم مشترک وي او دا ګمان پيدا کېږي چه يوه به له بل نه اخستي وي مګر د همدغسي مضامينو د بيان طريقه بيا هم يو څه فرق لري چه د يوه سبک له بل نه بېلوي او د ادبي لهجې په لحاظ د يوه افاده له بل نه غوره ښيي لکه د رحمان بابا او حميد دا بيتونه:

چه له خنکه مې دلبر په لاس کښې جام دی — نن اورنګ د زومانې زما غلام دی

(رحمان بابا)

هر چه تا غوندې دلبر يې به ځنګ کښېنې — د پېنو په ځای هغه ته اورنګ کښېني

(حميد)

مقتولان ستا د غمزو دي لاله نه دي — چه په سره کفن له خاورو را بيرون دي

(رحمان)

سره لاله له هغې زمکې زرغونيږي — هرچه ستا د مقتول وينې وي پرې رغښتي

(حميد)

پدې بيتونو کښې د مضمون په لحاظ څه ډېر فرق نشته او ځيني کلمات چه په يوه بيت کښې راغلي دي په بل بيت کښې هم عيناً استعمال شوي دي مګر بيا هم د رحمان بابا او د حميد خبرې د سبک او لهجې په لحاظ ښکاره توپير لري او شعر پېژندونکي پوهيږي چه شعري قوت ئې يو راز نه دی.

دا خو د شاعرانو په سبک کښې هغه توپير دی چه د عبارت او لهجې په لحاظ د يوه شاعر وينا له بل نه بېلوي او د اداء په طرز پورې تعلق لري مګر د سبک او اسلوب په بېلتون کښې سربېره په الفاظو او تعبير په طرز د ليکونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شعراؤ د فکر او نظر اختلاف هم ډېره برخه لري چه د ليکوالو او شاعرانو په مقايسه او مقابله کښې دغه خوا هم ډېره مهم او درنه ده.

رحمان او خوشحال د فکر له حيثه:

دواړه لوی او مشهور شاعران دی مګر د دواړو فکر او نظر يو راز نه دی او په ادبی سبکونو کښې ئې د فکر له حيثه ډېر فرق موجود دی.

د خوشحال خان شاعری د روح او معنی په لحاظ پښتنی شاعری ده او پښتونولی پکښې ډېره زياته ده که څوک د ده اشعار په يوه بله ژبه هم ترجمه کړی نو پښتنی رنګ او پښتونتوب ترېنه نه ځی ځکه چه د ده افکار او احساسات پښشتنی دی او د افغانيت نمايندګی کوی. که څوک غواړی چه د افغان ملت يوه ښه مکمله پښتنی نمونه وګوری نو پخپله خوشحال خان ختک د افغانيت ډير ښه مثال دی او د ده اشعار د پښتو او پښتونولۍ کامل تصوير ګڼلی شو مګر رحمان بابا دغسې نه دی د هغه افکار او احساسات تر ډېره حده له مطلق انسانيت او انسانی سلوک سره تعلق لری او د بشری اخلاقو درس راکوی خوشحال خان پخپلو اشعارو کښې مونږ ته يو داسې سړی راښئی چه د ده په نظر کښې د سړيتوب او نارينتوب ډېر ښه مثال دی او دی ورته په مردۍ او رجليت قايل دی چه يو څو بيتونه ئې دا دی:

مرد به نشې په ګفتار — څو پيدا نکړی کردار
چه دی وکنځی مرد نه يې — که له تا، نه وی په دار
چه څه دی خو انتقام دی — د مردانو کار و بار
عفو هور ته ځای لرينه — چه نه عيب وی او نه عار
چه عبت ورخخه نه وی — هغه مرد نه دی په کار
هم مهره لری هم زهر — ښه مردان وی لکه مار
چه هم تندر هم باران وی — تر هغو مردانو ځار

(c) ketabton.com: The Digital Library

مــرد بــه غــم د خپــل هنــر کــا　　نــــــه د زراو د دينـــــــار
مــرد بــه غــم کــا د خپــل شــرم　　د عــــــــزت د اعتبــــــــار
نــامرد فخــر پــه نســب کــا　　مــرد نــه مــور لــری نــه پــلار

ښتگه چه په پښتو او پښتونولۍ کښې پت او عزت ساتل دومره اهميت لری چه پښتانه ترينه سر او مال دواړه قربانوی نو خوشحال خان هم په دغو بيتو کښې د پښتنی ذهنيت ډېر ښه ترجمانی کوی او وائي انسان بايد د انتقام اخستلو قوت او قدرت ولری چه څوک ورته په سپکه سترگه ونه گوری او هر چا سترگه تری وسوزی مگر يوازې دا کافی نه گڼی چه خق ترينه وډارشي بلکه د مينې او محبت لرل هم ضرور گڼی او ښه کردار ته په ډير اهميت گوری، په يوازې نسب فخر کول نامردی گڼی او وائي مرد بايد د خپل عمل او کردار اولاد وی او پخپلو کارنامو وپيژندل شي.

د خوشحال خان د ژوند او د ده د عصر او محيط تقاضا دا وه چه پښتنو ته د ملی عزت ساتلو او د وطن له غليمانو نه د انتقام اخستلو درس ورکړی ځکه ئي ويل:

څــو وانخلــی لــه غليمــه انتقــام　　مرد نه خوب کا نه خوراک کا نه ارام
که په توره ئي ځواب ورکړی مردی ده　　که وجود دي څوک ازار کاندی په چوب

عبدالرحمن بابا چه يو صوفي او اخلاقی شاعرو او له مينې، محبت سره ئي ډير کار درلود هغه پښتنو ته نور څه ويل او د غضب او انتقام جذبه ئي په دی ډول سړوله:

شــهيدان نــه دی هغــه خونفروشــان　　چه خونی ته خونبها نکړی معاف
دی

رحمان بابا که څه هم پښتون و مگر د خوشحال خان په شان د پښتنی احساساتو او جذباتو له تاثير لاندې نه و راغلې او په همدغه وجه ئي په اشارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې د پښتنې ذهنيت اغيزه ډېره لږ وينو يائې په بل رنګ او بل طرز کښې وينو.

دی هم مردی او مردانګی ستائی مګر هغه نارينتوب چه خوشحال خان ئې تفسير او تعبير کوی او هغه چه رحمان بابا ورته مردی وائې يو له بله ډير فرق لری. دی وائی:

مړنـــی ويلـــی بويـــه و هغـــه تـــه	چـه بی وجهـی ازار نـه کـا هـيڅ سـړی
حـرام خـور د مخنثـو پـه حسـاب دی	کـه پـه تـوره يـا پـه تيـغ وی مړنـی
د مکـی سـفر آسـان دی مـرد هغـه دی	چـه لـه ځانـه سـفر کانـدی سـفر دا دی
هيڅ ترښه می نشی په تش ډاډ د کورو کلی	مرد بويه چه واخلی د غم پيتی له غمګينه

دغه عارف او صوفی شاعر نارينتوب ديته وائی چه سړی د نورو د خير او ګټې دپاره له خپل ځانه تير شی او د يوه غمجنی د غم پيتی پخپلو اوږو واخلی، څوک ئی بی وجهی له لاسه ازار نشی، د چا مال په زور او ستم لاندی نکړی.

دی لکه خوشحال خان چا ته نه وائی که څوک دی په لرګی وهی ته بې په توره وهه بلکه د عفو او ګذشت درس ورکوی او غواړی چه د خلقو په زړونو کښې د رحم او عاطفی احساس وروزی او په عالم کښې همدردی او مهربانی پيدا کړی.

ده د نرم زړه خاوندان ښه ګڼل ځکه ئی ويل:

ډېر عزيز دی موم د لان تر سکندلانو	ته يو ځاځکی شه د اوښکو ګوهر مشه

خوشحال خان په ننګ او غيرت، په توره او افغانيت فخر کاوه او ويل يې:

د افغـان پـه ننـګ مـی وتړلـه تـوره	ننګيالی د زمانی خوشحال ختټک يم

مګر رحمان بابا ويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه عاشق یم سرو کار می دی له عشقه　　نه خلیل نه داؤدزی یم نه مومند

لنډه دا چه خوشحال خان یو ملی شاعر دی چه ملی روح تقویه کوی او قوم جوړوی مګر رحمان بابا د مینی او محبت شاعر دی او په کلام کښې ئې عرفانی تصوفی او اخلاقی خوا ډېره درنه ده.

د ده تعلق له عشق سره ډېر زیات دی او د عشق په حقیقت ډېر ښه پوه شوی دی.

د عشق او محبت سندرې د خوشحال خان په دیوان کښې هم ډېری دی مګر په عاشقانه سندرو کښې ئی هم د شجاعت او شهامت اغیزه موجوده ده او د ننګ و غیرت روح پکښې ډېر حلول کړی ځکه ئی غزلو هم حماسی بڼه پیدا کړېده یعنی زړورتوب او زورورتوب په عشق کښې هم له خوشحال خان سره ملګری دی او کله چه له ښکلو معشوقو سره خبری کوی بیا هم اکثراً د یوه قهرمان او توریالی شان او حیثیت پکښې ځان ښئی وګورئ ! د ده د غزلو ځینی بیتونه:

کـه زه نه وای تا بـه ځان لـره بلبل څوک　　په پالنګ به دی دا هسی درختل څوک

کـه نیولی زرکـه باز پریـږدی لـه چنګـه　　زه بـه هـم لـه لاسـه پرېـږدم شـوخ شـنګه

د غمزی په تیغ ئی خوږ ښه ئی خوشحاله　　مړنی پـه روغ صـورت نـه ځی لـه جنګـه

تـوره چـه تېریـږی خـو ګـذاره لـره کنـه　　زلفی چه ولول شی خو خپل یار لـره کنه

د خوشحال خان په عشقی غزلو کښې تواضع او عجز و نیاز هم شته مګر په هغه اندازه چه رحمان بابا د عشق او محبت په مقام کښې د شاعرانه او عاشقانه ادابو رعایت کوی دی ئی نکوی.

خوشحال وائی:

زه خوشحال کمزوری نه یم چه به ډار کړم　　په ښکاره ناری وهم چه خوله ئی راکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر رحمان بابا د دلبرانو په مقابل کښې بیدلی او بی زړه توب خوښوی او وائی:

دغه ځای د بیدلانو دی رحمانه   د دلبرو په کوڅه د لارو رمشه

د خوشحال خان ختک سبک(1):

د خوشحال خان لومړی خصوصیت دا دی چه پخپلو اشعارو کښې ئی د ملیت او وطن دوستۍ احساس په ډېر قوت ګډ کړی او پښتنو ته ئی د خوۍ او خپلواکۍ پیغام وړاندی کړی دی حماسی برخه ئی په شعر کښې ډېره درنه او له قوته ډکه ده.

د مضامینو د تنوع او د شعر د اقسامو او انواعو په لحاظ څوک له ده سره برابری نشی کولی.

د فکر آزادی، بی قیدی او جرئت و جسارت ئی ډېر زیات دی ځکه ئی په اشعارو کښې بېباکه او بې پروا زړورتوب وینو.

د ده اعترافات او رندانه وینا په دغسی وضاحت او صراحت د نورو په اشعارو کښې نه وینو دی له اقوامو او اشخاصو نه نه دی وېرېدلی او د عرف و عادت، د رسم و رواج په قید کښې ډېر نه دی راغلی.

د ده اشعار د ده له ژوند او ورځینو پېښو سره ډېر ارتباط لری او د خپل وخت ډېر حالات ئی د شعر په ژبه بیان کړی دی ځکه ئی له اشعارو نه د عصر او محیط رنګ او ډول ښه معلومېږی او د ده معنوی څېره د ده په اشعارو کښې لیدلی شو.

د ده په دیوان کښې تصوفی، اخلاقی او عشقی اشعار هم شته مګر د ده د شاعرۍ اساسی جزء او مهمه برخه ئی نشو ګڼلی، دا ویلی شو چه دی د راز راز

1- دلته د ده د نثر سبک نه څېړو یوازی شعر یې په نظر کښې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلوماتو او مطالعاتو خاوند و او له دغو خواؤ نه ناخبره نه و مګر په شاعرۍ کښې ئې هدف د ملیت د جذبې ويښول و او اساي توجه ئې همدغې خوا ته وه خوشحال خان په شعر و شاعرۍ کښې د الفاظو ډېر پروا نه ده ساتلې هر لفظ چه په هر ځاى کښې په کاريده خپل و او که پردی غريب و او که فصيح ده ترېنه کار اخستی او کله ئې د يوه لغت هډوکی هم مات کړی او په وچ زور يې په يوه ځاى کښې لګولی دی په همدغه وجه د ده د ديوان د لغاتو حل کول او په ټولو اشعارو يې پوهيدل ګران کار دی.

ترڅو چه سړی له ځينو هندی ژبو او د پښتو له مختلفو لهجو او محاورو نه خبر نه وی د ده په اشعارو پوره نشی پوهيدلی.

دغومره ډېر اشعار ويل ضرور له الفاظو سره يوڅه بی قيدی او بی پروايی غواړی او د اشعارو په دغسی لويو ديوانونو کښې ارو مرو له پرديو او نا آشنا لغتونو نه کار اخستل کيږی خوشحال خان ته د پښتونولۍ نبض او رګونه ډېر ښه معلوم و او د ننګ و غيرت په پارولو ډېر ښه پوهيده ځکه يې اشعار د پښتنو په ذوق او فکر ډېر برابر دی او پښتونولی پکښې ډېره زياته ده.

د همدغه مقصد دپاره ده پښتنو ته ډېرې طعنې هم ورکړی دی او په سپورو ستو غو ويلو کښې يې هم کمی نه دی کړی ده ځينی ډېر ترخه حقايق هم بيان کړيدی چه پښتانه خپلو نيمګړتياؤ ته ملتفت شی او ځان وپېژنی.

د ده په اشعار کښې زړه ماتوونکی رقيق احساسات نشته او په ويونکو کښې لوړ همت، ټينګ عزم د آزادی مينه او د وطن عشق پيدا کوی.

د رحمان بابا سبک:

رحمان بابا د ساده انشاء خاوند دی او په سبک کښې يې د فصاحت او بلاغت ډېر مراعات شويدی له اشعارو نه ئې هر څوک خوند او فايده اخلی او عام و خاص پکښې برخه لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معنایو مخ ئی هر چا ته ښکاره دی او بل مخ ئی خواص وینی او مخصوص خوند پکښې مومی د عبارت روانی او عام فهمی ئی په کلام کښې ډېره اغیزه کړېده ځکه ئی عام مقبولیت پیدا کړی.

اشعار ئی عارفانه دی او اخلاقی ارزښت لری چه رحمان بابا ئی هر چا ته صاحب حال او سالک معرفی کړی په همدغه وجه خلق ده ته ډېر ښه عقیده لری او د غی عقیدې د ده د وینا تاثیر ډېر زیات کړیدی.

د اشعارو یو مهم خصوصیت ئی دا دی چه ډېر بیتونه یی لکه متلونه داسی دی چه د استدلال کار تری اخستل کیږی دا ځکه چه د ده اشعار د ژوندانه له هر اړخ سره تماس او تعلق لری او خلقو ته په حیاتی چارو کښې ډېره ښه لارښوونه کوی په همدغه سبب خلق د ده په دیوان کښې فالونه ګوری او هغه څه پکښې مومی چه د یوه او بل له حال سره سر خوری او د هر چا د زړه خبری په کښې شته.

د ده اشعار د زمان او مکان په محدوده او تنګه دایره کښې بندنه و ځکه ئی په هر ځای او په هر وخت کښې هر څوک خوښوی او له هر مجلس سره اړخ لګوی سازنده ئی د بزم په مجلس کښې وائی او خطیب ئی د منبر په سر لولی د غم او ماتم خاوندانو ته پکښې د ېره ښه تسلی شته او مینانو ته د معشوقو له خوا ډېره ښه پیغامونه.

له دنیا نه د چا زړه بیخی نه توروی او د دنیا مینه هم په زړونو کښې دومره نه پریږدی چه زړونه تور کړی.

د عشق او مینی په باب رحمان بابا د حسن او ښکلا له مقامه تیر شوی او معنی ته رسیدلی دی دی کومه ښکلی او ښایسته محبوبه نلری بلکه په حسن او ښکلا مین دی، هر چیرته چه وی او په هر څه کښې چه وی دا مینه له ده سره دومره پخه شوه چه په خپله عشق د ده معشوقه شوه او له سینګار او ښکلیتوب نه زیات په مینه مین شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی په دې حقیقت ډېر ښه پوه شو چه ښکلا له عشق او مینی پیدا کېږی او د عشق پرتو چه په هر څه ولوېږی نو هغه ښکلی او ښاغلی شی.

رحمان بابا عشق پیر، وپیشوا ګڼی او د جمله ؤ مخلوقاتو پلار ئی بولی.

د ده په اشعارو کښې قومی او محلی رنګ دومره تسلط نه دی موندلی چه د یوه قوم یا د یوه هېواد د شاعر وګڼل شی دی په هغو شاعرانو کښې راځی چه که د ژبی نا آشنائی نه وی نو بین المللی شاعر که ورته ونه وایو یو بین الاسلامی شاعر خو ورته ویلی شو ځکه چه د ده تعلق تر ډېره حده له انسان او انسانیت سره دی او نه محیطی خصوصیاتو ګردئې له ځانه څنډلی دی.

زه عاشق یم سرو کار می دی له عشقه   نه خلیل او داؤدزی یم نه مهمند

ده ده په الفاظو او جملاتو کښې روانی، وضاحت او خوږوالی موجود دی او کلام یې له تعقیدونو او ابهام څخه خلاص دی.

له تشبیهاتو او استعارو نه ئې ډېر کار نه دی اخستی او د معنا ښایست ئې د عبارت له سینګار نه ډېر زیات دی.

د ده د اشعارو ښکلا داسی ده لکه چه یو ډېر ماهر خیاط له یوه سنګین، ساده مګر ډېر قیمتی ټوکی نه داسی لباس جوړ کړی چه د اغوستونکی له قد او اندام سره ډېر زیات مناسب وی او په نیولو، پریکولو او ګنډلو کښې ئې ډېر دقت شوی وی.

د حمید سبک:

عبدالحمید مومند په شعر او شاعرۍ کښې له نازکخیالۍ او له تشبیه او استعارې نه ډېر کار اخستی دی د شعر دېرې نازکۍ د ده په کلام کښې شته او په دغه صنعت کښې یو ممتاز مهارت لری د فن او هنر په لحاظ چه څومره لفظی او معنوی ښېګڼی د شعر دپاره په کار دی پری ډېر ښه پوه شوی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل هنر ئی ډېر ښه ښودلی دی موشګافی د ده کار دی اسمان ته د شعر زینی ایښودل د اسمان ستوری د شعر په لړ کښې پیل د ده هنر دی.

د ده په سندرو کښې د عشق سوې او ګداز ډېر اغیزه کړی ده او له ښکلا سره ئی تعلق ډېر زیات دی.

په کلام کښې ئی ځینی لفظی او معنوی تعقیدونه شته او حینی لغات پکښې داسی استعمال شوی دی چه معنی ئې ښه واضحه نه ده یا په ګرامری لحاظ نقص او عیب لری همدارنګه په ځینو قافیو کښې ئی هم ځینی عیبونه موجود دی چه د فن په لحاظ ورته ادبی نقص ویلی شو مګر په اشعارو کښې ئی ادبی خوندونه هم دومره زیات دی چه د غه راز عیبونه پکښې پټ او ورک دی. حمید په مضمون افرینۍ کښې لوی لاس لری او د هر شی له لیدو کتو نه یوه ښه معنی پیدا کوی. په شعر کښې ئی پند و نصیحت او اخلاقی لارښودنی شته چه د ژوندانه په لارو چارو کښې تربنه ښه استفاده کیږی په عشق کښې لکه رحمان بابا ډیر پورته او لوړ نه دی ختلی چه د حسن او ښکلا له سرحده هم تیر شوی وی مګر د عشق هنګامه ئی ډیره توده ساتلی ده او د سوزناری ئی ډیری سوزنده دی.

یا د ښکلو د پاولیو شرنګهار دی یـــا د عشـــق د لیونیـــو د ځنځیــر

که د حمید شعر له یوه لباس سره مشابه کړو نو ویلی شو چه دغه جامه ډېرې غتې او میده بخۍ لری او ګل دوزی پکښې ډیره زیاته ده په دی توکی باندی هر راز بوټې او ګلونه شته او د صنعت مهارت پکښې له ورا معلوم دی دا جامه که د توکی او رخت په لحاظ ډیر قیمت ونلری نو دغه انځور او نقش و نګار ئی هم قیمت لوړولی شی.

غرض دا چه په دغو اشعارو کښې د صنعت برخه زیاته ده او داسی مثال لری لکه چه یو شعر او یوه قطعه یو ډېر ماهر خطاط ولیکی او د خطاطۍ فن

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکښې دومره ارزښت پیدا کړی چه خلق د شعر مضمون ته دومره نه ګوری لکه چه د خط ښایست او ښکلا ته ګوری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو څنګه ولیکو؟

ځینی وائی پښتو باید سوچه کړو، پردی لغات ترینه وباسو او یو تکی فارسی یا عربی پکښې پرې نږدو.
دا نظریه په ډېر افراط بناء ده او دا کار کېدونکی نه دی په دنیا کښې داسی ژبه نشته چه پردی لغات پکښې نه وی او نیلی ریښی ئی له نورو ژبو سره تړلی نه وی جهان اوس یوه کور غوندی دی او د ملتونو فرهنګی او اجتماعی تعلقات ورځ په ورځ زیاتېږی اوس د هر چا غږ د بل غوږ ته رسیږی او نا آشنا آواز نه له یو بله آشنا کېږی.
هره ژبه له بلی نه څه اخلی او څه ورکوی.
د ولسونو د ګډ ژوند سیاست په ژبو باندې هم تاثیر لری او پردی لغتونه خپلېږی هغه وخت چه هیوادونه یو له بله ډېر لری ؤ او اولسونه به یو د بل په ژبه نبه نه پوهیدل بیا هم په ژبو کښې دخیل کلمات وجود ؤ او د لغاتو په نړۍ کښې معرب، مفرس مفغن الفاظ پیدا شوی و نو اوس دا څنګه کیدای شی چه په پښتو ژبه کښې دې پردی لغات نه وی هغه نوې معنا ګانې او نوی مفهومونه چه په جهان کښې اوس را پیدا کېږی، طبعاً په پښتو کښې نوم نه لری او دا نشی کېدای چه ټولو ته د نوو اختراعاتو په شمول په پښتو ژبه کښې نوی نومونه پیدا کړو که څوک په دی فکر کښې وی چه مونږ دې له نورو ژبو نه څه نه اخلو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازې پښتو لغتونه دې استعمالوو، د دی معنی دا ده چه خپله ژبه دې محدوده وساتو او خپل فرهنګ دې په ډېر ابتدائی حال پرېږدو.

دا فکر باید له مغزو نه وباسو او هیڅکله دا ونه غواړو چه په پښتو کښې دې دخیل او مفغن کلمات نه وی مګر د دې معنا دا نه ده چه مونږ به د پښتو موجود او مستعمل لغات غورځوو او په عوض کښې به ئې پردی غلات بی ضرورته محض د تفنن دپاره راوړو ځکه چه دا کار هم ژبی ته زیان رسوی بلکه ژبه په مرور د زمان محوه کوی په پښتو کښې د اشتقاق له اصولو سره سم د نوونو مواو اصطلاحاتو وضعه هم په کار ده مونږ باید ژبه به د جمود په حال پری نږدو او وخت په وخت د زمانی له ضرورت او احتیاج سره سم نوی تعبیرات او نوی نومونه پیدا کړو او کوښښ وکړو چه د ژبی لغوی استعداد او د افادی قوت زیات شی. او دا کار هلته کېږی چه مونږ د پردیو لغاتو او اصطلاحاتو په قبلولو کښې له غور او سنجش نه کار واخلو او هر څه په پټو سترګو بی ضرورته قبول نکړو پښتو ژبه په پیړیو پیړیو له لیک او لوست نه لری پاته شوی او نوری ژبی د پښتو په هیواد کښې د دفتر او دیوان ژبی وی په همدغه وجه نن د قلم ژبه د پښتو له ډېرو لغاتو سره نا آشنا ده ډېر ژوندی لغات چه د عوامو په محاوره کښې ډېر زیات استعمالېږی د لیکلو په خوله نه راځی او په ځای ئی پردی لغات لیکل کیږی مونږ اوس د تش په ځای خالی لیکو، زړور ته دلیر او زمری ته شېر وایو د دروند په ځای سنګین او د مینی په ځای محبت لیکو، ترکاڼ ته نجار او پښ ته آهنګر وایو پردی راته بیګانه شو او د پښتو لمر او سپوږمۍ رانه په فارسی ابر کښې پنهان شوه ځکه ئی ځای آفتاب او مهتاب یا شمس و قمر ونیو او توری په حرف بدل شو.

په پښتو ادب کښې ځینی داسی اشعار هم شته چه عربی او فارسی لغاتو پکښې د پښتو ژبی رنګ او بڼه داسی اړولی ده چه عام پښتانه ئې هېڅ په معنی نشی پوهیدلی لکه دا بیت چه ګورئ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

مــخ دې شــجر حســـن ثمــر دی یدین رجلین پی لګوم ثمر به خورمه

د عربی او فارسی ژبی علمی او ادبی سلطه په پښتو ژبی دومره قایمه شوه چه د دغو ژبو لغات ادبی او مهذب وګڼل شوه او پښتو لغتونه بی تهذیبه په نظر راغله.

په همدغه وجه د معشوقو شونډو ته لب وویل شوه او بیا ترینه په لام او بی تعبیر وشوه د ښکلو څڼو او کوڅیو ته مو زلفی وویلی او بانه مو مژګان وبلل چشمان رخسار او دندان د غزل ژبه شوه او پښتانه شاعران په چاه زنخدان کښېږ ولوېدل. اوس په کار دی چه له دغه تاثیره ځان خلاص کړو او د پښتو ژوندی او مهجور لغتونه په پښتو ادب کښې راننباسو مګر دا هم باید په نظر کښې ولرو چه د یوی ژبی کور په دی دومره نه ورانیږی چه پردی لغات پکښې ډیر راننووزی بلکه د ژبی له ترکیب او تالیف سره لوبی کول او د نورو ژبو په سبک او اسلوب جملی جوړول ژبه خرابوی او اساس ئی ورانوی یعنی د ژبی ګرامر او محاوری مراعات ډیر په کار دی او په دغه برخه کښې د لیکوالو بی پروائی د ژبی د مسخ کیدو سبب ګرزی.

په یوه پښتو کتاب کښې د یوه مشهور لیکوال دا جمله (دغه صورت د مستقبل د وارداتو د امتزاج نه یو ځلانده ماضی ته تخلیق ورکوی).

په دې لحاظ دومره بده نه ده چه عربی لغات پکښې ډیر دی بلکه په دی وجه ډېره بده ده چه د جوړولو طرز ئی ښه نه دی او په ترکیب کښې ئې ډیر ورانی موجود دی په پښتو کښې ځینی لیکوال شته چه د پښتو خالصه لغات ډېر زیات استعمالوی مګر جملی ئی بل راز وی او ګرامی نقص پکښې وی پښتانه لیکوال باید د ژبی اصول او قوانین په نظر کښې ونیسی او د نورو ژبو د تقلید په وجه پښتو محاوره هیره نکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ژبه کښې ځينې لغوي او ګرامري تغيرونه

ژبه هم لکه نور موجودات د تغير او تحول د قانون تابع ده.
د نن ورځې مترقی ژبی هم د خپل پیدا ینبت په ابتدا کښې ډېری نیمګړی وی چه محدود لغات او اصوات ئی لرل، د ترکیب او تالیف په لحاظ هم ډېر سادګی پکښې وه او لغات به د مفرداتو په شان استعمالیده په لومړۍ مرحله کښې د محسوسو شیانو نومونه پیدا شوه بیا ورو ورو د نورو مفاهیمو او معنوی امورو دپاره استعمال شوه او ځینو الفاظو له اسمی معنا نه فعلی معنا ته انتقال وکړ لکه چه له (غوږ نه) (نغوږل) جوړ شو او له (کسی) نه (کسل) همدارنګه ځینی اصوات په افعالو بدل شوه یعنی له (ډز) نه (ډزول) او له (ټک) نه (ټکول) پیدا شوه.
د ژبی له تدریجی تکامل او ترقۍ نه په ژبه کښې ګرامری قوانین کشف شوه او مکمله صرف و نحوه را پیدا شوه.
یعنی د مذکر او مؤنث فرقونه او د مختلفو عواملو تغیرونه په ژبه کښې زیات شوه او د افعالو په نوعیت کښې ډېر زیاتوالی راغی مګر وروسته تر دغی مرحلی چه ژبی له ډېر استعمال لاندی راغلی او لیک و لوست ډېر زیات شو، نو ځینو ژبو خپل ډېر ګرامری خصوصیات او ممیزات له لاسه ورکړه او لغاتو هم بسیط شکلونه پیدا کړه. د افعالو مرکب ډولونه په بسیطو بدل شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر دغه تغیر او تحول په ټولو ژبو کښې په یو راز نه دی عملی شوی او ټولی ژبی اوړه په اوړه وړاندی نه دی تللی.

د پښتو ژبی د تغیر او تحول مراحل مونږ اوس نشو ښودلی ځکه چه د دی ژبی د ډیرو پخوا زمانو لیکلی زاړه اثار له مونږ سره نشته او دا نشو کولی چه په دغه باب کښې مدلل څه ولیکو او دا معلومه کړو چه پښتو په کومه مرحله کښې واقع ده مګر په لنډ او مختصر ډول دومره ویلی شو چه پښتو ژبی د لغاتو او ګرامر په برخه کښې له څه مودی پخوا نه تر اوسه پوری ځینی تغیرات قبول کړی دی چه دلته ئی د یوه بحث د آغاز په ډول ښیو.

الف- د لغاتو برخه:

ځینی لغات پخوا مستعمل و چه اوس متروک دی یائی په تلفظ کښې تغیر راغلی او ځینی نور پخوا یو شان استعمالیده او اوس بل شان یعنی په معنی کښې ئی تغیر راغلی دی چه یو څه مثالونه ئی دا دی:

<u>اغوستن</u>: دا کلمه میا روښان او اخوند درویزه د جامو او کالیو په معنی داسی استعمال کړیده (اغوستن نه اغوندی) چه اوس یوازی مصدری معنی لری او په دغه معنی ئی څوک نه استعمالوی.

<u>هلک</u>: اوس یوازی مذکر طفل ته د زیږیدو له وخت د ځلمیتوب تر وخته ویل کیږی چه په فارسی ورته (بچه) وائی مګر په زړو کتابونو کښې هر واړه او کوچنی څیز ته هلک ویل شوی دی لکه (هلک خبره- هلک حج- داس سر دی هلک وی. هلک جنګونه).

<u>ښاغلی</u>: په زړو کتابونو کښې ښه خط ته هم ښاغلی خط ویلی شوی مګر اوس یوازی ښه سړی ته ښاغلی وایی او بس.

<u>اغوندوی</u>: اوس اغوندی استعمالیږی لکه: (جامی اغوندی) او که څوک بل چا ته د جامی ور اغوندی نو په دغسی مورد کښې (ور) زیاتوی یعنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغوستل، وراغوستل استعمالیږی، مګر پخوانو (اغوندوی) د (وراغوندی) په معنی استعمال کړیدی.

خپلسر: دا کلمه په پخوانیو کتابونو کښې ډیره راغلی ده چه اوس متروکه ده.

جوکل: د تللو (وزن کولو) په معنی په فوائد الشریعت کښې داسی استعمال شویدی: تله حق ده یارانو په صراط وجوړېږی... عملونه به دواړو، وجوکل شی. د بندګانو پری نیکی بدی جوکېږی.

ځبله – وبله: دا لغتونه هم په اوسنی لیک کښې نشته او پخوانی لیک کښې ډیر استعمال لری.

پاتی کړی: سلیمان ماکو او خوشحال خان خټک د (پریښی) په معنی پاتی کړی لیکی چه اوس مونږ یوازی (پاتی شوی) په لازمی ډول استعمالوو او متعدی صورت ئی متروک دی.

ګانده: د فرد او راتلونکی ورځ په معنی په زړو کتابونو کښې راغلی دی چه اوی نه استعمالېږی.

بیارته: اوس پکښې تخفیف راغلی او (بیرته) استعمالېږی.

پیرړ: پخوا (پېړړ، پرېړ) لیکل کیده او اوس (پیړ) لیکو.

وروستلی – ړونبلی: دا دوه کلمی هم اوس په مخفف ډول (وروستی، ړونبی) لیکل کېږی او له پخوا نه پکښې تخفیف راغلی دی.

ویلړین: دا کلمه اخوند درویزه ډیره زیاته استعمال کړېده چه اوس ئی ثوک په معنی ښه نه پوهیمی لکه په دی جملو کښې: ادب ئی ویلړین، ناروائی ویلړین، دا شهیده ویلړین، وبال ئی ویلړین.

دا کلمه په مخزن الاسلام کښې په (۱۲) جملو کښې ولیدل شوه او د مختلفو مقامونو له استعمال نه داسې معلومه شوه چه د بوللو او ګڼلو په معنی به وی چه ځینی پوره جملی ئی دا دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- په هېڅ زمانه کښې اولیاء تر انبیاؤ نه افضل و نه به وین څلور ځلو یښت بخر هر انبیاء تر اولیاؤ په بره مرتبه ئی ویلړین.

۲- امام اعظم زر ځله ښه خدای په خوب لیدلی ځکه دی په امامانو کښې په بره مرتبه ئی ویلړین.

۳- یوه یاروي علی ته چه ما خدای په خوب لیدلی مرتضی وې دغه هسی پر بازار هر څوک وینی ولی دا زده کړه چه مطلق لیده ئی نشته په دنیا کښې چه مطلق تجلی لکه ئی ذات دی په قیامت ئی ویلړین.

۴- یو بیخونه بی چگونه بل بی عیبه بي نقصانه وسکه دا دواړه سلبی او تنزیهی ویلړین ولی نور لکه محی، ممیت، معز، مذل، خدای دی صفات فعلیه ئی ویلړین. اخوند قاسم په فواید الشریعته کښې هم دا کلمه داسی استعمال کړی ده: اسلام جوړ په پنځه څیزه پنج بنائی ویلړین.

په دغه جمله کښې هم د بوللو او ګڼلو معنی ښه اړخ لګوی.

یو بل لغت چه عبدالحمید پخپلو اشعارو کښې استعمال کړی له همدغی مادی څخه مشتق معلومېږی چه هغه د (ویلاړ) کلمه ده لکه په دې بیت کښې:

شپون غو به ځکه سنګدله ویلاړه شی　　　چه روګار کاندی لـه کـانو د بیـدیا

دا بیت په یوه بله نسخه کښې داسی هم راغلی دی:

<u>وهیر</u>: دا کلمه په پخوانیو کتابو کښې داسی استعمال شویده (وهېر کړ، وهیر شه) چه اوس (هیر) لیکو مګر د وهیر (و) هغسی نه دی لکه چه په ځینو محارو کښې د جملی یا کلمی په سر کښې راځی لکه: (وماته- وتاته) ځکه چه وهیر په داسی جملو کښې هم استعمال شوی: (د وهیر غاړیو) (نه وهیروی)

<u>سکه</u>: دا لغت په زړو انشاء کښې ډیر راغلی یعنی خوشحال خان اخوند دروېزه او نور داسی استعمال کړی دی (سکه احتیاط ورځنی وکانئ، سکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرهیز دي هر څوک وکا) چه په اوسنی لیکنه کښې نه استعمالیږی مګر د لغمان او تګاب په محاوره کښې وایی (ته به سکه وایی- ماسکه ویلی).

وراکړه: دا لغت د لری کړه په معنی په زړو کتابونو کښې راغلی دی لکه (د غیر فکر له زړه وراکړه) (د نبی له منډه ورادی) چه اوس په دغه ډول مستعمل نه دی که څه هم دا وایو (له ورا معلوم دی).

ویی: اخوند درویزه د (قول) په معنی راوړی دی لکه:

(دا ویی د پاک نبی دی) چه اوس نه دی مستعمل.

دغه راز ډیر لغتونه پخوانیو شاعرانو پخپلو اشعارو کښې راوړی دی چه اوس مستعمل نه دی لکه:

زوم: د حمید په دی بیتو کښې:

د خوبانو هلک غم به ئی زورزوم کړی — که رستم د زمانی وی پخپل زور کښې
دا چه ته ازمیې زور نن په کمزوری — دغه زور به شی سبا درخخه زوم

وست: هغه وست د محبت په صحرا موندشی — چه مونده نشی په ښهر د لاهور کښې

(حمید)

پیخم: زه په وصل کښې هجران هسی پیخمه — لکه څوک چه خالی لاس وی په بازار ګډ

(رحمان)

سهیدل: نه له تا سره سهیږم نه بی تا — مبتلا دي کړم په څه بلا بتا

اتند: څه به غم د مال و ملک د دین و دل کړم — چه لاستا له غمه روغ ګرزم اتند دی

(رحمان)

اړل: بورا په بوی د ګلونو پائی — تل ګندګی ته جعل اړل دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خوشحال)

بلېښ: که هر څو می لکه و وړکی د پرهیز په اونی بلېښ
تېند زړه راخخه ترکو عاقبت ځان ته را کېښ
(حمید)

ځله: چه تناکی د محنت لری په لاس کښې	هغه نه ګوری په ځله د ګوهر مخ

(حمید)

نغومی: هر سړی چه د اخلاص په لارې درومی	که هر څو په غرونو درومی نه به نغومی

(خوشحال)

لړومی: نبه چه زه په عاشقیه کښې شهید شوم	په دالار کښې څه لږ نه دی لړومی

(خوشحال)

وتنه: په دنیا وتنه دانه ده هوښیاره	چه دی هیڅ په دنیا مال نه وی تنه
آسپه: د دنیا مالونه واړه سره اسپه	د دنیا په مال د زړه نه وی تړنه

(خوشحال)

ورمونه: هوښیار به مینه په ورمونو زیاته کا	ورمونه وایم که څوک مخ ماته کا
غوبر: سیلاب په څو ځاځکو غوبر پیدا کا	بنیاد ئی نشته غرېږ په دا کا

(خوشحال)

په همدغه سبب چه په ژبه کښې لغات محاورات او اصطلاحات وخت په وخت تغیر کوی د ځینو بیتونو پوهیدل مشکل دشوی دی او د رحمان بابا په ساده انشاء او عام فهمه ژبه کښې هم داسی بیتونه شته چه په معنائی هر څوک نبه نشی پوهیدلی چه یو څو مثالونه ئې دا دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چکنا جکنۍ ببلتون په نيمه شپه وی
ستا زما په حال غماز شته د سبا مخ

د هارون چرخ پای نيلی دی د سپهر
څو به دو کا چه ئی دو په سر د بام وی

هسی آب ئی دی د دوه سترګو په تيغ کښې
چه بی سره په سر نه لری حباب

هيڅ مزه په دی جهان کښې پاتی نشوه
د يخ سيوری په اوبو پوری کول دی

په ويلاړ ويلاړ به ځان وريسی ورک کړی
چری نه وی چه د ترکو په ويلاړ شی

ډېر له سره می تود ګی بازار ګی تېر دی
څوک دی نه کا په ما قنج او بازارونه

ب- ګرامری تغير:

سړی: اوس سړی يوازی په مذکر ډول استعمالېږی مګر پخوانيو مخصوص خوشحال خان خټک (سړې) د مؤنث دپاره استعمال کړېده چه اوس دغه تانيثی صورت متروک دی.

مرغوبه: د مرغه جمع په زړو آثارو کښې مرغونه راغلی دی چه اوس مرغان ليکو همدا رنګه (غل) په (غلونه) جمع شويدی.

پروته: اوس د (پروت) مؤنث (پرته) ليکو او پخوانيو (پروته) ليکلی دی چه له ګرامری قانون سره مطابقت لری.

وم: اوس مونږ (مو) ليکو او پخوانيو کتابونو کښې په مقلوب شکل (وم) ليکلی دی لکه په دی جمله کښې (اذان به وم تر غوږ شو) په ځينو آثارو کښې (مه) ليکل شوی لکه (دا مه ډېر بد وکړه).

ديو: خوشحال خان خټک د (دوی) په ځای (ديو) ليکلی دی.

زويه: اوس د (زوی) جمع (زامن) راځی او په زړو کتابونو کښې (زويه) د جمع په ډول مستعمل دی.

به: دا توری هم په استعمال کښې له پخوا نه فرق لری مثلاً خوشحال خان او ځينو نورو داسې استعمال کړی (بيا مې به) چه اوس مونږ (بيا به مې) ليکو همدا رنګه اخوند درويزه ليکی: (حال مې به څه کېږی).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فوايد الشريعة کښې هم (به) داسې استعمال شوی: (به کافر شی- به کوين)

شواستئ – واستئ: اوس (شوئ- وئ) ليکو مګر خوشحال خان (شواستئ- واستئ) ليکلی دی يعنی لکه چه په فارسی کښې اوس (ګفتی) ليکی او پخوا (ګفتستی) ليکل شوی په پښتو کښې هم د ځينو کلماتو په استعمال کښې دغه راز تخفيف راغلی دئ.

و: دا توری په ځينو پخوانو کتابونو کښې د (ته) په ځای داسې استعمال شوی دی: (وما راکړه) يعنی ما ته راکړه.

د تا – د ما: خوشحال خان او ځينو نورو د (ستا – زما) په ځای (د تا – د ما) ليکلی دی لکه چه اوس هم په حينو ځايو کښې همدغه شان ويل کېږی. ځينو له (ستا) سره د اضافت (د) هم ملګری کړی او (دستا) ئی ليکلی دی.

کا – وکا: پخوا دا دوه کلمی ډېرې زياتی استعمالېدی مګر اوس (کړی، کوی، وکړی، وکوی) استعمالېږی.

وکاڼئ – مه کاڼئ: پخوا په ځينو افعالو کښې د امر و نهی صيغی په دغه ډول ليکل کېدې لکه: (وکاڼئ- واخاڼئ- ورواڼئ- واخواڼئ چه) اوس مونږ (وکړئ- واخلئ- وروړئ- وخورئ) ليکو.

لرين – کوين: پخوا د فعل حال په اخر کښې اکثراً (ن) ليکل کېده لکه: (وړين- ساتين- شړين- ګټين) او داسې نور.

لاړو- لاړ دی: په ځينو زړو کتابونو کښې دا دوه کلمی په همدغه شکل ليکلی دی. اوس هم په ځينو ځايو کښې لکه د غلجو حصارک همدغه شان استعمالېږی مګر په اوسنيو ليکلو آثارو کښې عموماً (لاړ) يا (ولاړ) د ماضی مطلق دپاره داځی او د ماضی قريب او ماضی بعيد دپاره (تللی و – تللی دی) ليکل کېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ومږ: دغه فعل پخوا ډېر زيات مستعمل و چه اوس ئی په ځای (مږ شو) استعمالېږی.

جوړېدلی: په پخوانيو کتابونو کښې (جوړېدلی – وجوړېده) ډېر راغلی دی چه اوس ئی څوک نه ليکی.

شه – وشه: اوس مونږ (شو – وشو) ليکو او په پخوانيو آثارو کښې (شه، وشه) ډېر ليده شی.

رسی: پخوا دغه فعل په مجرد شکل (رسی – ورسی) ډېر استعماليده چه اوس (رسېږی- ورسېږی) اکثريت لری.

ژوی: دا کلمه په فعلی معنا پخوا مستعمله وه او اوس نه ده.

کولی نشی: په دغسی مثالونو کښې اوسنی ليکوال کله اصل فعل له (نشی) څخه وروسته راوړی او کله د مخه يعنی (نشی کولی) او (کولی نشی) دواړه صورتونه د دې وخت په ليک کښې شته مګر پخوانيو آثارو کښې ډېر ځله وينو چه اصل فعل د مخه راغلی دی لکه (خوړلی نشی- نيولی نشی) او داسی نور.

په اوسنی ليک کښې هم (شی) په مثبت ډول هر کله له اصل فعل نه وروسته راځی يعنی (شی کولی) څوک نه ليکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرامری اختلاف

په پښتو لیک او انشاء کښې ځینی ګرامری اختلافونه شته چه دغو روږ دی:

مبتداء او خبر:

د مبتداء کلمه د لفظ په اعتبار مؤنثه ده او خبر مذکر دی مګر مبتداء لکه عصری مېرمن د مخه وی او خبر وروسته راځی.

کله د مبتداء او خبر مصداق هم د تذکیر او تانیث په لحاظ مختلف وی یعنی هغه لفظ چه مبتداء ورته وایو مؤنث وی او هغه لفظ چه خبر یې بولو مذکر وی لکه: (مړانه ښه صفت دی)

کله بالعکس مبتداء مذکر وی او خبر مؤنث وی.

لکه: (جهالت لویه بدبختی ده).

په دغسې مواردو کښې دیوه او بل انشاء په ګرامری لحاظ فرق لری یعنی یو مبتداء ته اعتبار ورکوی او بل خبر ته، ځوک د جملې په آخر کښې (دی) لیکی او ځوک (ده). دا اختلاف د اوسنیو لیکوالو په آثارو کښې هم شته او د پخوانیو په آثارو کښې هم. خوشحال خان خټک په دغسې ځایو کښې مبداء ته اعتبار ورکوی لکه چه وائی:

د چندن د ونې لرګی تحفه دی — نه د بلې بدې ونې درسته سته
مخ دې آیینه دی باندی نه دی ترسېری — آه د خوار عاشق دی ډارئې وکړه د ډېری

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای چه راته وايي عاشقي شرم وپېغور ده　　واړه مې قبول دی که مې شرم که پېغور شته
پــه آواز ســره ســړی بندیخانــه دی　　د ښاروی عــلاج پــه ترکیــبړی پــه پـړی

په دی بیتو کښې خوشحال خان د تحفی له تانیث ځخه د لرګی تذکير معتبر وګاڼه. آيينی ته ئي ونه کتل مخ ته ئي وکتل، د شرم او پېغور پروائي ونکړه. عاشقی ئی په نظر کښې ونیوله، د بندیخانی له تاثیر لاندې رانغی د سړی مراعات ئی وکړ.

عبدالرحمن بابا په دغسی مثالونو کښې له خوشحال نه مخالف دی یعنی دی لکه اهل خبر، خبر ته ګوری او د کلام خاتمه په نظر کښې نیسی لکه په دی بیتو کښې:

په تسبیح دې تانده ژبه وچ لرګی شه　　پوچ ګوئی لره بلبل غوندې ګویان یې
زندګی که څوک پوهېږی حضور دم دی　　آینــده ورفتــه کلــه د چــا یــاد وی
روښنائي مې د چشمانو ستا دیدن دی　　په دا کور کښې بل څراغ او مثال نشته
که روګار دی په جهان کښې عاشقی ده　　د دی نور عالم روګار څه روګار نه دی

عبدالحمید مومند کله د رحمان بابا په شان د خبر حال ته ګوری او د مبتداء رعایت نه کوی لکه په دی بیتو کښې:

د جملــه بــدیو ســر تــن آســانی ده　　خرڅاوه شی لټ غویی په قصابانو
عــاقلانو لــره عــار هنــر نمــائی ده　　آئینــه تــوره تــی کــړی د جــوهر مــخ
د نابودې دنیا بود برق و برېښنا ده　　نشــی زېرمــه د برېښــنا پــه رنــا هــېڅ
مینه ملک د آرامی نه دی فتور دی　　خطا شوی پکښې وارد هر مغرور دی

په ځینو نورو بیتو کښې عبدالحمید د خوشحال خان په شان مبتداء ته کتلی دی او خبر ته ئی اعتناء نه ده کړی چه مثالونه ئې دا دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه بوتـانو د بوسـې تمـه تـاعون ده — مـومي ځـوک د شـوم لـه دره نوالـه
ما هم زده چه سر د وصل بهانه دی — تـه قبـول کـړه دا قليـل کثيـر لـه مـا
د جهان ښادی پرې غم ده خواږه زهر — چه د عشق له طاعونی رنځه رنځور دی

د اوسنيو ليکوالو په آثارو کښې چه دغه راز مثالونه ګورو د خبر رعايت پکښې ډيره ليده شې او يو نيم مثال پکښې داسی هم وينو چه مبتداء ته پکښې اعتبار ورکړ شوی لکه په دی لاندې جملو کښې.

بېنوا ليکی:

د پښتون ژوند سر تر پايه بدبختی ده.

د پښتون د ټولو بدبختيو سبب ناپوهی ده.

مېړانه د پښتنوالی تينګ اساس دی.

د نر او ښځی رضا شرط ده.

رښتين ليکی:

سکندره د سکندر لودی يادګار دی.

د ښار ننداره د سترګو درپ کار دی.

سمندر يوه لويه هستی ده.

د هوټل باړه پنځوس کلاداري ده.

خادم ليکی:

دا کتاب زما د فکری او قلمی زيار نتيجه ده.

کلکه اراده يو مهم خوی دی.

دا نړۍ د ځينو د پاره دوزخ ده.

له دغسې پلټنو او لټونو څخه دا نتيجه په لاس راځی چه په دغسې مواردو کښې خبر ته کتل په کار دی نه مبتداء ته ځکه چه اکثريت په همدې خوا دی او د (دی) يا (ده) په ليکلو کښې د نږدې جزء حال معتبر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکب مجهول افعال:

ځيني فعلي جمعلي هم شته چه زمونږ او سنی ليکوال پکښې عملاً اختلاف لری لکه: (دا ښځه بدبخته ګڼل کيږی – بدبخته ګڼله کيږی)

په دغسې مثالونو کښې ښاغلی بېنوا اکثراً داسې ليکی:

دا بدپختی د ټولو بد بختيو سره بلله کيږی.

پښتنی خاوره بلله کيږی.

ښاغلی رښتين ليکی:

ژبه د قوم د لوړتيا او له خښته ګڼل کيږی.

دوا په پارسل کښې استوله کيږی.

داسې ښځه بدبخته ګڼل کيږی.

د اختر ورځ ګڼله شو يده.

ښاغلی خادم وائی په دغسې جملو کښې بايد ګڼل کيږی وليکو.

دا راز افعال: «ووهل شو، وواهه شو، ووهلی شو».

د ليکوالو په آثارو کښې په مختلفو صورتو ليدل کيږی او په ليک کښې ګرامری اختلاف ښئی.

د دغسې ګرامری اختلافاتو مثالونه نور هم شته چه فيصله ئی د پښتو ژبې د پوهانو کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبی انتقاد

دلته ادب د ادب مخه نیولی ده ځکه یو په بل ادبی انتقاد نشی کولی.

همدغه سبب دی چه په پښتو لیک کښې ادبی غلطۍ لکه د پارلمان غړی مصونیت لری او اعتراض پری نشی کېدای.

دلته خبرې بې توله دی او ادبی تله په کار نه ده لوېدلی چه غلط او صحیح معلوم شی.

چیرته چه د خبرو تول نه وی د خبرو قدر او قیمت هم نه وی.

د ادب تپله باید ډېره حساسه وی او ډېره لږ غلطی هم خلقو ته وښئی که مونږ ادب او ادبی لیکنو ته لوړ قیمت ږدو او ارزانه ئی نه ګڼو باید په هغه تله ئی وتلو چه در او ګوهر پرې تلل کېږی.

څوک چه جواهر تلی په دی پوهېږی چه د ږدن دانی قدرتفاوت هم ډېر دی ځکه په تول کښې ډېر دقت کوی او خپلی تلی ته په بارک نظر ګوری.

هغه چه ټېبرتلی په تول کښې ئی د مثقالونو تفاوت څه اهمیت نلری زمونږ په لیکنو کښې هم وړې- وړې غلطۍ د چا نظر نه جلبوی او له دقیقو انتقادونو سره آشنائی نه ده پیدا شوی.

که مونږ کله په کوم ادبی اثر انتقاد کوو نو باید ښکاره لغوی یا ګرامری غلطۍ وښیو چه هر څوک پری پوه شې او وئی منی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومه غلطی چه یوازې د سلیم ذوق خاوند پرې پوهېدلی شی او ډېره باریک بینی غواړی په اوسنیو انتقادونو کښې ډیره برخه نلری ځکه چه دغه راز قضاوتونه لا تر اوسه مینځ ته نه دی راغلی.

که مونږ په دقیق او عمیق نظر د دې وخت ادبی آثارو ته وګورو د ډېرو مقتدرو لیکوالو په لیکنو کښې د ادب او انشاء په لحاظ ډېر غلط تکی موندلی شو مګر ښودلی ئی نشو په همدغه وجه هغوی ته باید مقتدر لیکونکی وواېو او د چا مبارک نوم په خوله وانخلو.

ځینی مشهور لیکوال لیکی: (یو نوی ثیز زما په نظر راغی چه ما باندې هغې ډېر اثر کړیدی)، (څه چه هغې دوو ځلمو ویلی و) یعنی د (هغه) او د (هغو) په ځای ئی (هغې) لیکلی و.

ځینی لیکوال ډېر زیار کاږی چه د فارسی او عربی لغاتو په ځای پښتو لغتونه پیدا کړی او د خپلې ژبې لغوی پانګه زیاته کړې د همدې لامله پخپل لیک کښې داسې کلمات: (لنډیز، بندیز، لاس وینځونې، مړیستون) ډېر راوړی مګر ډېر ځله بیا د پښتو د مشهورو لغاتو په ځای بې ضرورته فارسې او عربې لغتونه هم ډېر استعمالوی لکه: (خالې، قسماقسم، ګیر، بلندی او نور).

یوه ښاغلی په داسې جمله کښې چه باید وواځې: (زه د شرکت له نماینده ښاغلی احمد سره ولاړم) داسې لیکلې و: (زه د ښاغلی احمد د شرکت له نماینده سره ولاړم) نور کتابونه خو پرېږده زمونږ په اصولنامه کښې هم ځینی داسې عبارتونه شته چه مقصودی معنا ښه نه اداء کوی بلکه ظاهری افاده ئې بل راز ده لکه دا جمله: (هغه مامورین چه د ملی شوری په غړیو کښې شاملېږی... د وکالت دوره ئې د ترفیع په قدم کښې حسابیږی په شرط د دی چه د دوې ترفیع له دوو رتبو نه تیری ونکړې) د دې قانونی مادې اصلی مقصد دا دی چه د وکالت دوره د ماموریت په قدم کښې حسابیږې مګر که دغه قدم هر څومره زیات وی له دوو رتبو نه زیاته ترفیع پرې نشی کولې، خو له دغه عبارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ظاهراً دا معلومېږي چه د وکالت دوره هغه وخت د ترفیع په قدم کښې حسابېږي چه د دوو رتبو د ترفیع له مودې نه تجاوز ونکړي یعنی که ترفیع ئې د قدم د مودې په اعتبار له دوو رتبو نه تجاوز کاوه نو بیا د وکالت دوره په قدم کښې نه حسابېږي ځکه چه که شرط له مینځه لاړ شي مشروط هم له مینځه ځي.

په یوه کتاب کښې مې ولیدل: (په دنیا کښې به داسې څوک وي چه خپل ځان د ترقۍ په اوچته بام ختلی لیدل نه غواړي) دا عبارت که د ګرامر په لحاظ صحیح وي او مطلب هم ښه اداء شوي وي بیا هم د پښتو ژبې د سبک او اسلوب په لحاظ نا آشنا او د اعتراض وړ دي.

دا راز جملې: (دلته همیشه جنګ او جګړې اوسي- که دا سړي ښه اوسي) د لغوي تدقیق په لحاظ ښې نه دي ځکه چه اوسي د اوسېدلو او استوګنې معنا لري او د (بودن) د پاره (وي) راوړل کېږي.

په یوه ځای کښې چا لیکلی دي: (د سوچه ږیرو کاتبان ناست و) چه غرض ئې سوچه ږیرې کاتبان دي.

دا جمله: (د نه سره ورته ژبو ویونکی مهاجرین) چه په یوه مهمه ادبي مجله کښې لیکلې ده د پښتو سبک او اسلوب په لحاظ کړکېچنه معلومېږي.

دا مطلب باید داسې څرګند شوي وای: (هغه مهاجرین چه ژبې ئې سره ورته نه دي)

همدارنګه دا عبارت: (ادب د ټولنې کلیت ته استجابه کوي) داسې پښتو ده چه پښتون پرې ښه نه پوهېږي.

زمونږ ځینې لیکوال (پوهول راپوهول) ډېر استعمالوي او دي ته نه ګوري چه پوهول را پوهول لکه تګ راتګ یا وړل راوړل نه استعمالېږي که مقصد افهام او تفهیم وي نو باید پوهول او پوهېدل ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ليکلی و: (عصر په دې نبض کښې ټينګار لری) دا جمله که څه هم د الفاظو په لحاظ څه اشکال نلری او ډېره اوږده کړکېچنه هم نه ده مګر ښه جمله نه ده.

يوه بل ليکلی دی: (يو ځو بازار ګوټی شته مګر هغه لکه ګڼ کلی غونډې دی)

په دې عبارت کښې (لکه – غونډې) يوځای کول بې ضرورته معلومېږی بله دا چه د مخه يو ځو بازار ګوټی ياد شوی دی نو بايد په مقابل کښې ئې ګڼ کلی د جمع په صورت ياد شوی وای يعنی عبارت داسې وای: (يو ځو بازار ګوټی شته چه هغه ګڼو کليو غونډې دی).

دا راز نيمګړې او معيوبې جملی يا غلط ترکيبونه په پښتو نثر او نظم کښې شته که اکثر ليکونکی ورته ملتفت نه دی او د ټولو راغونډول او نقص ته ئې ګوته ونښودل شوه ګوندې دغه تذکر د ځينو دپاره ګټور وی او لږ غوندی دقت را پيدا کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر او ادب

د انسان په وجود کښې دوه شيه ډېر عزيز معلومېږی چه يوه ته زړه او بل ته دماغ وائی له دماغ نه علم او فلسفه پيدا شوه، له زړه نه شعر او ادب.

اروپايان زړه د عواطفو او نفسی احوالو ځای ګڼی، مسلمانان د ايمان او عقيدې په ځای ته زړه وائی.

صبر، رحم، کرم، شجاعت، سخاوت، د زړه کار دی.

عشق او مينه په زړه کښې وی.

شعر له زړه نه الهام اخلی او له زړه سره کار لری.

ډا ورين وايی: «هغه لوی کمال چه د تحول او تکامل په لاره کښې يوازی د انسان په برخه رسيدلی او نور ژوی ترېنه محروم دی د انسان قلبی عواطف دی چه په رحم، مروت، کرم، شجاعت، نوعه پرستۍ ترېنه تعبير کيږی که انسان غواړی چه له حيوانيت نه لری وی، بايد دغه عواطف ښه وروزی»

د عواطفو روزل د شعر کار دی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د رهور او تجلياتو کوه طور ويلی شو.

ښنګه چه د لمر وړانګې او پلوشی لوړې ځل د لوړو غرو په څوکو پرېوزی او وروستۍ وداع هم د غرو له څوکو سره کوی دغسی د عواطفو او احساساتو پرتو هم د شاعر په زړه له نورو نه زيات لوېږی او ځينی زړونه لکه د غرو خمڅی او غارونه دغه رڼا يا بيخی نه وينی يا ئی ډيره لږه وينی همدغه عواطف او

(c) ketabton.com: The Digital Library

احساسات چه د شاعر له زړه نه الفاظو ته رانقل شي شعر ترې جوړ شي او په زړونو اثر کوي.

هو ! د شعر موضوع ښکلي خيالات، عالي احساسات، د زړه تأثرات د غم او خوشحالي انګازې، د روحي او جسمي ښکلا اغيزې او عشق و محبت دي که دغه شيان په يوه ښکلي تعبير او ښو الفاظو کښې بيان شي چه د فصاحت او بلاغت مراعات پکښې په ښه شان شوې وي شعر ترېنه جوړ شي او ډېره ښه شعر هماغه دې چه په دغه معيار برابر وي ځو مره چه د يوه شاعر فکر او خيال آزاد وي او د محدوديت له قيودو راوتلي وي هغو مره ئې شعر لوړ او عالي دی.

که يو شاعر د نورو په شان هر چا ته او هر شي ته سر تيټوي او په فکر کښې ئې د بغاوت جذبه نه وي موجوده له هغه نه د ښه شعر هيله نشي کېدی.

شاعر بايد د فکر انقلاب علمبردار او بت شکن وي.

شاعر ته نه ښايي چه د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بوډا نه واخلي او په زړه لاره په زاړه فکر پسې لاړ شي.

د شاعر خيال بايد ډير لوړ پرواز وکړي او له ډېر هسک ځايه دغه جهان ته وګوري.

د شاعر نظر پايد نورو غوندې نه وي او هر څه په بل شان ووينې د شعر او ادب ژوند د فکر په ابتکار کښې دی او تقليد يا ابتذال د شاعر مرګ دی د شعر او ادب دنيا په دلدارۍ او د لبرۍ ولاړه ده شاعر بايد په هر څه او په هر وخت کښې زړه ته رجوع وکړي او ډېر حساس زړه ولري.

هغه څوک چه په زړونو کښې هيجان، تأثر او حساسيت نشي پيدا کولی او زړونه نه خوځوی شاعر ورته نشو ويلی.

که دا خبره رښتيا وی چه انسان په هر وخت او په هر حال کښې د زړه په خوښۍ پسې روان دی او زړه په دماغ باندې حکومت لري يعنی د عقل ادراک د قلبي تمايلاتو له تاثير لاندې وی نو ويلی شو چه د يوه ملت عقلي او ذهني سير

(c) ketabton.com: The Digital Library

او حرکت هم د شعر او ادب تابع دی او شاعران په نفسیاتو او روحیاتو کښې هم تغیر او تحول راوستلی شی.

همدغه شعر دی چه په زړو کښې زلزلې او طوفانونه پیدا کوی او کله پکښې داسې صبر او سکون ږدی چه غرونه ئې ثبات او استقامت ته حیران وی، که دا رښتیا وی چه د چرګانو په نارو ویده خلق له خوبه پاڅېږی، نو دا باید ومنو چه د شاعرانو په نغمو د یوه ملت مړه احساسات او جذبات راویښېږی او په دې اسرافیلی شپیلۍ کښې بل راز تأثیرات موجود دی.

کوم فیلسوف چه هر څه بد ګڼی او زندګی توره په نظر ورغلی ده هغه هم شعر ته په ښه نظر ګوری او شعر د انسان دپاره یوه پناه ګاه بولی.

شو پنهاور وایی ټولی بدبختۍ د انسان له نفس څخه نشئت کوی او له ژوند سره ډېر مصیبتونه او غمونه ملګری دی که څوک یوه داسې چاره لټوی چه له بدبختیو نه لرې غوندې په امن کښې شی باید په صنعت او هنر کښې مستغرق شی او د ښکلا په مظاهرو کښې ځان ورک کړی په دغه حال کښې سړی په ظاهره له خلقو سره وی مګر په معنی کښې یوازی وی او دنیا ورته لکه یو سراب معلومېږی چه د ده لمنه نشی لمدولی.

په همدغسې بېخودۍ کښې انسان د دنیا له شر او شوره آسوده کېږی او د بی نیازۍ مقام ته نزدی کېږی چه غیر له حقایقو بل شی ته متوجه نه وی، دغه صنعت او هنر چه د شوپنهاور په نظر کښې د ښکلا مظهر دی او دی ورته ښه پناه ګاه وائی شعر دی.

که چیرته په دغه غم لړلی جهان کښې د سعادت او نېکبختۍ پلوشې کله کوم کور رڼا کړی وی هغه به د شعر کور (بیت) وی.

د شاعر خیالی دنیا تر ډېره حده له غمونو او مصیبتونو نه پټه ده او هلته داسې بی درد سره بېخودی شته چه له سړی نه هر څه هېروی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسی شعر او ادب ته په عادی او معمولی نظر مه ګورئ د شعر تومنه او قدسیت په نظر کښې ونیسئ.

هغه څه چه په زړونو کښې پیدا کیږی او په زړونو اثر کوی هغه عادی او معمولی خیز نه وی.

دا د غم او خوشحالۍ ترانه د انسان په ژوندانه کښې ډېر زیاته اغیزه لری او انسان ترېنه هېڅکله نشی بی نیازه کېدی.

د یوه ملت ژبه، کلتور، اخلاق په شعر او ادب ساتل کیږی د یوه ولس د ذوق او شعور د فکر او خیال د احساساتو او عواطفو هنداره شعر او ادب دی.

هر څومره چه د یوه ملت شعر او ادب عالی وی هغومره ئی اخلاق، نظر او روحیات لوړ وی او له لوړو ملکاتو او انسانی فضایلو سره ئی ارتباط او تعلق زیات وی.

شعر او ادب د شعور علایق له دین او مذهب سره ټینګوی او په هوښیاری کښی بینائی او همدردی پیدا کوی.

کله چه زړونه کلکیږی یا توریږی نو شعر پکښی رقت او صفائی پیدا کولی شی.

هغه څه چه انسان د مادیت له غلامۍ او بت پرستۍ نه ساتی شعر دی.

عارفانه ذوق، انسانی عاطفه، حکیمانه شعور د شعر په نغمو وده کوی او د حسن و نظر علایق همدغه شی ساتی.

کوم ملت چه شاعر نلری زړه نلری، سترګی نلری، عواطف نلری، او د ذوق و تمنا له خونده محروم دی.

شاعران دا کولی شی چه د انسان فرعونی غرور په تواضع بدل کړی و د دوهۍ ملنګ ته د شاهجهان خوی او مړی سترګې ورکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غم او سرور د شاعر هدیه ده چه له زړونو څخه ئی اخلی او زړونو ته ئی ورکوی، نو کوم قدر او قیمت چه د انسان په بدن کښې زړه لری په یوه جامعه کښې ئی شعر او شاعر لری.

(غوره نثرونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادب راز

چا چه د شعر او شاعر په باب فکر کړیدی او دواړه ئی ډیر ښه پیژندلی دی هغه وائی ډیر ښه شاعر هماغه دی چه ډیر خودپرست وی او بې له ځانه په بل هیڅ شی کښې فکر نه کوی.

دغه راز شاعر خپل ځان پخپل شعل کښې ښیی او مونږ ګمان کوو چه زمونږ تصویر ئې ایستلی دی.

شاعر ځکه په مونږ ګران دی چه زمونږ د زړه خبرې کوی او زمونږ خاطرات دا یادوی.

شعر د زړه غږ دی او د زړه غږ د منطق له غږ نه ډیر قوی دی شاعر پوهیږی چه عقل او منطق، دلیل او برهان په مونږ باندی حاکم نه دی بلکه غرایز او احساسات زمونږ رهبری کوی د همدې لامله هغه له احساس او غریزی سره خپل تعلقات تینګ ساتی او له زړه سره کار لری.

هغه څوک چه زړونو ته ښه ښه پیغامونه راوړی او زړونه خوشحالوی شاعر دی، هغه پیغام چه د معشوقې له خوا عاشق ته راځی شعر دی شاعر له مونږ سره د عشق او مینې په کار کښې کومک کوی او له دېنه ښه کومک بل نشته.

شاعر پوهیږی چه له نا امیدۍ نه څنګه لذت اخیستل کیږی او غم څنګه خوږوالی پیدا کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران لکه ماشومان ډېر ښه ښه خوبونه وینی او په همدغو خوبونو د زړونو تسلی کوی.

که دغه خواږه رؤیا او ښکلی تخیلات نه وی، د ژوندانه تحمل ډېر گران دی څه شی چه مونږ ته ژوند خوږ او ښه ښکاره کوی، د هغه شی تصور دی چه په ژوند کښی بیخی نشته.

تاسی له شعر او شاعر نه علمی حقایق مه غواړئ، د شعر هدف حقیقت نه دی جمال دی، ښکلا او جمال لکه علم په تینگ اساس نه دی ولاړ د علم په دنیا کښې په څه پوهېدل خوند لری او په شعر او ادب کښې ابهام، او ایهام مزه دار وی.

دلته سر او راز، پرده او حجاب کمال دی، هلته تشریح، تفصیل، تحلیل او تجزیې ته ضرورت دی.

هغه جذبه چه د انسان په روح ډېر اثر لری د سر جذبه ده. هیڅ ښکلیتوب بی پردې او بې حجابه نه دی.

هر څه چه مونږ خوښوو، ارو مروئې په مخ باندې د سر پرده پرته ده انسان له هغو اشعارو سره شدیده علاقه لری، چه حینې برخې ئی ابهام لری او مختلف تعبیرونه پکښې کیدلی شی.

په شعر کښې یوازی د غریزی رهبری کافی ده.

شاعر باید د خپل فن په قوانینو کښې ډېر تاو او راتاو نشی چه لطف او زیبائی یا خپل معصومیت له لاسه ورنکړی.

د لوړ او عالی شعر د پېژندلو معیار بل شی نه دی، له ژوند سره ارتباط دی هرڅومره چه یو ادبی اثر له ژوندانه سره ښه ارتباط ولری، هماغومره ورسره علاقمندی زیاته وی.

په شعر او ادب کښې ساده انشاء له نورو سبکونو ته زیات پاینبت لری، مگر ساده انشاء دا نه ده چه بیخی بې پیرایې وی او مختلف اجزاء او عناصر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکښې نه وی. هغه انشاء چه مختلف اجزاء او عناصر پکښې دا سی ویلی شوی او ګډ شوی وی چه تشخیص او تجزیه ئې نشی کیدای، ساده انشاء ورته ویلی شو خنګه چه د لمر رڼا ظاهراً سپینه او یو رنګ معلومیږی، مګر په حقیقت کښې له او وو رنګونو څخه جوړه ده، ساده انشاء هم له دغسی ترکیبه پیدا کیږی. غرض دا چه په شعر او وینا کښی ساده ګی ښه او ساده ګی له ښه امتزاج، له عالی نظم او د اجزاؤ له ښه تناسب څخه پیدا کیږی. هغه انشاء چه ډیرې قلقلی پکښې وې او ډیر جلبل لرې یعنی لکه رعد او برق وی د لیکونکی عجز او تصنع ښئې.

دغه راز هنر ښودنه له واعظانو سره ښائې، په شعر او ادب کښې ساده ګې لوی صفت دی، نه کاکه توب او طمطراق.

شعر له علم او فلسفې نه دین او مذهب ته ډیر نزدی دې او الهامی څیز دی.

په شعر کښې عواطف او خدائې فکرونه ډیر اغیزه لری.

په شعر او ادب کښې یوازې بشر ولتوئ او بس.

اناتول فرانس چه په ادب کښې ډیر ژور فکر لری شعر او شاعر ادب او ادیب ته په دغه نظر ګوری او دغسې ئې معرفې کوی.

(غوره نثرونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو پخوانی نثرونه

لکه چه د املاء په برخه کښې مو وویل د پښتو زاړه کتابونه ډېر لږ موندل شوی دی ځکه د زړې انشاء او پخوانیو نثرونو په باب پوره څېړنه نشی کېدای مګر د دې دپاره چه د پښتو د پخوانی او اوسنی نثر رنګ او ډول څه نه څه وښودل شی د پخوانې نثر څو نمونې را اخلو:

د تذکرة الاولیاء د نثر نمونه:

«وایم حمد و سپاس د لوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم چه دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو لوی لوی رحمتونه دې وی د هغه استازی پر آل او یارانو چه دواړه جهانه په دی دی روښانه اما بعد زه غریب خاوری سلیمان ځوی د بارک خان ماکو صابزی چه په ویاله د ارغسان هوسېږم او په د مزکو پائېږ په سنه دوه لس شپږ سوه د هجری تللی وم او د پښتنخا په راغو او کلیو ګرځېدم او مراقد د اولیاو او واصلینو می وپلټل او پر هر لوری مې کاملان وموندل او د دوی په خدمت خاکپای وم او هر کله په خدمت ولاړ، چه له دی سفره په کور کښېنستم او تناکی مې وچاودې د پښو بیا پاخېدلم او له ښتنه مې مرستون شوم چه احوال د هغو کاملانو کاږم او دوی چه هغه وېناوې پاته کړیدی» دا نثر د نوعیت په لحاظ ساده دې چه تصنع او تکلف پکښې نشته مګر د ترکیب او تالیف په لحاظ ئی جملې د عربې او فارسی ژبی له تاثیر لاندې دی. مثلاً دا جملې: «تناکی مې وچاودی د پښو – چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی بادار د کونینو – دواړه جهانه په دوی دی روښان – د دوی په خدمت خاک پای وم» په پښتو طرز نهدی جوړی شوی همدارنګه ځینی نوری جملی هم وروسته راغلی دی لکه: «ډکه سوه مځکه د پښتنخا د دوی په کهول – سر بن نه درلود زامن» چه مضاف پکښی له مضاف الیه څخه دمخه دی او فعل هم له فاعل او مفعول نه وړاندې راغلی دی حال دا چه په پښتو کښې مضاف الیه وړاندې او مضاف وروسته وي او پخپله فعل هم له خپلو متعلقاتو څخه وروسته راځی.

د ده په نثر کښې صفت هم له موصوف نه وروسته راوړل شوی دی چه دغه راز توصیفی ترکیبونه لکه: (خدای مهربان – مرقد مبارک) په پښتو کښې نشته او له فارسی یا عربی نه اخستل شوی دی.

د سلیمان ماکو د کتاب په دغو څو پاڼو کښې د پښتو دا لغتونه چه د اوه می پېړۍ په لیک کښې راغلی دی د اعتنا وړ دی.

پښتنخا، ژوی، وګړی، میشته، هسک، (د آسمان په معنی) ایواد، نړۍ، ګروهه...

د خیر البیان د نثر نمونه:

آدمیان زما په هستۍ کښی دی زما هستی ده په ادمیانو لکه کبونه په اوبو او اوبه په کبونو کښی لکه کبونه په اوبو ژوندی دی په ماژوندی دی ادمیان «و جعلنا من الماء کل شئ حی» په قرآن کښی ... ویلی دی سبحان کب چه په اوبو کښې ګرزی مخ ئی و اوبو ته شی هسی و هر لورو ته چه جاروزی مخ ئی وماته شی د ادمیانو.

❀ ❀ ❀

زه یم وینښته په پوست کښې د ادمیانو په وینو په غوښه د ادمیانو په رګ په پله د ادمیانو په هډو په ماغزه د ادمیانو په هر څه کښې یم چه څه شته د سړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځان تحقیق ده زما هستی له هره ښیزه بهر لکه ده له ادمیانو... زه نږدی یم و ادمیانو ته له ځانه.

د خیر البیان اصلی نسخه په لاس کښی نشته او دغه راز ځو نمونی مارګین سټرن ترینه پخپله یوه مقاله کښی را نقل کړی دی چه خپله نظریه ئی پری داسی څرګنده کړی ده.

«د خیرالبیان په نثر کښی د عربی ژبی رنګ او تاثیر ښکاره دی جمله بندی ئې عیناً په عربی سبک تطبیقیږی.

د مقفی نثر لومړی نمونه په پښتو کښې د خیرالبیان څخه لاس ته راحی، تر ده د مخه مونږ د دغسی نثر نمونه په پښتو کښې نه وینو.

په پښتو کښې دینی او اخلاقی مسائل او د آیاتونو او حدیثونو ترجمی هم غالباً له خیرالبیان څخه شروع کیږی».

د خیرالبیان نثر د لسم هجری قرن نثر یوه نمونه ده او په دغه وخت کښې فارسی نثر هم د عربی له تاثیر لاندی و ځکه چه د فارسی ژبی نثرونه له (۷-۸) هـ قرن څخه وروسته تر ۱۳ هـ پوری د سجع او قافیې له تاثیر لاندی راغلی دی او تصنع او تکلف پکښې ډېره اغیزه کړی ده، د جملو طرز هم پکښی عربی ته ورته دی لکه تاریخ وصاف. کشف المحجوب، اسرار التوحید ، ظفر نامه، درهٔ نادره جهان کشای، ګیتی کشای او ځینې نور کتابونه چه دغه تاثیر پکښې ډېر ښکاره دی د پښتو ژبې لیک هم له دغه تاثیره نه دی خلاص او علاوه د عربی ژبې په اغیزه د فارسی ژبې هم ډېر اثر د خیرالبیان په نثر کښې لیده شی. یعنی ډېر فارسی لغات بې ضرورته پکښی راغلی دی لکه بازرګانی، توانګر، خوردن، میان، ګواهی، بیرون، ګناهان، جانوران، ادمیان، پوست او داسی نور دغه د پردو لغاتو ډېر والی او د ترکیب و تالیف بل راز والی د خیرالبیان نثر له عام فهمۍ او سادګۍ څخه لری باسی علاوه په دې لکه چه اخوند درویزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي میا روښان پخپلو لیکنو کښې له رمز او اشارې نه کار اخستې دی چه هر څوک ئې په مطلب او مقسد ښه نه پوهیږی.

مخزن الاسلام:

اخوند درویزه چه د میا روښان معاصر دی چه پښتو کښې د مخزن الاسلام په نامه یو کتاب لری چه د عبارت نموني یې دا دی:

۱- ایمان په مثل د مرغه دی یو ځانګ ئې ویره بل امید دی چه مرغه په یوه ځانګ شی له الوتو نا امید دی. د ایمان دی مور پلار امید او ویره چه ایمان ئې دی زوکړی یا ایمان ئې دی ساتلی.

۲- محب اوسه د علم چه دا علم د عمل پخوا اودس دی. هر چه بې اودسه نمونځ کا همدغه کفر ئې بس دی. هر چه دی ئې پیژندلی او له کفره تښتیدلی تل و علم او عالمانو ته ئې هوس دی. هر چه بې علمه عمل کا زهد کاند دی په مثل د غو بې خوږو مګس دی. هر چه د ښنې کاندی له علم له عالمانو دغه مرتد د ابلیس په دود نا کس دی.

۳- تل خلوت در انجمن کړه، هم سفر اندر وطن کړه، هم د ایم نظر په دم کړه په مقصود پسې شیدا شه، تر ذره خپسر کوزګوره، د حق یا د په زړه بسیار کړه، په دوستۍ کښې یګان شه، له کل غیره ما وراشه.

د مخزن الاسلام په نثر کښې که څه هم فارسی او عربی لغات ګډ دی مګر عبارت ئې ډېر ګران نه دی په ځینو جملو کښې موازنه او سجع موجوده ده او کیدی شی چه ځینې جملې منظومې مصرې وګڼو لکه:

تل خلوت در انجمن کړه- هم سفر اندر وطن کړه. دا جملې لکه چه په وزن کښې برابرې دی په ردیف او قافیه هم برابرې دی چه سړی ورته منظوم کلام ویلی شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستي نوري جملې که له لومړنيو جملو نه د سجع په لحاظ مخالفې دي په وزن کښې ورسره برابرې دي او موازنه ئې ساتلې ده په دوهمه نمونه کښې که په جملو کښې موازنه نشته يعنې ځينې جملې لنډې او ځينې اوږدې دي هلته بيا د سجع رعايت شويدې او د جملو په اخر کښې اودې، پس هوس، و مګس ناکس راغلې دي چه يوه کلمه د بلې قافيه کيدلې شي لومړۍ نمونه بيا داسې ده چه د ساده نثر نمونه ورته ويلې شو.

د معنې له خوا د ميا روښان او اخوند درويزه کتابونه ديني او مذهبي کتابونه دي چه د مضمون او موضوع په لحاظ څه تنوع پکښې نشته او اجتماعي افکار او احساسات پکښې څه دخل نلرې. البته دومره فرق يو له بله لرې چه ميا روښان په تصوفي او فلسفي افکارو کښې ډوب دې.

او اخوند درويزه ملائې بحثونه کوې او ميا روښان ته ملحد وائې.

د خوشحال خان نثر:

څنګه چه خوشحال خان خټک په پښتو شعر کښې يو لوی تحول پيښ کړ او د شعر لمن ئې د لفظ او معنې په لحاظ په ادبي ښيګڼو ډکه کړه او نوی افکار ئې په شعر کښې ځای کړه د پښتو نثر ئې هم ښه وروزه او علاوه په دې چه اجتماعي افکار او نظريات ئې په پښتو نثر څرګنده کړه د عبارت له خوائې هم په پښتو نثر کښې يو ښه سبک او اسلوب را وايست چه د سادګۍ، روانۍ او عام فهمۍ ډير مراعات پکښې شويدې.

خوشحال خان په ۱۰۲۷ هـ (يوولسمه پيړۍ) کښې په پښتو نثر يو کتاب وليکه چه دستارنامه ئې بولي او د نثر يو څه نمونې ئې دا دي:

۱- د سړی کمال په علم په فضيلت کښې دی که ئې حاصل کا کمال ئې حاصل شو او که نه په نقصان کښې پاتو شه مثلاً وسپنه پيدا ده چه توره شي که د استاد تر لاس ورغله توره ورځنی سازه شوه، په صيقل شوه تيره شوه، موتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان ئی مرتب شول، تر ملا شوه، غزا پرې وشوه، د کافر تر ورمیږه پریوته، کمال ئی حاصل شه.

۲- جهان په دوه توکه انتظام او قوام لري په علم په توره که توره نه وی علم بی قوته دی، قوت ئې توره دی. د علم څښتن محتاج د توری د څښتن دی د توری څښتن محتاج د علم د څښتن دی.

ښه ځوانان هغه دی چه دواړه توکه لری. په یو لاس کتاب په بل لاس توره چه د دې جهان په دولت د هغه جهان دولت حاصل کا: د شجاعت بخره اول د پیغمبرانو ده بیا د پیرانو ده واړه پیغمبران مړنی و، تر واړونه مړنی محمد رسول اللهؤ.

د ده د شجاعت تاثیر ؤ چه اصحاب ئی مړنی و- دا مقرر دی چه سردارئې مړنی وی لشکر ئې مړنی وی.

۳- ملوک بویه چه د هر قسمه غله، مصالحه و غیره چه لوازمه د میلمانه ده په کور کښې مهیا ولری بلکه بغیر انګوری شراب نور هر قسم اشربه دی هم موجود لری لکه بنګ لکه پوست افیون مفرح. ګوره چه څه قسم میلمه ورکره راشی چه د دی احوال څشتن وی طعام بغیر کیف خوړلی نشي و هغه لره دی هر څه چه یاد کا ورسوی بغیر شراب انګوری که ئې غواړی عذر خواهی دی وکا په هسی شان چه آزار نشی په خندان په خرمی د ده په زړه ورسره کار راخرکا.

د خوشحال خان دغه منثور اثر د یوه ښه او ساده نثر ډېرې ښیګڼې لری او پخپله دی هم خپله دغه انشاء د عبارت په روانۍ او قریب الفهمی ستایی.

په دې نثر کښې د ترکیب او تالیف په لحاظ د بلی ژبې اغیره ښکاره نه ده او د بیان طرز ئی په پښتو محاوره برابر دی، جملې لندی دی او څه لفظی یا معنوی تعقید ونه پکښی نشته، د فصاحت او بلاغت د اصولو مراعات پکښې په ښه شان شوی، عطفونه پکښې ډېر نشته، مترادف کلمات او متعرضه جملې دومره نه استعمالوی چه د خبرو فهم مشکل شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکلف او تصنع پکښې نشته، د سجع او وزن سلسله ئې شاولی ده او په نثر لیکلو کښې ئی یوه نوې لار پرانیستی ده چه په پښتو لیکوالی کښې ورته ډېر ستر خدمت ویلی شو.

د پټې خزانی نثر:

دا کتاب د پښتو ادب په تاریخ کښې ډېر لوړ اهمیت لری چه د پښتو شعر تاریخچه ئی دوهمی هجری پیړۍ ته ورسوله ډیر نوم ورکی شاعران ئې په مونږ وپېژندل او د شعر ډېرې قیمتی نمونې ئی را وښودلی، سربیره په دی د پښتو نثر په لحاظ هم دغه کتاب د ډېرې اعتنا وړ دی او د دولسمې پېړۍ ښه نثر ورته ویلی شو چه څو نمونې ئې دا دی:

۱- دا ډېر وقتونه تېر سول چه ما غوښته چه زه د پښتنو شاعرانو تذکره وکاږم او د دوی احوال سره را ټول کاندم مګر زمانې ما ته فراغ نه راکا او دا هیله می په زړه کښې و چه سوه ځکه چه پر قندهار د ظلم او جفا تورتم پروت و او هیچا ارام نه درلود او نه فراغ، ګاهی به مغولو چپاوونه کوړل او ګاهې به د ګرګین د ستم سوران و اوس چه حق تعالی مونږ خلاص کړو له هغو ظلمو څخه او فارغ سوه زړونه زمونږ...

۲- په دغه کتاب کښې چه ما د کښلو ابتدا اوکا، ورځ وه د جمعې ۱۲ د جمادی الثاني سنه و ۱۱۴۱ هـ دغه کتاب پر درو خزانو منقسم دی لومړۍ خزانه په بیان د هغو شاعرانو چه پخوا تیر سوی دی. دوهمه خزانه په بیان کښې د هغو شاعرانو چه اوس ژوندی دی. دریمه خزانه په بیان کښې د هغو ارتینو او ښځو چه په دوی په پښتو شعرونه پاته کړی دی.

۳- بابا هوتکل علیه الرحمه لوی شیخ و او مشهور دی د ده کرامات نقل دی چه د ده پلار بارو علیه الرحمه د تورلرزوی و او د تولر پلار بابا غلجی رحمة الله علیه چه پخپل وخت کښې مشر ګڼل کیدی د پښتنو، هوتک په اتغر کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیږیدلی و په سنه هجری ۶۲۱ کښې او هغه وقت چه لوی سونو ئې کا د خدای عبادت او په اتغر او سوری کښی د قوم سردار او بادارو.

۴- خرښبون سړبنی رحمة الله علیه د پښتون بابا د کسی د عبدالرشید لمسی و خداوند تعالی ده ته ښکاره کمالات او کرامات ورکړی و د خدای په عبادت په بخت ونقل کا چه د پلار په ژوند کښې لا رخصت سو او دخپلو اولادو سره راغی له کسی ځخه غوږې مرغی ته او کله به ولاړ د غنډان غره ته او هلته به ئې خدای ستایه او لمانځه.

❁ ❁ ❁

د پټې خزانې نثر ساده او روان نثر دی چه وزن او قافیه نه لری عام فهمی پکښې شته جملې ئی پیچلی او کړکیچنې نه دی مګر د ترکیب او تالیف په لحاظ د بلې ژبې اغیزه پکښې شته ځینې افعال له خپلو متعلقاتو څخه وړاندې راغلی دی چه د پښتو اصلی محاوره دغسی نه ده لکه په دې جمله کښې: حق تعالی مونږ خلاص کړو له هغو ظلمو ځخه فارغ سوه زړونه زمونږ، پخپل وقت کښې مشر ګنل کیدی د پښتنو.

راغی له کسې ځخه غوږی مرغې ته.

ولاړ د غندان غره ته.

همدارنګه کله مضاف له مضاف الیه نه د مخه شویدی لکه:

زړونه زمونږ – بیان د هغو شاعرانو – مشر د پښتنو – پښتون بابا د کسی – د ده په نثر کښې کله الفاظ له معنی او مطلب ځخه زیات وی لکه په دی جملو کښې.

(دا ډیر وقتونه تیر سول چه ما غوښته چه زه د پښتنو شاعرانو تذکره وکاږم)، (او هغه چه لوی سونو ئې کا د خدای عبادت)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسنی نثر

د پښتنو علمی او ادبی نهضت دغه اوسنۍ دوره چه مونږ پکښې واقع یو په ډېرو لحاظونو له پخوانیو دورو نه بېلېږی که څوک د پښتو ادبیاتو تاریخ لیکی ښایی چه د دی دورې هغه ټول خصوصیات په تفصیل ولیکی چه اوسنی ادبی تحول پری بنا دی.

دلته همدومره ویل په کار دی چه د افکارو او خیالاتو په لحاظ د پښتو نثر لمن له پخوا نه ډېره پراخه شویده او ډېره تنوع پکښې راغلی ده.

د سبک او اسلوب په حلاظ هم ډېرې ښېگنی د دې وخت په نثر کښې وینو او نثر د اقسامو او انواعو په لحاظ ډېر وده کړې ده.

دلته د اوسنی نثر او انشاء مختلفې نمونې ښیو چه لوستونکی د دې وخت د لیکوالو له سبکونو سره آشنا شی.

د دې نمونو په انتخاب کښې دا لحاظ هم ساتل شویدی چه د کتاب دغه برخه د یوه ښه قرائت په حیث د ذهن او فکر په تنویر او انکشاف کښې ښه اغېزه ولری او د لیکوالۍ د فن او هنر په زده کړه کښې تر ښه ښه استفاده وشی.

دا مضامین په ملي، اجتماعي، اخلاقي او تربیوي لحاظ مفید او ګټور دی او اصلاحي هدف پکښې له نظر لاندې نیول شویدی دلته د پښتو د معاصر ادب او اوسنۍ انشاء د مطالعې او څېړنې د پاره مواد راغونډ شویدی چه ادبې تحقیقات پرې بناء کېدی شی او د نقد او تبصرې د پاره زمینه برابره شویده: په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې مضمونو کښې زمونږ د اجتماعي ژوند رنګ او ډول لیده شي او د خلقو د اخلاقو، عاداتو او افکارو انعکاس پکښې ځان ښئي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د منشي احمد جان د نثر نمونه:
د قصه خوانۍ ګپ نه

آدم خان او دُرخانۍ

درخانۍ په صوات کشي د برې باز درې د يو طاوس خان نومي پښتون لور وه چه خدای ډېر لوی ښايست ورکړی و او د پاياوخان نومي پښتون هلک چنغله وه.

يوه ورځ د درخانۍ د ترور د لور واده و په هغې کښې ئې د کوزې باز درې يو ادم خان نومي خانزاده باندی سترګې خوږې شوی «تپ له دواړه لاسه خېژی» هغه هم پرې باندې زړه بايلو د دې اور داسې لنبه وکړه چه د واده خلاصيدو او د مېلمنو رخصتيدو نه پس دواړو په لاره کښې هرو مرو يو بل ته په غلا غلا وکتل ماسخوتن په حجره کښې چه ادم خان يوه ګوته رباب ووهلو نو يو سوړ اسويلی ئې وکړا وميرو بلو خپلو خوږو يارانو ته ئې د زړه حال ووی د هغه دا مراد و چه په دې شپه د اشنا ديدن ته لاړی پردو کورونو ته تلل «د خالصی دل نه و ولې ميرو بلو هم ورته حلال کړی چرګان ۇ سمدستی يې ملا وتړله او شپه په شپه برى باز درى ته لاړل بلوئې چيرته د څوکۍ دپاره ودرولو دوی دواړه د درخانۍ کور ته ورغلل ميرو ورته ورنيي روګو در صحيح کړی و ، ادم خان د اشنا کټ ته ورسيد ، درخوتار په تار په پالنګ اوده پرته وه څنګزنی سپوږمۍ او يونيم ستوری ئی په غلا غلا ديدن کولو ده يو ساعت په غټو سترګو ورته کتل چه ښه زور زېرئی وويست نوروغوندې ئی د ښپی کتهٔ ګوته ترې نه ونيوله او ويښته ئی کړه چه درخو سترګی وغړولې نو هغه بشره ورته ولاړه وه چه د چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خیال کښې اوده شوی وه، حیرانه شوه چه دا خوب دی که ویښه څو ځله ئی سترګی ومښلې او بیا ئی وغړولې چه ښه یقین ئی راغی نو پاڅیده او ورترغاړه وته غوړ کښې ئی ورته ډیر ډیر هرکلی ورکړ او بیا ئی د خپلی مینې دفتر ورته پرانست په خلقو لویه شپه تیره شو او په دی د سترګو رپ ومیرو شپیلی وواهه مطلب ئی دا ؤ چه چرګانو بانګونه ووې ملایانو اخ توخ جوړ کړ هسی نه چه شرمینګی جوړه شی او د اوښ په شامو سپی ونه خوری ادم درخانۍ د اوښکو ډکی سترګی یو بل نه جدا شول دې نه پس د آدم د عمر مزه ورکه شوه او رورو داسی له برمه پریووت چه کټ ئی ونیو... پایا و هم زر ترزره واده جوړ کړ او د درخانۍ ډولی ئی راوړه... څو ورځی پس د هندوستان پاړوګان چیرته د ادم خان په حجره را پیښ شول چه د ادم خان داسی بد حال ئی ولیدنو تپوس ئی وکړ میرو قصه ورته تېره کړه هغو د دیدن ذمه ووهله «ړوند د خدایه څه غواړی دوه سترګی» ادم خان او میرو د جوګی جامی واغوستی سرونه ئی ببر کړل او کڼاوی ئې په پښو کړې د پاړو ګانو پالیکان شول تلل تلل په بره باز دره ورغلل د پایاو په ډیوډۍ کښې ئې پیټارونه کوز کړل د مارانو تماشه ئې جوړه کړه د بین په اواز ډیر هلکان جنکۍ او نر، ښځی پری را غونډ شول پایاو هم ورله را ووت درخو هم (تنبې نیمکښو کړی اشنا سره ئې د سترګو هر کلی وکړ «چا ماران کتل او چا یاران» پاړوګانو پایاو نه بنډاره واخسته او کور سره یو باغ کښې ئې ډیره ونیوه هر چیرته چه به ګرزیدل خو دلته به راتلل درخو به هم وخت بیوخته باغ پلو مخ ښکاره کولو څو ورځی پس پایا و بدګمانه شه او دوی ئې له باغه وشړل دا اسره هم خوره شوه لړې ورځی پس ادم بخنۍ ووهاو او تبه پرېښ ئې ملګری شول په دارو درملو څه ښېګړه ونه شوه او اخرئې له دنیا نه سفر وکړ.

چه د ادم د مرګ خبر وګرزید او درخو پری خبره شوه نو سمدستی په زمکه را پریوته سترګې ئې حق ته ونیولی خپل پردی پرې را ټ،ل شول لاس پښې ئې ورته ومښل سپیلنی ئې ورته لوګی کړل نظرونه مات شول لنډه دا چه دم، دعا،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بند تعویذ هر څه خلاص شول خو درخانۍ وچه سا پکښې ونه غړیده یخه تخته شوه او تخته پاتې شوه چا هوښیار بنده چه وکتله نو روح یې پخوا الوتی و. دا خبره هم مشهوره ده چه دوی دواړه په مړونی قبر کښې یوځای شوی دی خو دا راته هسی د یارنو ګپ ښکاری چه خلق ئې د خپل زړه خوشحالولو دپاره وائې دا هم خلق وایی چه د ادم خان قبر ډکی نه چه څوک شهباز جوړ کړی نو رباب ئې زر زده کیږی والله اعلم.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح:

له شعر نه څه غواړئ؟
شعر غايه ده که وسيله

... شعر او ادب په دنيا کښې ډېر لوی رول لوبولی او لوبوی ئی د حماسی په صورت کښې ئی د جګړې هنګامه توده کړې او ځوانان ئې چړو او تورو ته ورکړی دی چه فلسفی رنګ ئی اختيار کړی نو فکری انقلابونه ئی په عالم کښې پيدا کړی دی او که يوازې د خوش ګذرانۍ او معاشقې سندرې ئی غړولی نوئی انسان د عياشۍ او بی مبالاتۍ په ګړنګ کښې غورځولی دی تراژدی ئې ډېرې سترګې په ژړا سری کړې دی او کميدی ئې ډېر تشی په خندا چولې دی نو په دی مواردو کښې خو شعر د وسيلې په څېر څرګندېږی او معلومېږی د څه نورو غاياتو دپاره شعر او ادب استخدام شوی دی مګر خير داسی لنډه فيصله به نه کوو، راځئ د انسان په ژوندانه کښې ښه ځير شو او د ده سلوک او رويه د ژوری مطالعې لاندې ونيسو او څه لږ نور تحليلات وکړو او مثالونه راوړو بيا حکم کول او فيصله صادرول څه دومره ګران کار نه دی مونږ د ژوندون د ساتنی دپاره خوراک، څکاک، اغوستن او پوشاک او يوې کوډلې او سرپناه ته او له درجه کښې احتياج لرو چه موګيډه مړه شوه او بدن مو پټ شو او د خپل کار روزګاره وزګار شو او پخپله کوډله کښې کښېناستو او ځان مو د لوږې تندی او تودوښی او د سړو او د غله او لېوانو نه په امن کښې وليد، نو بيا که مو شوق کېده سندرې به وايو مګر دلته يو سوال منځ ته راځی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه لوږه خو په وچه یا لمده ډوډۍ رفع کېږی نو دا دومره رنګارنګ طعامونو ته څه ضرورت دی؟ په طعام کښې د خوشبویۍ خوش خورۍ کیفیت پیدا کول حتی هغه کښې د رنګ او نمایش په لحاظ اعتناء کولو ته څه احتیاج دی؟

دا ښکلی چینائی لوښی، پاک او ستره دسترخوان، ډېرین مېزونه بخملی او پالش شوې کرسۍ ګانې د ډوډۍ د خوړلو په خونه کښې د لوږې د دفع کولو دپاره څه رول لوبوی؟ دا ښکلی صراحی، هغه بلوری ګیلاس د تندی د رفع کولو دپاره څه خدمت کوی او به هر لوښې نه چه را اووزی خپل خاصیت لری او تنده ماتوی نو ولې وائی اوبه د لوښی له رویه چنبل کېږی یوه جامه کښې چه تاسې خپل ځان ونغاړئ د تودوخی او سړونه پرې خلاصېږئ مګر دا برګ برګ کالی د تودوخې د بندولو او د سړو په لرې کولو کښې څه دخل لری؟ کوم مزیت په دې لحاظ په وربښم کښې شته چه په شړۍ کښې نشته دا چه فلانی خیاط ښه کالې ګنډی او ډېرې پیسی ورکوئ هغه د سکڼاو (برش) طریقه تاسی د سړو او تودوخی نه زیات محفوظ ساتی؟ د افریقا د بدویانو په کوډلو کښې هم شپه تېرېږی نو دا لوړ لوړ قصرونه و مجللې بنګلې د څه دپاره جوړېږی؟

ډېرین خو ځکه دی چه بنا مستحکمه او قوي وي ام ژر نه ورانېږي ښه منم خو دا ډېرې ولې دومره مرېې رامرېې او صیقل کوې ئې؟ مر مر او رخام او دا دغره نورې ګټې خو به د کلکوالي په لحاظ دومره تو پیر نلري نو څه دلیل موجود دی چه دا ګټې په دومره لوړ قیمت رانیسئ او پخپله بنګله ئې لګوئ؟

دا رنګ او روغن چه تاسی خپل کاله ته له بهر او له دننه خوا ورکړئ دا نو ساړه او تاوده ښه نیسی دانو عمارت ټینګوی د دې په معنی خو هېڅ پوه نشوم دانو څه معما ده دا خبری ټولی معماوی دی معما خو ځکه دی چه په خوراک کښې پوشاک کښې مېنه کښې انسان غواړی ښکلا او جمال پیدا کړی او د خپلو دې اولی ضروریاتو په ترخ کښې خپل ذوق هم تسکین کاندی، نو ښکلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه معما ده او د هغی تعبير او تعريف او حدود ټاکل د يوې معما نه زيات فکر او دقت غواړی.

وګورئ په دې ځيزونو کښې چه ښکاره په ډاک پراته د ژوندانه د دوام وسايل دی د انسان ذوق او د بديع حس دومره اغيزه کړې چه دغه حياتی وسايل ئی هم تسخير کړی او جمال خپل حکومت او بادشاهی د نورو په قلمرو کښې هم کوی او د دغې وسيلی سره سم جمال د يوی غايې په څير څرګندېږی نو د شعر او د موزيک او د رسامۍ دنيا خو د جمال او د ذوق خپل ملک او بلا متنازع او مدعی محروسه ده نو څوک څه حق لری چه دی د خپله ملکه وباسی؟ نه څوک دا زور او قوت هم نلری ځکه هغه په هر چا قوی دی او په هر ځای کښې د هغه فرمان چلېږی کۀ تاسو د تلو او مسافرت زحمت په ځان قبول کړئ؟ زه به تاسې ته د هغه د حکومت اغيزه په يونو کښې هم دروښيم.

مخکښې مو وويل چه شعر د حيات په مختلفو صحنو کښې استخدام شوی او خپل رول ئې لوبولی دی دا د جمال مظهر او د حسن مداح و د ده اواز ته هر چا غوږ ايښود او د ده او ازهر زړه ته لار لرله نو خلکو د خپلو اغراضو دپاره دی استخدام کړی دی دا اغراض به کله ښه و او کله بدو منګر په دې نو شعر د خپل اسمانی او ملکوتی مقامه نه را پريووزی او چا نه دی ويلې چه شعر به ګوندې بې له دې غرضه بل کار نه کوی او يا دې خپله اصلی وظيفه پرېږدی موسيقی باندې نن پرون ډاکتران د مريضانو علاجونه کوی مګر څوک حق نلری هغه ته دارو درمل او يا د علاج وسيله ووائې پدی شلمه صدۍ کښې چه د سرعت او د کار او برق او د ماديت قرن مو ورته وواية اوس هم د حسن او د جمال معابد اوچت ولاړ دی د دې معابدو زايرين ډېر دی.

د سينما او تياتر او نقاش خانو په دروازو کښې د دفتر او ادارو او مارکيټونو نه کم خلک نه ليدل کېږی هغه امريکا چه د اتم بم ئې جوړ کړی او هروشيمائی پری ورانه کړې ده، د بيټهک بيوتی فلم هم جوړوی او د زړونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خونی پری ورانوی په لابراتوارونو کښې که د اشیاؤ او انواعو په مطالعه بوخت دی هلته هالیود کښې هم څه فعالیت جاری دی د هغه د ښارونو په کوڅو کښې او د باغونو په خیابانو کښې څه مجسمې لیدلې کېږی چه نه د کوم قهرمان یادګار او نه د کوم معبود (باطل) بست دی هغه محض د جمال او د ښکلا نمایندګی کوی.

ذوق او د ښکلا عشق او د شعر سره علاقه د یوه متمدن انسان او د یوه صحرائی او بدوی بنیادم سره یو راې شته فرق دومره دی چه د بدوی قومونو شعر هم ساده او صنعت او ارت ئی ابتدائی او غیر مهذب وی، واړه ماشومان څه مقفی او موزون الفاظ او کلمات لری او هغه په کوچنیتوب کښې غړوی او د هغی نه حظ او نشاط مومی دا د ماشومانو اشعار په هره ژبه کښې شته ظاهراً څه معنی نلری خو د وړو خوښېږی د اطفالو ذوق په دغه سن کښې یوازی په قافیه او وزن باندی هم قناعت کوی لیکن لویان او مشران بیا له شعر نه نور څه غواړی نو تر کومه وخته چه په انسان کښې دا ذوق او حس موجود وی شاعر به هم موجود وی او خپلې سندرې په د دغه ذوق د تأمین د پاره وائی د ماشین اواز د ده نشی چپولای او د کار خلک ده ته وزګار نشی ویلای هغه کسان چه شعر محض د شعر په لحاظ نه خوښوی او وائی دا دې په اجتماعی خدماتو کښې استخدام شی او د علم او تهذیب په لاره کښې دې ترې کار واخسته شی دا یوه ډله ده بله ډله هغه خلک دی چه شعر هډو خوښوی نه اوغواړی د شاعر په مرۍ ګوتې کېږدی زه به د دی دواړو ډلو سره ځان له ځان وغزېږم.

اولی ډلې ته وایم زه دا نه وایم چه شاعر یو اسمانی موجود دی او د دنیا سره هېڅ کار نلری، نه شاعر د خپل محیط موجود دی هغه د خپل ماحول نه ارو مرو متأثر کېږی ښه ته په ښه وائی او بد ته به بد وائی کله به د یو روحی مربی په حیث زموږ تداوی کوی او کله به د یوه واعظ په څیر راته وینا کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو تاسو د شعر نه دا مه غواړئ چه هغه دې ضرور تاسو ته د رياضی فارمولونه دروښيي او (دوه دوه ځلور دی) په شعر کښې راوړی او يا دی د ساينس درسونه او د اقتصاد نظريې په نظم کښې ننباسی او يا دی شاعر غنم اوربشې په ملک کښې ډېری کړی، علم خپل ځای لری او شعر و ادب خپل مقام لری، علم د دې نه مستغنی دی چه هغه د شعر په زور په خلکو قبول کړو هغه دپاره بل قوت او زور په کار دی چه هغه ته دليل او برهان وائی د قومی اصلاحاتو دپاره د تبليغ او تنقيد ډيرې لارې موجودی دی البته په هغه کښې دا د شعر او ادب لاره هم ده د دې اسلحې نه به سړی د خرافاتو د مقابلې او د قومی اصلاحاتو د تعميم دپاره کار اخلی منګر د شعر روح به نه وژنی او چا چه شعر د شعر په غرض وايه هغه په د مری ځخه نه نيسو کار به هم کوو او د ذوق او صنعت نه به سم سترګی نه پټوو که موږ دا اجتماعی ماسکی دمخه لری کړو او يوه شيبه او ورځ لکه څرنګه چه يو ، هم هغسی ځان خلکو ته وښيو عجيبه تماشا به جوړه شی مونږ چه کله د ځان سره څه فکرونه وهو او بعضی هوسونه کوو هغه چا ته نه وايو کوم وخت چه موږ يوه نه تنفر او د بل په نسبت په زړه کښې علاقه مندی پيدا کړو هغه دواړه راباندې نه خبرېږي مونږ هم د خپل خيال په دنيا کښې ډېر قصرونه آبادوو او ورانوو ډېری ميلې او مشغولې جوړوو، ليکن څوک پری نه خپرېږی اما د شاعر د احساساتو ريکارد (سره د دې چه اکثره خود داری او ريا کاری کوی).

په شعر کښې پاته کېږی نو يوازی هغه مه ملامتوئ او د انسان د طبيعت په لحاظ دی معذور وګڼئ اوس هغه ډله چه بالکل شعر نه منی د هغو په خدمت کښې عرض کوم چه په دی صدۍ کښې کار ډېر زيات دی ستومانتيا هم زياته ده په دی جنجالی او پراشوبه دنيا کښې تشويش او سودا هم ډيره ده نو د دی ستومانتيا او الامو دپاره د دی تشويشونو او اضطرابونو دپاره به د شاعر ملکوتی اواز (زما په ګمان) د تسکين او راحت ښه وسيله وی او په بنيادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې به د استوګنې او مقابلې قوه په دغه دنیا کښې زیاته پیدا کړی هغه وخت چه تاسو یوازی ناست او د کار و روزګار نه وزګار یاست او مستقبل مو سترګو ته تورتم او تاریک معلوم شی او تاسی دغه تاریکی او تړږمۍ مشوش کاندی که شعر ستاسی په شونډو کښې یوه تبسم بریښنا پیدا کړه نو دغه تورتم به ستاسی د سترګو نه ورک شی نو دغه ځای دی چه شعر خپله وظیفه سرته رسولې ده.

هغه وخت چه تاسی د منطق په زور خپل مشکلات حل نه کړل او د نا امیدۍ په دریاب کښې ډوب شوئ او سامو لنډه لنډه کیده نو که د شعر د یو تنفس قدر تسکین او آرامش تاسو ته له درکړی ګویا خپله وظیفه ئی ادا کړې ده.

هغه وخت چه تاسو سود عناد او بدبینئ په تیارو کښې روان یاست که شعر تاسو د څو لمحو دپاره له دغه عالمه بیګانه کړی او د ځان سره مو مشغول کړی یوه مقدوسه وظیفه ئی سرته رسولې ده. هغه وخت چه په دی پر اشوبه او طوفانی دنیا کښې چه بحر و بر کښې ئی د خونریزۍ میدان ګرم دی او په ځنګلو او صحراګانو کښې ئی درنده حیوانات سرې ته پنا نه ورکوی که تاسو یوه ګړۍ شعر او موزیک په ځانګو نو د ځمکی له کرې نه اوچت شئ او د وریځو له ماورا نه د ځمکې دا ښکلی او ښایسته منظره او دورنما د ورایه ووینئ او دنیا مو په سترګو کښې عزیزه شی دا لویه خبره ده او شعر لوی کار کړی دی.

هو ! دا اعتراض پاتې کیږی چه د شعر او ارت دښمنان به ئې په ما وکړی هغه دا دی چه مونږ وروسته پاتې یو او یورپین او امریکایان مخ کښې تللی دی هغوی دپاره د ذوق د تامینولو او د هنر د قدردانۍ فرصت شته اما مونږ باید اول ګیډه مړه او تن پټ کړو. دلته باید دا ووایم چه د آرټ او هنر تکامل د شعر او د موسیقی وجود د کوم ټاکلی پروګرام او تقسیم او انحصار د مخ نه نه کیږی او نه شوی دی اقوامو او ملتونو داسی نه دی کړی چه څو سوه کاله اول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئی د خپلو حیاتی ضروریاتو کار کړی وی او بیا ئی دی خوا مخ راګرزولی وی د بشر د پیدا ایښت سره یوځای د مذهب او مدنیت د تکامل سره ښنګ په ښنګ او د حیات په هره صحنه او ساحه کښې ذوق او هنر یوځای روان دی او د تکامل او پیشرفت مزلونه کوی دا هنر د جماعت د نورو کمالاتو نمایندګی کوی.

هو ! په یوه جامعه کښې باید تمام مدنی مظاهر ټول ضروریات د خپل حد او اندازې سره سم او برابر تکامل وکاندی او که یوه خوا مهمله پرېښوده شی او بله خوا ډېره ترقی وکړی یورا عدم توازن تری پیدا کیږی چه هغه د یوه جمعیت دپاره خطرناک دی زه د توازن طرفداریم او د افراط مخالفت کوم او افراط د یوی ردی ملکی په حیث پېژنم خو تاسی هم د تفریط خوا مه نیسی او راځئ د شاعر او هنر پیشه سره صلح وکړئ.

(شعر او ادب)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خادم

د غوټۍ ژوندګی

ډېری شپې ورځې تېرې شوې، موسمونه واووښته د سمندر د غاړې بادونو وربېځې د ځانه سره راوړې وريځو د دغه ځای په حالت وژړل او اوښکې ئې توئی کړې.

دا اوښکې خو ړوند شوه، بيا سيندونه شوه، او بيا ويالې شوې او وروسته د ګل په شاخ کښې وچليدې.

خدای زده څومره علل او اسباب سره يوځای شوه او څومره شرايط وجود ته راغله چه پدغو ټولو باندی د غوټۍ ژندګی مرتبه شوه.

د سحر نری شمال په دی غوټۍ ورو، ورو د شفقت لاس تيرولو د شپې پرخې وربانديې خپله درافشانی کوله چه څو د شمال په ډېره دلاساينه غوټۍ خپل شين داوڼ له مخه لرې کړ.

د چمن طراوت، د مرغانو نغمو، د اسمان د شنی فضا لا انتهائيت، د لمر زرينو پلوشو، د سپوږمۍ مرغوبيت، د ستورو مرموزو اشارو او د کايناتو نظام ته ئې وکاته او په نيمه خوله ئې وخندل.

چه څو بيا دې خوله خندا ته جوړوله نمر د ماسپښين ځای ته راغلې وغوټۍ د ده خوا ته مخ واړاوه او سرئې ټيت کړو.

کوم وخت چه د نمر پرېواته له پلوه د نمر د طلائی پلوشو سره د نسيم په لګيدو د غوټۍ تازکی پاڼې رپيدی نو دی په داسی اواز چه ايله د شاعر د زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوږونو اوریدی شو ویل: پاکی تالره ده ای خالقا ، ای د کایناتو صانعا ستا عالم څومره ښایسته دی، څومره ګلالی دی او څومره وسیع؟ مګر ای خاونده ! زما د زندګی وار همداو «پس له لږ سکوته» باداره؟ پاکی ده تالره زه راضی یم چه ستا د بې انتها ملک یوه ذره، جزئی برخه په ما ښایسته شوه؟

ستا د مخلوقاتو د سترګو طراوت وګرځېدم، بلبلان را باندې وچغېدل، بوراګان راباندی والوتل، د صبا وږمی زما خوشبوئی یووړه او خپه زړونه ئی پې خوشحال کړل – ډېره ثنا ده تا لره چه زه ګل یم او اغزی نه یم، نمر د غروب په حال کښې و ، ګل خپل زړه په خپلو مړاوو پاڼو کښې را ونغښت او د خپل حیات په وروستیو لمحو کښې ئی یوارې بیا دا وویل: «ډېره ثنا ده تا لره ای خاونده ! چه زه ګل پیدا شوم او اغزی نه شوم» او ورژیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خادم:

د اوښکو ارزانی

که غله او ارتزاقیات قیمته شی، خو د فصل په راوتلو رفع کېږی که کالی او لباس قیمته شی، نو بیا هم څه نه څه ګوزاره کېږی.

خلک وائی: «بربنډ له لارې اوړی، وږی نه اوړی».

که فیشنی شیان قیمته شی نو قیمته دې شی کنه. «تجمل بیل شی دی او زندګی بیل شی دی» که اسعار قیمته شی نو د یو دولت په تصمیم ئی علاج ممکن دی چه غیر ضروری او دویمه او دریمه درجه شیونه له استعماله وغورځوی.

که دا ټول شیونه په یوه سویه ارزانه شی د یو مملکت دپاره د رفاه او اسایش وسایل لاس ته راځی اما اجتماعی سعادت او خوشبختی دغه وخت هم نه حاصلېږی. د ژوند سعادت او خوښی د مادیاتو په زیاتوالی او ډېروالی دومره اړه نه لری لکه د ضمیر په آزادۍ او د روح په خوشحالی پورې.

په ژوند کښې خطرناک او مدهش حال دا دی چه اوښکې ارزانه شی ویره، دهشت او درد موجود وی او دوا نه وی.

په طب کښې د هر درد، خوږ، پرهار او تب علاج شته مګر د زړه درد او زخم د زړه د درد علاج پخپله د زړه درد دی او بس. د اوښکو د ارزانۍ علاج د پول او پیسو د ارزانۍ غوندې ندی چه د اقتصاد کوم ماهر ئې علاج وکولای شی. او نه د زراعت متخصصان په دې کار پوهېږې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې دردي په يو قوم او جامعه کښې داسې يو مرض دی چه په علاج ئې فقط پيغمبران پوه شوی دی.
ای خدايه ! مونږ نه هغه زړونه واخله چه د مظلوم او بې وزلې له سترګو څخه په عبث توئيدونکو مرغلو نه خوږېږی او هغه لاس او پښې او ژبه مه راکوه چه بې لاسو او بې پښو ته صدمه رسوی او خلک ژړوی.
بېنوا:

د خاندان خولۍ

د ژوندون په لوی ډګر کښې هر چا هر چا زيار يوست چه ځانته د ښه ژوند لار پيدا کړی.
دوی لوړی ژورې ولټولې، هرې خوا ته ئی منډې ووهلې او هر څه هر څه ته ئی لاسونه واچول، خو تر ډير تلاش وروسته ټولو ته دا ثابته شوه چه تر هرڅه د مخه بايد د علم لمن ټينګه کړی او د علم په لارښونه خپل مطلب ته ځانونه ورسوی نو ټول د علم په زده کړه پسې ولاړل، هيڅوک د ژوندون په لوی ډګر کښې بې تلاشه پاتې نشول – يوازی د هغه لوی ډګر په يوه ګوټ کښې يو مغرور بې علمه زلمی ولاړو چه د علم خوا ته ئی حرکت ونه کړ او د علم د زده کوونکو په ډله پسې رهی نشودی مغرور او ناپوه زلمی د ځان سره هيڅ علمی سرمايه نه درلودله يوازې د ده پر سر د «خاندان» يوه زړه خولۍ وه چه د ده ټول غرور په همدې خولۍ وه.
ده ته د دې خولۍ سيوری د همای سيوری ښکاريده او د ژوندون ټولې کاميابۍ ئې تر دی خولۍ لاندې ګڼلې ټول بشری احترامات او انسانی تعظيمات ئې همدې خولۍ ته وربلل استراحتونه، ثروتونه او خوندور ځواکونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئی یوازې د همدې خولۍ د خاوند حق ګڼله ده ته هغه څوک ناپوه ښکاریده چه دا خولۍ به ئې پرسر نه وه. دا ناپوه زلمی همداسی مغرور ولاړو څو چه د علم د زده کړی وخت وربانډی تیر شو خو ده ئی هیڅ پروا ونکړه علم ته ئی په سپکه سترګه وکتل خولۍ ئی کېږه کړه وې ویل: «هغه څه چه د دې خولۍ تر سیوری لاندې کېدای شی د دنیا هېڅ علم ئی نشی کولای».

د کار وخت راغی دا ناپوهه زلمی همغسی مغرور او بی پروا په دی فکر کښې وچه «د دی خولۍ د خاوند دپاره باید نور خلق کار وکړی» شلم قرن راغی له دی ناپوه زلمی څخه ئی د تحصیل د پلومه وغوښتله زلمی په ډېر غرور او فخر د خاندان د خولۍ توصیفنامه ور وړاندی کړه او د هغی امتیازات ئی وغوښتل.

خو شلم قرن ورسره اشنا نه و، هغه توصیفنامه ئې ونه لوستلی شوه نو زلمی څخه ئی د کار محصول وغوښت بې عمله زلمی بیا خولۍ ورپېښ کړه او وئی ویل: «دا د کار فرما خولۍ ده– د کاریګر خولۍ نه ده؟».

شلم قرن دی بې علمه او بې عمله زلمی ته په غضب شو او د عصبی ښوونکی په څیر ئی څپېړه جوړه کړه او دا زلمی ئی په داسی ضربه له ځانه لېرې وغورځاوه چه د «خاندان خولۍ» ئی له سره ولوېدله او ورته ئی وویل:

«ای ناپوه او بیکاره زلمیه: دا خولۍ ډېره زړه شوی او له موده لوېدلې ده نور په دې خولۍ ځان مه غولوه او مه دنیا درپورې خندوه – ولاړ شه علم زده کړه – کار وکړه».

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېنوا:

لاربنوونکی

له فریب او دروه سره نا اشنا وم مکر او چل می زړه ته لار نه درلوده دروغ می نه پېژندل د ژوندون لوبې لارې مسافروم...
له پریشانه خوبه را پاڅېدم قافله ډېره پرمخ تللې وه – یوازی زه وم چه د لاربنوونکې په انتظار مې لوبې لارى کتلې، ډېر راغلل تېر شول مگر یوه هم د زړه سوی په سترګو راته ونه کتل ځینو به د ګوتو په اشارو لار راوښودله خو د ګوتو د اشارو لارى ډېرى اوږدى وى ځینو به د دی دپاره چه ځانونه په ما وساتی زه به ئې د ځان سره روان کړم – خو چه خطر به تیر شونو بیرته به ئې زه پرلویه لاره پرېښودلم دوی به ولاړه...
همداسی د لاربنوونکی په انتظار د ژوندون په لویه لار کښېنې ولاړوم – څو ته راغلی زه دې تر لاس ونیولم زه هم په پاک زړه په تا پسی روان شوم او د لارې د موندلو په غرض می ستا لمنه ټینګه کړه هری خوا ته چه به تلی درپسی تلم او تا هم ما ته د لارموندلو ډاډ را کاوه... نا څاپه
موسمی توره وریځ پیدا شوه، پاران اورلې اوریدل شروع شوه – اسمان او ځمکه په خروش راغلل لارې ګډې ودی شولې: خو زه ډاډه وم چه تا غوندې لاربنوونکی لرم او تا ته می سترګی وی چه د زمانی په دی توره دربیله کښنی په لار راوښيې... مگر په هم هغه حال کښې تا په ډېری حیرانتیا مخ را واړاوه او له ما څخه دې پوښتنه وکړه چه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ای مسافره لار راوښیه-لار کومه ده؟؟» هغه وخت نو زه پوه شوم چه زما د ژوندون د لارې لارښوونکی یوازې زه یم - او باید زه پخپله خپله لارښوونه وکړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتين:

نوی کال نوی زېری

د خپلو زرينو پلوشو په حنځيرو کښې د براسونو ذری او بخری د وريځو تاپوانو ته وخيژول هلته ژر ژر له تاوه اوبه شول او بيرته د بوټو او ژويو د ژوندانه او خيرازۍ د پاره ځمکی ته راکوز شول.
د ځمکی په غېږ کښې پرتوويدو بوټو او شيناو د ژمی له اوږده خوب نه سترګی وغړولی، د وربځو له جزيرونه راغلو څاڅکو ورله مخونه ووينځل، د نمر تودو وړانګو پکښې ګرمی او تودوښی واچوله؛ د اوچتېدو، پاڅېدو، پورته کيدو قوت ئی وموند خپل ټاټوبی را والوته، په سمه او غر، کلی او بيديا، لوړه او ژوره وګرځيده او د يوی مهربانی مور په څير ئی د ونو او بوټو د ماشومانو په سر د مينی لاسونه راښکل، د ونو څانګی او ښاخونه، د پوټو لښتی او غندلونه، د ګلونو څوکی او ډندرونه ئی يو له بل سره نژدې کړل د ژوند سائی پکښی وپوکله او د زيږندې ودې او لويښت تومنه ئي پکښې واچوله د اسمان په شنه چمن کښې هم د ژوند ګړيال وغږېد، برېښنا وخندل، ستورو ونځل، تالندو ډولونه ووهل د وريځو اوښان يوه خوا بله خوا وزغليدل، د بالښتو او متروکو د سپينو وريځو مالوچ شاوخوا وشيندل د غرو له لمنو د لړو سپاره تاو شول منډی تړی الغاوتل غاو های هوی جوړ شو. د لويو غرونو او ناوو نو څخه هم د ژوند غږ راوخوت د سختو ډبرو له منځه د ژوند چينی راووتلې. د هندوکش او سپين غره د زړونو مينه د ابا سيند غېږې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له غاړه غړې ورغله د اوبو په سر د مستۍ چينې راغلې او د سيندونو، رودونو دريابونو له منځ څخه د ژوندانه زوږ پورته شو، لنډه دا چه غرونه وجړکېدل، سيندونه و شنېدل بادونه وزغليدل ستورى وځرخيدل کاينات وخوځيدل، د زيږندې او ودې له مخى بنديزونه لرى شول، د ځمکى لړمون وسپړدى شو او د پسرلى ښکلى څيره را برخيره شوه د سبا باد په لرى ملکونو د ښادۍ زېرى وګرځاوه، ښايستوکى مرغۍ او ګلالۍ بلبلى خبرې شوې په ډېره مينه، په ډېره تلوسه، په ښېره پېړه ئى ځانونه د ګلونو د خندېدو تماشى ته را ورسول د سرو ګلانو کتارونه جوړ شول او د زيړو ګلونو صفونه ودرېدل د رنګ او بوى قافلى را ووتى او د خوشبوئى چوپى وچليدى د بلبلو چغار، د زرکو کټهار، د مرغيو چونهار، د توتيانو نغمى، د بوراګانو زمزمو، د تاروګانو او ښځرونارو د تاوسانو نڅېدو زړونه په اوچتيدو او شوقونه په مستيدو راوستل. د شين بخملى ګلالى فرش د پاسه د هوسيو او کبلو د رغښتو او ټوپونو سېل ته ريدى او غاتول په يوه پښه ودريدل د رنګينو او ښايست کاروان د دښت په لور د لېږد نغمه شروع کړه د شپونکى شپېلۍ په حوش راغله، ګډې او اوزى په مزه مزه په خر لګيا شوى، ګلالى ورغومى او پى مخى ورى په مستۍ مستۍ د شنو وښو د پاسه ورغښتل او سترګى په يوه ډېره ښايسته تماشه کښېوتلى.

جونه او زلمى هم د ژوند ذوق او د ګلو شوق د باغ و بڼ، دښت او بېديا په اور راښکل، په زړونو کښې د مينى يوه ځړيکه را ولاړه شوه د سترګو پېمانه له نشو ډکه واووښته په پښو او لاسونو کښې نوى حرکت غزووني وکړې له دې تولو کيفيتونو او خوندونو څخه د نڅا او اتڼ ننداره جوړه شوه د توروربل ميرمنو د ګلانو غنچى په لاس د شينکى چمن په غيږ کښې د خوندورى نڅا، رنګينه تماشه وښودله، د پاوليو او سپينو روپو ډکه لمن د تاوس د رنګينو او ګروو څانګونو په شان تاو را تاوو چورليده د اميدونو غوټۍ ګل شوى، د آرزوګانو ګلونه ومسيدل مينه د شوق په تال کښې وزنګيده، خوندونه په لپو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپو وشنیدی شول د ژوند د ناوی په سرکو شونډو د نازنری خندا وغوړیده ګړګوتې زلفې خورې ورې لاړې ګورې څنې د نیسم په پستوګو توتار په تار شوې په دې نشه ایزه نڅا کښې د خوږو ارمانونو پاکو مینو ستر منو آرزوګانو او سپیڅلو امیدونو ماشومان وزنګیدل ګلالې سندرغاړې د وریښمینو غاړو له پستو غږونو سره د اتڼ په میدان ورګډې شوې.

داودی نغمو یوه بله شان تماشه جوړه کړه، سترګو یو داسې خوند ولید، غوږونو یو داسې تال واورید چه په عمر ئې نه اوریدلی او نه لیدلی و.

د ذوق غونچې په زنګیدو وراغلې او د مینې غوټې په غوړیدو.

د نوی کال استاځی او د نوی ژوند قاصد په ډېر درز او دروز دا کسوس په غاړو د ښایسته بلخ په ورشو د هرې رود په څنډو او د غور په غوړې مرغې د بست په لرغونو مېنو د هیلمند په ګل کځونو د قندهار او کابل په دربارونو د غزنی په یادګارونو د پکتیا په زړو دیرو د بولان او ګومل په تاریخی درو، د کسی غره او سپین غره په څوکو د خیبر او تاترې په تړو د سوات او پنیر په سردرو د باګرام په باغ و بڼ د چترال او ګلګت په ځنګلونو د بستی او ګوادر په بندرونو کښته پورته وګرځید او د ابا سیند د غورځنګونو تماشې ته ودرید.

لنډه دا چه د پښتیانا ټوله سیمه ئې وغوښتله او په ښځو او نرو، وړو، پیغلو او ځلمو ئې د نوی ژوند او نوی کال زیری وکړ.

دا زیری د پوهې او لوړتیا د ودې او ترقۍ د یووالی او نزدېوالی زیری دی، د دې زیری ټوله پوره معنی دا ده «چه د پښت (افغان) سا ووتوکم پخپله لرغونې پلارنې خاوره او ځمکه کښې د خوشحالۍ او ترقۍ خپلواکۍ او سرلوړې ښکلی ژوند وکړی او د پوهې او مدنیت په لاسونو د مینې او محبت په غیږ کښې ځان له د ورورولۍ او پښتونولۍ یوه نوی دنیا جوړه کړی، لوی کال او نوی پسرلی د نوی سیاست نوی فکر او نوی ژوند نوی زیری دی».

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتين:
د هند سفرنه

د مشهد ليدنه کتنه

ماسپښين په دوه بجی د افغانی قونسلګرۍ سرکاتب راغی او له ده سره د تفريح دپاره ووتم د مشهد په نوی ښار کښې تر اخره لاړو خو کومه خاصه دلچسپی مو پکښې پيدا نکړی شوه بيا مو په «ګلشن» کافې کښې چای وڅکله د کافې وضعيت، موقعيت هرڅه ښه و مګر په چوکيو کښې د ارام په ځای نارامی ليدل کيده د دې کافی ټولې چوکۍ د وچو لرګيو يا په بله ژبه پښې لرونکې دړې وی سرکاتب وويل: چه دا په ټول مشهد کښې ښه کافی دی چوکۍ اکثرې د ميلمنو په انتظار کښې خالی پرتې وې، بيا ماښام ته نژدې سر کاتب په قونسلګرۍ کښې خپلې خونی ته بوتلم دی ځانګړی په يوه کوټه کښې اوسی چه له پنځو کالو راهيسی ورسره آشنا دی د دی کوټی جغرافيائی وضعيت دومره خوند راکړه چه د مشهد له ټول بازار نه هم زيات خوندورو.

د دی وړی کوټې په منځ کښې وړه بخاری لګېدلې وه نمر خاته څنګ ته چپرکت سرته ئې ميز، کتابونه او د دارو بوتلو نه ښکاريدل چه په جنوبې ګوټ کښې دريشې جامې، او نور شيان زوړندو.

په شمالې کونج کښې د مشهد د ښايستو کومرغيو پنجری ځوړندی وی. په دوو پنجرو کښې د جوړه مرغيو او دوو نورو کښې د يوی يوی مرغۍ نری اوازونه اوريدل کيده د شرقې خوا په ګوټ کښې په يوه بله پنجره کښې يوه مرغۍ په هګيو ناسته وه د و د دی کوټې د ښايست دپاره ئې بچې پيدا کول، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی مرغیو بنې زېربخنې او له چوغکې څخه لړی وړی وړی وی، دی مرغیو ته «کنېری» وائې چه تش په یوه نری اوازئې خلک ډېری پیسې ورکوی.

د کوټې په شرقي او جنوبي دیوال د دووتابلوګانو منظره دومره رانښکونکې وه چه یو شاعر یو ادیب خوپرېږده یو بې ذوقه او بې شعوره بنیادم به هم تری سترګې بل خو ستنی نکړی شی. تا به ویل: چه د دی تابلوګانو رسم ګراو کشیده ګرد خپل فن ټول مهارت خرڅ کړی و. دا تابلوګانې په اصفهان کښې د کوم ماهر فن کار او انځور ګر په ساحرانه ګوتو رسم شوی دی او تعجب دا دی چه دا ټول رسم او انځور د ټوټې دپاسه ویستل شوی و ما د کاغذ دپاسه دغسې صفا او ښکلی نقش نه ولیدلی چه د ټوټې د پاسه مې ولید د انسان د مرموزو او پټو کمالونو یوه بله پرده راته ښکاره شوه.

د مولانا اوبو الکلام ازاد خبره چه حسن هر ځای حسن دی په اواز کښې وی که په ځیره کښې وی که په بل ځیز کښې وی دلته د دنیا ټول حسن د دی تاپلو په رسم کښې یوځای شوی او مجسم شوی و. تابلو یو ګز پلنه او دوه ګزه اوږدوه، په دی تابلو کښې د نارون د جګو جګو ونو د یو شین باغ په خوا کښې د سپینو صافو او بو یوه ویاله بهیده د ویالې په غاړه د فطرت ټوله طبعی منظره په پوره مهارت تر دی چه د اوبو په غاړه واړه واړه پوټې او د ښو پاڼی هم د رسام له نظره څخه نه وی پاتې شوی په دغسی رنګینۍ کښې یوه ښکلې ښاپیری چه د غټو غټو سترګو په ښو کښې ئې د اوبو مرغلې ځوړندې وی او د کودې کودی خورې وری زلفې ئې په اوږو راخورې وی په ویاله کښې د لمبا په حال لیدل کیده تا به وی چه د اوبو په منځ کښې د بلوروېو غر پرکیږی او د سپین بربښ په رڼا کښې ئې اوبه سپین زر شرموی.

د رنګینی ښایسته دوېټې یو سر د اوږی دپاسه او بل پلو ئی په یوه سینه اوېزان ترزنګنو پورې ځوړند بربښیده دا په څنګ او اړخ دا شان ولاړه وه چه د پردی ځایونه پټ او د سینی اننګوړی د ډوډو لاندې د بلورو او جمال په رڼا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېږي ځلاند او پړکيدونکی ښکارېدل بل خوا ته د باغ په سر کښې د وياليې خوا ته نژدی د يو ډېر مست او په دوو پښو ولاړ اس د پاسه يو ښکلی پيمخی ځلمی په داسی شان رسم شوی و چه بس دا اوس د باغ خوا ته را رسيدلی دی او د دغی پيغلی په ننداره ځای په ځان بې خوده ولاړ دی يوازې دی نه بلکه د ده داس د مستۍ واګی هم سستی شوی دی او د حسن د سنګر په لور يو قدم هم نور مخکښې نه شی اخستې.

منظره نه وه قيامت و تابلو نه وه آفت وه د نقاشۍ او کشيده ګرۍ سحر کارۍ خو هسی قيامتونه را کوزوی او بيا چه دا نقاشی د ښايست او جمال د کاملې نمونی يعنی لطيف جنس نمايندګی وکړی نو بيا خوترې په الفاظو کښې تعبير کول يوه مشکله معما شی ستاسی به سودا شوې وی چه دا رنګينه دومره لطيفه تابلو د چاوه؟

ګورئ زه به ئې درته ووايم خو په زړونو مو ګوتې کېږدئ چه ټوپ ونه وهی او له ګوګل ښخه نونه اوزی تابلو د شيرين او خسرو پروېز وه هغه شيرين چه فرهاد ورپسی غرونه سوری کول او هغه شيرين چه خسرو پرويز ورپسې د شبديز په ښه شان ملکونه د پښو لاندی کول.

بله منظه هم د غسی وه ده نويو په شين ځنګله کښې يوه پيغله د وياليې د شګو په غاړه کړه و لاړه ښکاری او سپين اندامونه ئې د لمر پلوشو سره د آينه برقۍ مخابره کوی ما سرکاتب ته وويل چه دا کوته خو د يو شاعر او يو عاشق کوته ده د دغسی ښکلو منظو سره ښه ښه شعرونه او ښه ښه اوازونه ښائې ده وويل زه په خوله څه نه وايم زما هر څه په زړه کښې دی ما وويل هوا ته په چپه خوله شاعر او په پټه خوله ويلند يې شاعرانه ذوق په تا کښې دغسې پټ دی لکه يوی چه دت ګل په پاڼو کښې يوازی له سترګو ښخه پټ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قندهاری رشاد:

زړه زړه نه دی

ماخوستن چه دی(1) بیدیده د نوی ناوې د وصال بیتابی هڅې ئې د غوجل وره ته د تمبې ایښوول له خوا او خاطره ایستلی وو، سهار وختی چه ور معلومه شوه چه: برابی لیوانو ځومږه ځیرلی دی د پسرلی د تنا(2) غوندې وغړومبید، سره وایشید، پر له تاو شو د قهر ټکه(3) ئی ستنا پر تنکی او نازولی ژوند پر یوتله، وبلله. او بی رحمې منګولی ئې په خورا شدت او تلوار ستنا لور ته د اوږدې شوې د ککړۍ تر خوروورو(4) ویښتانو ئې ونیولې او د خواږه خوب له تاوده بستره ئی د خونې د وره خواته رڅې کښلې.

وی، نه می هېرېږی...

چه د ژمی د څلې په هغه وچه یخ کښې چه کانی سره چاودل ته ئې په شنه خړه(5) په وهلو ټکولو، شلیدلی ګرالبې، بیلې پښې، لڅه ککړۍ او له خوبه

1- پښتنې مېرمنې د مېړو نوم نه اخلی او غایب واحد مذکر ضمیر (دی – ده) د غیاب په حالت کښې استعمالوی.

2- تنا تالنده (رعد).

3- ټکه تندر (صاعقه).

4- خورو خپرو.

5- شنه خړه سهار وختی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډکې سترګې له کوره وشړلې، له ساړو څخه دې زامې سره کړپېدلې، ګګړ وزې(1) اخیستې وې په نازولې سرت(2) کښې دې وینه وچه شوې وه میښ پاتې وې چه دا بلا څله رابانډې نازله شوه؟؟؟

او پلار تربورولی ما ته تربور شو؟؟؟

وې وې نه مې هېرېږي چه په دغه حال کښې دې شونډې مرې مرې کېدلې(3) خو ونه پوهېدمه چه د بېرحمې چپلاخې له بېرې دې رږغ ترخو له نه خوت او که دې د ځوانۍ د رانژدې پسرلې غرور پر خوله لاس نېولی وو؟...

تودې اوښکې په رنځورو سترګو کښې د ورې هیسته رغښتلې خوو نه پوهیدمه چه د ظالم پلندر د قهرېدلې بڼې له پرتمه دې رابهولای نشوای؟

که دې پېښتنې ضبط د سترګو په ګاټو کښې تمولې؟؟

په هر صورت نه مې هېرېږي چه اوښلنې سترګې دې د لور او مرستې په هیله د مرګي په خوږو پرتې مور ته مړې مړې را اړولې او پر ګام ګام دې تر شاکتل خو افسوس چه نه مې په مړ ژوانده زګېروې او سوې کوربل(4) کښې دومره اثر وو چه ستا د تاند(5) نازولې سرت او د هغه مال په تاوان د لیونې شوې دماغ د ظالم او غښتلې لاس ترمنځ ګوابن(6) وکړې شې چه ستا د نیمه خوا پلار

1- ګګړوزه لړزه، رېږد.

2- سرت صورت (جسم).

3- شونډې مرې مرې کیدل د ژړا په شروع کښې د شونډو قبض او ضربان.

4- کوربل: چیغې- بغارې- غلبلې.

5- تاند: تنکی – تازه.

6- ګواښ منځګړیتوب، د جنګ ممانعت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تربورګلوۍ او زما بې بختۍ د اجباري مړوښې په حکم ئې در ځخه غضب کړی دی او نه مې په غړو غامو کښې دومره توان وو چه لویدلی ریزدیدلی په ناروغه ځان درپاځم، پر سر دی لاس راکاږم، اوښکی دی وچی کړم، په خوا پورې دې ونیسم او پرېبوزلی یتیم تا به او معصوم مظلومیت دې یو څو تودې غټې غټې اوښکی توئې کړم نه مې هېرېږی چه کله ستا وروستیو کتو د ځوانی مرګ پلار د هغی قلا له وره ځخه چه تا د ژوند ۱۲ کاله بشپړ پکښې تېر کړی وو په خورا حسرت او نامېندی خدای په امانی اخستله هغه دوی تودې او غټې غټې اوښکی دې چه له پر له ایشیدونکې زړا ځخه راوتلی او پښتنی ضبط په لیمو کښی تمی کړی وی بې اختیاره پرباړخوو را وبهیدلې او د ګرالبو په ځیرو، ولو کښې ورکې شوې- ونه پوهیدمه چه ستا زړه د فوری بی اثرۍ په ملاحظه ببرته ژر وزغملی او که د انتقام پرښتې خوندی کړې چه بیا به ئې د ده په لیمو کښې د اوو دانو[1] په څیر را ځیژوی په هر صورت ته ولاړې خو ستا دا دوه ځاځکی اوښکی زما پر زړه لکه دوې سکروټې تر اوسه پرتې دی او زخمی زړه می لکه سوی پتڼ د کوګل په فانوس کښې پلیتکی دریسې وهی.

ته ولاړې خو زما مینه لکه سیوری دریسې ده، روح می د یوه وحشی اړمرغه غوندې تپیږی چه زر د بدن له قفسه دریسې والوزی او هغه لوړ واک ته چه ستا د مظلومیت صحنه په خورا بی نیازۍ ګوری او هېڅ نه وائی د یوې مهجورې مور د زخمی زړه دا عرض په خورا تلوسه او بی تابۍ وړاندې کړی چه:

«د یتیمو دا سویلی څپی چه ستا د، درانه عرش کلکې ستنې لړزولای شی، نو د یوه واړه زړه د غوښو نازکې پردې ولی ښورولای هم نشی؟؟»

خو یقین لرم چه عرش به د زلزلې په ژبه راته ووایی:

1- اوو دانه- یو ډول درنه او غټه دانه ده چه په سترګه کښې راخېژی او سرې په ړندیږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«له زړونو چه رحم او عاطفه وزی څای ئی قهر او سبعیت نیسی هغه وخت، نو زړه زړه نه دی او تاسی د زړه په سترګه مه ورته ګورئ».

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت:

دوه دهقانان

دهقانانو د منی فصلونه ټول کړه او د کروندی کارونه تمام شوه، هر چا خپله غله کور ته وېوړه او خپل وابنه ئی په ځای کړه، د ژمی واوری شروع شوی، هر څوک تیاری غلی ته کښېناست نرخونه له پخوا نه جګ لاړل، د پروړی قیمت یو په دوه شو.

یوه دهقان فکر وکړ چه اوس د قلبی غوایان خپله نیمه بیه په نس خوری او یو پنډ وابنه پنځه روپۍ خرڅېږی، ښه به دا وی چه خپل غوایان خرڅ کړم او په وښو خرڅولو هم دیری پیسی پیدا کړم چه ژمی تیر شو او پسرلی راغی بیا به د یوې دپاره غوایان واخلم خپله دهقانی به کوم.

بل دهقان غوایی نه درلودل هغه هم ده غوندي هوښیار او د فکر خاوندو، هغه وویل چه اوس ژمی دی غوایان په نیمه بیه لاس ته راځی نو راشه همدغه اوس غوایان واخله او پسرلی ته مه ګوره ځکه چه هغه وخت دغه نرخ نه پاتی کېږی. دا دوه هوښیار دهقانان په سودا کښې جوړ شوه، او هر یوه دا ومنله چه دغه سودا د ده دپاره سودمنه ده.

په دي سودا کښې دواړو خپل عقل او فکر ښه جنګولی دی مګر دا یوه قیمار دی چه وړونکی ئی لا نه دی معلوم. انسان که هر څومره عمیق او دقیق فکر وکړی بیا هم د یوه شطرنج باز مثال لری چه ټول فکر ئی د قمار په لوبه کښې خرڅېږی او بې د چانس له موافقته لوبه نشی وړلی. دا دوه دهقانان هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقیقت کښې شطرنج بازان دی او هغه چالونه شطرنج بازان ئې د آس او پیل په وړاندې کولو او بیرته کولو کښې سنجوی دوی ئې د غوایانو په خرڅولو او اخیستلو کښې له نظر لاندې نیسی مګر دومره خبره ده چه دوی له یوه چا له زیات نشی سنجولی او فکرونه ئی له ابتدا نه انتها ته تجاوز نه کوی هغه یو د وښو ګرانی وینی د غوایانو ارزانی نه وینی دغه بل د غویو ارزانۍ ته ملتفت دی د وښو قیمت ته یې پام نه دی.

د غویو خاوند چه خپل غوایي په هغه بل خرڅ کړه هغه مجبور شو چه د ده وابنه هم په ګران قیمت واخلی او خپله کڅوړه تشه کړی.

د دوی سودا خو سر ونیوه اوس به ګورو چه چانس او طالع له کوم یوه سره ملګرتیا کوی او دا بیع د چا په ګټه تمامیږی.

په دې انتظار کښې څه موده تېره شوه، پسرلی لا نه وراغلی چه ټاکو راغی او دهقان دواړه غویان په تیره چوړکۍ حلال شوه لومړی دهقان پخپلې هوښیارۍ شکرونه ویستل او بل ئی چه زه پوهیدم چه زنده جان مال مرګ او درد لری هسی نه چه د څاروو مرض راشی او لوی تاوان راواوړی نو راشه خپل غوایي خرڅ کړه او پیسی نغدې کړه په کور او کلی کښې به یوه او بل ویل چه د غویو پلورونکی هوښیار وګټه ئی وکړه هغه بل کم عقل و ځکه یی تاوان وکړ.

هر کله چه د لومړی دهقان هوښیاری ټولو ومنله نو هغه بل خپلې ناپوهۍ ته ملتفت شو او ګمان ئې کاوه چه هغه په رښتیا دغه ورځ لیدله او زه خدای ړوند او کوڼ کړم چه له پسرلی نه مې د مخه غوایي واخیستل.

څو ورځې چه نوری هم تېرې شوې د لومړی دهقان په کور غدۍ ولوېده دی کم بخت ووژل شو او پیسی غلو ویوړی. دا ټاکو د غویو له ټاکو نه هم بتر و چه هم سرلاړه او هم مال. په کور کښې یې کونډه او یتیمان پاتې شول چه خپل خوراک او پوښاک ته حیران و، هر چا به ویل چه نغدې پیسی په کور کښې ساتل همدغسی کارونه لری ده غریب د څاروو مرګ او درد لیده او خپل مرګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئی نه لیده دغه وخت دا معلومه شوه چه دوهم دهقان یعنی د غویو اختستونکی تر ده هوښیارو د هغه بلا په مال ولګیده او د ده په ځان شوه اوس نو ده خپل بریت تاوول او ځان ته ئي عاقل خان ویلی.

دغه وخت پیښو او حوادثو دا څرګنده کړه چه د دهقانانو په پوهه او سنجش کښې څه ډېر فرق نه و دواړه لکه د یوه خره غوږونه برابرو یوه که د غویو مرض لېده، د توری شپې غله ئي نه لیدل هغه بل چه له غلو نه خبر و د غویو مرض ورته نه و معلوم.

وګورئ: پیښې او حوادث زمونږ په قضاوتونو او فیصلو کښې څومره دخل لری که د دهقان په کاله غدی نه وای لویدلې هوښیاری ترینه هیچا نشوه وړلی مګر کله چه غلو د ده سر او مال وبوره هر چا پرې د بې عقل فتوا کړه.

دا ده زمونږ پوهه او هوښیارې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت:

دوه جنازې

په یوه ورځ په یوه ساعت کښې له یوې شفاخانې نه دوه جنازې راووتلې هغه یو د کم خونۍ په وجه او دا بل د فشار خون په سبب مړ شوی و د هغه جنازه ځلورو تنو په اوږه را آخستې وه. د دی په جنازی پسې بې حسابه لوی او واړه موټرونه روان و.

هغه یوه وینه نه درلوده ځکه مړ شو. د دغه بل وینه زیاته شوې او تېزه شوې وه. ځکه ئې ژوند ونشو کړای.

دوی دواړه مړه شو مګر مرګونه ئې یوراز نه و او مرضونه بیل و یوه د نورو وینې هم څکلې وی او دیته محتاج و چه ډاکتران ئې له وجوده وینه وباسی.

بل ته چا خپله وینه نه وه پرېښې او بې وینې و.

یو د افراط او بل د تفریط له لاسه مړ شو، هغه چه فقیرو او په فقر الدم مړ شو د هغه له مرګه د باختر اژانس هیڅ خبر نشو، د دی بل د مرګ اطلاع اخبارونو په ډېر تأسف اخستې وه او د جرایدو مخونه ئې په ماتم کښې توره شوه.

دوی دواړه یو بادار او بل مزدورو، څه موده پخوا ښاغلی پادار رنځور شو ډاکتر د مزدور وینه د رنځور په وجود کښې انجکشن کړه، د مزدور قوی وجود کمزوری شو او بادار په لږ وخت کښې د هر راز خوراکونو په زور او د عیاشۍ په وجه په فشار خون مبتلا شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چېرته چه دغه شان باداری او مزدوری وی دغه شان کارونه کېږی او د یوه په ځای دوی مری.

یو کمزوری کول او بل قوی کول د دواړو په مړینه تمامېږی او د ظالم او مظلوم عاقبت همدغه شان وی.

مونږ دا راز مرګونه طبیعی ګڼو مګر په حقیقت کښې قتل او مقاتله ده چه د وینو پور ورته ویلې شو.

په دغسې مرګونو کښې هم قاتل او هم مقتول شته مګر زمونږ پولیسان او حاکمان پرې نه خبرېږی. او داسی معنوی قتلونه له نورو نه دوی ډېر کوی.

دلته دا عادت دی که چا څوک په ټوپک وویشت یا ئی په چړو وواهه پوښتنه ئی کېږی، مګر که چا د چا ډوډی وخوړه او هغه له لوږی مړ شو دغسی قاتل ته سزا نه ورکوی دغه راز مقتول ته څوک شهید هم نه وایی او نه څوک پری تبی تړی.

په رښتیا چه مونږ ډېر ظاهر بین یو او حقایقو ته نه یو ملتفت زمونږ ډاکتران هم مونږ غوندی دی او په دې نه پوهیږی چه اصلی مرض ظلم دی او حقیقی علاج عدالت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژواک:

دعـا

هلته چه د سوداګرۍ بازار ډېر تود وی او په هر سلام کښې سل غرضه پټ وی هلته چه اسان د انسان د مرئی کولو د پاره وی.
هلته چه عزة النفس لکه جوار او اربشی خرڅېږی.
هلته چه علم فروشی او فضل فروشی رواج لری.
هلته چه معنا د مادې غلامی کوی.
هلته چه افتخار په ذلت حاصلوی او سرلوړی په سر ټېټی پیدا کېږي لويه خدايه. زما د ژوند بستره په دغسی ځای کښې مه غوړوه، زه پدغسی ځای کښې ژواک نه غواړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بختانی:

د غابنو ایستل

څلور غابنونه مې وويستل، درې په اسانۍ ووتل او يوه ډېر تکليف راکړ، هغو د ريو ډېر دردونه تير کړي وو، او دې بل پړسوب درلود.
يوه حکيم وويل: مرګ هم د غسې دی.
چا چه ډېر دردونه او کړاوونه تېر کړي وي مرګ ئی آسانه دی او که ځان ئې غټ کړی وی نو ځکندن ئې ګران.

بختانی:

د ژبی نعمت

خبری ئی نشوای کولای، ژبه ئی نه چلېده، د لاسونو، سر، سترګو او اعضاؤ په حرکاتو يی خپل مطلب ادا کاوه.
د ګونګې غټ او جسيم بدن د افادی په لحاظ د وړې ژبی قدرته کار نه ورکاوه د عقل خاوندان د ده په اشارو څه نه څه پوهېدل يو ساده پيدا شو، د ده حرکات ئی د ځان تحقير وګاڼه خپړی يې ورسره ولګولې.
ټول حاضرين خواشينی شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي منظرې ما ته د مدرسی کار را کړ او د بی ژبی قوم په حال پوره پوه شوم له اشارو څخه مې درس واخیست او په اشارو مې تېر کړ هوښیارانو ته به دغومره اشارت کفایت وکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صداقت:

رزان خیز

بازار ته ووتم، په جیب کښې می ایله یو شپاړس پولی و د قصاب دوکان ته ودریدم چه د دې غوښه راکړه، هغه چاړه په بیلو راښکله، زما لاس ته ئې وکتل وئې ویل د یو شپاړس پولی غوښه؟؟ د ده نه تیر شوم د نانبای دوکان ته ورغلم شپاړس پولی مې ورته ونیو چه ډوډۍ راکه، د زنی څورنکړی تارونه ئی وخوځېدل موسکی شو په ملنډوئې وویل: «نموشه» د بزازۍ دوکان ته وریدم شپاړس پولی مېې وراوږد کړ لالا د دې رخت راکړه- د ببرو بریتونو لاندې ئی د شونډو موسکا په زحمت لیدل کیده مخ ئی واړه اوه خپل انډیوال ته دې کا: «خان د شپاړس پولی رخت غواړی» ، د ده تر څنګ د میوی دوکان ته مې مخه کړه ورته می وویل: کاکا د دې شپاړس پولی انګور راوتله؛ ورمیږئی کوږ کړ «برو ملا خورک نشده».

ما د ځان سره چرت واهه چه کاشکی زما په جیب کښې هم د نورو غوندې ډېر شپاړس پولی وای چه اوس می...

په دې کښې مې د یو سوالګر «د خدای په نامه یو شپاړس پولی» غږ د چرتونو سلسله پرېکړه چه کاته می د عمومی سرک په څنډه نیم بربنډ په یوه پښه شل ماشوم ناست دی د یخنۍ نه رېږدی په یوه سالګیا دی: د خدای په نامه یو شپاړس پولی، ما چه د شپاړس پولی نه بل کار نه شو اخیستلای هغه مې د ده په لاس کښې کیښود. او ده په پر له پسې ګردان کړو دعاګانو د محبت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مایوسۍ، نفرت او خوشحالۍ نه په ګډو د نظر دا را وښوده چه د شپاړس پولی په مقابل کښې ئې خپل مات زړه ما ته تسلیم ګړ نو دا راته ثرګنده شوه چه په دې بازار کښې د هر څه نه د زړونو عرضه ډېره او تقاضا لږ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمزه شینواری:

ګلـه !

ستا د دې ملالې خندا وجه څه ده؟ ستا په رنګين لغت کښې به د پرېشانۍ او زړه چاودون مفهوم همدغه وی نو.

که نه دا خندا د فطرت د ډېروپټو رازونو ترجمانی کوی؟

څه خوشته چه بلبل درنه د خپل فرياد جواب وغواړی او ته ورته په خاموشه خندا سر شی د هغه جواب وشی او د هغه چيغې سورې هم سوا شی لږ خو مې پوه کړه چه بلبل څه پوه شی؟

فطرت ټوله شپه ستا د يوې خندا دپاره اوښکې توی کړی او ايله چيرته سحر سحر له ستا يوه مسکا ښکاره کړی هغه ستا د فتر په دې طريقه خو رول غواړی؟ د نسيم دا مسته چپه چه په هر قدم د يو تين دک سره مخ کېږی چرته روانه وی؟ هغې سره څه وی که د څه د حاصلولو ارمان د خود نه ويستی وی؟

معلومېږی چه ته د ژوند په راز پوه ئې او ستا هو ! ستا نه د ژوند پور اخستل او راز زده کول ضروری ګڼی ته د فطرت د پرېشانۍ او ژړا يو خندنی جواب ئې ستا په پرېشانۍ کښې جمعيت غزوونی کوی.. ته په دې پوه ئې چه ستا کاينات ستا خپل نه دی ته صرف د رسولو يوه- ذريعه ئې.. ته په دې ډېر ښه پوه ئې چه ستا خوشبويی که هر څو چمن زاده ده لکه چه په هغې کښې ستا او ستا د چمن قسمت نشته هغه ستا د محيط او ماحول برخه ده نو ځکه ته ورته په خندا او پرانستې غېږ په مخه ښه وائی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا رو رو ستا نازکی ستا نه رخصتېږی ستا په صورت د فنا عمل جاری وی او رو، روو، ژربږی خو په خندا کښې دی هیڅ نه راځی. بی شکه د خپل محیط دپاره... قربانی ورکول خندا... او مسکا پیدا کوی او د خندا په ظاهره پرېشانۍ کښې... جمعیت پټ پروت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرمن عظمت:

ته لړم نه ئې !

زه ښځه یم ته نارینه... لیکن خبر ئې؟ چه ته څنګه نارینه شوې؟ که ته فکر وکړې نو یوه زمانه وه داسې زمانه چه ته هیڅ هم نه وې... هو ! ... ته هیڅ نه وې بالکل په نشت حساب وې ما تا له د خپل زړه غوښې او د ځیګر وینه درکړه لوی انسان مې کړې نارینه مې درنه جوړ کړ لیکن نن چه ته نارینه شوې ستا متهو کښې زور پیدا شو نو ته ما نه زما حق شوکوې زما مرۍ خپه کوې او ما خورې ولې؟صرف په دې وجه چه زه ښځه یم؟ کمزرې یم؟ او د خپلو متهو زور مې د زړه د غوښې او د ځیګر د وینې په شکل ستا متهو ته درکړې؟آیا دا نرتوب دی؟...

دا انصاف دی؟ ... دا انسانیت دی؟ ... نه دا نه نرتوب دی، نه انصاف، نه انسانیت دی دا د لړم فطرت دی لیکن ته لړم نه ئې انسان ئې او زه ستا موریم نو دې دپاره ته د خپل انسانیت ثبوت ورکړه او خپله مور مه خوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالخالق «خلیق»

پــیر

زمونږ د کلی یو ټکه دار «زرمک» کښېي میکه اخستې وه د هغه سره د یوه مسود څه معامله وه چرته په حساب کښې د دواړو جګړه شوه او د دواړو د فیصلې دپاره تحصیلدار منصف مقرکړ.
منصف دا ډول فیصله وکړه چه یادی ټکه دار قسم وخوری او یا دې مسود خو چا چه قسم کولو نه منع وکړه هغه په پړوی ټیکه دار ته معلومه شوه چه مسود په ناحقه په خدای هم قسم خوری او په قرآن هم مګر په «پاونده ملا صاحب» چه د هغوی پیر دی قسم نه خوری، نو ټیکه دار په دې ټینګ شو چه په پاونده ملا صاحب دې قسم وخوری، مسود ډېرو وې چه په خدای قسم کوم په قرآن به قسم وکړم مګر ټیکه دار ونه منله، اضرمسود دی ته تیار شو چه ځکه ټیکه دار دې قسم وکړی خو زه به قسم پرېږدم.
د ټیکه داریو هوښیار ملازم و هغه پټ مسود ته وویل چه زه د ټیکه دار نه سخت خپه یم او د هغه په ګټه خوشحاله نه یم زه ستا د فایدې دپاره یو چل درښیم ټیکه دار په خدای قسم کوی، په قرآن قسم خوریږ مګر ته دې دوه وسره قسم مه ورکوه او ورته ووایه په بابو حیدر صاحب قسم وکړه، مسود ووې بابه حیدر څوک دی؟ هغه ووې بابو حیدر صاحب زمونږ د وطن یو لوی پیر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماستر عبدالکریم:

پاکه پانړه

پاڼې په څو څه قسمه دي، دوني پاڼې د ګل پاڼې، د قرآن پاڼې، د ژوند د کتاب پاڼې او د تماکو پاڼې، سره د دي چه هره پاڼه پخپل خپل ځاي ډېره درنه ده خو په ټولو کښې د قرآن پاڼه ډېره پاکه او مبارکه ده. مګر زيات کار نن سبا د تماکو له پاڼې نه اخستې شي...

يوازې کور؛ کوټه، حجره، ډېره، پوله، پټې نه دی چه ګڼې د تماکو د پاڼې پېريان پرې ناست دي.

که د سګرټ په جامه کښې سکول، کالج، دکان، دفتر او ښکلو ماڼو ته ورسېده نو هغه ده د نسوارو په ډبلې کښې د جمات محراب کښې ناسته ده او ان د ملا صاحب نه سرسايه اخلې ولې ډېره موده کېږي چه د چين ماچين ښاپيرو زمونږ دی وطن ته يوه نوې پاڼه وارېده او دا وطن د دی پاڼې دومره خوښ شو چه خپل ټول قام قبيله ئې ورپسې په کډه راوستلې او نومې پاڼه ئې شاته کړه.

دا پاڼه د رنګه توره او د خوی نه ترخه ده خو بيا هم د خلقو تن وجود دی او هر سړی ورته دومره متاژه دی چه بې د دې د اجازی نه د کوره بهر ته نشې وتې بس د هر چا د کور ميرمن ده، دی ته د چايو پاڼه ويلې شې، پخوا به خلقو سحر سبا په جمات کښې د قرآن په پاڼه سترګی غړه ولې، ولې اوس خو چه ئې د چا يو پاڼه ښکل کړی نه وی د قرآن پاڼې ته کتلی قدری نشی.

که چای د خوی نه ترخه ده نو خواږه ئی هم شته که د پټې ته دې وړاندې کړه نو مقدمه به وګټی که په وکيل دی ووهله نو رښتيا په درله دروغ کړی او دروغ به درله رښتيا کړی چه د تاڼې تحصيل د واکدارو د چا يو غم کوی نو بيا سپين

(c) ketabton.com: The Digital Library

بازګرزه خیر دی که بې لیسنه ټوپک ساتی او که غلا غلطې او جواری کوی که دعوه ګټې قاضی صاحب باندی ئی نوش کړه که مړی بخښنی نو ملا صاحب ته ئې هبه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صاحبزاده محمد ادریس:
د پیغلی کتاب څخه

د دعوو وکیل

زما دفتر د قصه خوانۍ نه بهر د اسلامیه کلب عمارت کښې ونهه بجی ورسیدم... منشی راته ووی.

«جې یوه زنانه زما کمره کښې ناسته ده هغه ستاسو په خدمت کښې څه غرض کول غواړی رایی ولم» ما سر وخوزوو. هغه ښځه راوسته هغه په ډیر بد حال وه ما ترینه تپوس وکه: «تروری خیر خودی؟» هغی ووی بچیه که خیر وای نو ما به په دې سر دی، او څاڅکو کښې دلته څه کول.

دایی ووی او په ژړا شوه... او بیا یی ما ته لاندینې واقعات بیان کړه: خدای دی بادشاه که، د سر ګل شی، باغ باړی شی مور و پلار دې خدای په خوږو ماړه که، زمونږ په شان د غریبانو سره خدای دی او ستا په شان د خدای بندیان دی.

زه د سپینې وړې او سیدونکې یم او د سید خان کنډه یم. خاوند مې پروسه کال نه بل کال مړ دی، درې اولاده مې مړه دی او اوی د خدای مال دی یو هلک دی او دوه جینکۍ مشره جینۍ مې پروسه کال واده کړی ده په غریب آباد کښې زوی می سر بلند خان سره نوکر و او کشرۍ جینۍ هم د هغوی کار و پار کاوه یو څو ورځې شوی عجب خان راته ووی موری درخانی اوس لویه شوه په کار دی چه اوس کور وی د خان درې ځوانان زامن دی دوه درې یې نور نوکران دی زه د ټولو نه کشریم د چا راباندې نظر هم نه ښښلی نو موری زه دا نه غواړم چه زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

خور دی د بل چا کره کار کوی ته نبه پوهېږی چه دا غټان خلک د بل لور خور گاذره، مولی گنی بچیه د ډیرو ورونو څونه دغه خبره زما زړه کښېي هم گرزیده خو د خان د ویری نه مې غږ نشو کولای بی بی هم له مزاجه ډېره تیزه ده او دا می هم خیال وه چه درخانۍ لا ماشومه ده څوارلس کاله عمر څه عمر دی.

ولی دنیا خرابه ده د جینکو په لمنه داغ زر لگی نو زه هم دا غواړم چه درخانۍ دی اوس په کور شي زه به هغې ته ووایم چه سبا بې بې خبره کړی چه د بلې ورځی نه به هغه د خان کور ته د کار دپاره نه ځي. تا نه قربان شم زه څه خبره وم چه دی نه به فساد جوړیږی د درخانی بی بی ته وینا نه شر جوړ شه. بی بی جبني ته ډېری بدې ردې ووی خیر ندو تا سو نه دا ځان څنگه هیر شه؟

او ته ئی څوک چه پخپله مرضی به مونږ کره راځی او پخپله مرضی به ځی. که مرې او که چوې دلته به کار کوی. زه به در له سر وخریم او مخ به درله تور کړم ته ما پیژنی؟ د ډېران پیدا. دغه نوری اپلتی ئی ورته وغزولی درخانۍ غریبی دا هر څه د زهرو په شان تیر کړل ماښام چه کور ته راغله نو سترگی ئی سری وی او مخ ئی زیړ و ماوی: ولی جینۍ دا ژړلی دی په څه دی؟ هغی راته ټول حال ووی زما زړه ولړزید او خدای ته مې لاس اوچت کړه چه ای د تمام جهان پادشاه ترڅو به مونږ غریبانانو بیکسانو باندی دا سختئ او ظلمونه کېږی؟ مونږ خو هم ستا بندیان یو ته زمونږ دا حال نه وینی زمونږ دا آه او زاری نه اوری.

بچیه؟ ډیر می وژړل او پخپل دی کړیدلی ژوند ډیره ستومانه شوم ماسوختن می څوی د حجری نه راغی نور کله به چه هغه کوخی ته را ورسید نو په تاو به ئی اواز وکه بی بی کوریې؟ جوړه خوئی که نه؟ خو په دی ورځ چه کور ته راننوت نو داسی ولکه چه را پریوزی او په سر ئی د اوښ انبار پروت وی.

ماوی عجب خان؟ شهزاده خیر دی؟ ته ولی داسی په فکر کښېي پروت ئی؟ هغه ووی موری څه به ووایم د غریب دپاره د خدای دا لویه دنیا تنگه ده اوس چه راتلم نو خان را وبللم ړومبی ئی ډېر وکنځلم او بیا ئی راته ووی عجیبه؟ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

مست شوی یی زموږ په ټوکړو لوی شوی یی او اوس دی مغزو کښې نشه راغله د خور نه بی بی جوړوی ګوره که صبا هغه کورته کار له رانغله نو زه به درسره پوی شم داسی به دی وغربوم چه دا معتبری به درله د سره وباسم.

وکیل صاحب ! موږ غریبان یو دی کښې شک نیشته چه خان خان دی او نوکر نوکر خو بنیادم توب کښې ورسره شریک یو په درنه مونږ هم خو شحالیږو او په سپکه مونږ هم خپه کیږو ، مونږ په خپله غریبۍ کښې عجب خان ډیر په نیازلوی کړی دی که د خان دپاره عجبی دی نو د خپلی مور دپاره عجب خان دی.

نو د عجب خان خبری چه می واوریدی په زړه می اور بل شه او ما ورته ووی د زړه سره زهیر مه شی که خان، خان دی نو ځان له خان دی زما دپاره ته د خان نه اوچت یې د خان زما په لور هیڅ حق نیشتی زه به د کوڅو خاوری چاټوم تاسو به پردو سپورو ستو غوته نه پریږدم درخانۍ به خان کره نه ځی که هر څه پیښیږی تانه ځار شم هغه شپه په مونږ ټولو ډیره د غم تیره شوه د بی بی او د خان د طبیعتونو مونږ ښه واقف وو د غم اوږده شپه تیره شوه سحر شه او ځوی مې د خان هجری ته د کار د پاره لاړ زه په فکر کښې پرته وم چه څه په کیږی یو ګینټه به تیره شوی وه چه نغری ته ناسته وم چایو له می اوبه ایشولی چه دې کښې کوڅه کښې خبری شوی څه ګورم چه عجب خان په فریاد کورته را دننه شه د محلی یو سړی د یوی لیچی نه نیولی و او بل د بلی نه هغوی راته ووی:

«هله که ترور» د عجب خان دپاره کټ جوړ که ماوې یا الله خیر حال راته ووایئ په بچی می څه وشوه هغوی وې حال به وروسته وایو کټ تیار که ما کټ جوړ که او هغوی دواړو پکښې عجب خان اوچت که او څملولو ته یی تیار که ما ولید چه د هلک په ملا ځادر ترلې وه ماوې «یه خلقه عجب خان حال راته ووایی ګورئ زړه می چوی» «دی کښې عجب خان چغه کړه» «لالا ورپښتی مې خوږیږی» چه په کټ کښې څملاست نو بیا ئی چیغی کړی زه پری را پریوتم

(c) ketabton.com: The Digital Library

درخانۍ چیغی کړی د محلی سړو چه دا حال ولید نو سرئی وخوزوولو کور نه ووتل چه هغوی کوڅی نه بهر شوه نو عجب خان راته ووی. بی بی مرم ټوله ملامی چق چوق ده خان او د هغه نوکران دومره وهلی یم چه پښتیۍ یی راله ماتی کړی دی چه خان ولیدم نو رانه یی تپوس وکه چه درخانۍ به راځی که نه؟ ماوی، (خان!) تاسو خپه کیږی مه هغه اوس لویه ده مونږ نه غواړو چه هغه دی له کور بهر اوزی دا وینا څه وه چه خان په ما د لتو او سوکونو غوبل چوړ که او بیا یی زامنو ته او نوکرانو ته ووی چه دانګی پرې چه دا حرامی ځان وپېژنی وئ موری مړ شوم نو بی بی دې ظالمانو زه داسی وټکولم لکه چه څوک وګی ټکوی.

وئ مورې خدای دې څوک غریب نکړی خان وایی چه زما د مینی نه اوزئ یو درنګ به سړی مونږ کره کدې غورځولو له راشی موری دا ظالم خلق دی د دوی زړو به د غوښی نه دی کاڼی دی شکر دی موری چه زما د وهلو په وخت ته او درخونه وئ ماوی ځو یه لوګی شم تا ته زه به اور کښېږ ژوندون تیر کړم خو د دی شرمښ مینه کښې به ونه اوسم دا مي وی چه دې کښې د خان سړی راغلل او ما ته ئی ووی وباسه کډه خان وائی چه دا ساعت دې د مینی نه اوزی هغوی زما کور خیزونه کوڅی ته غورځول شروع کړل ما سر وټکوه سینه می وټکوله خو په دی څه کیدل مونږ د کور نه په زور وویستلی شوو او د عجب خان کټ په یخه هوا کښې د کوڅی د وینۍ په غاړه پروت ؤ درخانۍ ته می وې جینی منډه که سمندرخان را وبوله سمندر خان زما ځوم دی خپله مینه ئی ده او په ذات پښتون دی مونږ هم پښتانه یو خو د عجب خان نیکه هر څه په مقدمو کښې پایللی و تر مینی پورې سمندر خان یوه ګینټه کښې سره د خپلې حجری د ملګرو راغی عجب خان ئی په کټ یوړ او کډه ئی په خرو او په سرونو. بچیه تا له مې غوږونه وخوړل خو زما زړه خوږ دی او هیڅوک د غریب فریاد اوریدلو له تیار نه دی ما وی تروری وایه ته ګنه چه زه ستا دوهم ځوی یم د عجب خان مشر ورور هغه را

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاخیده او زه ئی ښکل کړم بیا ئی په ژړا کښې ووی: ځکه خو خلق وایی چه ریاض خان فرښته دی ځویه.

خدای دې عمر د خضر که به درست جهان کښې ما یو ته ولیدې چه د غیب درد خپل درد ګڼی بچیه که د عجب خان نه به دې کم ګڼمه نو غاړه به می نیولی وی تا ځان زما عاجزی ځوی وګانه زه بېشکه عاجزه یم خو د مینی دولت کښې د ډیرو غټانو نه زیاته یم...،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید راحت زاخیلی:

کونډه نجلۍ

دا قصه د یوې کونډې جنې ده او د هغې بیوزلی د ژوند نقشه تصویروی د دې قصی مطلب دا نه دی چه د هوجری وخت پرې ښه تیر شی بلکه دلته د قام یو لوی ظلم نه د قام فکر کول غوارم.

رښتیا خبره خو دا ده د پښتنو ښځه چه کونډه شی نو سخر او خواښی ته ئی محض ډوډۍ ورکول لا ګران ایسی، نو که مونږ د دی ژوندی بنی آدم د برباديدو سببونه ولټوو نو راته څرګندیږی چه اصلاً د دیوال رده ورانه ده ځکه دیوال کوږدی.

اول خو پلرګنی د لور او خور په سر باندې دومره روپۍ واخلی چه سخر ګنۍ د پولۍ پرق ته کښېنول شی او په دې خیال چه دا خو د بل د کور ده څه علم او هنر هم نه ورښیی دې ته نه ګوری چه دا هم بنی آدم د خدای ﷻ پر ځمکه زمونږ په شان د خوراک او څښاک حق لری او دا حق خدای ﷻ پر مونږ ایښی دی د خدای په قانون ئی له مونږ سره برخه شته بلکه د یوه غوائی په شان ئی بل ته جلب نیولی په لاس ورکړی، ترڅو چه ئی خاوند ژوندی وی خو بیا ئی هم په یو ډول د ډولونو عمر تیرېږی دروپو او وریجو غوږو حسابونه خو ورسره کیږی د قرضونو ورسره قصی وی د ټبرونو پیغورونه وی بیا هم هغه بی زبانه مال د هغه دوو سترګو ته ګوری او څه لنډه تنګه ساه کاږی، نو خدای ﷻ مه که، که کونډه شی راشه که ئی ګوری د خسر ګنۍ کره خوبی ځکه ځای نه وی چه د هغوی بوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پټې تللې په سلمونو او سودونو کښې ډوب شوی وی نو چه دی بټ ته ګوری ګړی په ګړی غصه ورځی د کور تول با مبېږئی په غاړه کښې ور واچوی ډول ډول خبری ورته کوی، خو بیا ئی هم تاونه سرېږی، پلرګنی خو ورسره یوحل دښمنی کړې وی او حقونه ئی تری لاندې کړی وی یوه ټوکره ډوډۍ ورته غرښکاری بل خاوند هم د پیغورونو کوډۍ وی.

په زرګونو ظلمونو کښې په لکونو تباه شوو کونډو کښې د یوی پیغلی قسه دا ده.

۱- د مرجانی په مرغۍ سترګی ولګیدی نو لکه زمری وغړمبیده او سری سترګی ئی پری راوښکې.

توری بلا: زما د ګل پشانی زوی دی وخاته اوس مو لا شرموی بیل...

د مرغۍ له سترګو نه د اوښکو لښتی روان شول په سلګو سلګو ئی وویل...

مرجانه: ګړا دی میراته شه په ژړا باندې خلک ویروی یو پوټی خبره وشوه بس ستا اوښکی روانی شوی ودریږه چه د جمال پلار راشی ځمکه به ښه درباندی سره کړی په زړه خوږی مرغۍ ځان ټینګ نه کړای شو، یو وارخطا چغه ئی ترخولی ووتله او د خېرنی لربټې (پوړنی) پېسکه ئی مخ ته ونیوله او وئی ویل: ابۍ ته زما په دې خوږ زړګی ولی مالګی دوړوی!

مرجانی: نور څه ونه کړه خو یو ښه سوک ئی ورحواله کړ. خبر دار شه. بیا ما ته «ابۍ» ونه وایی ګنی ژبه به دی له کومی نه را وباسم اور دی پوري شي په داسې کور چه تا غوندې نوغی پکښې زرغونېږی د داسی مېندو ګیډی خو دی وچی شی چه ستا په شانی ټوټکه تری نه پیدا کېږی زه ستا په زړه مالګی اچوم بی حیا. که تا زما ځیګر سکاره کړ. داسی سپېرهٔ مخی خو دی خدای د چا په کور او غولې نه وروليې خدای دې ژر په زېږ وتلو له دې کور نه وباسه. په غونډی کاڼی دې پېښه وښوئیږه زما د نولسو کالو غمی تورو خاورو ته لاړ سوک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرغۍ په تشی لګېدلی وله ډېره درده تړقید له او په اوښکو ئی د لوپټې پیسکه خشته پشته کړې وه.

په سلګو سلګو ئې ووې: مورې نور وهل نشم زغملای ښه اخر زما ګناه خطا خو را وښیه هسی می وهی ولی «پښتنه جنۍ ګوره او خوابنې نه دا پوښتنه کول چه: «زه دې ولی ووهلم» دا د مرغۍ یوه داسی ګناه ده چه د بخښلو وړ نه وه د مرجانی ټټر باندې اور ولګیده ژبه ئی وویسته ټول کورمالت ئی په سر واخیسته دروا‌غجنه ګوره چه ما سره ناندرۍ وهی په وروغوندې می د ګوتو سرونه ور ورسیده ته به وایی په تورو می کړمه کړه چه داسی د ګل غوټۍ وی نو مور او پلار واده کولې څه دپاره؟ تاویز کړې به ئې وې او په غاړه به ئې ځړولې وې- په ستن کښې تار اچول نه ورځی نخرې ګوره؟ نه کار نه روګار ډوډی څلور په شمار خمڅۍ وینځل ورته لوی غرښکاری، سترګی په ډډه شی ټول لوښی لرګی مردار پراته وی... دې نه مخ کښې بیا د مرجانی ژبه څه وه توره وریځ وه د کنځلو ږلۍ ئې را شروع کړی- مړی ژوندې ئې ټول وستاېل- مشر، کشر ترې خلاص نه شول بدبختې کوندی سره د دی د ښکنځلو بل جواب نه و».

په ژړائې د سلګوو ارنه کیده. پوهیده چه یو ساعت پس به ګل محمد خان راشی او په ما به د غضب تندر را پرېوزی.

(۲)

مرغۍ ښایسته وه، قابله وه همزولو به ئې وې چه د دی په خبرو کښې جادو دی هرڅوک را ماتوی او س هم چه به د دې پخوانۍ همزولې چرته د اختر په بانې چغ یوځای شوې نو د دی خبرې به ئې را یادولې په خپل کلی کښې د مرغۍ اصیل والی او سیالتوب مشهورو، لیکن افسوس د پښتنو ناروا رواجونه هغه بې برخې کړه سپیره ئې کړه (بدشګومه) د هغې په تندی تیاره شوهٔ پلار ئې په روپو پسې ړنډېده پخپلو سپېرو لاسونو ئې ډولۍ کښې کښېنوله او لرې ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړه یو څو میاشتې پس د هغې کوځې ببرې شوې او هغه یوه کونډه وه او نجلۍ کونډه د غمونو غرئې په سر را پرېوتې و.

پلرګنۍ کره خو ئې ځای نه و خسرګنۍ بیا سپېره ورته ویل اوس هغه سپیره مخې وه (نیک پاله نه وه) ناکاره وه د ټول ټبر پیغورونه به ئې تیرول د سخر کنځل به ئې زغمل ټوله ورځ به ئې کار کښې زړګی وچاوډ خو بیګاه به ئې د سترګو پټولو حق هم نه و هغې ډوډۍ نه خوړله بلکه ډوډۍ دا خوړله خیر نو خچخوکالو ته ئې هم زړه نه کیده کفن به ئې را یاداوه داسې ورځ پرې حرامه وه چه څلور شپږ کنځل به ورته نه کیدل یوه ورځ داسې هم نه تید بدله چه یوه یا دوه پنې به ئې نه خوړلې یوه ورځ ئې په سر کښې ږمونځ ووهله خسر پرې د توت د لښتې وار وکړلو چه ډېرې ورځې ئې په هغه لاس کار نه شو کولای لوپټه ئې خیرنه خچنه ریخانګې وه نو مرغۍ د مور د کور لوپټه په سر کړه سخر پرې له شا نه د خاورو تیل واچول تیلې (اورلګیت) ئې ورته کولو خدای ترې بچ کړه دا ننۍ جنګ په څ و؟ په دې چه د شپاړسو کلو جنۍ چه تمامه ورځ ئې په میچنو زړه شین شو د ګرمۍ خولې نیز (سیلاب) غوندې پرې روانې وې د باد دپاره کوټې ته وخته بس دا نه وه بلا وه د مرجانې په سترګو کښې اغزې اغزې کیده تیر ماخوستن مرغۍ کټ کښې لړه غونډې ملا نیغه کړه چه ګل محمد خان کورته را ننوت نو د راتلو سره ئې خوله وربانډې وسپړله: ستا ملا ولې ماته ده؟ ډیوه کښې لا باتې خلاصه نه ده- ته بیا مرداره شوې یې پاڅه لاس وینځونې راواخله.

مرجانې په یوه ټوپ ورته مخ کښې شوه او وئې وې «دی ته څه مه وایه دا د محل رانۍ پرې ده چه خوب وکړی که ستا څه کاروی نو زه به ئې کوم ده مره ساعت کښې مرغۍ کوزه او لاس منځۍ لاس کښې خسر ته ورغله.»

مرجانې ورته په سینه کښې یوه داسې ټیله ورکړه چه غریبه لکه خانګۍ را وغورځیده مرجانې ووی: بس بس مونږ وبخښه د خپل خاوند خدمت به زه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخپله کوم ته څه پالنګ کښېږي ويده شه ته رانږۍ ئی مرغۍ د اوښکو ډکې سترګې ورته راواړولې او وئي ويل ابۍ زه رانۍ چيرته يم ستا وينځه يم ته هسې خپه کېږې مرجانې پرې لرګۍ را اوچت کړ ته بيا ما سره خبرې کوي.

وګوره خلقه ما د دې سره څه کړي دی چه دا هر وخت ژاړي ما که تش دومره ووې لوری دا کار د سيالانو نه دی- ته کونډه ئې داسی مه کوه. نو ما بده خبره کړی رانۍ له هغه وخت نه راهيسی تندی تريو نيولی دی او ژبه ئی راباندې ايستلې ده بيا ئې لا هم ارمان پاته دی؟

ګل محمد خان چه دا خبره واوريده نو خپلې ښځې ته ئې ووې «ته د دې بدبختې سره څه مه وايه- دا بدبخته به يوه ورځ زما پوزه پرې کړی دا خو تا اول وار پر خپل سر خيژوله- هغه بله ورځ چه مې پرې د خاورو تيل واچول او سوځله مې چه د غمه ئی خلاصه شو نو ته زما مخی ته راغلې او مخ کښې مخ کښې کيدلی او رانه خلاصه دی کړ. اوس مزې کوه، مرغۍ په سلګو سلګو د خسر په پښو کښې ولويده او وئې وې بابا جی: ما دی خدای مړه کړی که به ما د ابۍ سره- لام کلام کړې وی خدای خبر چه ولی د سهار راهيسی راپسې شوی ده.

ګل محمد خان چه دا خبره د مرغۍ له خولې واوريده نو په سر باندی ئی يوه ښه څپيړه ورکړه او وئې وې:

(لرې شه: تا ته دې خدای مرګ درکړی چه زما عزت په ځای پاتی شی زما د غمی په شان زوی دې وخوړ اوس په دی سپينه جامه داغ هم راږدې.

مرغۍ پاخيده او په زاريوئی لاس پر تندی کښيښود او وئې وې.

بابا: که رښتيا داسی وی لکه چه ته وائی نو ما اوس وسوزه چه سبا ستا سی د ډيران ايرې يم او څوک مې نوم پخوله وانخلی «ګل محمد خان چه دا خبره واورېده تر خولې ئی څګونه راغلل په ډير تاوو ولاړ شو»، مرداري- پليتې، سيطانې زما له لاسه سول غواړې».

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرغۍ: بابا جی سول غواړم له خپله لاسه راباندی اور ولګوه زما تر ژوند مرګ ښه دی زه که یم څه او که نه یم څه؟.

ګل محمد خان: کم اصلی د راز محمد پلیت نوغی زه په په تا اوس ښه اور بل کړم (دا خبره ئی وکړه) او ښځی ته ئی اواز کړ:

د جمال خان موری هغه د تیلو بوتل راوړه په دی وخت کښې پرېبوزلی مرغۍ را ګرزوی او په وهلو شروع کېږی پس له دی په غولی کښې دغه دری اوازونه اوریدل کېږی نور هیڅ یو ږغ نه و، یو د ګل محمد د لرګی شرکهار بل د هغه دا چغی چه «اور غواړی» «حرامونی اور غواړی».

بل د مرغۍ په زوره چغی چه ویل به ئی «باباجی مړه شوم د خدای دپاره رسول ته ګوره... خپله پلاره... خپلی موری... یه کاکا صاحب... را ورسېږی یه لویه... ځوانه مدد... زه خو بی ګناه یم... زه خو بی خطا یم... یه خدایه... یه ربه!»

(۳)

د بدبختی مرغۍ مخ نن لږ غوندی روڼ ښکاری- بدن کښې ئی ایله وینه ګرزیدلی ده دا ځکه چه یو نیم کال پس مور کره تللی ده د مشر ورور واده ئی دی د خسر کره ئې ښه په وهلو وهلو داسی شوی ده لکه چا چه چنه پری دوړلی وی په ژړا ژړائی سترګی سپینی شوی دی دې وې چه مور کره به یو څو ورځی په خندا تیرې کړم قسمت ورته ویل چه د کوندې هیچیری د خوښۍ ځای نشته مور غیږ ستا د پاره اوس یو سور تنور دی- مرغۍ پس له ډیری مودی د خپلو مزولو څهری لیدلی وی خوشحاله وه د خپل غم هغه اوږدی قصی یی شاته کړی وی- د هر چا سره ئی په خندا خبری کولی جامی ئې پس له ډیرې مودې څخه اغوستی وې چه دې نوو جامو ئی همزولو ته بیا هغه تیر ښایست ور په یاداوه د ورور واده چه به ئې په زړه د خوشحالۍ یاد را والوزاوه نو کله به ئې د نجونو سره ټوکی ټکالې هم کولی خو بیا به ئې د نجونو سره سندری ویلې چه ورور به ئې ولید نو دا به تر مور زیاته ور ځاریدله لنډه ئې دا چه د ډولۍ وخت راغی «ورا»

(c) ketabton.com: The Digital Library

تياريده د هلک او نجلۍ جوړې جامې را واخستې شوې او ښځې روانيدو ته را پاڅيدې د واده پنډوکې وتړل شوه نو هر چا د ناوې او زوم کالي او زړوکې کتل د بده مرغه مرغۍ هم د ورور لونګۍ ته ګوتې ووړې ښځو په دې کار وترټله دلته د مور هم ورته پام شو نو يوه داسې مضبوطه څپيړه ئې ورته ورکړه چه د ګوتو تغمې پکښې جوړې شوې مرغۍ اريانه ودريده مور ورته ووې چه کونډه ښځه د واده جامو ته لاس وروړې؟ ته خو سپيره کونډه ئې تا ولې ګوتې ووړې؟ هغه ور چه مرغۍ ئې د ځيګر په سپينو پيو لويه کړې وه او نازوله ئې ننه ورته له خوده ووته دا سپيره پال هغه چيرې ژغملاې شې- چه د يوې کونډې لاس د «ورا» جامو ته ګوتې ووړې؟ په دې وخت کښې د خداې فضل و چه د مرغۍ د پالار په زړه د رحم اوبه تيرې شوې او د مرغۍ مور ته ئې ووې: «خير دې داسې خطا له بنده څخه کيږي» ګنې خداې خبر دې چه د مرغۍ به کوم ځاې مات و.

د مرغۍ زړه ډک و- ژړلاې ئې هم نه شواې ځکه چه ژړا تر هغه لا په همدې وخت کښې بده وه، نو د اوښکو ډکې سترګې کوټې ته ننوته- نوې جامې ئې و ايستلې او زړې ئې واغوستلې لوپټه ئې په مخ واچوله د خونې ګوټ کښې ځملاسته- «ورا» ولاړه ډولۍ راغله- غال بول تير شو- خو مرغۍ پرې خبره نشوه نه ئې چا تپوس وکړ چا ياده هم نه کړه کونډه بدبخته د چا په يادوې.

غوټه نيمه شپه شوه مرغۍ د «اديزو» پر سړک باندې روانه ده- تياره دومره ډيره ده چه د لاس ګوتې نه معلوميږې خو مرغۍ نه د مار نه ويريږې او نه هم د غله يا بل ځناور نه د سيند غاړې ته وريده پينه ئې ونيوله- بيا د سړک نه په ډډه لاړهن او لرې د يوه کمره پر سر کښيناستله- په ټکرې ئې مخ پټ کړ او د زړه له اخلاصه ئې وژړل وروسته ئې په زړه کښې دا ډول ګيلې له خداې نه شروع کړې:

اې زما لوه يخداية ! زما د بدنصيبۍ خو اوس د مور په غيږ کښې هم ځاې نشته- زه اوس سپيره بلله کيږم- او بې برخې خسر ګنې که مې بيګانه خلک و- د هغو نه خو ګيله نشته مګر زه خو نن په خپل کور کښې هم بد پاله او سپيره

(c) ketabton.com: The Digital Library

وبلله شوم افسوس خدایه چه ښځې دې ولی پیدا کولې- خدایه تا خو داسی نه دی ویلی.

او نه ستا رسول داسی دی- دا پښتانه خو ځانونه مسلمانان بولی دوی ولی داسی کوی؟

دوی خود اذانو سره سم جماعت له هم ورځی- لمونځونه هم کوی رېږې ئې شته د دې ډول عبادتونو سره په دی ظلم کولو هم مسلمانان بلل کیږی؟ دوی وایی چه مونږ کښې لوی لوی بزرګان او عالمان شته مګر د لور او خور سره چه کوم کارونه کوی هغه خو په کفارو کښې هم نشته- لور چه پیدا شی بده او سپیره وی چه واده شی بیا سپیره کیږی چه مړه شی هم سپیره وی خدایه؟ ته په اخرت کښې دوی ته جنت هم ورکوې؟

په دنیا کښې ښه ورځ هم پرې راولې- مونږ خو هم ستا پیدا یو او د بنی آدم له ذاته یو مونږ سره دا دومره نارو اولې کېږی- زه خو په دې خبره پوه نشوم ستا په دې دومره لویه دنیا کښې خو ما د سر سیوری پیدا نکړ کوم کور کښې چه ما سترګی غړولی وی او وړه پکښې لویه شوې وم هغه هم نن زما دپاره دوزخ شو- دوی زما دوه کاله کونتون ته ونه کتل او نه ئی دا زړه ته تیره شو چه د دې حال څرنګه و او دی- نو ځکه تا ته التجا کوم چه ما له مرګ راکړی ځکه زما مرګ لویه پرده ده.

که څه هم وایم هغه شرم- که څه اورم هغه شرم. زما ناسته او ولاړه- خوراک او څښاک ټول- شرم شول- نو زه غواړم چه دا د شرم بوج له ما نه واخلی او پټه شم (سلګی... بیا سلګی) اې سینه؟ ته لویه پرده ئی- ستا لوی زړه دی. بنی آدم چه د چا د لوی زړه صفت کوی نو وایی:

«ستا زړه لکه دریاب دومره دی» ته د دې خپل لوی زړه روی ومنه- ما ته غیږ خوره کړه؟ ته د خدای او رسول روی ومنه ما ته پخپله لویه غیږ کښې ځای راکړه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما پخپله لويه غيږ کښې ونيسه- زما د پاره پرده شه.

د خدای په دی دومره لويه ځمکه کښې زما دپاره زما د ارام ځای نشته- تا ته ننواتی راغلې يم.

هسی نه چه ته هم زما د خوابنی او خسر په شان ما ورتې- ما مه رټه؟ زه د مسلمانانو پښتنو د لاسه په توره شپه تا له ننواتی راغلی يم دوی خواخوږی نه لری- دوی د رحم زړونه نه لری دوی د ظلم نه هم دومره خوند اخلی لکه د رحم نه چه ئې زړه سواندی انسان اخلی- نو ته زما ننواتی ومنه؟

دې نه پس د غړمب يو اواز شو د سيند زړه د مرغۍ په زاريو نرم شو- او د حال په ژبه ئی ورته ووې:

زما لمن لويه ده زما غيږ تا ته خلاصه دهٔ زه ستا نه خوابنی يم او نه خسر- زه نه ستا موريم- نه هم يو انسان زه تا ته په غيږ کښې ځای درکوم ښه راغلی؟؟ ښه؟؟

(پښتو نثرونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجمل ختټک:
کچکول نه

جومات او قبر

چه په کلي ورننوتم نو د يو قبر په تماشه شوم.

د تماشي خبره دا وه چه د قبر نه ګير چاپيره د جوارو ډلۍ لګيدلی وې، د ښو او لرګو امبارونه پراته و، يوی، جغ او ما له غاښو رايښی شوی و قبر نه و د ټولې علاقې د زميدارو د مال حال ځوکيدار يا ټيکه دار معلوميدو څه ګورم؟ چه تازه دين يو ګيډی واوړو او درز شو چه د قبر خوا کښې يی وغورځولو او ورته ئې ووې «بابا ستا په اسره ئی پرېږدم او سوی لاس به يی درنه غواړم» معلومه شوه چه دا بابا ځوک ولی الله دی او دا ټول له علاقه ترې دومره ويريږې چه د ده د بڼ نه ازغی نشی ماتولی او چه دلته ځوک څه امانت کړی ورته پاس هم نشی کتلای.

ما په دی خبره فکر کوله چه دا واقعی د دی بابا زور دی او که د دی خلقو عقيدې داسی دې او دې فکر کښې ډوب د کلی ځيلمه جومات ته ورسيدم د ماښام وخت و، ما وی څه به ټکری خوری راځه هډو دی جومات کښې ئی واړوه. چه جومات کښې می پښه کيښوده نو ملا صاحب راته نيغ نيغ وکتل را ته ئی وويل:

ملنګه! دا جومات د خدای کور دی مسافرخانه نه ده، ځه چيرته حجری ته يا بازار ته لاړ شه! زه خوشحال شوم چه شکر دی چه مولانا صاحب حجره او جومات کښې فرق خو کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو چه خیال می وکړ نو د جومات ثلور واړه ګوټو نه د کټونو، صندوقونو، زړو جامو، ګوری او صابون د پنډکو، چانکونو، پیالو او لرګو مرګونه داسی ډک و لکه چه دا جومات هم حجره وی هم مسافرخانه او هم ګودام خانه.

ما ملا صاحب ته ووی چه نمونځ کوم نو خیر دی بیا ځم هغه جواب راکړو تن چا د کوهی بوکه پټه کړېده اوبه نشته بل جومات ته ولاړ شه! ما چه د جومات د کوهی جاج واخیستو نو ربښتیا د بوقی پړی چا په چاقو وهلی و او د خدای د کور نه یې بوقه سره د پړی پټه کړی وه.

دلته نور هم فکرمند شوم ځکه چه عجیبه، مخلوق دی چه د یو قبر نه خو دومره وېرېږی چه ازغی تربنه نشی ماتولی او د ټولی علاقی امانتونه ورسره پراته وی ثوک ورته پاس هم نشی کتی او بل خوائی دا حال دی چه د خدای نه دومره نه وېرېږی چه د هغه د کور نه یعنی د جومات نه سره د پړې بوقه پټوی او پروا نه کوی.

او دی زړه کښې می ووې ملنګه؟ د داسی خلقو نه هور هم لری کور هم چه د کوم کلی خلق د خدای نه زیات د قبر نه وېرېږی که دوی ډېر ځان ستړی کړی ښاده ورځ نشی موندی، او دا ځکه چه ثوک د خدای نه پاغیان وی هغوی تو همات نشی سمولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجمل خټک:
کچکول نه

ښه هم ښه بد هم ښه

دا مې څوېم ځل دی چه دې کلی ته راځم ولې هر ځل چه دې کلی ته راشم نو دلته وېروی ژړاوی او څه غم خو پېښ وی.
يره؟ داسې غميدلی خلق ما نه دی ليدلی.
پروسه کال چه راغلی وم نو دلته يو ښه شاه ځلمی چا مړ کړی و، ټول کلی ورته راغونډ و او ټولو ورته ژړل.
يره هغه واقعی د ژړلو ځلمی و، ما چه په وينو لېت پېت ولېد نو زما زړه هم ټينګ نشو په ژړا شوم ځکه چه د مورو پلار يو شهزاده ځوی و، لکه چه د ګلو لښته وی غريب ئی په خوا روزارولی کړی و او چه د ګټې وتې شو او اوه ورځی پس يې واده و نو ګنډېری بی ګناه بی خطا په رڼا ورځ په حجره کښې په چاقو ووهلو او پخپلو وينو يې ولمبولو. په کلی کښې داسې څوک نه و چه په ګنډېری يې لعنت نه ويلو او د دی شهيد پاره يې ژړل نه.
نن چه راغلم هم هغه کلی دی هم هغه حجره ده بل کټ پکښې پروت دی او خلق پرې راجمبر دی په چغو چغو ورته ژاړی لکه چه بل يو بی ګناه ځلمې د چا د خپلی سری ډولۍ په ځای سور کټ ته او د سور شال به ځای سور کفن ته ورسولو.
چه ور نږدې شوم څه ګورم؟ چه هم هغه سورږيری کاکا، هم هغه د غټ پګ والا بابا، هم هغه د لويو بريتو خان هم هغه لنډی هم هغه بوچی چه پروسکال ئی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يوه وښکی هغه ځلمی شهيد ژړلو او په بل وښکی ئی په ګنډيری لعنت ويلو نن ئی په سترګو کښې اوښکې دی او په خوله ظالمانو ته بدرد وائی.

ما دی زړه کښې ووې چه خداې دې خير کوې په دې يو کلی يو ظالم څنګه داسې عادت شويدی چه يو کور د وير نه خالی نه پرېږدې، چه ورنږدې شوم او يو ځوان نه مې تپوس وکړو چه دا بيا څوک بې ګناه وژلی شوی دی چه دا خلق غريبان ټول پرې شريک ژاړی هغه راته ووې ملنګه ! نن ئې ګنډيری غريب مات څټ د جيل نه راوړيدی.

ماوې کوم ګنډېری هغه پروسکال چه ئې...

هغه ويل هم هغه غريب مظلوم ګنډيری نن پانسی شو او دا دی ظالمانو ورته څټ مات کړيدی پروت دې چه څوک ئی وينې ورته ژاړی.

ما کچکول ترخ کښې مضبوط کړو او کندمې په اوږه سم کړو، دوه پښې مې خپلی کړې دوه پردۍ او دی کلی نه په تيښته راووتم. ماوې چه د کوم کلی خلق په مظلوم او ظالم، قاتل او مقتول پسې يو شان ژاړی د هغی نه تيښته په کار ده، په غوی به تل غم وی ښادې به که خير وی په سترګو نه وينې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر د بدرښو:
پښتنې نه

صاحب جانه

صاحب جانه خدای پاک د ښایست د دولت میرمن کړې وه...
د صاحب جانې د پښتون حسن په لیدو پسې ډېرو ناوزګارو کارونه پرېښی، ډېرو لمونځ ګذارو نمونځونه قضا کړی و، ډېر زاهدان ئې په یادولو یادولو د ارمان په جهان کښې ورک شوی، دا د صورت او هم د سیرت میرمن د خدای تعالی د رحمت یو مظهر و... ډیرو په لوړو ختلو ځملو ورته بینونه وغړول ډېرو مستوئې د تپو سره غوږونو ته خپل غږونه وروسول، ډېرو په ځان غلطو ربباری ور ولېږلې او ډېرو ننګیالو د پښتو په دود هم وغوښته خو هغه... د قیمت خان ځملی په نصیب شوه.
قیمت خان لوړدنګ، سور سپین ځلمی و... دا ښکلې ښایسته ناوې د ده د کور ډیوه شوه.
په نوی کور کښې د ناوی وړومبنۍ شپه تیره شوه ورځ د خپلی رڼا سره راغله نمر په دنیا پلوشې خورې کړې خو داسې زړونه هم و، چه د هغو د غم شپه نه تلونکی وه او لاړه نشوه.
ورځې د جمعې شوې، جمعې میاشتې شوې میاشتنی، کالو نه شول، کالونه پیړۍ شوې. شپېته کالونه تیر شول د قیمت خان بابا عمر پنځه اتیا کاله شو او صاحب جانه انۍ اوه اویا کالو ته ورسیده خو په دې اوږده موده کښې د دوی اولادونه شو نه ځوی او نه لور د سترې او بې خونده ژوند په اوه اویایم کال صاحب جانه انۍ ناروغه شوه ښښتن ئی غریب و، خو تر خپلې وسې ئې د ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرې دارو درمل په ښه شان وکړل ولې هر څو چه ئې علاج کیده رنځوره ورځ په ورځ پرېوته تر دې چه طبیبان ترې پاڅیدل. صاحب جانه انۍ چه په ځان پوهه شوه نو وئې ویل چه ما ته د مراجی نه (د کلی نوم) مشره خور او نور خپلوان را وغواړۍ؟ مراجی ته سړی ولاړ او د رنځورې په تپوس کلی را وچلیدو، رنځوره ئی ولیده بخښل سره واخستی شول، څوک امروزه لاړل څوک سپا ته لاړل او څوک دوه ورځې پس در هر چا د خورې او مینې خپله خپله اندازه وه آخر نور ټول خلق لاړل او مشره خور ورسره پاتی شوه خور د خور خدمت له وریده. د مینی او وینی په غم کښې ډېر فرق دی. صاحب جانه انۍ ورځ په ورځ پرېوته حالت ئی خرابېدو، تر دې را ورسیده چه اوبه ئی په ځمځۍ کښې وراچولی، پښې ئی وپړسېدې، د خبرو کولو نه پرېوته پټې سترګی پرته وه او خور ورته اوښکی څڅولی اوه شپې ورځې یې د خور له غمه سرونه لګولو په اتمه ورځ کچه غرمه ناڅاپه رنځوری سترګی پورته کړی او سر ته ناستی خور ته یې په غټو غټو وکتل د ښو په اشارت ئی پوهه کړه چه ګنې په ما باندې را ټیټه شه غمچنه خور پرې ور ټیټه شوه د نو رنځوری ورته د سرینده د راکښلې زیر د تار غوندی په نرې او کمزوی آواز ووې چه زما خولې ته دی غوږ را نږدې کړه، خور د صاحب جانی په خوله خپل غوږ کیښود او هغی ورته داسی په سرینده باندی لینده را کښه.

خوری زه د لږ ساعت میلمه یم زما سره یو پټ راز دی چه تقریباً د شپیتو کالو راسی زما د زړه په صندوق کښې پټ ساتلی دی نن یې تا ته ځکه ښکاره کوم چه د دی دنیا ځنی اوس زما تعلق پرکیدونکی دی رنځوری چه دا خبره وکړه نو د دمی کولو دپاره غلی شوه او خور ورته ټوله غوږ غوږ شوه لږ ساعت پس صاحب جانی په سرینده لینده داسی راکښه.

خوری زه چه را واده شوم نو په ړومبۍ شپه راته خاوند راغلو، په کټ کښې راسره کښیناستیدو، هغه ماته وکتل ما هغه ته وکتل دی ډېر مړغیژن غوندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

و داسی ښکاریدو لکه چه په سر ئی د غم لوی غر پروت وی د یوا رورین او سیلی سره ئی ووی:

هغه: میلمنی په خیر راغلې !

زه- خدای تعالی دې وبخښه په خیر اوسی.

هغه: - پس له دې خو به ته د دې کور مېرمن یی.

زه: - انشاء الله د ختو ګټو د کور هم او د خپل څښتن د زړه د کور هم.

هغه: - بې شکه خو... !

زه: - (په حیرانتیا) هن ! خو ! ! !؟

هغه: - پښتنه یې؟

زه: - زه فخر کوم پخپله پښتو- د پښتون نمسی- د پښتون لور- او اوس د یو پښتون ښځه یم.

هغه: - ښه نو د خپلې پښتو له مخه په ما ټادر خور کړه په ما پرده واچوه !

زه: - (په حیرانتیا) خم ! پرده ! پوه نشوم !

هغه: - پښتنی ! ما په وخت د حیا له کبله مور پلار ته ونه ویلی شول په دې وجه ستا دا بی مثله ځوانی خاورې ایرې شوه.

زه: - (په ډیره حیرانتیا) خاوری ایرې.

هغه: - هو ! دریغه چه زه ستا د ډولۍ د راتلو نه اول مړ وای.

زه: - نو چل څه دی ! ما خو پوه کړه کنه !

لکه د ګلاب چه ډنډړ مات شی زما د څښتن هغه شان څټ ځولۍ ته مات شو اوو رویې ووې چه: ...

هغه: - زه ستا د جینسی وظیفی د پوره کولو جوګه نه یم.

زه: - هیڅ غم مه کوه زه پښتنه یم د خپل څښتن سره به تر خپل ژوند پښتو وپالم انشاء الله تعالی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صاحب جانی خبری چه مشری خور واوریدی نو د اوښکو ډنډیې سیلاب شو رنځوری بیا لږه ساه واخیسته او تار ته یی بیا ترنګ ورکړو:

خوري ! ما د هغې اولنۍ شپی راسی څه کم زیات ځلوېښت کاله هره ورځ هر سحر اوږی په ژمی لنبلی دی. اوبه می بیولی دی او تر دی ساعته می هره سخته په ځان زغملې ده خو د خاوند سره می هیچری شر او ترخه خبره نه ده کړی. خدمت می یې په ډېره راستۍ کړی دی چیری می ورسته ستغه نېولی نه ده او سره د دې ټولو خبرو د خپل عصمت مرغلره می هم امانته، سلامته او رڼه ساتلی ده. صاحب جانی انۍ نور هم څه ویل خو وخت ختم شو، دې یو اوږد زبېرګی وکړو خور ته ئی یو وار بیا سترګی را پورته کړی دا قدرئی ووی- چه خوری ! ما بس وبخښه وینایی په شونډو کښې پاتی شوه او د سریندی تار وشلیدو (انا لله و انا الیه راجعون)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر د بدرښو:
پښتني نه

ملاله

څه کم زيات د اتيا کالو خبره ده کال دولس سوه اوه نوی هجری و د برات د میاشتی اولسمه ورځ وه د پرنګی فوځ د میوند په میره کښې پروت و په هر ساز او سامان پوره، په خوراک څکاک موړتک سور اوړی و، د آسمان اورورېدو، ځمکه تیغنه وه ملک سورتنور وکانړی د ګرمی له تاوه چاودل، پېريانو تنورونه اچول و، هوا سړه لمبه وه اوبه نه وی او که چیرته کوهی یا چینه وه نو په هغو د دښمن قبضه وه د مسلمانانو غازیانو سره اوبه خلاصی شوی وی له تندې د هر چابی وتلې وې مری وچې؛ شونډې سپينې تښتيدلې وې، سره د دې ملاتړلی ولاړو او دا یی غوښتل چه د دین دښمن، د آزادۍ دښمن د خپل ملک نه وباسی ورک یې کړی خو د دښمن زور ډېرو او ځښ ناست و او جنګېدو آخر چه په غازيانو تندې ډېر زور کړو نو داسې وایې چه ځینو ځېنو په شا وکتل، زړونه یې پریوتل، وارئې خطا شو، امام حسین[(رض)] مسلمانانو ته یو سبق پریښی دی چه که چیری هم د حق او باطل ترمینځ جنګ وی د باطل ډیر زور وی د حق ملګری په سرونو هم کم وی او په وسله هم اولوږې تندی پری هم راشې خو بیا هم باید دی چه د ذلیل ژوند ځنې د عزت مرګ واخلی خو کله کله مسلمانان دا سبق هېر کړی نو ځکه پری وارخطایی غلبه وکړی همدغه وجه چه په میوند کښې هم مسلمانانو تېښته وکړه او په شا روان شول وروستو د دوی ښځی وې په هغو کښې یوې جینۍ سر هسک کړو او د ځان سره ئی ووې چه دا خو کار خراب شو؟ دا جینۍ ملاله وه، ملاله د ملی

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرور او کلکی پښتو ده که په تلوار د ښځو د منځ نه د غازیانو په لور ور روانه شوه چه نږدې ورغله لکه زړوره، نره شیره ببره، ودریدله او لکه یوه جرنیله ئې د زړه د اخلاصه نعره وکړه چه:

ای پښتنو میړنو؟

د هر جنګیالی پښتون غوږ ته دا چغه ورسیده او په جنګ کښې ئی د ملالې ورته وکتل ملالې د زړه د جوشه دا لنډۍ ووی چه:

یه که ځار:

کـه پـه میونـد کـې شـهید نشـوې خدایږو لالیه بی ننګی ته دې ساتینه

د ملالۍ د لنډۍ یو یو توری د هر غازی په زړه لکه د غشی ورښخ شو او دې چه دا ټپه ختم کړه نو سمدستۍ ئی د الله تعالی نامه واخیسته «الله اکبر» او لکه د وږې زمرۍ ئی د دښمن په لور ورمنډه کړه او په منډه کښې یی دا بله لنډۍ شروع کړه:

یه قربان:...

خــال بــه دیــار پــه وینــو کیــږدم چه شینکی باغ کښې ګل ګلاب وشرمومه

د ماتو مسلمانانو غازیانو د غیرت جذبه په جوش شوه، مات زړونه یی جوړ شول لکه چه مړه راژوندی شی د هر غازی په رګ رګ کښې پښتنی وینی منډه وکړه وېښته ئی ودرېدل، ملاله بیا د دوی ترمنځ وتلی او په دښمن ورغلې وه هر یو وریسی ورمنډه کړه او د کفارو په لښکرو ورغلل دښمن څه مقابله خو وکړه خو مسلمانان چه یو وار په کلکه د الله تعالی نوم واخلی نو غرونه ورته هم نه ټینګېږی آخر دښمن مات شو هغوی به په شا وتښتیدل او میړنو غازیانو به وهل دېرئی مړه کړل او ډېر وتښتیدل توپې او ګولۍ ترې په ځای ځای پاتی شوې میوند فتح شو - دا چا فتح کړو؟ - دا پښتنی ملالی:

نه زرها ځلمی ورغلی ترکماله نــه یــوه نــره ملالــه میوندوالــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ایوب خان اڅکزی:

اعتبارات

وائی چه یوه ورځ یو زاهد و یو رند میخانه ته وویل ترڅو به په دغه فسق او فجور مبتلا ئی راځه د ما سره چه د نجات او هدایت په لار دی برابر کړم د رند خوښه شوه او د زاهد سره یو، غره ته ولاړ، هلته د زاهد او رند ټول کائنات پریوه بشقاب مشتمل و او بس. د یو څه زمانی بعد زاهد ورته وویل چه اوس نو زه ځم چه نور ګمراهان پر لار برابر کړم نو ځکه په بشقاب کښبي زما حصه و ما ته راکړه. رند ورته وویل:

چه ستا جدائی وما ته تر حد زیاته د غوصی ده و لیکن بشقاب واخله زما حصه می هم تا ته بخښلي ده، زاهد ورته وویل چه ډیر احمق یی زه کم ګدا ګر او سوالګر خو نه یم چه ستا حصه و ماته راکوی زه خو صرف هغه قدر غواړم چه مذهباً و ماته روا دی یعنی نیمه، رند ورته وویل چه ما تول یی څه فائده نلری، زاهد اصرار وکړ او سرئې ورند ته خشم ورغلی او بشقاب ئی په زوره پر ووهی او نیم ئی و زاهد ته ورکړ وښوراوی د میخانې هغه زاړه یاران چه زړونه ئی د جام او مینا په شان صاف او ماحول ئی د امن او سکون څخه معمور یو یو تر سترګو تیریدو او په دماغ ئې رسم کیدو ما چه دا حال ولید نو می وویل چه په لفظو یوه او په معنی ناپوه د جسم او روح د فرق لاعملی او فقط د حکم په حیث د الفاظو تعمیل د انسانی اوصافو څخه بعید دې او د بعضی پابندو، او تربیت یافته حیوانانو مترادف حرکت دی او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ايوب خان اڅکزی:

اعتبارات

وائی چه یوه ورځ ملکه پخپل محل کښې په یوه کار مشغوله وه، دروازه وټکیدله، ویلی څوک ئی؟ ورته وویل شوه چه ولیعهد.

ملکی اعتتنا ونکړه او خپل مشغولیت ئی جاري ودرلود.

د کافی انتظاره بعد، بیا دروازه وټکول شوه ملکې وویلی څوک یې؟

جواب ورکړل شو چه ستا فرمانبردار ځوی.

ملکې فوراً دروازه ور خلاصه کړه او ورته ویې ویل چه ګوره ځویه؟ همیشه کوشش وکړه چه په دنیا کښې پخپلو انسانی اوصافو او خصایلو وپیژندل شې ولی چه دنیا وی حیثیت اضافی او اعتباری شی دی چه هر وقت فنا کېدونکی دی.

ما چه واوریدوو مې ویل تر څو چه په دنیا کښې د انسانانو تربیت پر داسې بلند سطحه او لوړ معیار باندی ونشی د انسانانو دا موجوده فراموش کاری چه عموماً نتیجه وی د جاهلانه خود فراموشیو نه اصلاح کېږی او دنیا به د حقیقی او انسانی سکون سره هرګز دوچار نشی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايوب خان اڅکزی:

لنډې ويناوې

په مصيبت کښې له چا سره همدردی کول دومره بلندی نه ده لکه په کاميابۍ کښې له چا سره همدردی لرل.

❁ ❁ ❁

ډېر خلق د نماز دومره قايل نه دی لکه د جای نماز.

❁ ❁ ❁

د دنيا څخه تولا لمن تېرېدل دومره مشکل کار نه دی لکه په اغزو بنده لمن صحيح او سلامته راوړل چه مشکل کار دی.

❁ ❁ ❁

په دنيا کښې آسانترين کار تر ژوند تېرېدل دی او مشکلترين کار ژوند تېرول دی.

❁ ❁ ❁

زه په دنيا کښې د هغو اشخاصو څخه هم د لطف توقع لرم چه نيکی په دې دنيا کښې کوی او انعام يې په بله دنيا کښې غواړی.

❁ ❁ ❁

د شاعر دنيا ډېره صلح جو او امن پسنده ده که زمونږ په تمدن، اخلاقو، او سياستو کښې شاعرانه اخلاق پيدا شی نو دا دنيا زمونږ جنت کېدای شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ش- مجروح:

د علم په باب کښې

ګورئ؟ دا ګمان ونه کړئ چه زه د علم په فضيلت کښې کومه موعظه کوم، ځکه علم د دې ښخه بې نيازه دی چه په فضيلت کښې ئې څه وويل شی (آفتاب آمد دليل آفتاب) او انسان هم (زمونږ په شمول انشاء الله تعالی) له دې مرحلې ښخه تير شوی چه هغه ته د علم د فضيلت په حقله څه وويل شی.

دا تصور هم مه کوئ چه ګوندې زه د علم په حقيقت کښې څه وايم نه دا هم! ځکه د علم حقيقت باندې څه ويل ما غوندې سړی ته ګران کار دی.

ډېره موده کيږی چه د فلسفی د قلمرو نه ټول علوم (د تجربې د طريقې په بناء) وتلې دی او استقلال ئې غوره کړی دی يوائې څه چه فلسفې ته پاتې شوی هغه الهيات، اخلاق، او ايستيمالوجی يعنی د علم پر حقيقت باندې بحث دی چه د هغې د افادې دپاره ډېر دقيق نظر او صلاحيت په کار دی او سمدستی د دې مقالې له نظر اندازه هم بهرنه دی، نو راځئ چه د علم په سرګذشت باندې خبرې وکړو او د علم داستان يا د علم تاريخ باندې ځان مشغول کړو، مګر افسوس، د علم قصه هم دومره اوږده او دومره پېچلې ده چه له هر قلمه او له هرې خولې د هغې ليکل او ويل پوره نه دی، خو که ستاسی اجازه وی زه به لږ ډېر د علم د تطور د تاريخ لنډيز يا د علم د تطور خلاصه تاسو ته وړاندې کړم او هغه دا چه «حاصل عمرم سه سخن بيش نيست، خام بدم، پخته شدم، سوختم» نو راځئ چه د علم تماشا هم په دې درې واړو مرحلو کښې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت خلکو گمان کاوه چه د یونان په خواو شا کومه نامعلومه جزیره کښې او د بابل په ښار کښې چرته یو برج دی او په دې برج کښې علم او معلومات او مغیبات ذخیره شوی دی په کوم طلسم او چل ول ځینی خلک ورننوزی او له هغه ځایه د کائناتو اسرار او د شیاؤ حقائق ځان ته معلوموی علم او پوهه، اختراع او ابتکار ټول د دغه برج څخه د نیک بختو لاس ته ورځی.

د تکامل د نظریې نه را په دې خوا انسان په دې پوه شوه چه هېڅ یو اجتماعی مظهر د تکامل د قانون د احاطې نه بهر نه دی او علم هم د نورو څیزونو په څېر تغیر او تبدیل حرکت او سکون، آغاز او انجام لری او دا هم لکه دا نور اجتماعی مؤسساتو د یو خاص بدایت نه دې نهایت ته (پرزېدلی، غورځېدلی، خوزېدلی) را رسېدلی دی.

یعنی علم هم د تکامل او تطور په لاس کښې لوبېږی او لوبېدلی دی، گویا دا نظریه هغه شاعرانه مفکوره چه خامی او پختیا اورژېدل د عمر حاصل گڼی رېښتینی بولی.

هو ! لکه هرڅه چه بې د خدای له ذاته (جل و علی شانه) متغیر او متبدل وی او د تکامل د سیر په قدمونو د یو ابتدائی ناقص صورت نه یو جامع او کامل شکل ته اوړی را اوړی دا رنگ د انسان ټول اجتماعی تاسیسات هم متغیر او متبدل دی، د ده علم، د ده پوهی، د ده فلسفې او د ده فکر د تطور مراحل تېر کړی او تېروی ئې.

د دې نظریې په بنا علم هم تاریخ لری او د دې تاریخ په رڼا کښې علم دومره اوړېدونکی او اوښتونکی او غورزېدونکی او پرمخ تلونکی ښکاری لکه طفل چه د مور د غېږی را وزی او د حیات مراحل طی کوی.

مونږ وویل چه علم هم د انسان د نورو اجتماعی مؤسساتو په شان د تکامل د قانون تابع دی او د انسان په اجتماعی مؤسساتو کښې یو هم دولت (حکومت) دی که مونږ علم د دولت سره مقایسه او مشابه کړو زیات به مناسب

(c) ketabton.com: The Digital Library

وی ځکه دولت د انسان په څت او علم د انسان پر مغزو حکم فرمائی کړې ده، د دولت د اوامرو او نواهیو انتقیاد د قانون په نامه او د علم د احکامو د قواعدو په نامه پیروی شوې ده، دا دواړه د قوت او د سلطی خاوندان دی نو ځکه یو بل ته سره ورته او مشابه دی، دولت د خپل تکامل په مزله کښې دری دوری درلودی:

۱- د پلار او د کورنۍ د مشرانو حکومت چه په پای کښې قبیلوی طوائف الملوکۍ ته منجر شوی.

۲- متمرکزه او قوی حکومتونه چه په پای کښې جهان شموله امپایرونه (شاهنشاهۍ) جوړې شوې.

۳- ملی حکومتونه چه دموکراسی او د عواملو د هغې نتیجه او خاصه ده او له مرحله د هرج و مرج او د نارکۍ دوره ده دوهمه دوره کښې په انسانی جوامعو کښې اداره په ډېر قوت سره لیدل کېږی او دسپلین د اندازې نه زیاتېږی د اقدار خاوندانو ته سرونه ټیټېږی او اطاعت ئې کېږی، په دریمه مرحله کښې قانون د مقتدرینو ځای نیسی او جمعیت قوی کېږی اوس که مونږ علم د دولت سره مقایسه او تطبیق کړو علم هم دا درې مرحلې لری چه دلته به پر هره مرحله بېله بېله پېښنه وکړو او لږه لږه به یې وڅېړو.

۱- د هرج و مرج یا انارکۍ دوره:

په دې دوره کښې هر سړی د علم ادعا کوی او هېڅوک عالم ندی په دې مرحله کښې انسان لا د تقسیم عمل سویې ته (لکه څرنګه چه ښائې) نه دی رسېدلی، نو هر سړی هر کار کوی او هېڅوک په هېڅ کار کښې (لکه څرنګه چه ښائې) استعداد او لیاقت نه لری، هر سړی هر څه چه کړی هغه ریبی او هغه خوری د خپلو ساتلو شویو حیواناتو نه ځان ته جامې او غذا اخلی، تجارت په ډېر ابتدائی مراحلو کښې ښکاری هر څوک خپل مازاد تولیدات د بل د زیات شوی مال سره جنس په جنس بدلوی او د تاجر په نامه کومه خاصه طبقه نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

موندله کېږي، هره کورنۍ يا قبيله د خپلو رمو او ګلو او ورشو او سيمو حاکمه ده او د هغې د حفاظت دپاره د نورو تجاوزونه په خپل سر دفاع کوی او د امنيې او پوليس په نامه څه نه ښکاری د حاکم او قاضی په حيثيت څوک منځ ته نه راځی، داسې هم لا د علم او د پوهې خاوندانو کومه خاصه طبقه نه ده جوړه کړی او د هر چا هر څه زده دی او د مکتب په نامه کوم خاص مرکز د علم دپاره نشته په دې مرحله کښې د ستاره شناسۍ معلومات د زراعت او مالدارۍ په اطرافو کښې پوهه د علاج او طبابت په نامه ټوټکې د هر چا سره شته او هر سړی د خپلې زمانې دايرة المعارف دی، هر سړی په دې وخت کښې د خپل کور يا کورنۍ مدرسه کښې د خپل زمانې را ټول شوې معلومات زده کوی دا معلومات يا مفاهيم د مورنۍ ژبې سره سم د هر فرد مغزو ته د جمعيت نه منتقل کېږی.

تاسې خو پوهېږئ، چه ژبه په خپله د ډېرو افکارو او مفاهيمو حامله او د ډېرو حقائقو ناقله ده د هر چا د علم افق د هر چا د فکر قالب د هغه مورنۍ ژبه او يا زده کړی فرهنګ دی (له فرهنګ مطلب د لغاتو مجموعه ده) همدا وجه ده چه د علماؤ ژبه وسيعه او د بې علمه خلک ژبه محدوده ده په دې دوره کښې علم د خرافاتو سره د کوډو او ټوټکو سره ګډوډ او لړلی دی او د علم او د جادو د علم او د افسانې په منځ کښې توپير نه ليدل کېږی، د حساب او رياضی او ستاره شناسۍ سره ساحرانه ذهنيتونه او د طب او د زراعت سره د خرافاتو پسندۍ فکرونه يوځای او تړلی دی په دې دوره کښې د علت او د معلول په سلسله کښې بې ربطې موجوده ده د طبيعت ډېرو پېچيده علايمو او پېښو ته ساده سببونه او ډېرو ساده او ښکاره مظاهرو ته کاږه واږه علتونه پيدا کړی او خپل ځان غولوی مثلاً د سپوږمۍ د توربدلو نه د کوډګرو په نيولو تعبير کېږی او د جاذبې د قانون په ځای د زمکې د مدار دپاره د غوائۍ ښکر په فکرونو کښې ګرځی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سبب دی چه مونږ داد ورهرج و مرج او د انارکیزم دوره وګڼله.

۲- د تمرکز او اقتدار مرحله:

په دې دوره کښې د تقسیم عمل په وجه په انسانی جوامعو کښې طبقات لیدل کېږی او یوه طبقه هم د علماؤ په نامه منځ ته راځی. علم د بدویت د مرحلې نه راوتلی او څه ناڅه پرمخ تګ ئې کړی دی. دې مرحلې کښې که څه هم ټول علوم په یوه ځای کښې او یا یوه فکر کښې را غونډ دی، مګر ساحه ئې لویه او نظر اندازئې وسیع دی علم او فلسفه لکه سور لال دایرونه را وتلی دی او د علماؤ په پټکی کښې له ورایه بربېښ کوی او معلومېږی. په دې دوره کښې لکه چه د اقتدار خاوندان د چا مشوره نه منی او یا یوې طبقې ته د نورو خلکو نه ځان بل شان ښکاری او د اشرافو خطاب لری، علم هم له خپله اقتداره کار اخلی او د چا خبرې ته غوږ نه ږدی، د عالم او د جاهل په منځ کښې بېلتون کنده دومره ژوره او ارته ده چه پر هغې باندې د ارتباط پول نه اېښودل کېږی.

لکه څومره چه حاکم له محکومه جدا دی. لکه څومره چه د هغه او د ده په ذهنیت کښې فرق دی هومره د عالم او د جاهل په منځ کښې افتراق او اختلاف موجود دی په دې مرحله کښې د عالم وینا لکه د حاکم فرمان بې اعتراضه منل کېږی او په دې نامه فلانی عالم ویلی د علم فرامین چلېږی او په هغې کښې بحث ته مجال نه ورکول کېږی د دې نظریاتو د نه منلو په وجه خلکو ته سزا ورکوله کېږی او له جمیعت ځنی شړل کېږی، په دې مرحله کښې د سقراط او د افلاطون او د ارسطو نظریات پېړۍ پېړۍ د انسان په مغزو بې قیده او شرطه حکومت کوی او د هغاې مخالف که د ګالیلی غونډې سړی هم پیدا شی د قاضی مخې ته ئې د محاکمې دپاره راکاږی.

په دې مرحلې کښې په اسلافو او د صلاحیت پر خاوندانو انتقاد ګناه ده.

له عوامو سره د انتقاد قوت خو نه و چه د دې نظریاتو پر حقانیت باندې بحث وکړی او خواصو هم د تقلید افیونو دومره سست کړی و چه د انتقاد او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابتکار قدرت پکښې پیدا کیده نه علماء هم لکه اشراف په خپلو خیالی قصرونو کښې ناست و او له پاسه به یې د عوامو ټیټې سطحې ته کتل.
دا کتل به زیات د نفرت او کله کله د رحم او شفقت و ، دوی هم د پیروۍ او د تقلید د طلسم څخه نشو وتلای.

۳- د علم د دیموکراسۍ دوره:

په دې مرحله کښې علم هم لکه سیاست او حکومت د عوامو لاس ته راځی او د علم د پوهې او د نشر په سبب په هر چا کښې د خپل نظر د ښکارولو صلاحیت پیدا کېږی په دې مرحله کښې د زړې زمانې د علم اقتدار طلسم ماتېږی او پر فلسفه او سیانس او په افلاطون او په ارسطو باندې اعتراض او انتقاد رواج پیدا کوی. په دې مرحله کښې علمی انجمنونه او جمعیتونه د پارلمان غوندې صلاحیت د یوې محدودې طبقې د لاسه اخلی او د تتبع او استقراء طریقه د قیاس برهانی نه معتبر ګڼل کېږی او د استقراء جزئیات لکه رایه عامه د علمی مسایلو د تائید دپاره د نظر لاندې نیول کېږی په دی مرحله کښې د طبیعت د مظاهرو طبقه بندی تحلیل او تجزیه په ډېر دقت سره کېږی او د طبیعت د ټولو مظاهرو دپاره خاص قوانین منل کېږی چه د هغو قوانینو په برکت ډېرې مشکلې مسئلې او سوالات حل کېږی.
په دې مرحله کښې د طبیعت د میکانیزم مفکوره منځ ته راځی او د خود سری او خود رائی خپل ځای په علومو کښې هم قوانینو او ترتیب ته پرږدی.
لویه خبره دا ده چه په دې مرحله کښې انسان د خپل فکر قصور او نارسائی ته ملتفت کېږی او د ماوراء الطبیعه د سرګمی مشوری نه حیاتی مسایلو ته توجه کوی ګویا انسان دې ظرافت او حقیقت ته رسی چه د انسان فکر د کائیناتو د اسرارو د حل کولو او د وجود ماهیت ته د رسیدلو دپاره نه دی برابر باید دا فکر د حیات د بقا دپاره په کار واچول شی او خپل روزمره ژوندون تر نظر لاندی ونیسی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مرحله کښې ما فوق الطبیعه په زړه، طبیعت او په دماغ کښې ځای پیدا کوي یعنی د واجب د تصدیق دپاره مینې او اخلاص او د ممکن د تسخیر دپاره عقل او فکر ته خلک متوسل کېږي په دې مرحله کښې د تجربې او تجزیې طریقه په اکثرو علومو کښې رواج پیدا کوي او د حیوان او د نبات او د مائع او د ګاز او د هغې او د دې حتی د ذرې ګېډه سپړل کېږي او د هغې د ترکیب او د ترتیب نه خلک ځان خبروی علم نور د بلند پروازۍ د آسمان د حیات او دتطبیق ځمکې ته را کوزېږي او د صنعت د پېشرفت په لاره کښې د انسان سره مرسته کوي د دې دورې خصوصیت په دې الفاظو کښې لنډېدی شي چه علم نه یوائې د علم دپاره تر نظر لاندې نیول کېږي بلکه د معنی د افادیت او د په کار راتللو خوا ته اعتنا کوي د انسان د فکر محصول او د هر چا رأیې ته د احترام په سترګه کتل کېږي تعصبات او تنګ نظری له هرې ناحیې چه وی د علم په ساحه کښې ورکېږي علم او دولت سربېره په دې مشابهتونو یو بل مشابهت هم سره لري او هغه جنګ او جګړه ده، د علومو په منځ کښې هم جګړه او مشاجره لکه چه د دولتونو په منځ کښې پېښېږي پېښه شوې ده.

ډېر علمونه دي چه یو له بل سره ئې ناسازي او خواشینی ښکاره کړې ده، ډېر علوم دي چه یو د بل له سرحده تېرېږي او د بل په قلمرو کښې تصرفات کوي، ډېر علوم شته د سرحد د اشغال په وجه د دوی په منځ کښې سرحدی پېښې او واقعات پیدا کېږي، د دې مشاجراتو د رفعې د پاره کار شوی او کار کېږي او د ګډ ژوند (زیست باهمی) پالیسۍ دلته هم منل شوې او منل کیږي. یوه بله خبره د یادولو وړ ده او هغه دا چه دې دور ته د زمانې تعیین ممکن ندی. داسې آثار او مظاهر د انسان په ټولنه کښې اوس هم لیدل کېږي چه د اولې دورې سره څه لږ ډېر مشابهت لري او یا کت مټ د هغې زمانې یادګار او میراث معلومېږي او داسې علایم او آثار اوس هم سترګو ته راځي چه د دوهمې دورې صبغه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر څه چه وی وی به ولی د علم روش د علم آینده او د علم اسلوب د دریمې دورې په پالیسۍ بنا شوی او پر مخ روان دی، علم د تجربې او د مثبتیت په ساحه کښې حسابی او یا ریاضی کېږی علم د هر څه د پاره یوه سلسله اوزان او مقادیر، طبقه بندی او مقیاسات ټاکی او اوس ئې د هر څه نه زیات ذرې ته د امید سترګی نیولی دی خدای دې کاندی چه دا د دوهمې دورې باقیات یعنی د اقتدار خاوندان او یا د امپریالیزم شوقیان ذره د خپلو شومو اغراضو د پاره استخدام نه کړی او علماء پرېږدی چه د بشر د خیر او سعادت د پاره د انسان د مشترک کور د پاره خدمت وکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد موسی «شفیق»:

برکت

(۱)

د خان صاحب کلی د هغې لویې لاری په سر پروت دی کومه چه پایتخت په لمر ختیځ ولایت پوری تړلې همدغه لاره ده چه د لمر ختیځې خوا ته د غرونو هیواد ته خپل او پردی، کورنې او پردیس را ننباسی او ورنه باسی ئې په همدې لاره ما کلونه کلونه پخوا د خپل پلار سره یوځای سفر کړی او دا سفر به تل د هغه موجود په شاکیدو په کوم په چه هر ځه د بنیاد مونه نیولی آن تر تیګو، وسپنو، غلو، ځاروو او مراغانو پورې بارو او لاری به ئې ورته ویل. د خان صاحب کلی په یو خوړ کښې پروت دی او چه د لارې دوه سره پایتخت او د لمر ختیځ ولایت لوی ښار ونیسو نو دا ځای به ئی لوید ځې خوا ته خیرمه پروت وی د لاری لمر خاته خوا ته برخه هم هماغومره سړه او هیبتناکه او د خطر نه ډکه ده لکه د مغرب خوائې. په کورنۍ برخه کښې یې د لیوانو د بیګر، د غلو، او داړه مارو او سیلابونو خطر زیات دی مګر په برنۍ خوا کښې د یو هیبتناک ګړنګ شته چه یوازې په یوازی د دې ټولو خطرو سره مساوی دی.

د لاری ویشتونکی چه په دغه ګړنګ را برابر شی نو په روغه تیریدل، ختل او کوزیدل ورنه معجزه ګڼې، په لارۍ کښې سواره کسان چه د ګړنګ حد له را ورسیږی نو هر څومره سورتونه او دعاګانې ئې چه زده وی هغه ټ.لې ختمې کړی، شش کلیمې درستې کړې او ځان په مړوو شماری، د لوی ځوان نذر ومنی او اخرت ئې سترګو ته وردیږی. په دی خپه شی چه ولی ئی وصیت نه دی کړی ولی ئی حج نه دی کړی، ولی ئی لمونځ قضا کړی، ولی ئی هغه میا صاحب او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه پاچا صاحب د ځان نه خپه کړی دی زما پخپله یادیږی چه کله به لاری دې ګړنګ ته نژدی کیده نو ما به تباشیر د جیب نه را وویست او د لاری په وسپنو او لرګو به می په څو څو واره ولیکل:

«یا الله خیر، خدا حافظ، یا غوث الاعظم دستګیر» ما ته دا ویل شوی وو چه سړی دا عبارات په کومه لاری ولیکی نو هغه نه اوړی ربنتیا ربنتیا او دروغ دروغ چه زمونږ لاری تل د ګړنګ نه سلامتې تېریدلې.

(۲)

دولس کاله پخوا د دغه کلی هوښیار او پوه خان صاحب چه هم ئی د زمانی ډېرې سړې تودې لیدلی وې او هم د خدای په لاره سم و، یوه ورځ سهار په جومات کښې خپلو کلیوالو ته وویل:

هلکو! سږکال چه دا خوړ زمونږ او ستاسی کلی ته تنبه شوی و اوورنه چپ شو دا بی څه نه دی. ما ته داسی معلومیږی لکه چه په همدغه شاوخوا کښې د کلئ د خوړ پلو دیوال ته نژدی کوم شهید پروت دی هر چا چه کومه ننبه ولیده ما ته دی ووایی دوه دری ورځی چه تیری شوی یو ببر سری غوندې سړی خان صاحب ته راغی او د شهید د ننبې د پیدا کېدو زیری ئی ورکړ.

بله ورځ د ببر سری سړی سر نور هم پسې ببر شو، څنې ئی اوږدې شوې، د سر وښتان ئی کړی کړی شول، یو کچکول ئی غاړی ته واچولو او د کلی د خوړپلو دیوالو ته نژدی یو لوړ شان قبر ته دیره شوه. د قبر دپاسه ئی یوه سره جنډه لکه کړه او ځان ئی د شهید ملنګ کړ قبر چه زیارت شو او ټول عناصر ئی پوره شول نو د کلی خلک به ئې جوپی جوپی زیارت ته راتلل او دعا به یې ورته کوله، کال ته چه بیا د خوړ د مستیٔ شپی راغلی او کلی ته څپرمه شوه خلک وارخطا و او نوریې په تشه دعا ډاډ ګیرنه کیده د هر چا چه څه په وسه کښې و هغه به ئی زیارت ته را څغلول او همدا سوالونه به ئی کول «شهیده! دی خوړ ته دی زور ونبیه» خوړ بیا د شهید د قبر سره ودرید او په کلی را ونه خوت. دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

حادثې نه یوازې د کلي د خلکو او زیارت په رابطه تاثیر وکړ بلکه د ملنګ او د شهید په علائقو کښې ئې هم یوه تازګي پیدا کړه. ملنګ توب په مجاورتوب بدل شو. که پخوا به شهید د ملنګ روح له قوت ورکاوه اوس ئې ملا هم تړې او جیب ئې هم ډکوی. د لویو کسانو په خواپورې چه سړی پریوزی بې څه خوئی نه پریږدی د خوړ د مستۍ د شپو نه برسېره به هم کلیوال زیارت له تلل راتلل هلکانو به ښځې غوښتې، نجونو به میړونه، میړو ښو به زانګو اچولې اولاد به ئې غوښته پنوبه نذرونه منل چه ګرانی شی د چا به چه سره مخه وه هغوی به د زیارت خاور په ځان پوروی منبلی چه ښه شي، مرادونه به چه تر سره شول نو په زیارت کښې به نذر پخېدلو او خلک به پرې را ټولیدل د دې ټولو واقعاتو نګرانی به ببر سرې ملنګ مجاور کوله. همدې راشه درشه هغه مجبور کړ چه د زیارت سره یوه کوټه هم جوړه کړې او هلته د «مراجعینو» او «مشتریانو» د استقبال څه تیاری هم ونیس. د خان صاحب بیبیانې او هغه پخپله هم د شهید زیارت له همیشه تلو راتلو...

خان صاحب به تل په دې خبره د ځان سره ډېر خوشالېدلو چه د شهید قبر د ده د هڅې او باعثتیا په اثر پیدا شو او دې خبرې به ورته لا ډېره مزه ورکوله چه د شهید قبر د ده په ځمکه کښې پیدا شو...

(۳)

څومره چه د شهید اواز خپرېده او د زیات ډول ټکورئی زیاتېده په هماغه اندازه ئې چندې هم لوړېدلې. د لارې په سر به چه لارۍ تېرېدلې اوس به هغو سورلیو هم د زیارت سرې جندې...

د ورایه لیدلې کله کله به چه لارۍ د خان صاحب د کلي خوا ته د اوبو یا د دمې دپاره ودریدې نو هغو سورلیو به زیارت ته له ورا دعا کوله کومو به چه په لارۍ کښې پخوا هم سفر کړی و او سترګی ئې پخې شوې وې مګر نوکی سواره

(c) ketabton.com: The Digital Library

به تل په منډو منډو د شهید زیارت ته په خپله ورتلل او د خیر سفر به ئې ورنه غوښتلو د ګړنګ وبړی به تل په دې دعاګانو کښې یو خاص تاثیر لرلو...

طبیعی ده چه سورلیو به د نذرانې په ورکړه کښې د هر چا نه زیاته میړانه ښودله. د ملنګ عائدات ورځ په ورځ زیاتیدل د هغه په کړه وړه کښې کوم پدلون رانه غی مګر شتمنی ئې پټه پاتی نشوه ګروی ئې واچولې، واده ئې وکړ او ماو تا ته ئې پټ پټ قرضونه هم ورکړل. خان صاحب خو زیارت ته پوره عقیده لرله، مګر د ملنګ دومره ترقۍ ورله خوند ورنه کړه. د یوې خوا نه د ده خپل اقتصادی حالت چندانی ښه نه و د بلې خوا نه دا خبره هم باید په یاد ولرو چه د ده خانی د خلکو په احتیاج ولاړه وه نو د دغه رفع کول د ده نفوذ ته صدمه رسول و، برسېره پر دې د زیارت جم و جوش د ده حجره او دېره هم ماته کړې وه.

هر څومره چورتونه به ئې چه ځان سره وهل د دغه کار تدبیر ئې نه شو جوړولې او دا په شا راوړلې بلا یې نه شوه ورکولې.

شپې او ورځې، جومې او میاشتې خان صاحب په همدغه فکر بوخت و، او د خپلو تجربو په دریاب کښې ئې د دې معمې په حل پسې غوټې وهلې.

(۴)

د خان صاحب د کلي نه یو څو میله لرې نمر خا ته خواته څوړې کې یوې درنې لارې تېل خلاص کړه. په هغو سړو شپو کښې چې د لاریو شمېر هم کم و، د ماښام تر تیارو پورې هېڅ موټر پېښه ونکړه. د شپې د پاره سورلیو یوې کوټنۍ ته ځان ورساوه او هلته پرې وتل. سهار چه را پاڅیدل یوازې د غاړې جامې ئې په ځای وې او نور ترې هر څه غلو وړی و. خبره طبعاً حکومت ته لاړه او د هغه ځای نه سپاهیان او اوالدار د خان صاحب کلي ته راغلل او د ده په حجره کښې ئې د تحقیقاتو ټغر وغړاوه چه وهل او ټکول او نوری ټولې بې شرمۍ ورپسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

را روانی وي او الدار خان صاحب ته وويل: «غله را پیدا کوي او که مونږ پخپله ورپسي بهږی ووهو؟».

خان صاحب د سپاهیانو خرڅ ورکړ او وعده ئي ورسره وکړه چه که په دري شپو کښي ئی د سورلیو کالی پیدا نه کړل او غل ئي حکومت ته ونه ښود ، نو بیا د هغوی خوښه چه د ده دهقانانو او ولس سره هر څه کوی.

سپاهیان لاړل خان صاحب د کلی خلک را ټول کړل او ورته ئي وويل: «هلکو ! دا غلا به ضرور پیدا کوئ، غل په تاسي کښي دی دلته خو د اسمان نه څوک راتلي نه شي. هر څه چه شوی خیر دی غلطي له هر چا نه کیږی، توبه وباسئ او ځان د حکومت د بازخواست او د اخرت د بدی ورځي نه بچ کړئ. زه به هم ستاسي په ګناه لمن وغوړوم هر چا چه مال اخیستي وی ببګا ته دي د شهید په زیارت واچوی او ځان دي هم نه ښيي، زه به پخپله د سپاهیانو او د حکومت چاره وکړم». د ماښام تیاره چه ټینګه شه، خان صاحب خپل یو نوکر مکلف کړ چه زیارت د غرونو کوم ډډ ته پټ شي او که چا څه را وړل او هلته ئي واچول نو دی دی پری فوراً خبر کړی. شپه د نیمي نه اوښي وه، چه د تیارو د ګبدي نه یو څوک را ووت او یو دوه اوږدو پېټي ئي په زرات کښي ګوزار کړل او خپله لارئی ونیوله.

د خان صاحب نوکر په منډه هغه خبر کړ او هغه دواړه یوه رقعه حکومت ته ولیکله چه غل د ماله سره پیدا شو سپاهیان د سهار په خړو کښي را ورسېدل او خان صاحب د ګوتو نه ونیول او په مال ئي ودرول او بیا ئی د ملنګ د کوټنۍ په دروازه ورننویستل. د ملنګ متې هماغلته وتړل شوي او مخ په حکومت روان کړی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵)

خان صاحب چه د ملنګ نه خاطر جمع شولو د زيارت اداري او تنظيم ته ئي پام شو. د ده لومړنی اقدام دا و چه زيارت يی «مصادره» کړ، فوراً يی خپل يو ببر ږيری نوکر ته امر وکړ چه د زيارت يوه ننبه د لاريو د سرک په سر ودروی. جنډه لکه کړی، د وسپني پنجه او سره ټوټه وريوري وتړی او يوه کوډۍ جوړه کړی او ډېرې رنګينې ټوټی وريوري غوټه کړي. دا کار چه تمام شو خان صاحب نوکر ته وويل چه اوږدې جامی واغوندی سر او پښې لوڅی کړی او په کړډۍ کښنی ديره شی، هر يوه لاری چه راځی غږ دې ورباندی کوی چه: «يا الله خير... سفر بی خطر» د اصل زيارت د پاره هم خان صاحب يوه چاره وسنجوله.

د ده يو سر تنبه امام و چه هغه د لاريو سرک ته د زيارت د مرکز د نقلولو سره چه د خان صاحب اصلی آرزو وه شديد مخالفت وکړ.

د خان صاحب او د هغه تر منځه ډېری مباحثی وشوې چه تقريباً حاصل ئې داو:

د خان صاحب: دا زيارت که د لوی سرک په سر جوړ کړو. «ډير خلک ورته رسېدی شی او برکت به ئی هم مسافرو ته رسيږی او هم د کلی خلکو ته.»

ملا صاحب: زيارت د چا په خوښه نه جوړيږی. دا شهيد رحمت الله عليه همدلته پيدا شوی او همدلته وربانديې قبر جوړ شوی دی.

- دلته خو نه دی پيدا شوی خدای خبر چه اصل کښې ئی قبر چېرته و.

- خير خو مپارک هډوکی ئې همدلته پيدا شوی دی او شعری مسئله دا ده چه د يو قبر خوځول بی ضرورته جايز نه دی.

- دا هم يو ضرورت دی چه خلک ورته ښه ورسېږی.

- نه دا سی نه ده ضرورت په کتابونو کښې په خپله بيان شوی دی.

- د نبی آخر زمان عليه الصلواة و السلام په شروع کښې هېڅ بی بيانه نه دی پاتی شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- طریق عام یو شرعی ضرورت دی.
- طریق عام یعنی څه؟
- لویه لار.
- ولی هغه باچهی سرک تا نه لویه لاره نه ښکاري، که څنګه؟
- نه مطلب دا دی چه یوه عامه لاره په یو قبر راشی نو هغه ورته ورانیدلی شی.
- استغفر الله ! لویه څوانه را اورسیږی. چا ویلی چه مونږ د شهید قبر ورانوو. مونږ فقط د همده زیارت هغلته د هغه لوی سرک په غاړه جوړوو.
دا کار په شرع کښې ناروا دی.
دا خو د شهید درنښت دی. شهید برکت په خو هر ځای کښی یو شان وی څه دا ځای او څه هغه ځای ته په شرع کښې فلسفی لتوي او په خپل فکر پسی ګرځی ستا په دې کښې نور کار نشته دا ځمکه هم زما ده او هغه ځمکه هم زما ده زما بابا مشر خان دې خدای پاک غرق رحمت کړی هغه به ویل چه د هغه کوز ورسک څخه را پورته او د هغه بر ګرنګ څخه را ښکته د اسمان هم زمونږ دی.
ځمکه زما ده او شهید زما دی چه هر چیرته یې ښخوم، ستا پکښې کار نشته.
ښه ده ځمکه خو ستا ده، ګورو به چه څوک د نبی د شرعی پوښتنه هم کوی که نه.
دلته خان صاحب څه لږ غوندې ډیل وکړ. دی چه یو تجربه کار سړی و، د ملا صاحب د اخطار په معنی پوره ورسید.
دواړه ئی په ذهن کښې غتی غتی سپینې سپینې پګړې نری نری تبرګی او تراوږو پوری څنی وګرځیدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د طالبانو د قوت او هیبت د تخیل نه دننه ولړزېد، مګر ملا صاحب ته یې په ښکاره هېڅ وارخطایی ونه ښوده همدومره یې وویل ښه ده ګورو، به چه څه کېږي سبا له به سره بیا خبرې وکړو.

خان صاحب او ملا صاحب په دی سره جوړ شول چه د شهید ګټه وته دې د دواړو شریکه وی. ملا صاحب به دا خبره د نبی په شرع برابره وګڼی چه خان صاحب د لاریو د سرک په سر د شهید جنډه او پنجه لګه کړی او یوه ښه معتبر نمایندګی پرې تاسیس کړی د دغی نمایندګی ټول کنترول به د خان صاحب په (ید با کفایت) کښې وی.

ملا صاحب به د شهید د اصلی زیارت په هغه کوټنۍ کښی واړوی چه ملنګ ورنه لاس تړلی زندان ته بوتلل شو.

هر څوک چه په دغه اصلی زیارت پېښه کوی د هغوی شکرانې او نذرانی به د خوړ د سیلاب د ورځو په شمول په ملا صاحب پورې تعلق لری.

(۲)

د خان صاحب دپاره د لاریو په سرک باندې د زیارت نمایندګی د سپینو او سرو ژرنده وه ده به شخصاً د هغه ځای اداری او تنظیم ته توجه لرله او کله کله به ئې سرک په غاړه کټ واچولو او په ډېره مزه به ئې هرې لارۍ ته کتل چه د زیارت په جنډه او کوډۍ به هرومرو ودېده او موټروان به ئی نوټ او سورلیو به ئی میده پیسی د مجاور (د خان صاحب) د پخوانی مزدور خوا ته ورګوزارولی.

په موټروانانو او سورلیو کښې دا خبره منل شوی وه چه د دغه نا اواره سرک او د دغه بیحسابه پیچومو او مخصوصاً د هغه هیبتناک او خونړۍ ګړنګ نه په سلامتی تیریدل بی د دغه شهید د برکت نه ناممکن کار دی.

خان صاحب په ځمکو باندې نوی کلاګانې واچولی اسونه ئی واخستل ښاړی ئی په تقاویو باندې آپادې کړې او دبدبه ئی بی حسابه زیاته شوه، له

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت سره ئې هم قدر زيات او روابط ئې ټينګ شول او نور نو د چا مجال نه و چه د ده مخې له ورشي.

(۷)

ډير کلونه پس د سرک مخه وګرځيده. دا سرک نور متروک شو او يو بل نوی سرک جوړ شو چه نه پوهېږم په خه شی کښې د دې زاړه سرک نه ښه و، مګر حقيقت دا دی چه اوس لاری په هغه بل سرک ځی.

خان صاحب ډېری ورځی غمجن و، مګر اخر ورته دوستانو مشوره ورکړه چه د شهيد برکت خو لری او نژې يو رنګه وی نو ولی خان صاحب همدغه د زاړه سرک د سر نمايندګی په همدی کم او کيف د نوی سرک سر ته نه نقلوی.

د خان صاحب دا خبره بيحده خوښه شوه او يوه ورځ يی پخپله نوی سرک ته تشريف ويوړ. و هلته يې د غره په اوچتو کمرونو کښې د سرک په سر د ډيرو هيبتناکو ګړنګونو په منځ کښې يو ځای خوښ کړ چه د زيارت نمايندګی ورپاندی بنا کړی لږې ورځی وروسته خان صاحب ته معلومه شوه چه د نوې نمايندګی حاصلات نسبت پخوانۍ ته زيات دی نو بيا ورباندی همدغه سرک چه يوه ورځ ئی ورته د دښمن د حملی د خط په سترګو کتل د لنګې غواغوندې ګران شو.

زمانه هم عجب کارونه کوې يوه ورځ خان صاحب خپلو دهقانانو ته وويل:
په دغه سرک کښې چه هر ستګ يوه نيزه ماتوی لکه زما په کوپړۍ چه ګوزار کوی.

د نمايندګی حاصل چه منظم شو نو يوه ورځ خان صاحب ته چا پيشنهاد وکړ چه د هغې امتياز په اجاره ورکړی.

اوس د خان صاحب خاطر د پخوا نه هم لا ښه جمع شو او هر کال ډيرې روپۍ د دغې نمايندګې د اجاې نه د ده په خزانه کښې زياتيږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸)

شپه ده او د خان صاحب په حجره کښې ډېر خلک ناست دي.

د چلم د لوګو په ډډوزو کښې په یوه پالنګی کټ کښې خان صاحب پلتۍ وهلې ښکاره کېږی، په بوډۍ سپینه ږیره کښې ګوتی وهی او ډېر په فکر کښې ډوب معلومېږی، د کټ بازو ته یوه کوچې تکیه وهلې چه همدا اوس ئې خپله قصه خلاصه کړې ده معلومیږی چه یو نوی سرک، جوړ شوی او هغه د دې ځای نه ډېر لرې دی.

ګړنګونه خو په هغه کښې هم شته، مګر نه ترې دغه کلی ښکاره کیږی او نه د زیارت غزونه.

خان صاحب د قصې د خلاصېدو نه وروسته اول خپلو کلیوالو ته وویل:

«زما په دې خبرو باور نه راځی» او بیا ئې د نوسرکونو د جوړولو «اضرار» بیان کړل او وریپسی ئې د «اسراف او تبذیر» په ذم کښې ډېرې مقولې، احادیث او آیتونه را نقل کړل. او د نوی سرک د مصارفو اټکل ئې هم کروړونو روپو ته وخېژاوه په حاضرینو کښې یو چا وویل: صاحب اول خو به خدای پاک دا خبره دروغ کړی او که بیا خدای ناخواسته رښتیا وه نو په هماغه سرک به د یو ګړنګ په سر د زیارت دپاره یوه کړډۍ جوړه کړو شهید څه لرې او څه نژدې، قربان ئې شم برکت ئی هر چېرته رسېږی او که دا ځل ستا مهربانی وی نو زه به ئې په اجاره واخلم. د شهید د قبر پوښتنه نو څوک کوی چه چېرته دی.

د خان صاحب تندی ورو رو روښانه کېدو چه اخر ئی یو تبسم هم په شونډو ښکل شو، دا تبسم د یوې ډېرې زړې خاطرې د رایادېدو نه پیدا شو خان صاحب کلونه کلونه پخوا خوب لیدلی و چه یو بختور سړی راشی په سر ئې لاس راکاږی او ورته ووائی:

«بچیه خدای دې په ځمکه کښې برکت پیدا کړه».

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرا جان سیال:

مړاوی ګل

په دې نږدې ورځو کښې مو د يوه صاحب د ناروغتيا واورېده نو د هغه پوښتنې ته د يو دوه نورو ملګرو سره روان شوم.
هلته چه ورېدو د دروازې د ټکولو سره سم د صاحب نوکر راغی او مونږ ته ئی د انتظار د خونې رهنمائی وکړه، لږ ساعت وروسته بيا نوکر راغی او مونږ ئی د صاحب آيينه خانې يا ګل خانې ته بوتلو.
دا ځای ما ته بېخی نوی ؤ ځکه دا سې ځای مې کله نه وليدلی.
د کوټې ساز و باز لا پرېده عجيبه خو دا ده چه په دې سره ژمی او کړنګه ځله کښې چه شين بوټی اړونه ښکاری دلته راز راز او ډول ډول ګلان او شنه بوټی و.
زه دې نوې عجيبه نظارې ته حيران شوم چه دا ګلان څه رنګ شنه او تازه پاتې شوی دی؟ خپلې دې حيرانتيا او بې خبرۍ پوښتنی ته اړکړم نو له يوه ملګری ځخه مې پوښتنه وکړه دا څه رنګ چل دی؟ چه نور، هر څه وچ دی او دا ګلان شنه او تاند پاتې دی؟ ملګری ووېل چه لږ شانتې سترګی وغړوه او ووګوره چه د دې ګلانو د ساتنی دپاره څومره بندوبس شوی دی، لاندې باندې دا د هنداری کوټه او په مينځ کښې يې لګيدلې تودنۍ، دا خو ستا کور نه دی چه د ډاک ژرنده ترې ډېره ښه سودمنه ده.
دا خو د ... صاحب کور دی، کور!
ايمان دی نصيب شه! خلک داسی ژوند کوی، ژوند خو د ېته وائی!

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي کښې صاحب د خپلو ګلانو په لیدلو او پلټنو پیل وکړ خو ناڅاپه ئې په یوه مړاوی ګل سترګې ونښتې او مؤظف نوکر ته ئې وویل چه دا ولې؟

ته د څه دپاره یې؟ دا ګل ولې مړاوی دی؟ او څه پرې شویدی؟

ښه ده ! بخت دی وینې دی چه دا میلمانه ناست دی چه دوی ولاړ شی بیا به زه له تا سره ګورم.

صاحب په قهر کښې ډوب د خپل نوکر په د ګلو بوخت و، ما ډېر ورو خپل ملګری ته په غوږ کښې وویل:

ګوره ! چه د ګل د مړاوی کېدو پوښتنه دا صاحب کوی نو د دې سړی د زړه د مړاوی کېدو پوښتنه به لوی خاوند نه کوی څه؟

ملګری راته وویل چوپ شه دا څه لګیایی ! څوک به د ګل په مړاوی کیدو مالیار نه دګی څه؟ ما ویل خو زه هم وایم چه د سړی په مړاوی کیدو به پاک خدای څوک نه ترټی څه؟ هغه وویل ګل خو ګل وی او خاوند لری.

ما ویل دا هم سړی او د خدای مخلوق دی کنه او لوی خاوند لری.

په دی کښې صاحب ناڅاپه د میلمنو خوا ته مخ را وګرزاوه او زمونږ د یوه ملګری سره ئې مخاطبه شروع کړه خو زه په دغه وخت کښې د رنګارنګ خیالاتو په طوفان کښې په دې فکر ډوب تللی وم او په زړه کښې می دا تېریده چه ارمان په دنیا کښې د مړاوی ګل په اندازه د مړاوو او خپه زړونو پوښتنه هم کیدلی نو د مظلومانو چغې او د ظالمانو د کردار د کرکی نه ډک او زړه غوڅوونکی مناظر به چا نه لیدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ارسلان سلیمی:

غازی محمد جانخان

د عېسوی حساب ۱۸۷۹ کال و په دغه کال کښې د کورنو جګړو ځپلی او استعمار ټوټې ټوټې کړې افغانستان د پایتخت (کابل) په عسکری منصب دارانو کښې (د محمد جانخان وردک) په نامه د توپ خانی یو جرنیل و چه وروسته بیا د غازی محمد جانخان په نامه مشهور شو ده له خپل ملک او خپل ولس سره بې اندازې زیاته مینه لرله...

دا وخت د غربی استعمار بنامار د هند لویه او ارته مځکه د خپل ستونی نه تیره کړې وه او خوله یې د ګران افغانستان نغرلو ته هم را اچوله پېښور او کویټه یې ترې شوکولی وو او د خیبر او بولان د هضمولو په هڅه کښې وو...

د افغانستان په زړه (کابل) کښې د سرو ګوره ګانو فوځونو غوبل جوړ کړی و...، د ټول ملک د تباهی او د ټول افغان ملت د ابدی غلامۍ او مریی توب سخت خطر و... پادشاه د خپلی کمزورۍ په نتیجه کښې د پیرنګیانو په لاسو کښې بندی و او د واکمنې کورنۍ د افرادو تر منځ به ملک کښې د واک اختیار د خپلو لو په غرض نه ختمیدونکی جګړې روانې وې.. د یوې کورنۍ د افرادو د ځانګړو او شخصې غرضونو د سرکولو دپاره په ټول ملک کښې د بی اتفاقیو او شخړو اور بل و... انګریزی استعمار هم د خپلی کامیابۍ په غرض دغه اور ته ببوزی واهه او هغه د لوګی د پردې تر شا پله پسی را وړاندې کیده او د لوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما کمزوری شوی افغانستان د وجود نه يې ټوټه ټوټه بيلوله او د خپلې هندی مستعمرې په پيخکو لمنو پوری يې ورتپله..

په داسی خطرناک وخت او دا راز تياره محيط او محاول کښې ځمونږ ځلی جرنيل (محمد جانخان) د خپلی مقدسی عسکری وظيفې او د خپل ډېر درانه مسؤليت احساس د اشتعال داسی درجی ته رسولی و چه د قام او ولس د ډيرو ساده مغزو او مړو احساساتو لرونکی افراد يی هم په شور ورسره راوستل..

زلمی جرنيل لاان د هغه وخته دغه خطر ليد چه د پيرنګی فوځونه کابل ته نه وو را رسيدلی دی به ډېر ځله په نيمه شپه کښې په ډېر اضطراب له خوبه را پاځيد خپلو توپونو ته به ورغی پاکول به يی لاسونه به يی پری وهل او ښکلول به يې.. کله به يې د نيمی شپې په تپه تياره کښې چه واوری به هم وربدلې خپل توپونه را ويستل يوی بلی خوا ته به يې ګرزول په لوړو به پی خيژول غرونو ته به يی پورته کول او بيا به يی کندو او ژورو ته کوزول.. خلکو ته به د ده دا شان کارونه نا آشنا او د ليونو شانته ښکاريدل او په مطلب به يې نه پوهيدل.. خو حقيقت دا و چه د جرنيل محمد جانخان زړه د خپل لوی افغان او ستر افغانستان د ټکړی ټکړی د خطر په را رسيدو دومره پريشانه او مضطرب شوی و چه شپه او ورځ او غرونه او کندې يې په نظر کښې يو شان ښکاريدل.. د هغه سره د خپل ځان او خپلی کورنۍ غم نه وو هغه د کوم مقام او موقعيت يا د کومی رتبی او درجی د ګټلو خواهش نه درلود... د هغهٔ فکر او ارزو دومره لوړ او عالی و چه دا شيان ورته ډير سپک او حقير ښکاريدل.. د هغه سره د ټول ملک لوی افغان او ستر افغانستان غم و... هغه ته ښرګنده و چه د ملک ننګ شرافت او آزادی تر اوسه هم د ټول افغان د اتفاق متحد مټ په زور ساتل شوی او اوس هم د ټول افغان د متحد مټ زور په کار دی چه د خپل پلار نيکه ټاټوبی وساتی او افغانی پګړی پرې نږدی چه د انګريزی استعمار د اسونو په پښو کښې په مځکه پريوزی..

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمونږ غازی جرنیل د (ګوربت) نومی غره په لمنه کښې زیږیدلی او لوبېدلی و او غوښتل یې چه د (ګوربت) یعنی (عقاب) په څیر خپل ټاټوبی او وطن د خپل ګران ولس او لوی افغان آزادی وساتی.

جرنیل محمد جانخان تر هغه وخته لا ځینو ساده ګانو ښه نه پیژاند چه تر څو د افغانستان ښکلی او ګران مرکز (کابل) د انګریزی فوځونو د اسونو تر پښو لاندې شوی نه و... په دغه وخت کښې د زلمی جرنیل د صبر کنډول بیخی ډک شو ځکه چه په ګران افغانستان کښې استعماری پوځونو غوبل جوړ کړی و، د ده ښکلی توپونه د بابر د غونډۍ په سر کښې و او د دښمن په لاسو کښې او دی د کابل نه لرې د (وردګو) په منځ په خپله کلا کښې د ملک نه د دښمن د شړلو او خپل قام او ولس ته د نجات ورکولو په فکر کښې ډوب و... دلرې نژدې ځایو څخه د افغانی ځلمیانو «ډلی ډلې د جرنیل ځای ته ورغونډیدل او په دې ترتیب د استعمار نه د وطن د نجات دپاره لوی لښکر جوړ شو... د لښکر شمېر چه د شلو دیرشو زرو کسو نه زیات شو او جرنیل ته دا یقین وشو چه د هیواد نه د دښمن دشړلو دپاره کافی ځلمیان غونډ شویدی نو یی ډیل ونه کړ او سم د لاسه د کابل په لور روان شول...»

د غازیانو او استعماری فوځونو ترمنځ پله پسی او ډیر خونړی جنګونه وشول خو دښمن بالاخره د جرنیل د لښکرو سیلاب ته ټینګ نه شو او داسی ماتی یې وکړه چه بیا یی د همیشه دپاره (کابل) ته شا واړوله..

دا وخت هر چا ته دا حقیقت پوره پوره څرګنده شوه چه غازی محمد جانخان لیونی نه بلکه رښتینی هوښیار دی ځکه هغه د دغه وطنی جنګ په ګټلو سره دا حقیقت څرګند کړ چه د ټول افغان سره یو کیدل او د یوه مقصد دپاره په یوه لاره روانېدل دومره لوی او ستر طاقت دی چه په هر ډول اړیکیو او مشکلاتو بریالی کېدای شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلاب ننګرهاری

نوی کال

نوی کال نوې آرزو، نوی تکل، او نوی ژوند څومره خواږه ټکی دی...
پنیادم په نوی څومره مین دی زړه پسخوی شوق پاروی او اعصاب تخنوی.
انسان تحول پرست دی... ځکه چه طبیعت د تحول مورده...
نوی د زاړه تحول نه پس راحی ځکه خو:
انسان تحول خوښوی.
دا دنیا د تحول ده تحول باندې ودانه.
خوږ او تریخ به څنګه پېژنی...؟
تور او اسپین به په څه شان بېلوی او د نوی، زاړه فرق به په څه راځي...؟؟
په تحول!
نوی کال یو تحول دی... بهار یو تحول دی... او د زاړه د تحول نه وروسته یو نوی تحول دی.
نوی کال.
نوی غم که نوی خوشحالی؟؟ که څوک وغواړی که نه!... او د چا زړه ښه شی که بد... خو طبیعت خپل پخوانی چیلنج یعنی د زندګۍ زوړ سوال په کال کښې یو ځل نوی کوی.
پسرلی د ژوندانه د شباب د غروضې موسم دی، په دی عظیمه مظاهره کښې د طبیعت د تخلیق ټولې نمونې د دې سوال اوریدو د پاره حاضرېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په چا غم وی... په چا ښادی وی... څوک ژاړی او څوک خاندی... خو فضا ورته داسې په ننداره کښې وازه خوله حېرانه او وارخطا وی لکه د انسان لاس ته د طبیعت ګریوان په یوه کال کښې د بهار او خزان دوه انقلابونه د طبیعت دوه سترګی دی داسی دوه سترګې چه په یوه ژاړی او په بله خاندی.

پسرلی او منی د ژوندانه دوه تصویرونه دی.

د چا په زړه کښې چه آرزو او مینه ده او په سینه کښې ئې د ژوند د مینې ګرمی ده نو د هغه د امیدونو غوټۍ سمسور او زیړی ګلونه دی. خو زار د هغو چه سرد جوش دی، د هغوی د ژوندانه پاڼې زیړې شی او ورژیږی.

هغوی چه په زړونو کښې آرزو او د آرزو دپاره دقربانۍ اراده او د متهو طاقت نه لری د غوټۍ او ګل د لطف او کیف نه بېخبره دی. ژوند د هغوی دپاره غم او د اوږو پېټی دی. او څکه خو د دې ټول عرصات له خوا په مرګ او فنا محکومېږی.

کوم ژوند دی چه په بهار کښې خوځند او هنګامه خېز نه دی.

پسرلی د نشأت طراوت او سینګار یو داسی متحرک موسم دی چه پکښې وچ خوږونه وبهېږی...

سیندونه څپاند او طوفانی شی... د ښایسته ګلونو او کوکیو بوټی په مزه مزه د ارتقا مزل را واخلی غوټی شی، ګل شی، سترګی وغړوی... دنیا ته وګوری... څانته مخ واړوی... ومسېږی او د خپل جمال په نشه کښې په قهقهو سر شی:

قطره او شبنم د څمکی اسمان د عالمونو منځ کښې د باخبرۍ ساتلو دپاره ځنګه ستړي او خوځنده ده.

پیغلې د څومره رنګینو او ګلپو شو ارزوګانو په پدرګه ښار سپیره پرېږدی او بیدیا ښار کاندی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نسیم د رنګونو د قافلو نه د خوشبوئی جوپې بار کاندی او فضا ټوله شرابی شرابی شی.

حرکت د خیر او برکت دوهم نوم دی... ولی ښه حرکت... منظم حرکت حسن او جمال ځومره شوق انګیز دی...

بی شرابو مستی د جمال خاصه ده... بی اوره سیځل د حسن کار دی او بې تیغه حلالول د ښکلا جامه ده.

بهار په آرزوګانو کښې نوی کشش واچوی... نوی شوقونه مست کاندی. صبر وقارېږی او د خود داری فال بدل شی.

هر ګل ته د یار د سترګو کتل، هر تاک ته ګیلاس نیول... هره سپوږمۍ د یو شرابی شباب د رقص نندارې ته رابلل... د هر ګلبوټې سیوری د یوې ګلعذاری د راز و نیاز دپاره خوښول.

هر چمن د یو جانانه ګلګشت فرش ګڼل... هر آپشار ته د خپلو شبابی تقاضو بهیر ویل آزاد او معصوم ستوری دیو مغرور حسن د غاړی په هار کښې بندول... د پسرلی دا عالم عالم کیفیتونه د چا د شباب ترانه خیالول... او د طبیعت دا ټولې رنګینۍ د یوې شهۍ د ښکلا تصویر فرضول د داسی نړېدلې رومانی دنیا کاینات دی چه هغه اوس بالکل بوډۍ ده او مخ ئې د لیدلو نه دی.

نوې دنیا نوې لیلاوې لری... د بهارونو کاینات د دې لیلې په زلفو کښې ګیردی.

د دې لیلی د وصال شرط ډیر ساده او بسیط مګر همت ازمای دی.

د ژوند مینه... د ژوند آرزو... د قربانۍ جذبه... د همنوعۍ احساس، د مسئولیت خیال ژوندی زړه... د اخلاص رڼا... او د یقین رهبری د یو قوی حرکت په ملګرتیا... داسې حرکت چه منظم وی او پس له غوره فکره وی ځکه چه: د بهار حرکت پس له کاله وی...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دی د نوې لیلی د وصال شرط، د دې شرط په پوره کولو کښې ای قامه ولسه ! ! ای د قام او وطن شاعره ! او ای د ملت رهبر او لیډره ! ! شاته مه ګوره، زاړه غمونه مه شماره، د نویو خوشحالیو فکر وکړه.

چا ستا د آرزوګانو حوصله افزائی وکړه؟ او چا ستا د حق په ځای کښې په کلمه ګوتی کېښودې.

وطن د یو ابدی او بې خزانه پسرلي انتظار آرزو کوی. د پښتنانه بابا لکونه ځامن پخپلو خولو کښې ډوب دی او پخپلو غوږو کښې پخېږی؟ هغوی پسرلی ته نشی کتی؟؟ د هغو د پیغلو برخه په دې بهار کښې نشته؟ دی ته خپه ئی !؟؟ دا ډېرې آسانی خبرې دې... دا ټولې خبری ستا په عزم ارادې او ستا په آرزو او حرکت پورې غوټه دی.

بهار به د هغوی کاله ته سلامی ورشی... د پسرلی ګلونه به د هغوی د پېغلو زلفې څه چه پښې به ئی ښکل کړی خو که چا یو ځل د نوې لیلی زلفو ته د زنګلو دپاره ځان ورساوه.

ولی که داسی ونه شی نو، پسرلی د طبیعت د اړخ یو معمولی بدلون و، راغی او تیر شو... د تاریخ د پګړی یوول زیات شو... د سینما د یوې پردې ننداره دی وکړه او پناه شوه... دنیا لکه ښنګه چه ټول عمر په ځان پورې خاندې... هر سهار د ندامت او پښیمانی نه ګریوان څیروی... هر ماښام پخپله بده ورځ ماتم کوی، دغسی په کال کښې یو ځل تا پوری هم خاندی، دې خندا له د فرشتو د عصمتونو ناموس د جنتی حورو د ښکلا پیغمبران او د طبیعت خلقتونو شهکاری او رنګینی راولی د دې خندا ختم په ژړا دی خو هغه وخت مو هیڅ د لاسه نه کیږی او لاس تر زنې به ناست یو...

د ستورو د لمر سلا ده وېنښ شه !	د سرو ګلو اقتضا ده وېنښ شه !
سیلۍ به دې واړه ساګ یوسی	ای بیخوده نامراده وېنښ شه !

کابل - ۱۳۳۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېک محمد «پکتیانی»

پښتنه مېرمن

شیرین زموږ د کلي یو دروند سپین میری و، ښه شته ئي لرل، په خپل چم ګاونډ کښې ئي نوم لاره قرض دار او احتیاج نه ؤ، په خپل محیط کښې د مځکې او مال له خوا پوره ؤ، د مېلمه عزت او ډوډۍ ته ښه رسیدلی شو، د خوار، غریب سره یې مرسته هم کوله. شېرین سپین ږېری و او اخر چه انسان په کومه لاره یون کوی، ده هم وکړ یوازې یو زوی چه یار دل نومېده ورڅخه پاتې شو.

یاردل مروجه لوست کړې و، او په خپل محیط کښې د سواد خاوند او د رحمان بابا په دېوان ډېر مین و.

د یاردل ځواني هم ځواني وه، میلمه پالنه، د خپلو سره ښه ګذاره او سلوک، خوږه ژبه، وېړه تندی او ښایسته خندا او ښه‌ به تل له ده سره وه.

د پلار له مړینې نه وروسته خپلو خپلوانو یاردل ته د واده کولو خبرې کولې یاردل به په خندا ورته وویل چه واده کول اسان کار دی، مګر دا د عمر مسئله ده په دې کښې فکر کول په کار دی چه بیا سړی په خپلو کړو پښېمانه نه وی او مونږ پښتانه خو دا عنعنه لرو چه بیا ښځه پرېښودلې هم نشو د یو کال نه وروسته زموږ د کلي نه تقریباً څلور میله بریه (اتماني) کښې یاردل چه په څه پسې ګرزیده هغه ئي بیا مونده، یارګل (تماس) ته څو جرګې ور ولېږلې او د ده لور یې وغوښتله او اخر کښې ئی د رسم او رواج سره موافقه راغله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یاردل اوښکي واده زما په زړه دی ځکه هغه وخت زه کمکی وم او مونږ همزولو دومره خوشحالی او مستی پکښې کړی وی چه حساب یې نه ؤ.

دا می هم په یاد دی چه زه خپله هم له (خېښې)[1] سره اتماني ته تللی وم او په سبا د تماس تره مونږ ته لونګی راکړې او بېرته کورو ته راغلو.

د واده ورځ می ښه یاده ده څه وخت چه له اتمانی څخه مو ناوې له ورا سره راوستله د لارې د کلیو ښځې به را ووتلې او د ناوې مخ به ئی کوت، مونږ واړه خو آزاد وو مونږ به هم د ښځو په ډله کښې د ناوې مخ وکوت او رښتیا چه ناوې د ناوې توب په دریو او سرو شنو ټکریو او رویمالونو څومره ښه ښکاری او پسول ئی څومره د خوند آوازونه کوی چه هېڅ ساز او موسیقی کښې هغه کیف او مزه نه وی.

ښځو به چه د ناوې مخ ولیدنو وبه ئې ویل چه:

د ګل غوندې ښایسته ناوې ده، د مور د پروزی شی مبارک شه...

هغه شپه چه ناوې کلی ته راوړه شوه ډمانو سازونه او سندرې غږولې، زلمیو او سپین ږیرو او ښځو او جنکیو اتڼونه اچولی و او له داریا سره یې بدلې ویلې. مونږ هلکان خو بیخی مست وو، هری خوا ته منډې تړې وې ښې او فکرونه یو مخیز د خوښۍ خوښۍ وو.

کله به مو د سندرغاړو آواز او سازو ته غوږ نیوه او بیا به مو د اتڼ ننداره کوله او کله به د ښځو په اتڼ او بدلو ورګډ شولو هغه شپه تر سبا پورې د خوشحالیو او مستیو حساب نه و.

1– خېښنه یو پښتنی دود دی چه له واده نه یوه هفته مخکښې د زوم کوره یوه نژدې مېرمن چه اغلب خور، ترور یا داسی نژدې له پنځلس شل کسو سره د ناوې کره ځی او د خېښنی وظیفه دا وی چه د ناوې د راوړو ترتیبات نیسی خېښنه د ناوې تر راوړلو پاتې کېږی او ورسره تللی نفر سبا بېرته کور ته ځی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نکاح شپه مې هم ښه یاد ده چه اخوند صاحب په مجلس کښې حاضر و ، له شاهدانو څخه ئې پوښتني کولي او بیا وروسته ئې څو ایاتونه ولوستل او نکاح وتړله شوه او هر یو به یاردل ته مبارکی ورکوله.

یاردل او ښنګښه ډېر سره خوشاله و او له خپل ژونده دومره راضي و او دومره یو په بل مین وو د ځینو خو به رخه راتله شاید د طبیعت هم رخه پیدا شوې وی ځکه چه طبیعت تل د خوښیو سپیني پریکوی...

یاردل د سپرلی ښه اس لاره، د ښکار ډېر شوقی وښکاری ټوپکونه او د هغه سامان به ئې له ځان سره ساتل د ښکاری ټوپک کارتوس په ده خپله ډکول، دارو ، چرې او پټاقی به ورسره وې.

او چه کله به وزګار شو ، نو بیا به ئې د کارتوسو په ډکولو پیل وکړ.

یوه ورځ په معمول ډول یاردل د کارتوسو ډکولو سامان له کوره واخیست او د کلی چوترې ته ووت چه هلته په کار بوخت شی.

چوتره د کلی سره جوخته سهیل ته واقع وه، د چوترې ساحه ارته وه ګڼ سپیدارونه ولاړو.

د چوترې د قبلې خوا ځینی حصه جومات وه، چه د محراب په ځای یوه تیږه هلته ایښودل شوې وه، د جومات په منځ کښې میده سال غوړیدلی و ، داوړی او ګرمو ورځو کښې به لمونځونه همدلته کېدل او د چوترې شرقي خوا د خبرو او مجلس ځاي و ، زلمیانو به چلم دلته څکاوه او ګپ شپ به ئې لګاوه.

چوترې ښه ګڼ سیوری لاره او یو لښتی هم د ونو بېخ بېخ کښې پکښې تېر شوی و او د لښتی په غاړه د اودسونو کولو مناسب ځایونه جوړ شوی و.

یاردل هم د جوترې په شرقی خوا کښې د ونې لاندې په کارتوسو ډکولو پیل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاردل خو تل د کارتوسو د ډکولو کار کړی و، خو کله به ده پېښه نه وه شوې او پدې ورځ یې هم په معمولي ډول د کارتوسو د ډکولو په کار لاس پورې کړ.

دا ځل... هو دا ځل... د یاردل د یو عالم خوښۍ او په زړه پورې د خوشحالیو ژوند، طبیعت نشو زغملی، د یوې پټاقۍ له چاودلو او جرقی څخه هغه دارو چه ورته پراته وو اور واخسته او داسې پېښه ورڅخه وشوه چه زړوټکانونه وخوړل، سترګو اوښکې وپهولې احساسات ولړزیدل...

یاردل ډیره موده بستری و د ژوند تمه ئې زښته کمه وه،

خو بنګښې ئې داسی خدمت وکړ چه سړی ورته حیران شی شپه او ورځ ئې په ځان ترخه کړې وه او د یاردل د ښه کېدلو کوښښونه ئې کول څه موده وروسته یاردل مرګه بچ شو د کښېناستلو او ورپسی د ولاړېدو شو.

کومه ورځ یاردل خپل مخ په خپله مینځه خوچه لپه ئې په مخ را تېره کړه او د لاس په لمس ئې د مخ لوړې ژورې او د تلو سترګو کاسی ځانته معلومې کړې نو پوه شوه چه څه لوبې را شوی دی.

یو څو ورځې پس ئې بنګښې ته وویل چه:

زړه مې غواړی چه پلار دې تماس کاکا او ستار ورونه او زما د تره زامن یوه شپه مېلمانه کړو.

زه خدای له مرګه بچ کړم او ګپ شپ به هم ولګوو.

یوه شپه د بنګښې پلار او ورونه د تره زامن د یاردل کره را ټول او د یاردل د ښه کېدلو شکرونه ئې کول.

دې منځ کښې یوازې یوه سینه وه چه په هغه کښې پټ طوفان او زورور شور جوړ کړی و. له ډودۍ خوړلو او خبرو اترو وروسته یاردل په خبرو شو او وئې ویل:

«د دې مجلس له جوړېدلو زما یو خاص مقصد و چه هغه زه تاسی ته ووایم، خو خواهش کوم زما خبرې به په سړه سینه او سنجش واورئ دا مقصد

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په نزد زښت مهم او حساس دی او امید دی، د عقل او فکر په بدلولو داسی نتیجي ته ورسېږو چه هم خدای خوښ وی او انسانیت ته صدمه و نه رسېږی» تماس کاکا پوښتنه ورڅخه وکړه چه:

«هر څه چه دي په زړه کښې دی هغه مونږ ته ووایه، مونږ به ئې ضرور واورو او په اطرافو کښې به ئې فکر وزغلوو. بیا به نتیجه ورڅخه اخلو».

یاردل: «د تاسې شکر سترګی په ځای دی، زما اوسنی حال نشی درک کولی البته د کامی او خپلوۍ او انسانی عاطفې او احساساتو له کبله به زه ستاسی په نزد قایل رحم او د زړه سوی وړ یم، خو زما حال په خپله زما په نزد بل ډول دی.

ځکه ما سترګی لرلې د شپې د شنه آسمان په ستر سیند کښې می د ستورو سترګکونه لیدلی د سباوون شفق تر هغه وخته چه نمر به دغو ګیری⁽1⁾ نه پنا کېده او زړی وړانګې به ئې د سروتی⁽2⁾ او مچلغو په غره لاوی ما لیدلې، د ورځی په رڼا کښې چه تر کومه حده نظر لګی، هر څه به ما لیدل هغه وخت په دې خوند نه پوهېدم مګر اوس پوهېږ چه په دې لیدلو کښې څومره خوندونه و.

د سپوږمۍ په شپو به زه له کوره را وتلم په مزه مزه به پټیو کښې ګرزېدلم او له کیفه ډکو خیالاتو کښې به غرق وم او په زړه کښې به مې له سپوږمۍ سره رازونه او نیازونه کول او دا لنډۍ به مې ویله:

سپوږمۍ د خدای روی مې دروړی   په دوو مینو پسی مه وړه مشعلونه

1- غوګیری او سروتی د غرو نومونه دی.

2- غوګیری او سروتی د غرو نومونه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پسرلی نندارتون، د کوچیانو بهیرونه، د رمو قطارونه، د زانو پروازونه، د ښتو شنلیو د سرو شنو ژیړو ګلانو جم و جوش او مستی او داسی نور واړه ما لیدل.

زه ښکاری وم د زرکې او سوی وویړ حرکت به می هم څاره.

زه په ښایست او رنګ مین وم د دنیا په کیف او رنګ او ښه او بد هغه څوک پوهیدلی شی چه سترګی لری.

د رحمان بابا دیوان او نور کتابونه به زه څه اوس لولم.

اصلی ښکلا دا ده چه ما سترګی لرلای او هر څه می لیدلای، کاشکی له موره ړوند پیدا وای چه هیڅ نه وای راته معلوم نو هیڅ به می هم نه ولیدلی، ولی اوس خو زما زړه په سینه کښې دومره تنګی کوی چه هغه یوازې زه او بس زه درک کولی شم...»

تماس او نورو ورته وویل:

«یاردله ! زمونږ زړونه ولې څوروې، البته خدای ته به داسی منظوره وه، بنده خو په هر حال باید صابر وی».

یاردل بیا خپلو خبرو ته دوام ورکړ وې ویل:

«یوه حساسه خبره ده پخوا به زما فکر له نظر سره هرې خوا ته پاشان کیده او هیڅ کله هم په سینه کښې داسی لکه بندی مرغۍ نه وراګیر شوی اوس زما فکر تل له خپل زړه او زړو خاطراتو سره دی، نو ما په پوره حوصله په زړه کښې فکر او سنجش کړی او له هغه څخه می یوه نتیجه لاس ته راوستلې او هغه به زه تاسې ته ووایم، ګوندې تاسی هم قناعت راسره وکړئ نو زه دې نتیجې ته رسیدلی یم چه د ځان د خوښۍ له پاره د بل انسان ژوند خرابول یا هغه ته صدمه رسول ظلم او له انسانیت څخه وتلی کار ګڼم نو دا څه انسانیت به وی چه انسان دې بل انسان سره ظلم او د هغه په حق دې تیری او د هغه په آرزوګانو او غوښتنو دې خاورې واړوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو ! زه ړوندیم خو چه کله په خپل مخ لاسونه را تېر کړم دا راته معلومه شي چه د لیدلو نه یم.

څه چه مقدرو هغه وشول نو ما دا پریکړه کړې چه د ځان له پاره د هغه چا چه ما ته ئې زښت قدر او ارزش لاره او زما د ژوند څه پانګه وه یوازی همدا وه یعنی د ځان د پاره د بنګښې عمر نه تباه کوم.

ما په ډېر شوق و ذوق واده وکړ او د ښو شپو ورځو امیدونه راسره و – آرزوګانې مې لرلې، خو د خدای وېره دنیا راباندی تپه تیاره شوه لکه تولی توی یوورې.

نو ما د ځان سره داسی فیصله کړې چه بنګښنه آزاده کړم، چه په خپل زړه او خوښه ژوند وکړی.

که څه هم تاسی به زما نظریه په دې رده کړئ چه په پښتنو کښې دا ځلی نشته. ولې زه خو هم له زړه سره څه سلا او مصلحت لرم نو د ځان له پاره هغه هم داسی ځان چه هېڅ درد نشی دوا کولی؛ د ګرانې بنګښې عمر چه له هر څه راته ګرانه ده ولې بربادوم او که زه بنګښنه آزاده کړم او د خپل زړه ژوند ته ئې پرېږدم، نو څوک به ما په څه ملامتوی. په داسی ملامتو او پېغورونو سترګې شرمېږی، نو زه خو سترګی هم اوس نلرم، د خلکو د ملامتو او پېغورونو پروا به څه کوم.

بنګښنه به زما له جایداده پوره برخه اخلی او څه نور به می د تره زامنو ته ورکړی شی او معمولی دومره څه چه زه مړشم چه د کفن او خیر و خیرات کفایت وکړی شی هغه به له چا سره امانتی وی هر وخت می چه سا وسپارله بیا به د هغه نه زما د ګور کفن سرشته کوی، نو زما فکر او قرار داسی وچه درته ومی ویل».

د حاضرینو سترګی یو بل ته واوښتې په دې خبرو لکه چه حیران شوی غوندې وی او بی خبره او بې مقدمی راګیر شوی و او دې ته ئې انتظار وبیست چۀ د دې خبرو ځواب به څوک وائې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیر تماس کاکا یاردل ته مخ واړاوه وې ویل:
«مونږ ستا دردناکې خبرې واورېدلې خو د یوې پوښتنې ځواب راکړه هغه دا چه:
تا او بنګښی په دې باره کښې مصلحت، سلا او مشوره سره کړې ده که نه؟»
یاردل ویل: «ما له دې اوس شخه پرته بیا په دې باره کښې تکی هم له خولې نه نه دی ایستلی ما تاسی د همدې خبرو له پاره راغوښتی وئ چه درته ومی ویل» تماس د خپلی لور خوا ته مخ واړاوه او پوښتنه ئی ورڅخه وکړه:
«لوری ! د یاردل خبری خو پوره او تولې تا واورېدلې او دا موضوع هم پخپله تا پورې اړه لری یاردل خو د یوې انسانی وظیفې سرته رسولو له امله خپله غاړه خلاصول غواړی ته په دې باره کښې څه فکر لرې او څه وایې؟».
بنګښې په ژړه غونی آواز او ډکی مری د خپل پلار ځواب داسی ورکړ:
«پلاره ! زه خو دې نه مخکښې د یاردل په دې فکر نه وم خبره او دا اوس ستاسی د وړاندې لګیا شوی دی، هغه وخت چه یاردل ښه ځوانی لرله او سترګې ئې جوړې وې زما د عمر تړون ورسره وشو زه هغه وخت ورسره خوښه وم او ګذاره می ورسره کوله، خو اوس چه دی له سترګو خلاص شو او معیوبه شو، نو ګذاره به نه ورسره کوم او خوښه به نه یم؟ دا خبری بیخی بیځایه دی پښتنی به مرورې شی، یاردل خو اوس لا د خدای فضل ژوندی په کور کښې راته ناست دی نو خدای دې نکړی که یاردل مړ هم وای په ما بل میړه وروړ دی او تر څو چه ژوندۍ وای ما به د یاردل نوم په عزت او شرافت ساتلی وای ولی اوس خو د دې خبرو هېڅ حاجت نه پاتې کیږی او یاردل شکر ژوندی دی او زما په نظر له هغه پخوانی یاردل څخه نن زیات قدرمن ښکاری ځکه چه پخوا یوازی مینه وه او نن مینی او ترحم دواړو لاسونه سره ورکړی او زما سر یې د یاردل په وړاندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټيټ کړی دی. د جلا والی فکر شيطان په خوب کښې هم زما په مغزو کښې نشی ننيستلی.

يوحل خو زما د ژوند تړون له ياردل سره شوی د بل سره نشي نوی کېدلی.

که ياردل دې صدمی مايوس کړی وی نو زه د يوې پښتنې او د عمر د ملګرې په حيث ډاډ ورکوم چه دا سودا له زړه څخه وباسی زه به په شرافت او صداقت د ده او د ده د مال، دولت ساتنه کوم.

زه به د ده د نوم او ناموس ساتنه کوم.

زه به ټول کړاو په خپله غاړه واخلم.

آخر مونږ له څه نه تنګ يو؟

شکر هرڅه شته احتياج نه يو د چا پور هم را باندې نشته البته که زما نه څه سهوه هم شوی وی چه زه به نه يم پرې پوهېدلې يا کومی خبرې دی ځورولی وی، نو ما به وښيی کنه زه خو به داسی خبره يا حرکت ونه کړم چه په هغه ياردل خپه او يا له ژوند څخه مايوسه او په زړه موړ شی.

داسی پېښې واقع کېږی، چاره نه وی او که دا کار ممکن وای ما به خپلې دواړه سترګې ياردل ته ورکړی وای زما دا سرې خواهم ياردل دی، نو دی نبايد داسی ويرجن او زړه ماتوونکی فکرونه مغزو کښې ځای کړی. نور نو څه ووايم خو دا می واورئ چه زما ژوند له ياردل سره تړلی دی که د ده کور نه وی خوښ په زيارتونو ګرزی، نو ما به ئې هم لاس نيولی وی ورسره يو ځای به يم، زه ياردل نشم پرېښودلی او نه ورڅخه جلا کېدلی شم».

تماس او نورو حاضرينو د شاباس او آفرين غږونه پورته کړه تماس ورته وويل چه: «لورې عمر دې ډېر شه، که تا د کوم غلط فکر اظهار کړای وای، په خدای قسم دی چه له خپله لاسه به می د مرګ سزا درکړې وه، خو اوس نو زه په جګه غاړه دا وايم چه بنګښنه زما ګرانه او پښتنه لور ده».

تماس بيا ياردل ته مخ واړاوه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاردله زویه ته مایسه کېږه مه دا څه چه در پېښنه شوه، تقدیر به داسی و امید لرم زما لور به ستا عزت او قدر کوی، تا به نه خپه کوی د ژوند په چارو کښې به مونږ هم او د تره زامن دې هم مرسته درسره کوو که خدای زوی درکړ بیا دا چرتونه ټول تش او په خپله به دې له مغزو څخه مندې کړی ته تل دا کوښښ وکړه چه دا فکر بېخی ستا له مغزو څخه ووځی.

یاردل له لوی اسویلی کښلو وروسته وویل:

زه مو په خپلو خبرو ستومانه کړم ما چه څه مخ کښې وویل د کوم خپګان او زړه پدی په اثر نه و بلکه ما ما سره یوازی دا فکر و چه بنګښنه په ما زښته ګرانه ده له دې جلا کېدل ما ته د روح او بدن جدایی ښکاری د همدې زیاتی علاقې او ګرانښت له کبله و چه ما د خپل ځان له پاره د دې ژوند نه غوښت چه خراب او برباد کړم.

له بنګښنې څخه عفو غواړم چه زما خبرو به د دې زړه ته صدمه رسولې وی.

مجلس هغه شپه په دعا او خوښۍ پای ته ورسید بنګښنې به د یاردل زښت دارمدار کاوه د یاردل هر څه کار جوړو ، او څه چه کم و هغه دوه سترګې وې د یاردل نور ژوند جوړو.

پښتنی مېرمنې:

پښتنانه باید په تا افتخار وکړی !

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت:

ملیت او ملي استقلال

هغه وخت چې یو کوچنی ماشوم په خبرونه پوهیږي او خبرې نه شي کولی نود مور او پلار نومونه هم نه پېژني او په ذهن کې یې دخپل اوپردي مفهوم نه وي ناست دکورنۍ او قبیلې دقام اوملت څه فکر له ده سره نه وي اوله دغو الفاظو سره وروسته اشناشي، مګر په همدغه حا ل کې هم دومره تمیزلري چې خپله مور پېژني اوخپل پلار هم نه غلطوي.

دا دپوهې لومړی نښه ده چې دماشوم په سترګو کې ظهور کوي او دایره یې ورځ په ورځ لوئیږي.

دا احساس له عقل اوتفکر نه پخوا پیداکیږي او دمشرۍ حق لري، د انسان دمعرفت اساس همدغه دی او له همدغسې نقطې نه دبصیرت او بصارت لیکه شروع کېږي د ماشوم فکرچې هرڅومره وده کوي هغومره دخپلوانو په پېژندلو زیات موفق کېږي او خپلوان یې ډیرېږي یعنې له کوره کورنۍ ته راشي اوله کورنۍ نه قبیلې ته ورننوزي اوبیاله ملت اوملیت سره اشناشي، یعنې دخپل ولس ټول افراد خپل وګڼې او دیوه بل ملت ټول افراد ورته پردی ښکاره شي.

دخپلو او پردو د پېژندلو وروستی حد همدغه دی او ددنیا ملتونه په همدغه حدولاړدي. دیوه متمدن او مترقي انسان معیار همدغه دی چې د قرابت سلسله یې دغه حدته ورسیږي اودکور او کورنۍ دقام اوقبیلې په تنګه دایره کې ایسار پاته نه شي ددې خبرې معنی دا نه ده چې دنږدې خپل او لرې خپل په منځ کې به څه فرق نه وي او دملت هرفرد به عینا خپل سکنی ورور ګڼي یابه دکور او کورنۍ دایره محوه کوي او په دغه لویه دایره کې به اوسي.

نه هېڅکله داسې نه شي کیدای بلکې څنګه چې هرسړی په خپل کورکې اوسي اوکورېې په یوه لوی ښارکې وي او ښارپه یوه مملکت کې واقع وی هرفرد به په خپل ملت کې همدغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان وي اوپه دغه ډول به ځان ديوه ملت جزګڼي خپل ځان ديوه ملت جزګڼل اودغه کل پېژندل همدغه معنی لری چې دخپل او پردی فرق به کوي او دواړوته به په يوه نظرنه ګوري.

که څوک دخپل ملت او د پردی ملت فرق نه کوي ياېي نه شي کولی هغه دکوم ملت جزنه ګڼل کېږي، که څوک هېڅوک پردی نه ګڼي په حقيقت کې هېڅوک خپل نه ګڼي او خپلوان نلري. که پردېتوب په دنياکې نه وای خپلتوب به هم نه وه.

مليت اوملي وحدت په همدغه احساس بنادی چې سړی دخپل اوپردی فرق وکړي او دواړو ته په يوه نظرونه ګوري داحس په انسان کې ډېر قوي او ډېر طبيعي دی. دانسان په فطرت کې داخبره پرته ده چې له پردي زويه به خپله لورښه ګڼي او خپل به ورته ښاغلی معلومېږي.

دغه احساس په يوه قام او يوه ملت پورې اختصاص نه لري.

هرچېرته همدغه حا ل دی اوپه دې کارکې دامي اوملا څه فرق نه شته دخپل او پردي تميزپه ډېرو بې تميزو خلکوکې هم شته مسلمان او کافر يوه او ناپوه د خپل او پردي په فرق قايل دي.

څو زره کاله پخواهم خپل، خپل و او پردی، پردی و، څو زره کاله وروسته به هم دغه شعور او دغه احساس موجودوي داهغه حقيقت دی چې په شرق او غرب کې نه بد لېږي اوپه هردين اوهرائين کې شته هغه زمانه په خيا ل اوتصوير کې نه راځي چې يا وروري او عزيز ګلوي دومره بېخونده شي چې ديوه پلار زامن ځانونه پردي وګڼي ياپردي خلک دعشق اومحبت هغه جذبه پيداکړي چې هرڅوک هرچاته ورور او عزيز ووايي او ديوه ميراث د ټول عالم حق وګرځي، زه يقين لرم چې هېڅکله به ميندې او پلرونه د نورو اولاد ته په هغه نظرو نه ګوري لکه چې خپل بچوته ګوري.

زه دا نشم منلی چې دخپل اوپردی مرګ به په خلکو يوشان اثروکړي او په دغه ويراو هغه ويرکې به څه فرق نه وي موجود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمرونو به دمور ژړا او دخور ژړا له نورونه فرق لري او هرڅوک به دخپل پلار په مرګ یتیم کیږي.

هغه زمانه دهېڅا په تخمین کې نه راځي چې دخپل اوپردي کاله توپیر او تمیزله منځه لاړشي او ټول کورونه خپل شي یاټول پردي شي.

اوس خو روند هم دخپل کاله لاره نه ورکوي او څاروي هم ماښام خپل کاله ته راځي. په دې بې ثباته دنیاکې چې کوم شی ډېر ثابت او پایدار معلومېږي هغه دخپل اوپردی فرق دی.

ملیت او قومیت په همدغه ټینګ اساس ولاړ دی اوملي وحدت دفطرت دتشکیلاتو فصل اوباب دی.

دغه متمایز رنګونه چې په اقوامو اومللوکې وینئ ډېر پاخه دي او هېڅوک یې نه شي بدلولی.

له دغه وحدت سره چې په یوه ملت کې یې وینئ هغه غیریت تړلی دی چې یوملت یې دبل په نسبت احساس کوي.

که چا د خپلو او پردو فرق نه کولی، ملتونه به نه و جوړ شوي او دغه سیاسي اوملي تشکیلات چې نن وینئ په دغه ډول به نه ؤ.

همدغه دځان اودبل فرق دی چې یوملت دبل ملت سلطه اونفوذ نه مني او دخپل ملي استقلال دپاره ډېرې لویې قرباني ورکوي.

مراکش او تونس همدغه احساس له فرانسویانو نه بېل کړل او الجزایر هم ددغه حس او شعور په قوت دفرانسې له لوی قوت سره په جګړه اخته دی.

دپښتونستان توریالی ملت د پاکستان په مقابل کې همدغه احساس ټینګ درولی دی. هغه پردیتوب چې ددې دواړو ملتو تر منځ موجود دی ارومرو دوی یوله بله بېلوي او دا بېلتون ډېرحتمي اویقیني دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز ترکیب اوتالیف چې په زور او جبر بناوي اوانساني فطرت ترېنه کرکه کوي ډېربې بقا اوبې وفا معلومېږي.

دخپل او پردی تمیز دفطرت قانون دی او هر سیاست چې له دغه قانون څخه مخالف وي هېڅ قوت یې حمایت نه شي کولی.

دبشر فطرت او طبیعت په بله خوا ګرځول دانسان کارنه دی اوعقل یې نه مني، نن ملي شعور اوملي احساس ډېرقوت موندلی دی اوله دغه قوت سره هېڅ قوت مقابله نشي کولی. ځینې ګمان کوي چې که علم ډېره ترقي وکړي او د ګډ ژوند وسایل زیات شي نو ملي اوقومي تعصبات به ورک شي او ټول عالم به دبشریت په نامه یو وجود شي یعنې بیا به دخپل اوپردي فرق نه وي او درست ملتونه به یوملت شي دا آرزو په اول نظر ډېره ښکلې معلومېږي مګرله حقیقت نه دومره لرې ده چې مونږ د مریخ له کرې نه هم دومره لرې نه یو.

اوس خومونږ وینو اوګورو، چې ددنیا ډېر پوه او مترقي ملتونه له نورونه په خپل ملیت ډېرټینګ دي اوملي احساس په متمدنو قومونوکې ډېر قوي دی.

همدغه احساس دنن ورځې په ادب او فلسفه کې ډېراثر لري اوپه انسان کې یې ډېره خودي او خودشناسي پیداکړې ده، دجهان دخو زرو کالو تاریخ په همدغه بنسټ ولاړ دی اودغه بنیاد یې ډېر مضبوط کړی دی.

نن دهر ملت په نظرکې خپل ملي استقلال دیوه ډېرلوی ناموس حیثیت لري او له دې نه لوی افتخار بل نه شته، ددغه مقصد دپاره خلک سرونه مالونه او اولادونه قربانوي اوبې استقلاله ژوند ډېرلوی ذلت ګڼي، که چیرې ملي احساس اوملي شعور په ډېرقوت موجودنه وای د استقلال قیمت به ډېر لږو او ددنیا لویې امپراطورۍ به نه ړنګیدې، استعماربه دغسې بده قیافه نه درلوده او یوملت به دبل ملت سیوری لاندې خوشحاله و.

دغه ملي جشنونه چې هرمستقل ملت یې دخپل استقلال په یادکوی اوپه ډېر قدر ورته ګوري دملیت تجلیل اواحترام پکې پروت دی او همدغه معنی لري چې یوملت دبل ملت حاکمیت په ځان نه شي منلی. مونږ باید په دې خبره ډېرفکر وکړو چې ملي استقلال دملي احساس او شعور محصول دی هر څومره چې دغه حس قوی وي هغومره به زمونږ استقلال هم قوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. داستقلال ساتنه دمليت قوي جذبې ته ډېر شديد ضرورت لري که دغه احساس په يوه ملت کې کمزورى شي هغه داستقلال په قدر او قيمت نه شي پوهېدلى او دهمدغسې ناپوهۍ په وجه دغه لوى نعمت ساتلى هم نشي.

مونږ بايد خپل ملي امتيازات ملي شعوراو ملي احساس ډېرټينګ وساتو او دخپل استقلال تقويه ورپورې مربوط وګڼو.

الفت:

ملي يووالى

هغه خلک چې په يوه وطن کې اوسيږي، ګټه او زيان يې يو وي، ديوه واکمن امرته يې غاړه اينښى وي، له يوه بيرغ لاندې راټوليږي اومشترک تاريخ لري يوملت بلل کيږي.

افغانستان يووطن دى، ددې وطن ټول او سيدونکي يوملت دى، ددې ملت نوم افغان دى. لکه چې په افغانستان کې ساړه او تاوده، وچ او لامده، هسك او ټيټ ځايونه شته چې په ځينو کې يو رازغلې او ميوې کيږي په ځينو کې بل راز، په ملت کې هم راز راز خلک شته چې کړه وړه يې يوبله ځينې فرقونه لري مونږ ته په کار دى چې په دې خبره ځان ښه پوه کړو چې وطن هغه تنګ او کوچنى کورنه دى چې ديوه پلار او ديوې مور اولادونه به پکې استوګنه لري اونه هغه کلى دى چې ټول اوسيدونکي به يې يوخيل يايو قوم وي په دې اوسنۍ زمانه کې اوس ځيني داسې کورونه هم شته چې يومسلمان پښتون له يوې روسۍ يا امريکايۍ ميرمنې سره پکې اوسي او دواړه د يوه اولاد موراوپلار وي.

هرکله چې په يوه کاله کې داحا ل وي نو په يوه لوى وطن کې به ولې هندو اومسلمان، شيعه اوسني، پښتون اوتاجک ديوه ملت په حيث نه اوسيږي.

زه ډېر داسې دوه ورونه پيژنم چې يوپښتو وايي اوبل فارسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې پښتانه پلرونه مې هم ليدلي دي چه اولادونه يې پښتو نشي ويلی.

که مونږ په پښتو او فارسي ژبه کې ښه ځېرنه وکړو او لږ نظر وکړو دواړه ژبې د يوه باغ ونې دي چه نيلې او ريښې يې يو له بله تړلي دي.

دا چه مونږ د افغانستان اوسيدونکي د پښتون، تاجك، نورستاني، بدخشي، ترکمن، ازبك، هزاره، ايماق او عرب په نامه يادوو عيناً هماغسې مثا ل لري لکه چه پښتون دصافي، شنواري، مومند، اپريدي، وزير، مسعود، يوسفزي ، اڅکزي، کاکړ، بارکزي، او سدوزي په نومونو يادوو.

په دغسې مختلفو او متعددو نومونو زمونږ ملي وحدت هيڅکله نه خرابيږي او هر څوك پوهيږي چه:

هزار خونې واړه ښهر يو بغداد دی.

څنګه چه د يوه وجود غړي ډېر نومونه لري لکه: لاس، پښې، سر، غوږ، پوزه، سترګې او داسې نور....دغه شان د يوه ملت اعضا ٔاو اجزا ٔ هم دي چه په ډېرو نومونو يادېږي مګر ملت يو وي او وطن هم د کليو او ښارونو په بيلو بيلو نومونو نه بيليږي. د وطن په باغ او بڼ کې راز راز ونې او بوټي وي چه پاڼې، ميوې او ګلونه يې يو له بله ډېر فرق لري، مګر باغ يو وي او دغه د ونو بوټو اختلاف د باغ يو والي ته زيان او ضرر نه رسوي.

د وطن او ملت د پاره، باغ ډېر ښه مثا ل دی.

په يوه شعر کې چه باغ يې عنوان دی د وطن او ملت تصوير داسې ويستل شوی دی:

يــــوه بــــاغ کښـــې وې ولاړې ډېـــرې ونـــې

هـــــره پاڼـــــه يـــــې لايقـــــه دســــــتاينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواپــه خواغــاړه پــه غــاړه خولــه پــه خولــه وې

لـــــه يـــوې خــــاورې پيداډېوکالـــــه وې

لـــــه يـــوې ويـــالې اوبـــه ورتـــه راتللـــې

پـــه يـــوه هواکښــــې ټـــولې لويېـــدلې

ددې ټولويــــــــــــــوخزان اويوبهـــــــــــار و

ښـــه اوبـــدېې وشـــريک يـــوېې واکـــدارو

ځينـــې ځکـــې ځينـــې ټيټـــې کوزوپـــاس وې

لکـــه ګـــوتې ديــــوه وجــــوددلاس وې

چـــامېوه لرلـــه چـــا ښايســـته ګلونـــه

دچاســـــيورئ و ډېرښـــــه دچاقدونـــــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چنـــــــارلوی وشـــــــفتالو لکـــــــه ماشـــــــوم و

دمڼـــــــې اونـــــاک توپيرلـــــــه ورا معلـــــــوم و

لـــــه يـــــوه ســـــره لـــــويي وه نورخـــــه نـــــه و

بـــل ســـره د رنـــګ او خونـــد نصـــيب ډېـــر ښـــه و

دمرغـــــــــــانونغمې وې پکښـــــــــــې خـــــــــــورازه

هرمرغـــــــه موپېژانـــــــده لـــــــه خپـــــــل اوازه

رنګارنـــــــګ ګلونـــــــه و يـــــــوه چمـــــــن کښـــــــې

لکـــــه وي چـــــې ولســـــونه پـــــه وطـــــن کښـــــې

پـــــــه حقونوکښـــــــې يـــــــې نـــــــه وخـــــــه تـــــــوپير

باغبـــــــان وپـــــــه هـــــــرې ونـــــــې ډېرزهيـــــــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

یولـــه بلـــه پـــې پـــه هرحـــا ل کښـــې شـــرکت و

پـــه تمامـــه معنـــی یوصـــحیح ملـــت و

مملکـــــــت همدغـــــــه شـــــان وګڼـــــــه وروره

واخلــه درس د خپــل نظــر لــه ســپین او تــوره

دوه ســـکه وروڼـــه لـــري بیـــل بیـــل نومونـــه

بیـــل رنګونـــه بیـــل غږونـــه بیـــل خویونـــه

کـــه تـــه پـــوه شـــې دا بیلتـــون څـــه بیلتـــون نـــه دی

څـــوك وائـــي چـــه تاجـــك ورور د پښـــتون نـــه دی

الفت:

ژوند

ښايي چې تاسې به کله داسې سړی لیدلی وي چې لاس اوپښې نه لري سترګې يې ړندې او ژبه يې ګونګه وي، مګر ژوندی وي.

دغه راز سړی که په ګېډه موړ او په تن پټ وي او په ښه کورکې اوسي یعنې دشتمنې کورنۍ غړی وي بیا هم دده ژوند بې خونده اوبې اهمیته دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوندکې چې حرکت او فعالیت نه وي او له قوت اوقدرت نه محروم وي څه ارزښت نه لري. هغه ژوند چې پوهه اوبصیرت ورسره نه وي او دشعور و احساس برخه پې نیمګړی وي ښه ژوند ورته نه شوویلی. ګېډه مړول، په ښه کورکې اوسیدل اوښه اغوستل دژوند لومړی ضرورتونه دي مګر کافي نه دي.

په ژوندکې د ذهن او روح اطمینان، دآینده په نسبت ښه انتظار، دانساني ازادۍ اوبشری حقوق تامین او تکمیل ډېرمهم ضرورتونه دي.

په ژوند کې له کمیت نه کیفیت ډېرمهم دی. ژوند باید ښکلی اوښاغلی وي.

دژوند لپاره جما ل او جلال دواړه په کاردي.

لذت اوافتخار دژوند لاس اوپښې یا د الوتلو وزرونه دي.

که ژوند خوار اوغریب وي دادومره ډېره د افسوس خبره نه ده.

ډېر افسوس هغه وخت په کار دی چې له ژوند نه دخلکو زړونه تورشي او ژوند ته په کرکه وګوري.

د یوه هیواد دواکمنو اومشرانو کاریوازې دانه دی چې دخلکو ژوند ښه کړي بلکه ستراو مهم خدمت دادی چې دژوند مینه په زړونوکې زیاته کړي او هیلې، اسرې راژوندۍ کړي.

کیدای شي چې په جنت غوندې ځای کې سړی له ژونده بېزاره شي یاپه جونګړه کې له ژوندانه سره مینه ولري.

په ژوند کې یو معتدل حالت ډېر ښه دی او ښه ژوند هماغه دی چه اعتدال پکې وي یعنې نه ظالم وي اونه مظلوم، نه د چا بادارۍ او نه یې څوك بادار وي.

هو؟ اجتماعي عدالت دژوند لپاره ډېر ضرور دی، دژوند ساتنه دژوند وده اودژوند خوشحالي په همدغسې معتدله هواکې امکان پیداکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چېرته چه عدالت اوعدل نه وي هلته ژوند خوښ اوښاغلی نه وي او په دغسې ځای کې ژوند ډېرلوی عذاب دی ((وقنا ربنا عذاب النار))

((الفت))

مترقي ژوند

ژوند دتحول اوتکامل نوم دی، دصحراکانې چې په پیړیو پیړیو په یوه حا ل پاتې دي ژوندي ورته نه شو ویلی.

دپسرلی ګلونه چې له ځمکې راټوکیږي، لوییږي، غوړیږي، مړاوی کیږي او خاورې کیږي په ژوندانه کې برخه لري او ژوند دهمدغسې تغیراو تحول نوم دی. هغه غله چې په کندو یاپه ګودې کې پرته ده او هغه چې دهقان یې په ځمکه کې کري دژوند په لحاظ ډېر فرق لري.

همدغه له خاورو لاندې زرغونېدل، لوئېدل او پخېدل د ژوندانه مظاهر دي او مترقي ژوند همدغه دی.

که مونږ انساني او حیواني ژوند مقایسه کړو پوهېږو چې په انساني ژوند کې تغیراو تحول یعنې دحالاتو بدلون ډېر زیات دی او غیرله انسانه په نورو حیواناتوکې تحولات ډېر لږدي. حیوانات په زرګونو کالوکې هغومره فرق نه کوي لکه چې انسانان یې په څو کالوکې کوي.

انسان په مرور دزمان خپل لباس، خپل کور، خپل خوی، خپل فکر بدلوي اووخت په وخت په بل رنګ اوبله بڼه راوزي.

یو عصر له بل نه دهمدغو تحولاتو په بنا بیلیږي اوبدلیږي.

دعصر او زماني په اقتضا له ماضي نه مستقبل ته راتګ، زوړ حا ل پرېښودل اونوی حا ل قبلول مترقي ژوند دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه قام چې دحالاتو په بدلون قادرنه وي اوخپل زوړ فکر، زوړ خيا ل، زوړ عادت زړه پوهه په نوي نه شي بدلولی مترقي ژوند نه لري.

دژوند دبقا او لوړتيا دپاره دانسان په طبيعت کې دتحول او تجدد غوښتنه پرته ده او قدرت هم دتغير او تحول قانون په ټولو مخلوقاتو جاري کړيدی.

هغه ژوند چې دودې اولوړتيا په حا ل کې وي د تجدد خواته ډېر تمايل لري.

کوم ژوند چې مرګ ته نژدې وي طبعاً دمړيني خوی او عاد ات پيداکوي.

همدغه سبب دی چې کوچنيان او ځوانان نوو شيانو ته ډېره هڅه کوي نوی لباس ښه ګڼي او نوی کور يې له زړې جونګړې نه ډېر خوښ وي، مګر زاړه اوسپين ږيري له زړوشيانو او زړښت سره خدای پاماني ته ندي تيار.

که موږ ددنيا مترقي ملتونه له هغو قومونوسره مقايسه کړوچې ژونديې دترقي په حا ل کې نه دی دابه ومنو چې دمترقي حالت تغير اوتحول ډېر ګړندی او په ښرته پاتې قومونو کې تحولات ډېر ځنډني دي. دجهان تاريخ هم داښيي چې دبشري ټولنو تحولات په لومړيو مرحلوکې ډېرسست و اواوس پکې ډېر ګړنديتوب راغلی دی.

که څوک غواړي چې خپل ارتقايي سيراو حرکت ځانته معلوم کړي خپلواجتماعي تحولاتوته دې ځير شي او ودې ګوري چې په عمومي اوضاعو او حالاتو کې څومره فرق راغلی دی.

ديوه ملت دپوهې او هوښيارۍ دمعلومولولپاره هم اجتماعي تحولاتو او تجدد پسندۍ ته کتل په کار دی.

دعلم اوپوهې خاصه او مميزه همدغه ده چې په انسان کې دزړو دودونو او رواجونو پابندې کموي او دنوي عصر ضرورت او احتياج ته يې متوجه کوي يعنې دتقليد پيتی سپکوي اودعقل ومنطق په اساس دنوو افکارو اونوو خيالاتو دقبلولو استعدادته ترقي ورکوي او ابتکاري قوه زياتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعرف اوعادت له غلامۍ څخه آزادي دمدني او عرفاني پيشرفت په برکت حاصليږي او زاړه ناکاره رواجونه دهمدغې رڼا په مرسته له مينځه ځي.

راشئ! چې اوس خپل ځانته په ځير ځير وګورو او پخپل حق کې قضاوت وکړو چې موږ دنوي ژوند په قبلولوکې څنګه يواو دنوو افکاروپه څرګندولوکې څومره جرئت اوهمت لرو؟

زموږ ذهني ازادي چې دپوهې اوتنو يرنتجه ده ترکومه حده ده او له اجتماعي نهضتونوسره څومره علاقه لرو؟

الفت:

د خلکو نظر

انسان ډير زيار کاږي چې دنوروپه نظرکې ښه شي او خلک ورته ښه ووائي.

ددغه مطلب دپاره دی ډيرځله سمه لاره پريږدي اوپه کږه لاره ځي يعنې حقيقي ښه والی بدلوي او ددې دپاره چې دخلکو په نظرکې ښه معلوم شي نو دريا اوټګۍ رنګونه هم په ځان پورې مبني.

دخلکو نظرهم عموماً سم نه وي اوښه يا بد پېژندل دهرچا کارنه دی، ځکه ځينې بد کسان هم دخلکوپه نظر ښه ورغلي دي.

زه دانه وايم چې سړی دې دنورو د نظر مراعات نه کوي.

او دود و دستورته دې نه ګوري ځکه داکار هرڅوک نه شي کولی اوعلی الا طلاق ښه هم نه دی.

ماته معلومه ده چې دنوروښه اوبد نظر دانسان په ژوندکې څومره اثر لري، دډيرو خلکو ډيرې خوشحالۍ اوډير خپګانونه دنورو دنظر اغيزه ده او دخلکو نظرپه سړي باندې هر څه کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې دیوه نظر باز نظر روغ سړی رنځورکوي او ډېره ښه مانې رانړوي، دغسې د اجتماع نظرهم ډېر قوت لري اوډېر خلک یې ځانته تابع کړي دي.

ډېرکسان شته چې پخپلو سترګوڅه نه ګوري اوښه وبدد نوروپه نظرپېژني.

دخلکو نظرونو ډېرښه شیان اوډېر ښه خلک هم بدمعلوم کړي یایې بدښه ښودلي دي، خلک لا پرېږده چې یوازې دحاکم په نظر یه هم ښه سړی بدېږي او بدسړی ښه کېږي، یعني د نورو نظرپه سړي اثر اچوي او په ژوندانه کې ډېر دخل لري، که هر څنګه سړی وي او دهودو ځوان وي بیاهم دنوروپه ښه نظر خوشحالیږي او په بدنظر خوابدی کېږي، کله کله سړی د دې دپاره چې دخلکو ښه نظر ځانته جلب کړي دهغوی نظرته دومره ورجذب شي چې هرڅه دنوروپه خوښه کوي او له هرڅه نه ورته تېرېږي. دهمدغې جذبې دپاره کله انسان ځینې ښه کارونه هم کوي او له ناوړو کارونه ځان ساتي، قرباني او فداکاري، دنورو خیر غوښتل او نوروته ګټه رسول، په فن اوهنرکې نوم ایستل، دنورو دښه نظر دجلبولو اثر اوبرکت دی، که چېرې چا دنورو نظرته په اعتنا نه کتلی انسانان به لکه دصحر اکانې یوله بله بې تعلقه و او بل شان ژوند به یې کاوه مګر ډېرښه ده چې دغسې نه دی اودنورو په نظریه هم کارکوي داکار داخلاقو داصلاح دپاره هم ښه دی او دبې مبالاتی مخه نیسي.

زه دغه کارته ښه وایم مګر داسې نه چه په هېڅ حد او اندازه ورته قایل نشم.

سړی باید په دغه باب کې دومره افراط ونه کړي چې دنورو دنظر حلقه بګوش غلام شي او خپل فکر اوشعور پکې داسې بایلي چې د ده شخصیت اوحریت محوه شي او هېڅ ورته پاته نه شي.

څومره چې دانسان دشخصیت تجلي ته دنورو حسن نظرپه کاردی هغومره دنورونظر ته ځان سپارل دانسان شخصیت هم محوه کوي.

دهرمجلس په رنګ رنګین کېدل اودهر چافکر اونظر ته خضوع او خشوع دسړي شخصیت راټیټوي اود عا دي انسانانو په ډله کې یې دروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان باید ډېر کوښښ وکړی چې خپله ازادي ورځ په ورځ زیاته کړي، دفکر دحریت دپاره خدمت وکړي او پخپل شخصیت متکي شي.

دهنر خاوند چې هر څومره له ابدیت نه زیاته استفاده وکړي او له انسانیت سره زیات تعلق پیداکړي هماغومره له خپل عصر اومحیط څخه لوړېږي اومعاصرین ورته په ښه نظر نه ګوري.

دعصر اوزماني له خلکو سره غوړ په غوړتلل او دهغوی په فکر ځان برابرول د عادي خلکوکار دی، فوق العاده اشخاص او دلوړفکر خاوندان هېڅ کله په دغسې قیداو زندان کې نه اوسي اودخلکو ستاینې ته دغومره سرنه ټیټوي.

پوهان هروخت په هرڅه کې دخپل وجدان اوضمیر غږته غوږ ږدي اوناپوهان له اندازې نه زیات دیوه اوبل نظر ته ګوري.

دبصیرت خاوندان له دې خبرې سره دومره ډېره علاقه نه لري چې دخلکو په نظر کې ښه ښکاره شي بلکه کوښښ کوي چې د خلکو نظرښه کړي او ښه نظر پیداشي.

دجامعې اصلاح اودفکر خدمت سړی مجبوروي چې له هغو خبرو اوهغو شیانو سره مبارزه وکړي چې هغه په جامعه کې ښه ګڼل شوي دي مګر ښه نه دي.

که څوک دخلکو دنظر مراعات کوي نو هغه بتان نه شي ماتولی چې خلک ورته په ښه نظرګوري بلکه مجبورېږي چې سرورته ټیټ کړي او خلک ده ته هم په ښه نظر وګوري.

دغه راز خود خواهي او خود پرستي چې ظاهراً غیرپرستي ده باید سړی پرېږدي او دنورو دنظر مراعات له اندازې نه زیات ونه کړي. دخلکو قضاوتونه اکثر اًصحیح نه دي اوپدې نه ارزي چې سړی هرڅه ترېنه قربان کړي.

دخلکو خدمت دانه دی چې سړی اورمرو د دوی دخوشحالۍ دپاره کار کوي بلکه حقیقي خدمت دادی چې دخلکو خیر او ګټه په نظرکې ونیول شي اوفکرونه، نظرونه، کارونه، خویونه اصلاح شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړی دهرچا کارته ښه وايي چې هغه خوشحاله شي اوده ته په ښه نظروګوري داډېره ټېټه سوداده او دغلامۍ بوی ترې نه ځي. که څوک خپه کېږي او که خوشحالېږي، که خلک سړي ته په ښه نظرګوري که په بد نظر، سړی باید ښوته ښه او بدوته بد ووايي. دبیان او وینا ازادي همدغه ده، دفکر اوقلم ازادي همدغه تقا ضالري.

دیوه اوبل ښه نظر دومره قیمت نه لري چې دانسان ازادي سلب کړي او په غوړ کې يې د غلامۍ کړۍ واچوی دنورو نظرکه هرڅومره ښه وي بیا هم هرسړی پخپلو سترګوبینادی اوله خپل نظرنه کار اخیستل په کاردی.

که څوک هرڅه دنورو په نظرګوري خپل نظر ته به شرمنده وي اودبصیرت حق به يې نه وي اداکړی سړی باید یوازې دپوهانو نظرپه نظرکې ونیسي اوبس.

الفت:

دحق اظهار

په هر هېواد کې، په هر ولس کې، په هر عصر کې ځینې اشخاص په کاردي چې د حق اظهار خپل فر ض وګڼي اوخپل ما ل، خپل سر، خپل مقام ونه ساتي حق او حقیقت وساتي.

ولسونه دغسې خلکو ته له حده زیات محتاج دي، دظلم، دجبر او د ناروا ملا همدغه کسان ماتوي.

که دغسې خلک په یوه محیط کې نه وي هلته داسې تیاره او تور تم وي چې دحق او باطلو فرق نه شي کېدای، خدمت او خیانت، روا او نارو ا د خلکو په نظرکې یوشان جلوه کوي.

هغه اشخاص بایدله سرو او سپینو سره وتلل شي چې دزور اوقوت یا دما ل او دولت په خاوندانو پسې نه وي روان بلکې په حق اوحقیقت پسې درومي اوحقایق څرګند وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسونه دهمدغسې ايماندارو خلکوپه بدرګه منزل مقصودته رسيږي او همدغه اشخاص دي چې ظلم او استبداد محوه کوي.

که دغسې خلک چېرته نه وي نو هلته عدالت نه شته، انصاف نه شته، حقيقت نه شته او انسانيت هم بل راز خېره لري.

هرڅوک بايدپه دې پوه شي چې حق ويل لوی عبادت دی او حق نه پالل لويه ګناه ده داګناه په دنياکې هم انسانان په سل رنګه عذابونو ګرفتاره کوي او په ژوندونې بنيادمان په دوزخوکې اچوي.

که حق اوحقيقت ظاهر نه شي او لکه مستوره مېرمن په حجاب کې وي حق مري او دحقيقت رڼا مړه کيږي دامرګ دملت اوولس مرګ دی او دعدالت جنازه هم سمه ورسره وزي.

ځينې کسان وايي چې دحقايقو په اظهار کې دوخت اوزمان او دمحيط اقتضاآت په نظرکې نيول په کاردی اوهغه حقايق چې ويل يې زيان اوضرر لری اونتايج يې بد دي بايدونه ويل شي.

مونږ دوی ته وايو د حق او حقيقت شان له دې نه ډېر پورته دی چې موقع شناسي وپېژني او داشخاصو داقتضاآتو قيد اوشرط ته غاړه کيږدي.

دحقايقو داظهار دپاره حدود ټاکل او له قيداو شرط لاندې يې راوستل له حقايقو سره مجادله او مبارزه ده.

حق او حقيقت هرکله هر چېرته د هر چاله خولې چې وي د اورېدلو اومنلو شی دی، د حقايقو پيروي په هرکارکې اوپه هر حا ل کې د هر چادپاره په کار ده، ترڅوچې يو قام او ولس په حقيقي لاره روان نشي او حقيقي اساسونه قبول نه کاندي توره شپه به يې سبانه شي.

يو مملکت هغه وخت سعادت، قوت اوشهامت پيداکولی شي چې حقايقوته نژدې شي، په حقايقو پوه شي او په حقيقي اساساتو استناد اواتکاٴ ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقیقت لکه د مداریانو ننداره نه ده چې هرساعت بېل رنګ اوبېل شکل ولري یوه سمه اومستقیمه لاره که لږ غوندې کږه شي نو بیا ورته سمه نشوویلی او تور هر کله تور او سپین سپین دی.

الفت:

ډار

زه چې وړوکی وم دشپې به بیبکې تورې دتناره په غاړه دپیریانو او دیوانو یا د رووو او شیشکو قصې کولې اوما به ورته غوږ اینښی و.

دې قیصو په ماکې ډېره وېره پیداکړه چې زه پې دشپوله تورتمه، له ورانو کنډوالو، له قبرونو او هدیرونه ډېر وډار کړم اوهرشپه به مې پرېشانه او ویرونکي خوبونه لیدل.

اوس چې لوی شوی اوپوه شوی یم هغسې نه یم.

هغه ویره اوس زما په زړه کې نه شته او دشپې له تیارونه نه ډارېږم.

که زه کومه شپه دهدیرې او یا ورانې کلا له څنګه تېرشم پیریان راباندې نه کښیني، مړي مې مخې ته نا راپاڅېږي، د قبرونو له شناختونه راته بلاګانې نه پیداکېږي.

ما اوس دشادمان دیو قیصه هېره کړې ده او دشیشکو ډارمې له زړه وتلی دی.

مګر ګورئ داګمان ونه کړئ چې زما وېره به اوس بېخي ورکه وي او هېڅ ډاربه راسره نه وي ځکه چې بې ویرې ژوندانسان ته نه ښایي اوهغه انسان چې په زړه کې هېڅ ډارنه لري له یوه ځناورنه ډېر فرق نلري.

زما ډار اوس له پخوانه ډېرشویدی پخوا زه دشپې ډاریدم اوس د ورځې هم ډارېږم ، د رڼا ورځې ډار د شپې له ډارنه ډېرهیبت لري.

خومره ویره چې له ښاغلی انسان نه په کارده له دیو اوپیری نه نه ده په کار.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوازه له مرګه ویرېدم اوس ژوند زما په نظرکې ډېر مهیب دی.

زه اوس له مړونه نه ویرېږم له ژوندو ویرېږم.

کله چې زه کوچنۍ وم زما ډار هم کوچنی و.

هغه وخت چې زه ناپوه وم زما ډار هم ناپوه و او د ډارولو په چل دومره ډېرنه پوهېده، یو کوچنۍ ماشوم د خلکو له ځیږو اوقهر وغضب څخه ویرېږي مګر لوېان او پوهان دخلکوله خندانه هم ډارېږي.

څومره چه زمانه هوښیارېږي هغومره ډار او ویر ه زیاتېږي.

یوپوه او هوښارسړی له مکروبونو او دملیریا له میاشونه هم ډارېږي مګر ماشومان اونا پوهان له دغسې ډارسره اشنانه دي.

دیوه کوچني ماشوم د ډار دپاره تعویذونه هم شته مګر دلویانو ډارپه تعویذ هم نه ورکېږي. د واهمې ډار دومره دوام نه لري لکه دعقل او پوهې ډارچې د روند او دوام دار دی. پخوا مونږ له هغه جنګ څخه ویریدو چې په کوراو کلي کې به پېښ شو اوس له هغو جنګونونه هم په ویره کې یو چې ددنیا په یوه سراو بل سر کې پیداکېږي.

یووخت زه نورو څخه ویرېدم اوس له خپل ځانه اوله خپل عمل څخه هم ویرېږم پخوا به چې چاد لارې ملګری پیداکړ ویره به یې کمه شوه مګر اوس له خپل ملګری ویرېږي او وروړ له ورورنه په خوف کې دی.

مونږ اوس پوهېږو چې شیشکې او دیوان و پیریان انسانانو ته څه زیان اوضررنه رسوي لکه چې خپله انسانان یې یو بل ته رسوي.

زمونږ دښمنان په کور و کلي کې بلکه زمونږ په ځان کې موجود دي.

مونږ بایدله ځانه وډارشو اوپه ځان وډارشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت:

حقیقت

داکمله زمونږپه نظرکې ډېره ښکلې معلومېږي او په تقدس ورته ګورو، مګر څومره چې حقیقت ستایو هغومره حقیقت نه وایو.

که حقیقت رښتیا وبولو نو رښتیا خو یا لیونی وایي یا زورور، او دا دواړه زمونږ په هیواد کې ډېر لږ دي.

دحقیقت له لفظ سره ډېر ځله دتریخ کلمه یوځای کوي او وایي:

"دایو تریخ حقیقت دی".

هو! حقایق اکثره ترخه وي او حق په تریخوا لی ستایل کېږي.

په عملي اصطلاح حقیقت په درې ډوله دی: مهجور حقیقت، متعذر حقیقت اومتعارف حقیقت.

په دغه لحاظ ویلی شو چې زمونږ په خبرو اترو کې دحقیقت برخه ډېره لږه ده.

په شعر اوادب کې خومعلومه ده چې له حقیقت نه د مجاز او استعارې پله ډېره درنه ده. د ادب ژبه دحقیقت ژبه نه ده اوډېر خوږشعر هماغه دی چې له حقیقت نه لرې وی (اعذ به اکذ به).

دمعاشرت آداب او دمجلسونو آداب هم دحقیقت له اظهار سره ډېرموافقت نه لري اوډېرځله یوسړی دحقیقت په ویلو بې ادبه معلومېږي.

یوه ورځ یوه لوی سړی خپل لیکلی مضمون چې څوک یې په معنی ښه نه پوهیدل څوتنو پوهانو ته لوسته اوخلک یې په ستاینه مجبورکړي وو په هغه مجلس کې خو هیچا څه انتقاد ونه شوکړای مګرپه بل مجلس کې چې هغه جناب نه و د حق ویلو او حقیقت بیانولو مسابقه شروع شوه او له ډېر اخلاقي جرئت نه کارواخیستل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ویل چې په ټول مضمون کې له سره تراخره دمبتدا ګانو یوه سلسله وه چې هېڅ خبرېږي نه درلود بل ویل داځکه چې دی پخپله مبتدي دی اوله هېڅ نه خبرنه دی. دغه راز حقایق چې دښاغلي په غیاب کې وویل شوه دغیبت رنګ یې پیداکړچې شرعی جواز یې نه درلود او اخلاقاً ممنوع و.

اوس چې زه دغه حقیقت داسې بیانوم چې نه دهغه لوی سړي نوم اخلم او نه دغیبت کوونکو پته دربنیم دابیایوبل ډول حقیقت دی چې باید ګونګ حقیقت ورته ووایم.

هو! دحقیقت ژبه ګونګه ده او فصاحت وبلاغت دادب ژبه ده چې په مجاز، کنایه، اشاره، استعاره چلیږي.

اوس یوه شوئ چې زمونږ په ویناکې د حقیقت برخه څومره خواره ده او دحقیقت داظهار دپاره څومره موانع موجود دي؟

الفت:

زما نظر

صحر اته لاړم یوکاڼی له بل سره برابرنه و.

غرونو ته وختلم ځینې جګ اوځینې ټیټ و.

ښارونه مې وکتل ځینې کورونه لوی او ځینې واړه و.

په باغونو وګرځېدم ټولې ونې په یوه مېچ نه وې.

دسیندونو کبان مې ولیدل یوله بل سره په تول کې برابرنه ختل.

دهوامرغان هم ځینې غټ اوځینې کوچني و.

ملایان مې ولیدل دچاپکړی غټې او دچا وړې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه مې ولټول هلته هم ډېر تفاوت موجودو.

له یوه هېواد ه بل ته لاړم اوله بل نه بل ته په هرځای کې ټیټ وپاس اولوړې ژورې وي.

په هېڅ ځای کې نه دیوه لاس ګوتې برابرې وې اونه دیوې خولې غاښونه.

دلوی خدای کتاب مې بېرته کړاو د امې پکې ولوستل:

ایاپوه اونا پوه برابر دي ؟ ایا د ړنداه اوبینا څه فرق نه شته؟ ایا دجنت او دوزخ خاوندان څه توپیرنه لري؟ ایانور اوظلمت یو راز دی؟

په دې پوښتنو دغفلت له خوبه راوېښ شوم اوهرې خواته مې په ځېر ځېر وکتل څنګه چې دیوه پټې ټیپر او دیوه بوټي کدوان یو رازنه ؤ د انسانانو سرونه هم غټ او واړه او د ټولو خولې برابرې نه وې.

ماپه دې عالم کې په وارو واروسترګې وغړولې او هرچاته مې له هرې خواپه غور وکتل.

همدغه وخت زه د پرښتو اولعینانو په معنا پوه شوم، قصابان او شپانه مې وپېژندل، د عدل او ظلم، دخیراوشر دعلم اوجهل فرقونه راته ښکاره شوه.

هغه دېوان چې خلکو له کوه قاف نه هغه خواګڼل مادلته په کوراوکلي کې ولیدل.

دانسان په بڼه شیطان او دپرښتو په صورت دېوسیرته انسان ته مې پام شو.

اوس زما له سترګونه ډارپه کاردی ته زماله حقیقت بین نظرنه وډارشه!

الفت:

عشق او هوس

نظرونه ټول یوراز نه دی، هر چا هرڅه یوشانته ندی لیدلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعشق نظر اود هوس نظريو له بله ډېرفرق لري. دمين او بوالهوس ترمنځ دځمکې او اسمان قدر فاصله موجوده ده، مين يوه ليلیٰ لري اوهغه يې هم داسې ليدلې ده لکه چې په توره شپه کې دغره له څوکې سپوږمۍ لږ غوندې سربښکاره کړي او بيا سمدلاسه په تورو وريځو کې پټه شي.

عشق دهمدغسې اسماني پرښتې يوه جلوه ده چې دعاشق په زړه کې طوفانونه پيداکوي اودانسان نظريوې نقطې ته داسې جلبوي چې نورڅه بيانه شي ليدلی اوهغه هم نه ويني. نور خوندونه اونورې ننداري دسړي هېرې شي او شپه ورځ د هجر اوفراق په لمبو سوزي مګر دهوا او هوس خاوندان دعشق له غمه بې غمه دي، دوی هره شپه په خرابات او ميکده کې بل شان لوبې کوي او دعشق اوعشرت په باده مست دي.

عشق دناکامۍ او محروميت نوم دی. هوا او هوس، بې مشقته لذت او بې هجرانه وصا ل ته وايي.

معشوقو ته رسېدل هغه ګران کاردی چې دجهان لوی لوی امپراتوران يې هم له حده زيات سرګردانه کړي وې، اوځينې کسان دډېرو لښکرويه زورهم دغه سعادت ته نه دي رسيدلي مګر هوس پالونکي هره شپه يوه نوې ليلی په غيږ کې نيسي اوهغه شوندی ښکلوی چې ډېرو نورو يې هم په وارو وارو خوند ليدلی دی. هغه چې دهر خريدارلپاره ځان سينګاروي او ديوه په غيږکې بل ته خاندي، دهوسرانۍ دپاره پيداده نه دعشق لپاره.

دغه راز مبتذل خوندونه دهوسنا کو خلکو لپاره لرنه دی له دغسې نا پاکې يارانې نه د عشق داستان نه جوړېږي ددوه مينووصا ل هر چاته ښکلی معلومېږي او هرڅوک د مجنون اوليلی په فراق متاثر کېږي، مګر د هوس دخاوندانو معامله بده ګڼي او په نفرت ورته ګوري داځکه چې عشق دخلکو په نظرکې دروند معلومېږي او هوس ته په سپکه سترګه ګوري، هغه دپتنګانو کاربولي او داد مچانو.

هرکارچې دعشق دپاره وي په هغه کې اورمرو يوڅه فوق العادګي موجوده وي او دهوس د خاوندانو کارونه ټيټ اوعادي معلومېږي، هغه قوت او قدرت چې له عشق سره شته هوس ترېنه محروم دی، فرهادي عزمونه دعشق دخاوندانو په برخه رسيدلي دي، ايثار او فداکاري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهوس دخاوندانو کار نه دی. سربازي اوسرفرازي دواړه له عشق سره ملګري دي. په شعر اوادب کې هم د عشق برخه معلومه ده، هغه څه چې په یوه عالي احساس او لوړ خیا ل بناوي اوهغه چې د هوا او هوس دپاره وي او په ټیټ غرض بناوي برابرنه دي. چاچې دغه هنر (ادب) ته دعشق په نظرکتلی دی او ددنیا د سود او ګټې دپاره داکارنه کوي هغه کله کله په ډېرو جګر خونیو یو ادبي شهکار د ابتکار میدان ته راباسي او دزړه وینې یې خوراک وي. څوک چې د بازار رونق ته ګوري او دخپلو هوسونو د تامین دپاره څه لیکی هغه هر ه ورځ بې زیاراو زحمته مبتذل مضامین بازار ته وړاندې کوي او ظاهر ي ډول یې برابروي، هغه هېڅکله عمیق فکرنه کوي او په لوړو خیالاتو پسې نه ګرځي.

دژوروفکرونو او دلوړو خیالونو خریداران هر کله او هر چېرته ډېر لږدي.

دا راز متاع دخرڅولوهم نه ده، څه شی چې په دنیاکې ډېر نادر وي بې له احمقانونه یې بل څوک نه خر څوي. دذوق او هنرپه خاوندانو که هر رنګه بده ورځ راشي خپل ګران او ډېر بې بها شیان نه خرڅوي مګر عادي او معمولي شیان له کوره باسي.

هغه چې پخپل فن مین دی اوله خپل کارسره عشق لري هرراز نا کامي اومحرومیت قبلوي، مګر عشق په هوس نه بدلوي.

زه دامنم چه د هوس خاوندان له روحی عذابونو او شکنجونه خلاص دي او ددنیا په خوږو کې له نورونه ډېره برخه لري په دې هم پوهېږم چې دعشق په کارکې څومره مشکلات موجود دي او په دغه خطرناکه لاره تګ څه مصیبتونه په مخ کې لري، مګر د عشق محرومیت او ناکامي، د عشق رنځ او عذاب یو بل کیف لري او دغه افتخار په ډېرو بدبختیو او کړ اوونو کې پټ دی. د فن اوهنر خاوند باید له هوا اوهوس نه ځان وژغوري او له عشقه برخه ولري، په خپل کار کې عشق ګډ کړي او دعشق دپاره هر څه قبول کړي.

دحقیقت عشق، دازادی عشق، دجما ل عشق، دوطن اوملت عشق که په شعر اوادب کې ځای ونه لري نو هوا او هوس یکې ځای نیسي او تجارتي متاع ترینه جوړیږي یعنې دابتکار ځای ابتذا ل نیسي او شهوات په عواطفواو احساساتو غلبه پیداکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر او اديب بايد د ذوق او قريحې دپاره څه وليکی او دآني مصلحت په قيد کې ځان ايسار و نه ګڼي، که دغه راز متاع نن خريدارونه لري او ځوک ورته په قدرونه ګوري، له دېنه لويه صله بله نشته. راشئ! چې د خرڅون فکرورتېو اوکوچنۍ سوداپرېږدو د شعراو ادب ازادي همدغه ده چې هېڅ قيمت ونه لري او دما ل په نظر ورته ونه کتل شي ، ذوق د خرڅولو شی نه دی. ځوک چې خيا ل اوفکر خرڅوي هغه ددغه شي ازادي نه شي ساتلای اوخپله ازادي ارومرو له لاسه ورکوي.

که ازادي دانسان معشوقه وي او دهوس په نظرورته نه ګوري، که ځوک غواړي چې خپله آزادي، په خپلو آثارو، پخپلو افکارو، پخپلو خيالاتو کې وساتي ، مادي سودا دې د زړه نه وباسي او د سودوزيان د ډار او اميدغلامي دې پرېږدي.

دشعر او ادب ارتقااو اعتلاله هر څه نه دغې ازادۍ ته زيات احتياج لري او له معنی نه د مادياتو قربانول غواړي.

داقرباني دهغه چاله لاسه پوره ده چې شعر او ادب ته دعشق په نظرګوري نه د هوا او هوس په نظر.

عشق ډېر خطرات، ډېر زيانونه اوډېرې ګټې له ښنو لاندې کوي او په همدغه وسيله لوړېږي او دلوړ تيا حقيقي راز د هوا او هوس په قربانو لوکې پټ دی او عشق دقربانۍ او فداکارۍ نوم دی.

قرباني او فداکاري دلوړو احساساتو اوعواطفو کاردی چې په يوه شاعر او اديب کې بايد ارومرو موجودوي. که دغه کسان دغه کارنه شي کولی اونه يې کوي، هرځوک پوهېږي چه له دېنه زيات معنوي ا نحطاط په تصور کې نه راځي، دفکر اوادب حقيقي پالنه دډېرو پاڼو په تورولو نه شي کيدای او مقيد ذهنونه دغه کارنه شي کولی، داد هغوکسانو کار دی چې دلوړ شعور او ادراک خاوندان دي او دعقيدی له مخې کارکوي، داکار زما په ګمان دلته ښه نه دی شوی او دغه وظيفه چاښه نه ده په ځای کړی، دلته دوطن مزدورانو او کاريګرو څه نا څه خپل کار کړی دی او موټر وينوچې ځوک لاړې جوړوي او پيچومي او اروي، ځوک کارخانو اوفابريکوکې خدمت کوي، ځينې ماڼۍ اوقصرونه آبادوي، ځينې نور د ورانولوپه کاربوخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ځکه وایم چې دلته ناپوهانو ډېرکار کړی او ادبیان یا ډېرلېږدي یاخپلې وظیفې ته ښه ملتفت نه دي او له عشقه محروم دي.

ځومره توجه چې معنی ته په کار ده اهل معنی بې معنی ته نه لري اوپه دې باندې ډېر افسوس اوحسرت په کاردی ، مګر دغه کارهم بوالهوس نه شي کولای او ددرد خاوندانو ته ضرورت لري.

الفت:

مضر احتیاط

که رښتیا ووایم مونږ ډېرې هوښیارۍ او ډېرو احتیاطونو برباد کړي یو.

یو چا زمونږ په حق کې ویلی و: داخلک له ضرورته زیات هوښیار او محتاط دي.

راځئ چې په دې خبره کې فکر وکړو.

هوښیاري چې له اندازې نه زیاته شي او هام قوي کوي.

احتیاط چه ډېر زیات شي لاسونه او پښې شلوي.

شمی اکا زمونږ په کور او کلي کې په ډېرې هوښیارۍ مشهور و او هر چابه چه کومه مشوره غوښتله ده ته به راتلل.

دده د هوښیارۍ او احتیاط یوه نښه دا وه چه ده تر آخره پورې خپل کور ته برق رانه ووست او ویل به یې که کله برق شارټ شي، نو حریق به واقع شي او کور به مې وسوزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده داعادت وچې په موټرکې به نه سوريده او ډېرلرې ځاي ته به هم پياده روان و ځکه چې دموټرله چپه کيدلو وېرېده اواحتياط يې کاوه.

هو! دی له ډېره عقله پياده ګرځيده اوکورکې به يې رڼا هم ډېره لږه وه.

دغه شان هوښياران او د احتياط خاوندان زمونږ په مملکت کې زښت ډېردي او د نوي تهذيب اوتمدن قبلول له برق اوموټر نه هم زيات مضربولي.

زمونږ په ادارو او شعباتو کې ډېر هوښيار اوډېر محتاط اشخاص زيات ليدل کېږي. دوی دنوي نهضت او نوي رڼا په قبلولو کې ډېرسخت مقاومت کوي اوهغه کسان چې له ځينو مزخرفاتو او مضروافکارو سره مجادله کوي بې تجربې او افراطي هلکان ګڼي. دوی وايي په هرکار کې اعتدا ل ښه دی اوبايد په هرڅه کې له ډېر احتياط نه کار واخيستل شي.

هغه خوک چې يوقدم دعصر خواته نږدې کېږي او آرزولري چې ددنياله سيرسره موافقت وشي، دوی وربانـدې سترګې سرې کړي او تهديدوي يې چې تاسې دقـوم له روحياتو، دمحيط له مقتضياتو ناخبره ياست اوجامعه بربادوئ.

دوی ځانونه داسې ښيي لکه چې دعلم اوعقل او تجاربو سرمايه داران همدوی وي او دنيا ددوی په ښکر ولاړه اوپه دوی ودانه وي، مګر رحمان بابا وايي:

دا دنيـــــا پــــــه احمقـــــانوده ودانـــــه   دانـــا نـــه کاپـــه دنيـــا بانـــدې غـــرض

دوی هروخت داعتدال پسندی په نامه دنوي نهضت او مدنيت مخه نيسي او غواړي چې وړاندې تلونکي اوپيشرفت غوښتونکي په شټ بوزي او بيرته يې وګرزوي.

دوی خيا ل کـوي چې اعتدال اواحتياط سکون او جمـود قبلـول دی او يوقدم وړانـدې ايښودل له احتياط او اعتدا ل نه وتل دی.

تاسې پدې پوه شئ چې همدغه کسان په شټ تلونکي مرتجعين دي چې اعتدا ل په حقيقت کې نه پيژني اويا په دغه نامه دملت دپيشرفت مخه نيسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه محتاط او اعتدا ل پسنده طبقه چې په اصل کې له اعتدا ل نه ډېرلرې دي دوی کې د مسامحه کارۍ، مماشات او سازشو نو استعداد موجود دی، په کوم ځای کې چې دحق او حقيقت اظهار په کار وي دوی غلي او خاموشه ناست وي اوهر څوک چې هرڅه وايي دوی ورسره سر خوزوي او خپل محبوبيت ساتي.

ددوی داعادت دومره قوي شوی چې دخدای رضا هم دخلکو په نارضايي کې نه خوښوي اوکه دقوم له روحياتونه خلاف وي ددين او عقيدې اظهار هم نه کوي.

له يوه خان او ملک سره دومره ناجايزه مراعاتونه کوي چې طوايف الملوکۍ ته خبره ورسيږي، له سپين پکړيو سره تردې حده مماشات اختيار کړی چې دحقيقي اسلام په عوض ورسره جعلي او موضوعي خبرې ومني.

هو! دوی له هر چا سره سازش کوي مګر له عصري ترقياتوسره بې جوړه نه راځي. دوی په عين حا ل کې چې دنوی نهضت او عصريت له زړه نه مخالف دي ياپې دخپل مفاد دپاره مضر ګڼي، ځلمواوځوانانو ته داسې ښکاره کوي چې تاسې نه پوهيږئ او پخواله وخته دنياته راغلي ياست.

مونږ غواړو چې مخکې ولاړشو اوترقي وکړو مګرقوم جاهل دی او بايدله ډېر احتياط او اعتدا ل نه کار واخيستل شي.

دوی ته بايد وويل شي چې که تاسو غوندې محتاط او اعتداليون موجودوي داجهل او ناپوهي به هېڅکله نه ورکيږي او څوک به يوقدم وړاندې وانخلي.

مګر که تاسو خلکو وپيژندلئ او زماني ستاسې حا ل ښکاره کړ، بيا به ډېر ګړندی منزل مقصودته ورسيږو او تاسوته به دپښتنو په تاريخ کې بې ملامتۍ نورځه پاتې نشي.

هغه ځوانان چې تاسو بيرته راګرزولي دي اوپه نوو مغزوکې مو زاړه فکرونه اچولي دي تاسو سره به په خجالت کې شريك اوسهيم وي، اوستاسې دهوښياری او مضر احتياط مس به ډېر ژر ښکاره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه خپل وجداني مسئولیت رفع کوم او وایم: کومه رویه چې تاسې نیولې ده اعتدا ل نه دی تفریط دی بلکه هېڅ نه دی اوتاسې هېڅ نه کوئ مونږ تاسې پېژنواوپدې خبرونه غولېږو.

ستاسې هوښیاري او احتیاط ډېر ضعیف احتمالات اوتوهمات غښتوي اوتاسې وېروي.

تاسې زمونږ قافله ځای په ځای درولې ده او د خپلو اسونو جلوونه مو دومره ټینګ نیولي چې یویو قدم وروسته اوپه شاځي.

دا ارتجاعي قدمو نه مونږ ته ډېر مضر تمامېږي، تاسې دکاروان اوقافلې مخه نیولې ده او ستاسې توقف دټولو دمعطلۍ سبب ګرځي. دخدای پار دی تاسې له مخې لرې شئ او مونږ پرېږدئ چې وړاندې ولاړشو او یوه ځای ته ورسېږو.

الفت:

حاکمانو ته وایم

ای هغو کسانو چې ستاسې په لاس کې دحکومت لښته ده ستاسې په امر یو سړی وهل کېږي، ترل کېږي، جرمي کېږي او هرڅه کېږي.

ستاسې په نظر یه یو بې ګناه په محبس کې لوېږي او یو ګناهګارله بنده خلاصېږي.

ستاسې په عدالت مظلومان له ظلمونو نجات مومي اوستاسې په بې انصافۍ، ظلمونه، جبرونه په عالم کې خپرېږي.

ستاسې غفلت اوبې خبري عالمونه تباه کوي او ستاسې په وېښتوب او هوښیارتوب ډېر ښه ښه کارونه کېدلی شي.

که تاسې په سمه او صحیح لار روان شئ ډېربې لارې خلک به په لارکېږي، که تاسې پخپله دنفس اوشیطان په لاره درومئ نوپه عالم کې دظلمونوله لاسه بې تمیزه قیامت اوبې میزانه محشر جوړېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاسې فساد د ډېرو فسادو باعث گرزي او ستاسو په اصلاح ډېر ډېر اصلاحات کيداى شي.

ستاسې په لاس کې دحکومت زور او قوت موجوددى که تاسې لېوان يا لېونيان شئ د خداى مخلوق تباه کېږي.

که تاسې ماشومان او اطفا ل اوسئ ستاسې په طفلانه لوبو ډېر کورونه خرابېږي. که تاسې ړانده او کاڼه شئ حق او عدالت مري او ظلمونه ، فسادونه ، بدبد کارونه رواج مومي.

تاسې پدې پوه شئ چې ددنيا دنظام او انتظام دپاره خداى دوه شيه پيداکړى دى. چې يوه ته حکمت او بل ته حکومت وايي.

حکومت هېڅکله بې له علم او پوهې ، بې له تدبير او سياست څخه چې له دې ټولونه په حکمت تعبير کيدلى شي مخکې نه ځي او تش کوتک په دنياکې نه چلېږي.

اوس په متمدنه او مترقي دنياکې يوسړى په ډېر علمي لياقت اولوړ شخصيت حاکم کيدلى شي او هغه څوک دغه رتبه اومرتبه ګټلى شي چې په تدبير اوسياست کې اوله درجه مهارت لري او دمهموصفاتو خاوندوي. مګرپه تاسې کې لا اوس هم بې سواده ، بې ذوقه ، بې علمه ، بې رحمه ، بې انصافه اوله جهانه نه نا خبره اشخاص پيداکېږي ،چې بې رشوت اخستلو ، وهلو او ټکولو ، کنځلو اوبدوويلو ، په نور څه نه پوهېږي اونه شي پوهيدلى.

تاسې پدې پوه شئ چې حکومت پس له دې نه تجارتي متاع نشي کيدلئ چې څوک يې په پيسواو رشوتو نو واخلي.

هغه وخت او زمانه په تېرېدو کې ده چې څوک د حکومت چوکۍ په خوشامندو اوتملقونو وساتلى شي يا ظلم او بې شعوره قوت په يوه منطقه کې حاکميت وکړاى شي.

مونږ ددې عصريه شپوکې داخوبونه ليدلي دي چې علم او لياقت ، خير او اصلاح به ډېر ژر خپله کرسۍ اشغا ل کړي او جهل او ناداني ،ظلم ستم ، ريا کارۍ اوفريب کاري به له خپلې چوکۍ راولوېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسې خپل ځانونه اصلاح کړئ اوپخپل ځان ګـوتې ووهئ مقصد ظاهري فيش او ارايش نه دی بلکه دعيبونو اصلاح او دځان معنوي جوړول مراد دی

راشئ دا زړه طريقه نوره پرېږدئ اوهرکار دسوتې په زورمه کوئ!

انسانان خدای دوهلو اوټکو لودپاره نه دی پيداکړی.

دمجرمينو دقايلو لواو اصلاح کولو دپاره نوروسايل هم شته.

ظلم په ظلم باندې هېڅ کله نه ورکېږي.

تاسې به ډېرخلک په وهلو معيوب کړی وي.

ډېرکسـان بـه ستاسـې دشـدت او تشـددله لاسـه تبـديلي او ورک شـوي وي، مګـر جـرايم او جنايتونه نه دي ورک شوي.

يوشاعر وايي:

دانسان اصلاح په پوهه انسان کړی نا پوهان يې په وهلو دانسان کړي

نوراشئ له علم او پوهې نه کارواخلئ ظلمونه او جبرونه پرېږدي!

بې ګناه خلک په وهلو اوټکولو مه قايلوئ!

په رشوتونو اولحاظونو له حق او حقيقت نه مه تېرېږئ او ديوه په ګناه بل ته جزامه ورکوئ!

تاسې پخپل نفس او خپلو خواهشاتو حاکميت پيداکړئ او دهمدغه حاکميت په اثر ځانونه ددې لايق کړئ چې په نورواسې حکومت وکړئ لکه چې يـوپلارېې پخپلـو زامنو باندې پخپل کورکې کوي اوهېڅ راز ظلمونه پکې نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

میلونر خیرات خور

که څوک خپه کېږي که خوشحالېږي زه خوشه وایم او خپله غاړه خلاصوم، ګوندي داساده مخلوق لږ غوندې پوه شي اوفکر وکړي.

زه اروپاته نه یم تللی، امریکامې نه ده لیدلی، په افریقا کې نه یم ګرځیدلی او هېچېرې نه یم تللی، مګر یوعجیب مملکت مې لیدلی دی او عجیب مخلوق پکې اوسي.

په دې مملکت کې ددی په ځای چې بډایان او مالداران خوارنو او غریبانو ته څه ورکړي، خواران او مسکینان دډېر ما ل او دولت خاوندانو ته څه ورکوي او هغوي هم نه شرمېږي اخلي يې.

ته به وایې دی رشوت خواره ماموران او حاکمان يادوي چې په لکونو روپۍ اوبې حسابه جایدادونه لري له یوه ډېر عاجزسړي نه هم په ډېره جزيي فقره کې تر څو سل دوه سوه روپۍ وانخلي نه يې پرېږدي.

نه زه دغه بې رحمه بې انصافه رشوت خواره نه نبیم، خیرات خواره نبیم.

په دغه مملکت کې چې زه ورته عجیب مملکت وایم ملیو نر خیرات خورهم پیداکېږي او ډېر غنیان دخوارانو اومسکینانو خیراتونه خوري.

په دغه وطن کې ماداسې خلک ولیدل چې اسونه ورته ولاړ دي موټرلري، قصرونه او باغونه، ځمکې اوپټې يې په هر ځای کې شته مګر له داسې خلکونه خیراتونه او شکرانې اخلي چې هغوی دخپل اولاد نفقې او جامې ته حیران دي او ددوی نوکرو ته هم نه رسېږي.

په دغه مملکت کې معکوس وضیعت دی او وږي بربنډ يې له مړو او دولتمنو سره مالي مرسته او کومک کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کوم ځای کې چې دبې وزلو او خوارنو په خیراتونو او شکرانو، غنیان او متمولین ځمکې او جایدادونه، کورونه او باغونه، موټر او اسونه اخلي.

ایا دهغوئ په حا ل افسوس او حسرت نه دی په کار؟

ای خوارو او بې وزلو پښتنو! هرڅوک چې غني او دولتمن شي میاوي که ملا، سیدوي که پیراو پیشوا هغه دخیراتونو اوزکاتونو مستحق نه دی.

هغوی باید تاسې غوندې عاجزانوته خیراتونه او زکاتونه درکړي او په تاسې باندې زړه وسوزوي، که تاسې نه درېږئ او اورمرو نورو ته څه ورکوئ، دقصرونو او باغونو خاوندانو ته څه مه ورکوئ بلکه ګوډ، شل، ړانده، کونډې، یتیم، بندي مسافر ته یې ورکړئ چې په اخرت کې په ښه درشي.

ستاسې په خیراتونو په عمرو عمرو خلکو مزې، چړچې او ورمېږونه وکړه، که رښتیا ووایم نو شرابونه هم پرې واخیستل شوه او فحاشي پرې وشوه، لږ سترګې وغړوئ او لږ غوندې هوښیارشئ. اخر ړانده خونه یاست داڅه دربانډې کیږي.

تاسې خپلو شکېدلو جامو، خپل فقر او مسکنت او ددوی ما ل اودولت وګورئ! چې دوی څنګه دي اوتاسې څنګه یاست؟

که دوی نه شرمیږي اوستاسې خیراتونه قبلوي بلکه غواړي یې، تاسې ددوی له حیثیت اوشان نه وشرمیږئ او دوی ترقیامته اوپه قیامت کې مه شرموئ.

«الفت»

ګرانه لیکواله!

ددې عصر قافله ډېره ګړندی ده، له دې کاروان سره برابرتګ نوې اقتضاګانې لري اود انسان په ظاهري او معنوي حال کې بدلون غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوابه یوه کاروانې له ځان سره پتیرې اخستې اوپه پښو به یې میخونه او نالونه وهل، مګراوس دالوتکو په سفرکې دغه شیان نه دي په کار اوددې وخت مسافرت هغسې نه دی.

مونږ اوس دژوندانه په نوې مرحله کې داخلیږو او له یوه حاله بل ته انتقا ل کوو.

هغه څوک چې له خپل خره راکوزیږي او په الوتکه کې الوزي بایدفکر او نظریې بل راز شي او ناسته ولاړه یې هغسې نه وي.

هغه چې ټول عمرپلی ګرزیدلی اوله عقله پیاده دی دآس یابا یسکل سپرلی هم ورته ډیره ګرانه معلومیږي، د سپورمۍ کرې ته ختل خو لا څه کوې.

له یوه زاړه جهان نه نوې دنیا ته ورتګ او په نوو توغندیو سپریدل ډیر مراحل په مخکې لري او نوې عصرې پوهه غواړي.

انسان لکه دتجارت ما ل داسې نه دی چې داوښ له شانه الوتکې ته رانقل شي او هیڅ تغیر پکې رانه شي.

تجارتي مالونه هم د اوښانو په شا په څټو او غوندو کې وي او په الوتکوکې خپله جامه او ظرف بدلوي. هغه وخت چې مونږ دخپل کلي او کور له څوتنو کاروانیوسره په خروپسې روان وو او اوس چې دمختلفوملتونو له افرادو سره په الوتکو کې لرې هیوادوته ځو او راځو بایدله هغه حاله ډیرفرق ولرو او هغسې نه اوسو.

که هغه وخت زمونږ نظر محدود و زمونږ مزلونه هم لنډو مګر اوس له دغه اوږدو مزلونوا و لوړو پروازونو سره لوړفکر اولرې نظرهم په کار دی.

زمونږ خلک خواوس دهوایي سرویسونو له برکته له ځمکې نه لوړې فضاته هسک شوه او وزرونه یې پیداکړه مګر دخلکو فکرونه او اخلاق لوړول دغومره اسانه کارنه دی چې کوم داخلي یا خارجي شرکت یې سرته ورسوي.

داکار ترډیره حده دهیواد د پوهانو اولیکوالو کاردی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داد دوی وظیفه ده چې دیوه نوي نهضت او ارتقا یي حرکت ملګر تیا وکړي او دخلکو ذهنونه د نوو افکارو او عصری ایجاباتو قبلولوته تیار کړي. نوي نهضتونه په هرځای اوپه هر وخت کې پالونکي او رټونکي لري.

په هرملت کې (نوې خوښې) او (زاړه خوښې) شته.

زاړه هر چیرته زاړه رواجونه او عادتونه خوښوي، ځوانان هرکله دنوي فکر او دنوي ژوند طرفداروي.

ددې دواړوډلو ترمینځ یوه بله ډله مینځګړیتوب کوي یعني ځینې نوي شیان ښه ګڼي او ځینې بدبولي، په زړوشیانو کې هم ځینې خوښوي او ځینې نه .

دادریمه ډله په جامعه کې معتدل اشخاص ګڼل کیږي او هغه دوه نورد افراط او تفریط خاوندان بولي.

زه دلته دانه وایم چې دافراط طرفداران ښه دي که اعتدا ل پسند، مګر په لیکوالوېدا پیرزوینه لرم چې دوی باید هر کله او هر چیرته دنوو نهضتونو ټینګ طرفداروي اوهغه زاړه رسمونه او رواجونه بدوګڼي چې دیوې جامعې دبیرته پاتې کیدو موجب دي. لیکوا ل باید خلک پدې پوه کړي چې ددوی اجتماعي اوانفرادي ژوند څه راز دی؟ دوئ څه کوي؟ ددوی خویونه فکرونه عملونه اونېتونه څنګه دي؟ دنن ورځې د ژوند دپاره څه په کار دی او دسباورځې ضرورتونه څه دي؟

دیوه ولس دحقیقي سعادت دتامین دپاره له هر چانه دپوهانو اولیکوالومرسته ډېره په کارده، دوی باید خلک داصلاحي فعالیتونو او پروګرامونو په ښېګڼوپوه کړي او په عالم کې داسې خوشبیني پیداکړي چې واقع بینی ته زیان ونه رسوي.

مونږ لکه چې دښو اوسمو لارو جوړولوته ډېر ضرورت لرو دېته هم اړیو چې په ښه لاره تګ خلکوته وښیواو ښه حرکت راپیداکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړک هرڅومره ښه جوړشي او لیاره ډېره اواره هم وي چې څوک په سمه لاره نه ځي او د حرکت اراده نه لري څوک به یې څه کړي؟

که دچا صحت هرڅومره ښه وي او په وجود تکړه وي چې خوی یې وران اوعمل یې بدوي نوڅه فایده؟ ترڅوچې زموږ عادات اواخلاق سم نه شي او بد ذهنیتونه راسره ملګري وي که داملک جنت هم شي زموږ بد عملونه اوبد رواجونه به یې په جهنم بدل کړي او په هغو اورونو به سوزو چې زموږ له نفسونو نه یې لوخړې اولمبې پورته کېږي. که موږ خپل ځانته متوجه شو اوخپل کردار اورفتار په نظرکې ونیسو زموږ هغه ظلمونه او جهالتونه چې د رسم ورواج اوعرف اوعادات نوم پرې ایښودل شوی دی زموږ د بدبختۍ ډېرمهم عوامل دي چې یوه اساسي مجادله اوقلمي مبارزه ورسره په کار ده.

په دې اوس وخت کې چې دتحول ورمه درسم و رواج پوړنی له مخه اخلي او محجوبیت له مینځه ځي دلیکوالو په غاړه ډېر مهم مسئولیتونه پراته دي چې دحقایقو له مخې پرده لري کړي اوښوته ښه بدوته بد ووایي یعني له هېچانه ونه وېرېږي حتیٰ چې له عرف وعادت نه یې هم سترګه ونه سوزي او دحقانیت په جذبه د ناپوهۍ له هغه بدذهنیت سره مجادله وکړي چې قوت او قدرت یې دزړې زماني له فرعونانو نه کم نه دی اویوازې ابراهیمي جرئت ورسره مقابله کولی شي.

دلیکوا ل لویوالی په همدغه ټکي کې پروت دی چې دجامعي عرف وعادت ته په انتقادي نظر وګوري اوخپله عقیده پټه نه کړي.

هغه څوک چې خپل صحیح فکراو نظردعا م ذهنیت په مخالفت نه شي څرګندولی څوک ورته په نفرت نه ګوري مګر کوم ارزش هم دجامعي په نظرکې نه لري.

ربنتیاني لیکوا ل اوستر لیکوا ل هماغه دی چې د راتلونکی نسل قضاوت په نظرکې ونیسي اوله سبا ورځې وډارشي نه له نن ورځې نه .

یو مسلمان باید هغه ورځ په نظر کې ولري چه یو صحیح قضاوت پکې کیدونکی دی او حقیقت پکې له رسمونو او رواجونونه لوړمقام لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې په یو ه باغ کې هروخت ناکاره بوټي، درب اوکبلې پیداکیږي باغبانان یې له بیخه باسي چې له باغ نه ځنګل جوړنه شي په یوه ولس کې هم په مرور د زمان ځینې وران خویونه اوبدعادتونه پیداکیږي چې انساني باغ وبڼ ته زیان رسوي.. هغه اصلاحي نهضتونه چې په ملتونوکې وخت په وخت پیداکیږي دهمدې دپاره وي چې دغه راز بد بوټي ورک کړي او دخلکو په ذهن کې نوې رڼا پیداشي.

دجهان تاریخ چې سړی ګوري او دستر و لیکوالو او پوهانو د ژوند انه مطالعه کوي دا ورته معلومیږي چې دفکر اوپوهې مشرانو او لو یانو دخپلې عقیدې اوفکر و نظریه اظهار او ابلاغ کې له څومره جرئت او جسارت نه کار اخستی او خپل ژوند یې د نورو د ژوند ښه کولو دپاره څومره خوارکړی، بلکه قربان کړی یې دی.

دراتونکي نسل په نظرکې خپله لویي ثابتول څه اسانه کارنه دی چې خوشې په خوشې لاس ته راشي. که سړی دپوهې اوفکر په رڼاکې دحقایقو په اظهار نن هر څومره منفور واقع شي اوعام ذهن ونظر ورته په کرکه وګوري هغومره به دغه سړی دسبا ورځې په رڼا او د راتلونکي نسل په نظرکې ښکلی او محبوب ښکاري.

((الفت))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

پښتانه شعراء لومړی ټوک
مخزن الاسلام قلمی نسخه
سلوک الغزات قلمی نسخه
د میرزا انصاری دیوان قلمی نسخه
د دولت دیوان قلمی نسخه
د خوشحال دستار نامه
د خوشحال خان دیوان
فوائد الشریعه
د رحمان بابا دیوان قلمی نسخه
د احمد شاه بابا دیوان قلمی نسخه
د احمد شاه بابا دیوان بله قلمی نسخه په تاشکند کښي
د حمید دیوان قلمی نسخه
پټه خزانه قلمی نسخه
د عبدالقادر خان دیوان قلمی نسخه
خه لیکل یا لیک پوهه
زما د ډیرې مودی یادداشتونه
ادبی جرګی
د کابل ځینی مجلی او سالنامي
شعر او ادب
غوره نثرونه
د افضل خان تاریخ مرصع
د پښتونخوا شعر هار و بهار
در اورتی ګلشن روه
سبک شناسی د ملک الشعراء پهار

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر انشاء و نویسندگی

فن نگارش

د پښتو ادب تاریخ

پښتو پښویه (پښتو مرکه)

لومړی کتاب د پښتو پښتو خبرې

پیغله (صاحبزاده ادریس)

د قصه خوانی گپ

پښتو نثرونه لیک دود

بایزید روښان (خادم)

ادبی فنون

ادبی بحثونه

کچکول

پښتني

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

A FEW NOTES ON THE ORTHOGRAPHY AND COMPOSITION OF PASHTO LANGUAGE

By

GUL PACHA ULFAT

PUBLESHED BY

PASHTO ACADEMY KABUL
AFGHANISTAN

FIRST EDITION 1959
SECOND EDITION 1961
REVISED ENLARGED

Government prining House

دولتي مطبعه

www.ulfat.de

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library